

ՏԻՊԱԿԱՆ ՍՈՒԿՈՒՉՅԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՅՎԱԾ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 8

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՉԵԼԻՄ ԹԱԳԵՎՈՍՅԱՆ

ԱՆՆԱ ԴԱՆԻՔԵԿՅԱՆ

ԿՈՌՈՒՊՏԻՈՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՈՐՈՇ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՍՈՒՔՅԵԿՏԻՎ ԿՈՂՄԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
(ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹՅՈՒՆ) 16

АНДРАНИК РАШИДЯН

ПРОБЛЕМЫ РАЗГРАНИЧЕНИЯ ПРЕСТУПНОГО СООБЩЕСТВА
(ПРЕСТУПНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ) ОТ ИНЫХ ФОРМ СОУЧАСТИЯ 22

ՔՐԻՍՏԻՆԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՄԻ ՔԱՆԻ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄ ՀԱՐԱԿԻՑ ԱՅԼ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ
ԽԱՐԴԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՑԱԿԱԶՄԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 32

ՀՐԱՉԻԿ ՅԱՐՄԱՆՅԱՆ

ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՂԱՊԱՐՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈ 38

ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՇԵ ՀՈՎԶԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՎԵՐԱԳԱՍ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՑ ԲԵԿԱՆՎԱԾ ՄԱՍՈՎ ԳՈՐԾԵՐԻ
ՆՈՐ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԵՐԳՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 44

ԱՇԽԵՆ ԴԱՐՍԼՅԱՆ

ԳՈՐԾԸ ԴԱՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒՆ
ՈՒՂՂՎԱԾ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 50

ՀԱՅԿ ՀՈՎԶԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԱՐԲԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ԱԿՏԵՐԻ
ՎԻՃԱՐԿՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՕՔՅԵԿՏԸ 56

ՎԱՐԴՈՒՇ ԵՍՍՅԱՆ

ՀԱՅՅԻ ՀԻՄՔԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ
ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 66

ԱՐԹՈՒՐ ՆԱՉԱՐԵԹՅԱՆ

ՎՃՈԱՔԵԿ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԾԱԳՈՒՄԸ ԵՎ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄԸ 74

ՄՇԵՐ ՀԱԿՈՔՅԱՆ

ԱԿՆՀԱՅՏ ԱՆԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՎՃԻՌ, ՎՃԻՌ ԿԱՄ ԴԱՏԱԿԱՆ
ԱՅԼ ԱԿՏ ԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ
ԴԱՏԱՎՈՐԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ
ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՈՒ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉՆԵՐԸ 82

ՓՈՐՉՊԳԻՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՊԱՅԱՆԵ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՒ
ՓԱՏԱԿԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ 90

ԹՈՐՈՍ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

ՍԱՄՎԵԼ ՍԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ԱԻԳԱ ԱՉԱՏՅԱՆ

ՆՈՒՆԵ ԱՆԳՐԵԱՍՅԱՆ

ՇՈՒԿԱՅՈՒՄ ԱՌԿԱ ԱԼԿՈՀՈԼԱՅԻՆ
ԵՎ ՈՉ ԱԼԿՈՀՈԼԱՅԻՆ ԽՄԻՉՔՆԵՐԻ ԿԵԳՃԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅՏՆԱՔԵՐՄԱՆ ԱՐԴԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 96

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈԱՔԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄ 100

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԱՄՎԵԼ ՍՈՒՐԱԳՅԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԵՏԸ՝ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ 120

SPECIALIZED COURTS IN THE JUDICIAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

TIGRAN MUKUCHYAN
**CHAIRMAN OF THE CENTRAL ELECTORAL
COMMISSION OF THE RA**

The issue of the appropriateness of establishing specialized courts and standards of their specialization in many countries were set up quite acute during centuries. The first mentions about the bodies with specialized competence were met back to ancient Egypt and Greece. Due to the researched material it is presented the issue of the appropriateness of establishing specialized courts, it is analysed the scientific grounds and viewpoints of establishing specialized courts. A historical overview is made about the issue of establishing specialized courts in the Republic of Armenia.

The author presents with particular scrupulousness the issue of establishing administrative court and administrative justice. All this is presented in the context of scientific grounds. In fact, it is presented not only the achievements and successes, but, according to the author opinion, the existing deficiencies and shortcomings, the author's recommendations are aroused to correct them, which are motivated by both scientific and theoretical perspectives.

At the same time, the author presents the issue of establishing other specialized courts, the existing scientific approaches about it, international practice and on the basis of all it is aroused the necessity of establishing other specialized courts in the Republic of Armenia, "small cases courts" and specialized bankruptcy court.

Keywords: Constitution, specialized court, specialization, judge, lawsuit, administrative justice, administrative court, bankruptcy, "small cases courts", judicial system, formation of courts

СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫЕ СУДЫ В СУДЕБНОЙ СИСТЕМЕ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

ТИГРАН МУКУЧЯН
**ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОЙ
ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ КОМИССИИ РА,
СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА
И КРИМИНАЛИСТИКИ ЕГУ**

На протяжении многих веков был остро поставлен вопрос о целесообразности создании специализированных судов и вопросы о критериях их специализации. Первые упоминания об учреждениях наделенных специализированными полномочиями встречаем еще в Древнем Египте и Афинах. В исследуемом материале представлены вопросы о целесообразности создания специализированных судов, анализируются научные аргументы и точки зрения видных ученых-правоведов по созданию специализированных судов. Приводится исторический очерк на вопрос о создании специализированных судов в Республике Армения. Со стороны автора тщательно и подетально представлен вопрос о создании административного суда и административной юстиции. Все это представлено в контексте научного обоснования. Однако, представлены не только успехи и достижения, но и по мнению автора, существующие недостатки и недоработки. Со стороны автора выдвигаются обоснованные научные и теоретические предложения в вопросе их устранения. Тщательно представлен вопрос о создании и других специализированных судов. Анализируются имеющиеся научные подходы, международный опыт касающийся вопроса о создании специализированных судов и, на основании этого выводится на первый план необходимость создания в Республике Армения специализированных судов: «судов по малым делам» и специализированных судов дел о банкротстве.

Ключевые слова: Конституция, специализированный суд, специализация, судья, судебный процесс, административная юстиция, административный суд, банкротство, судебная система, «судов по малым делам», судебная власть, судопроизводство

Բանալի բառեր – Սահմանադրություն, մասնագիտացված դատարան, մասնագիտացում, դատավոր, դատավարություն, վարչական արդարադատություն, վարչական դատարան, սնանկություն, «փոքր գործերի դատարաններ», դատական համակարգ, դատարանակազմություն

ՀՈՎՏԵՍՄԱԲԵՐ – ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՀԱՏԱՇՈՒՄ
Ի Հիմնադրումն

Տիգրան ՄՈՒԿՈՒՉՅԱՆ

ՀՀ կենտրոնական ընտրական

հանձնաժողովի նախագահ,

ԵՊՀ քրեական դատավարության

և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի հայցորդ

ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՅՎԱԾ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Դարերի ընթացքում շատ պետություններում բավականին սուր է դրվել մասնագիտացված դատարաններ ստեղծելու նպատակահարմարության և դրանց մասնագիտացման չափանիշների հարցը: Առաջին հիշատակումները մասնագիտացված իրավասությանը մարմինների մասին հանդիպում են դեռևս Հին Եգիպտոսում և Աթենքում: Միջնադարում մասնագիտացված դատարանները երբեմն առանձնացվում էին ընդհանուր իրավասության դատարաններից, երբեմն էլ նորից միանում, որոշ երկրներում դրանք գոյություն ունեին, իսկ որոշներում՝ ուղղակի բացակայում էին: Միջնադարում մասնագիտացված դատարանները լայնորեն օգտագործվում էին Ֆրանսիայում, Իտալիայում և Իսպանիայում, և ընդհակառակը՝ մասնագիտացված դատարանների ինստիտուտը սրբապաշտված էր Անգլիայում և Հոլանդիայում¹: Ինչպես նկատում է Վ. Ա. Ույազանովսկին՝ հենվելով Լենինգրի, Մյուլերի և Գրոտենֆելսի կարծիքների վրա. «XIX դարի երկրորդ կեսից գոյություն ունեւ երկու հայեցակարգային մոդել՝ միասնական արդարադատության մոդելը, որը բնորոշ էր Անգլիային և Բելգիային (այդ երկրներում, ի թիվս նաև այլ երկրների հանրային և մասնավոր իրավունքների պաշտպանությունը նույնականացվում էր, որի արդյունքում քաղաքացիական, վարչական, ընտանեկան գործերով իրավունքների պաշտպանությունն իրականացվում էր ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից) և մասնագիտացված դատարանների ստեղծում նախատեսող մոդելը, որը բնորոշ էր Ֆրանսիային, Իսպանիային և մի շարք գերմանական պետություններին (օրինակ՝ Ֆրանսիայում և Պրուսիայում ստեղծվել էին մասնագիտացված վարչական դատարաններ, որոնք հաճախ անգամ իրականացնում էին զուտ վարչական գործառնություններ)»²:

Իրավաբանական գրականության մեջ կարելի է հանդիպել նաև մոտեցումներ, որոնց հեղինակները կատեգորիկ դեմ են արտահայտվում մասնագիտացված դատարանների ստեղծմանը: Մասնավորապես, Ս. Վ. Բոբոտովը գտնում է. «...Բազմաձև փորձը վկայում է, որ առկա չեն իրավաբանական հիմնավոր փաստարկումներ, որոնք ապացուցում են մասնագիտացված դատարանների ստեղծման անհրաժեշտությունը»³: Վ. Մ. Ժույկովի կարծիքով. «...Չի կարելի ստեղծել մասնագիտացված դատարաններ, այլ պետք է իրականացնել մասնագիտացում հենց դատարաններում»⁴: Սակայն հարկ է նկատել, որ գիտնականների ճնշող մեծամասնությունը կողմ է արտահայտվում մասնագիտացված դատարանների ստեղծմանը: Նշված տեսակետը հիմնավորվում է հետևյալ հանգամանքներով. մասնագիտացված դատարանների առկայությունն ապացույց է իրավական պետությունում ազգային դատական համակարգերի ժողովրդավարացման, դրանց ստեղծումը միանշանակ կնպաստի դատական ակտերի որակի բարձրացմանը, դատական սխալների նվազեցմանը, նպաստելով քաղաքացիների իրավունքների դատական պաշտպանությանը⁵:

Հայաստանի Հանրապետությունում դեռևս 1995թ-ից ընդունվեց մասնագիտացված դատարաններ ստեղծելու մոտեցումը: 1995թ. Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով սահմանվեց, որ ընդհանուր իրավասության դատարաններին զուգահեռ գործում են նաև «Տնտեսական, զինվորական, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ դատարաններ»: Մասնագիտացված դատարանների վերաբերյալ գիտական հետազոտությունների ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս պնդելու, որ թերևս ամենամեծ քննարկումները, ի դեպ ամենատարբեր ժամանակներում, վերաբերում են վարչական դատարանների առանձնացմանը⁶:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 – 11 (184 – 186)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Ինչպես նշում է Ս. Կ. Ջագախնովան. «Զարգացիական դատավարության ձևերի քննարկման հետ միաժամանակ պետք է քննարկվի վարչական իրավահարաբերություններից բխող գործերի վարույթը, որպես ինքնուրույն տեսակ: Իրավաբանական գրականության մեջ բարձրացվում է արդարադատության երրորդ տեսակի՝ վարչական արդարադատության անհրաժեշտության հարցը»⁷: Սալիշևան թեմայի ուսումնասիրմամբ հանգել է այն հետևության, որ «վարչական մարմինների գործունեությունը, որը կապված է վարչաիրավական նյութական վեճերի լուծման հետ, կազմում է «վարչական գործերով արդարադատության խստիտուտը»⁸: Վ. Սորոկինն էլ պնդում էր, որ վարչաիրավական հարաբերություններից բխող վեճերի քննության ժամանակ դատարանը պետք է կիրառի ոչ թե քաղաքացիական դատավարական, այլ վարչատարածական նորմերը, քանզի քաղաքացու կողմից դիմում ներկայացնելը իրավաբանական փաստ է, որն առաջացնում է վարչադատավարական հարաբերություններ քաղաքացու և դատարանի միջև⁹: Նույնական տեսակետ էին հայտնում նաև Ն.Ի. Ալիբեկովն և Պ.Ֆ. Ելիսեյսկին¹⁰:

Եվրոպական երկրների մեծ մասում վարչական արդարադատության ինստիտուտը ներկայացված է մասնագիտական վարչական դատարանների կամ ընդհանուր իրավասության դատարանների շրջանակներում վարչական գործերով մասնագիտացված դատավորների միջոցով: Վարչական արդարադատության, նախահեղափոխական հանրահայտ ռուս ուսումնասիրող Ս.Կորիժը գրել է. «Վարչական արդարադատությունը հանդիսանում է այն երեք երաշխիքներից մեկը՝ ուղղված քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների ապահովմանը, որոնք ստեղծվեցին XIX դարում»¹¹:

XX դարում «վարչական արդարադատություն» ինստիտուտի դոկտրինան մեր երկրում այդպես էլ չզարգացավ, նրա հասկացությունը մնաց ընթացակարգային գործունեության մակարդակում, հարմարեցված հանրային կառավարման ոլորտում ծագած կոնկրետ գործերի քննությանը, իսկ այնպիսի հասկացությունները, ինչպիսիք էին՝ «Վարչական արդարադատություն», «Վարչական դատավարություն», իրենցից քննարկման առարկա չէին ներկայացնում¹²:

Բոլոր հետխորհրդային պետություններում ինչպես նյութական, այնպես էլ վարչական դատավարական իրավունքի բնագավառում իրականացվող բարեփոխումները պետք է «պայքա-

րեին» հատուկ դժվարությունների դեմ:

Գերմանացի գիտնական Ռ.Կնիպերի կարծիքով. «Նախկին դիմադրությունն ուներ երկու հիմք: Մի կողմից դա խորհրդային ավանդույթներով պայմանավորված մենտալիտետն էր, կառուցված կուսակցությունը կառավարման մարմին հռչակելու գաղափարի վրա: Մյուս կողմից՝ գիտելիքների բացակայության խնդիրն էր՝ պայմանավորված խորհրդային գիտության կողմից վարչական իրավունքի մերժումով: Այդ երկու հանգամանքը պարզորոշ կերպով արտահայտվում էր այն թյուր ըմբռնմամբ, որի դրսևորումը վարչական իրավունքի նույնականացում էր հասարակական կարգի խախտման՝ վարչադեփիկտային իրավունքի հետ»¹³: Վարչական դատարանների լիարժեք համակարգի ստեղծումը և նրանց կողմից դատավարական օրենքի պատշաճ կիրառումը թույլ է տալիս պետության հետ փոխհարաբերություններում լավագույնս պաշտպանել մարդու իրավունքները:

Ի.Վերեմենկոն հետխորհրդային պետությունների վարչական համակարգերի վերլուծությանը եզրակացնում է. «Բարեփոխումների գործընթացում երկիրը պետք է հրաժարվի վարչահրամայական համակարգից և ստեղծի կառավարման ժողովրդավարական վարչական համակարգ, որը ենթադրում է ոչ միայն վարչակարգի (կառավարման մարմինների), գործադիր իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների վերականգնման մեխանիզմների, այլ գործընթացներում ծագած հարաբերությունների, որոշումների ընդունման և կատարման մեխանիզմների բարեփոխումներ, այլ նաև բարեփոխումներ՝ գործադիր իշխանության գործունեության նկատմամբ արտաքին հսկողության կարգում և կազմակերպման գործում: Գա, ըստ էության, նշանակում է ամբողջ վարչական համակարգի փոխարինում»¹⁴:

Իրավական և ժողովրդավարական երկրների փորձը վկայում է, որ ստեղծված իրավիճակից կարելի էր դուրս գալ միայն միասնական իրավական ակտ ընդունելով, որը կկարգավորեր վարչական մարմինների և ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց միջև հարաբերությունները: Հենց այդպիսի ակտ հանդիսացավ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքը, որն ուժի մեջ մտավ 2005 թվականի հունվարից: Նախընթաց տարիներին, Հայաստանում, վարչական դատավարությունը ևս ենթարկված չէր հատուկ կարգավորման և հիմնականում իրականացվում էր քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահման-

ված կարգով, որտեղ պետական մարմինների և քաղաքացիների միջև վեճերի լուծման գործընթացներում վարչական դատավարության համընդհանուր սկզբունքները չէին կիրառվում:

Արդյունավետ և գործուն մեխանիզմների որոնումները հանգեցրին այն եզրակացության, որ 2007 թվականի փետրվարին Հայաստանի խորհրդարանն ընդունեց դատական համակարգի հիմնական իրավական ակտը՝ Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքը, որն օրենսդրորեն արտահայտում էր վարչական դատարանների կազմավորման վերաբերյալ Հայաստանի քաղաքական կամքը՝ սահմանելով վարչական դատարանների գործունեության հիմքում ընկած հիմնարար մոտեցումները: Նշված օրենսգրքի համաձայն՝ վարչական գործերը պետք է քննվեն վարչական դատարանում՝ վարչական դատավարության սկզբունքներին համապատասխան, որը սկսեց գործել 2008 թվականի հունվարի 1-ից: 2007թ. վարչական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ վարչական դատարանին ընդդատյա են հանրային իրավահարաբերություններից ծագող բոլոր գործերը, այդ թվում՝ հանրային կամ այլընտրանքային ծառայությանն անցնելու կամ իրականացնելու հետ կապված վեճերը, վարչական մարմինների միջև այն վեճերը, որոնք ենթակա չեն լուծման վերադատության կարգով, հանրային իրավունքի բնագավառում գործող կամ գործելու նպատակ ունեցող միավորումների, այդ թվում՝ արհեստակցական միությունների, գործունեությունը կասեցնելու կամ դադարեցնելու վերաբերյալ վեճերով գործերը, վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ այն գործերը, որոնք բխում են հանրային իրավահարաբերություններից:

Վարչական դատարանը քննում էր նաև նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ, ընտրական իրավունքի (բացառությամբ՝ հանրաքվեի արդյունքների, Հանրապետության Նախագահի և Ազգային ժողովի պատգամավորների ընտրությունների արդյունքների հետ կապված գործերի) պաշտպանության վերաբերյալ, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին, վճարման կարգադրություն արձակելու վերաբերյալ, նոտարի գործողությունները (անգործությունը) վիճարկելու վերաբերյալ գործերը:

Վարչական իրավունքի մի շարք մասնագետներ խիստ քննադատաբար են վերաբերվում վարչական մարմինների միջև վերադատության կարգով լուծման ոչ ենթակա վեճերի քննությունը

վարչական դատարանի ընդդատությանը հանձնելու հարցին: Ի.գ.դ. Գ. Դանիելյանի գնահատմամբ՝ եթե քաղաքացիների դիմումների քննարկման շրջանակներում վարչական մարմինների նկատմամբ դատական վերահսկողության իրականացումը մարդու իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ միջոց է և հիշյալ գործընթացով պայմանավորված անհրաժեշտ ընթացակարգ է. ապա վարչական մարմինների միջև ծագած վեճերի դատական կարգով լուծումը՝ իշխանության մի ճյուղի մեկ այլ ճյուղի նկատմամբ անհիմն միջամտության դասական օրինակ է¹⁵: Նմանատիպ տեսակետ է ներկայացվում նաև Ի.գ.թ. Բ. Կազինյանի կողմից¹⁶: Միանշանակ անընդունելի համարելով նշված մոտեցումները՝ փաստենք, որ նշված ընդդատության առարկան, որպես հանրային իրավահարաբերության առարկա կարող է հանդիսանալ իրավասությունների վերաբերյալ առաջացած վեճը: Հայաստանում գործում են օրենքով ստեղծված մի շարք անկախ հանձնաժողովներ, որոնք չունեն ընդհանուր վերադատ մարմին և, երբ ծագում է խնդիր իրավասության վերաբերյալ, առկա չէ այդ վեճը լուծող մարմինը և զուգահեռաբար նույնական լիազորությունների գործադրման արդյունքում կարող է տուժել քաղաքացին: Նման վեճի լուծման դատական կարգի չնախատեսումն է անթույլատրելի իրավական պետության տեսանկյունից: Ավելին, նման ինստիտուտ գործում է նաև վարչական արդարադատության երկարամյա մշակույթ ունեցող երկրներում և գործում է խիստ արդյունավետ:

2007թ. Վարչական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ վարչական դատարանին ընդդատյա էին գերատեսչական նորմատիվ ակտերի՝ ՀՀ Սահմանադրության համապատասխանությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերը: Միանշանակ ակնհայտ է, որ Սահմանադրական դատարանի և սահմանադրական արդարադատության առկայության պայմաններում նման գործերը բացառապես պետք է ընդդատյա լինեն Սահմանադրական դատարանին: Սակայն, ցավոք, Սահմանադրությունը այս հարցը չի ներառել Սահմանադրական դատարանին ընդդատյա գործերի տիրույթում (ՀՀ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետ): Իրավակարգավորման, համոզված ենք, ժամանակավոր բացով էր հենց պայմանավորված վարչական դատարանի վերոհիշյալ ընդդատությունը: 2013թ. ընդունված Վարչական դատավարության օրենսգրքից հանվեց գերատեսչական նորմատիվ ակտերի՝ ՀՀ Սահմանադրության համա-

պատասխանությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերի քննության հնարավորությունը վաչական դատարանից: Իհարկե, միանշանակ ընդունելով, որ Սահմանադրության համապատասխանության որոշման ցանկացած գործ ճիշտ է, որ հանդիսանա սահմանադրական արդարադատության առարկա, հարկ է նկատել, որ նոր օրենսգրքի կանոնակարգումը հեռու է դրական որակվելուց, քանզի սահմանադրական համապատասխան փոփոխությունների բացակայությամբ պայմանավորված մնանաբնույթ գործերով արդարադատության առյուծ կեսը Հայաստանում ուղղակի չկա: Չնայած իրականացվեց լրջագույն բարեփոխում, այդուհանդերձ, պետք է փաստել, որ առկա էին նաև թերություններ ու բացթողումներ, որը, մեր կարծիքով, առաջին հերթին պայմանավորված էր ինստիտուցիոնալ մտածողության բացակայությամբ: Խոսքն իհարկե վերաբերում է վերաքննիչ առյուծ կեսի բացակայությանը: Այն ստեղծվեց ավելի ուշ՝ 2010թ-ին և մինչ այդ հայաստանյան առաջին առյուծ կեսի դատարանների մի մասը միայն առաջին առյուծ կեսն էին հանդես գալիս, իսկ վարչական դատարանը միաժամանակ մարմնավորում էր երկու առյուծ կեսն առաջին և վերաքննիչ: Նշվածն իհարկե անոմալ մտեցում էր և նախկինում տնտեսական դատարանի համար ստեղծված մոդելի կրկնօրինակում: Չնայած 2010թ. ստեղծվեց վերաքննիչ վարչական դատարանը, այս անգամ էլ բացը չլրացվեց՝ չլուծվեց վճռաբեկ դատարանում ինքնուրույն վարչական պալատ ձևավորելու հարցը, ինչը կարծում եմ մեծագույն բաց է և անխուսափելիորեն ունենում է բացասական ազդեցություն գործերի քննության առումով: Առաջարկը մեկն է՝ վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի փոխարեն պետք է ստեղծվեր երկու ինքնուրույն պալատ: Եթե քննարկման առարկա դառնա քրեական և քաղաքացիական պալատների միավորման հարցը, ապա համոզված եմ, որ միանգամից առաջ կգա մեծ դիմադրություն՝ հիմնավորելով դրա անբույրարելիությունը, իսկ երբ մեկտեղվում են մրցակցային և ինկվիզիցիոն դատավարության սկզբունքները մեկ պալատում, տարօրինակ է, որ նույն դիմադրությունը չի գործում:

Հայեցակարգային թերություն է նաև Վարչական դատավարության օրենսգրքի 26-րդ գլուխը, որը կանոնակարգում է «Դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին գործերի վարույթը»: Սահմանված կարգի համաձայն՝ վարչական դատարանը, ինքն ընդունելով վարչական իրավախախտ-

ման մասին կազմված արձանագրությունը, ինքն է քննում վարչական պատասխանատվության ենթարկելու մասին հարցը և կայացնում որոշում: Կարծում եմ, որ նման մոտեցումը վարչական արդարադատության հետ որևէ կապ չունի: Ավելին, դատարանը նշված գործերով արդարադատություն չի իրականացնում, նա, ըստ էության, փոխարինում է անձին պատասխանատվության ենթարկելու վարչական վարույթ իրականացնելու իրավասություն ունեցող վարչական մարմնին: Նշված վարույթն անհրաժեշտ է ընդհանրապես հանել Վարչական դատավարության օրենսգրքից և թերևս ժամանակն է մտածել վարչադեյլիկտային իրավունքի զարգացման հեռանկարի մասին:

Ամփոփելով նախընթաց տարիների բացթողումները՝ 2013թ. մշակվեց և ընդունվեց նոր վարչական դատավարության օրենսգրքը, որը միանշանակ էական առաջընթաց քայլ էր, սակայն, ցավոք, չվերացրեց նկատված բոլոր թերությունները, ավելին՝ օրենսգրքը լրացվեց ոչնչով չհիմնավորված նոր հատուկ վարույթով՝ լիցենզիայի հետ կապված լիազոր մարմնի որոշումների իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ գործերի վարույթով, որի առանձնացումն ընդհանրապես որևէ գիտական հիմնավորում չունի և կարծում եմ՝ պետք է հանվի:

Դատական օրենսգրքի ընդունմամբ 2008թ. հունվարի 1-ից Հայաստանի Հանրապետությունում գործեցին երեք մասնագիտացված դատարաններ՝ վարչական, քաղաքացիական և քրեական: Ընդհանուր իրավասության առաջին առյուծ կեսի դատարանների ընդդատությունը սահմանվեց բացառության սկզբունքով: Այսինքն՝ բոլոր այն գործերը, որոնք ընդդատյա չէին մասնագիտացված դատարաններին:

Քրեական մասնագիտացված դատարանները քննելու էին ծանր և առանձնապես ծանր հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը, իսկ քաղաքացիական մասնագիտացված դատարանը՝ նվազագույն աշխատավարձի հինգ-հազարապատիկը գերազանցող հայցագին ունեցող քաղաքացիական գործերը և դատավարական օրենսգրքով նախատեսված ոչ գույքային բնույթի այլ գործերը, վարում էին սնանկության գործերը: Այս դատարանները գործում էին Երևանում, հանրապետության հյուսիսում և հարավում: Նշված դատարաններին զուգահեռ գործում էին 16 ընդհանուր իրավասության դատարաններ, որոնցից 7-ը՝ Երևան քաղաքում:

Արդյունքում, այդ երկու մասնագիտացված դատարանները վերացվեցին մոտ մեկ տարի

գործելուց հետո¹⁷: Մասնագիտացված դատարանները լուծարելու պատճառաբանությունները կարծում ենք հիմնավորված չէին: Ավելին, կարծում ենք, որ այս դատարաններն էականորեն նպաստեցին արդարադատության որակի բարձրացմանը: Խոսելով նշված մասնագիտացված դատարանների ստեղծման նպատակահարմարության մասին, անհնարին է ամոտեսել, այսպես կոչված, «փոքր գործերով կամ հայցերով դատարանների» ստեղծման հանգամանքը, քանզի կարծում ենք, որ նշված բարեփոխման արդյունքում Հայաստանում առաջին հերթին ստեղծվեցին հենց «փոքր գործերով դատարանները»: Փոքր հայցերի շարժումը սկսվել է 1605 թվականին Անգլիայում¹⁸: Փոքր հայցերի դատարանները նախատեսված էին ապահովելու փոքր գործերի արագ և ոչ թանկ ընթացքը՝ պարզ վարույթների միջոցով, որոնք իրականացվում են փոխզիջման և հաշտեցման նպատակով¹⁹: Ինչպես նկատում է Ջոն Ս. Բրեյվեդը. «Փոքր հայցերով դատարանը մասնագիտացված դատարան է, որն ստեղծվել է օրենքով՝ որոշակի պարտականություններով և լիազորություններով: Այն նախատեսված է ապահովել վեճերի դատական որոշումները, որոնք ներառում են քիչ քանակի գումար: Իր ընթացակարգը կարևոր է մատչելիության, արագության և պարզության համար: Պատմական նախադեպ մեծ կազմակերպությունների համար կարելի է գտնել անգլիական դատարանների շուկայում և նմանատիպ մարմիններում»²⁰: Այսօր էլ, երբ նկատի ենք ունենում հատկապես քրեական գործերով մինչդատական վարույթների քննության հարցերը, առավել քան ակնհայտ են դառնում մասնագիտացված կառույցների ստեղծումը²¹: Հարկ է նկատել, որ մեծ պրակտիկա առկա է եղել անգամ Հայաստանի առաջին հանրապետությունում, երբ ռուսական փորձի հիման վրա ստեղծվեցին, այսպես կոչված, հաշտարար դատարանները: Հարկ է նկատել, որ այս դատարանների անվանումն ուղղակի փոխառնված է ռուսերեն համանուն եզրույթից, սակայն դասական առումով այդ դատարանները հենց հանդիսանում էին փոքր գործերով դատարաններ և ոչ հաշտարար դատարաններ:

Իհարկե, կային բազմաթիվ թերություններ՝ կապված ընդհանուր իրավասության դատարանների և մասնագիտացված դատարանների գործունեության կանոնակարգման առումով, չէին հստակեցված բազմաթիվ դատավարական խնդիրներ: Ինչպես արդարացիորեն գտնում են

բազմաթիվ հեղինակներ՝ մասնագիտացված դատարանների ստեղծման լրջագույն խնդիրն ընդդատության հստակ տարանջատումն է²²: Ի դեպ, այս առումով ուշագրավ է, որ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքը վարչական դատարանի ընդդատության է դասել նոտարի գործողությունների վիճարկումը և պրակտիկայում բազմաթիվ են այն դեպքերը, երբ ըստ էության ժառանգության գործը քննում է վարչական դատարանը, իսկ նոտարի գործողությունների վիճարկումը քողարկելով ժառանգական գործի տակ քննում է ընդհանուր իրավասության դատարանը: Սակայն, դրա հաշվառմամբ վարչական դատարանի լուծարումը չի կարող ողջամիտ որակվել: Ինչպես նշվեց, խնդիրներն ու անհստակությունները շատ էին, սակայն անհրաժեշտ էր ոչ թե վերացնել մասնագիտացված դատարանները, այլ կատարելագործել դրանց աշխատանքը: Եվ հաշվի առնելով արդեն իսկ ստեղծված իրավիճակը՝ առաջարկվում է ստեղծել «փոքր գործեր» քննող դատարաններ:

Միաժամանակ կարծում ենք, որ այսօր էական նշանակություն է ձեռք բերում սնանկության գործերի պատշաճ քննությունը²³: «Սնանկության մասին» ՀՀ օրենքի²⁴ համաձայն՝ սնանկության գործերի վարույթն իրականացվում է նշված օրենքի, քաղաքացիական դատավարության և դատական օրենսգրքի կանոնակարգումներին համապատասխան: Սակայն հարկ է նկատել, որ նշված գործերի վարույթն ունի բոլորովին այլ փիլիսոփայություն և թերևս բոլոր առանձնահատկությունները, որոնք բնորոշ են սնանկության վարույթին, սահմանվում են օրենքով և ընդհանուր քաղաքացիական դատավարության հետ այդ վարույթը, խորքում վերցրած ընդհանրապես նմանություն չունի: Այս գործերի վարույթի կազմակերպումը միշտ էլ եղել է քննարկման առարկա: Մինչև տնտեսական դատարանների ստեղծումը այս գործերը քննվում էին ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից, իսկ տնտեսական դատարանի լուծարումից հետո նրանք փոխանցվեցին մասնագիտացված քաղաքացիական դատարանին, որի լուծարումից հետո էլ նորից ընդհանուր իրավասության դատարաններին:

Ժամանակակից իրավաբանական գրականությունում առավել մեծ նշանակություն է տրվում սնանկության ինստիտուտի նպատակի պարզաբանմանը և ուշագրավ է, որ առավել հաճախ շեշտադրում է արվում ընդհանուր ինստիտուտի և ոչ թե նրա առանձին ընթացակար-

գերի վերաբերյալ:

Այսպես, Մ. Վ. Տեյլուկինի կարծիքով. «Որպես առաջին նպատակ, ավելի ճիշտ մրցութային իրավունքի ուղղվածություն հարկ է ճանաչել դրա վերականգնողական նպատակը, մրցութային իրավունքն առաջին հերթին պետք է նախատեսի միջոցառումների համակարգ, որոնք ուղղված են պարտապանի վճարումնալիության վերականգնմանը, նրան տարաբնույթ արտոնությունների ռեժիմ տրամադրելով՝ ձեռնարկատիրությունը վերականգնագնելու համար: Երկրորդ նպատակը՝ անվճարումակ իրավաբանական անձի լուծարումն է»²⁵:

Այս տեսակետն են պաշտպանում նաև Ե. Տորկանովսկին²⁶, Խ. Կ. Երշովը²⁷, Վ. Ա. Ռախմիլովիչը²⁸ և այլք:

Առանձնակի ուշադրության է արժանի գիտական տեսակետը, որի համաձայն. «Սնանկության օրենսդրության նպատակն է պարտատերերի պահանջների համամասնորեն բավարարումը անվճարումակ պարտատիրոջ գույքի վաճառքից ձևավորված միջոցների հաշվին»²⁹:

Այս տեսակետին է հակված մինչեղափոխական Ռուսաստանի խոշոր ցվիլիստներից Գ. Ֆ. Շերշենևիչը³⁰: Իրավագետ Դ. Մ. Գենկինը կարծում էր. «Մրցութային վարույթի նպատակը պետք է լինի ըստ հնարավորության, բոլոր պարտատերերի պահանջների բավարարումը պարտապանի գույքի բաժանման հաշվին»³¹:

Իրավական դոկտրինում գոյություն ունի նաև տեսակետ, ըստ որի՝ սնանկության ինստիտուտի նպատակն է հասնել պարտապանի և պարտատիրոջ շահերի ապահովման հավասարակշռությանը³²: Չնայած եղած տեսակետների տարբերություններին, ակնհայտ է մեկ բան, որ սնանկության վարույթն ունի իր ուրույն առարկան և նպատակը (ցավոք, Հայաստանի համապատասխան օրենքում խոսք անգամ չկա սնանկության վարույթի նպատակի մասին), որն էականորեն՝ թե՛ ձևի, թե՛ բովանդակության, թե՛ նպատակի և թե՛ ընդհանրապես վարույթի փոխադրության առումով էականորեն տարբերվում է քաղաքացիական, քրեական և վարչական վարույթներից: Այդ առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ դատարանն իրականացնում է բոլորովին այլ վարույթ՝ միայն այդ վարույթին բնորոշ կանոններով:

Նման պայմաններում, կարծում ենք, որ ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից անհնար է ապահովել սնանկության գործերի քննության արդյունավետությունը: Չնայած այդ գործերի քննությունն ունի էական նշանակություն տնտեսության կազմակերպման առումով: Սնանկության գործերի դատավարության առանձնահատկությունը ենթադրում է դատարանի կողմից այնպիսի գործառույթի իրականացում, որոնք խորթ են հայցային վարույթին: Ինչպես ժամանակին նշել է Գ. Ֆ. Շերշենևիչը. «Մրցութային վարույթում մրցակցության սկզբունքն ունի կիրառման շատ մեղ սահմաններ, քան հայցային վարույթում, որով պայմանավորված «...դատարանին տրվում է իշխանություն մրցութային վարույթի նկատմամբ՝ պահանջելու նրա մասնակիցներից, վարույթի կողմերից հստակ գործողություններ... հարուցել մրցակցության վարույթ գործն արագ ավարտելու նպատակով»³³: Ա.Կ. Բոլշովի կարծիքով. «...Սնանկության վարույթում արդարադատության հետ չկապված գործառույթներին են վերաբերում դատարանների կողմից մրցութային կառավարչի գործունեության վերահսկումը, նրա գործողությունների վերաբերյալ բողոքների քննարկումը, հաշվետվությունների լսումը: Նշված գործառույթներն ունեն բացառապես վարչական բնույթ»³⁴:

Նշելով դատարանի լայն հայեցողությունը սնանկության գործեր քննելու ժամանակ՝ Վ.Ա. Խիմիչը գտնում է, որ այդ դեպքում. «...Դատարանն իրականացնում է ոչ իրեն և ոչ էլ դասական առումով արդարադատությանը, կամ ավելի ճիշտ դատարանին բնորոշ գործառույթներ»:

Այսօր Հայաստանի Հանրապետությունում սնանկության գործեր քննում են միայն որոշ քաղաքացիական գործեր քննող դատավորներ (ընդհանուր թիվը 27): Նման մասնագիտացումը սահմանվել է ոչ թե օրենքով, այլ Դատարանների նախագահների խորհրդի 10.04.2009թ. թիվ 14-Լ որոշմամբ: Կարծում ենք, անհրաժեշտ է առանձնացնել նոր մասնագիտացված դատարանների տեսակ՝ սնանկության գործեր քննող դատարաններ, ինչը միանշանակ կնպաստի սնանկության գործերի քննության արդյունավետության բարձրացմանը, ի հեճուկս իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության, հիշելով Գ. Ֆ. Շերշենևիչի արդեն թևավոր դարձած միտքը. «Սնանկությունը տնտեսության սանիտարն է»³⁵:

1. **Аверченко Д. Г.** Специализированные суды в системе органов судебной власти: Теоретико-правовое исследование: Автореферат: уч. ст. канд. юрид. наук. М., 2002.
2. **Рязановский В.А.** Единство процесса. Учебное пособие. М. ООО Издательский дом "Городец" 2005, с. 31-32.
3. **Боботов С.В.** Судебная система России. Учебное пособие. М., 2000, с. 324-325.
4. **Жуйков В.М.** Некоторые проблемы гражданского-процессуального права и судебная практика/Государство и право на рубеже веков (материалы Всероссийской конференции). Отв. ред. Т.Е.Абова. М. 2001, с. 202.
5. **Лебедев В.М.** Судебная власть в современной России: проблемы становления и развития. СПб., Лань 2001, с. 218. **Топорнин Б.Н.** Развитие судебной власти в России: общие подходы // Судебная реформа: проблемы и перспективы / Под. ред. Б.Н. Топорнина, И.Л. Петрухина. М., 2001. с. 58-59. **Бушманов А.** Судебной власти нужны специализированные суды // Российская юстиция. 1994. с. 11.
6. **Рязановский В.А.** Единство процесса. Учебное пособие. М. ООО Издательский дом "Городец" 2005 (оригинал 1924). **Загайнова С.К.** Судебные акты в механизме реализации судебной власти в гражданском и арбитражном процессе. Wolters Kluwer Russia, 2007. **Корф С. А.** Административная юстиция в России. Книга вторая. Книга третья. С.-Петербург, 1910. Аншоц Юстиция у администрация. Ж.М.Ю 1907. **Лемайер К.** Административная юстиция (Понятие охраны субъетктивных публичных прав в связи с развитием боссрений на государство). СПб., 1905, с. 1. **Сорокин В.Д.** Административно-процессуальные правоотношения. Л. 1968. **Авдеенко Н.И.** Механизм и пределы регулирующего воздействия гражданского процессуального права. Л. 1969. Административное право зарубежных стран. Учебное пособие. М., Издательство "СПАРК", 1996. **Брэбан Г.** Французское административное право: Пер. с фр. / Под ред. и со вступ. ст. С.В.Боботов. М., Прогресс, 1988. **Салищева Н.Г., Хаманева Н.Ю.** Административная юстиция и административное судопроизводство в Российской Федерации. Москва, 2001.
7. **Загайнова С.К.** Судебные акты в механизме реализации судебной власти в гражданском и арбитражном процессе. Wolters Kluwer Russia, 2007, с. 66-67.
8. **Салищева Н.Г.** Административный процесс в СССР. 1964, с. 11.
9. **Сорокин В.Д.** Административно-процессуальные правоотношения. Л. 1968, с. 39.
10. **Авдеенко Н.И.** Механизм и пределы регулирующего воздействия гражданского процессуального права. Л. 1969, с. 34. **Елисейский П.Ф.** Особенности судебного рассмотрения отдельных категорий гражданских дел. Ярославль, 1974, с. 32.
11. **Корф С. А.** Административная юстиция в России. Книга вторая. Книга третья. С.-Петербург, 1910, с. 394-395.
12. **Старилов Ю. Н.** Из публикаций последних лет. Воронеж, 2010, с. 145.
13. **Ролф Книппер** Принципы производства в административном процессе. Март 2010, Астана.
14. **Веремеенко И.** Понятие административной системы России. /Актуальные вопросы административного и финансового права/: сб. науч. тр. М., 2005, с. 5-21.
15. **Պանինյան Չ. Բ.** Վարչական արդարադատության կայացման հիմնախնդիրները. Եր. ԱՌՏ 2004, էջ 244-245:
16. **Պաղինյան Բ. Վ.** Գործադիր իշխանությունը պետական իշխանության համակարգում, Եր. Նաիրի, էջ 130-132:
17. ՀՀ ՊՏ 2009 N 9(675), 13.02.2009:
18. 8 Minute Book 11 (Special Issue, Jan. 1962).
19. Sanderson v. Neimann, 17 Cal. 2d 563, 110 P. 2d 1025 (1941); SMITH, JUSTICE AND THE POOR 52-3 (1940).
20. A History of the English Courts (5th ed.), by A. T. Carter, London, Butterworth & Co., 1927, էջ 161; and A Concise History of the Common Law (2d ed.), by T. F. T. Plucknett, London, Butterworth & Co., 1936, p. 590.
21. Մինչդասական վարույթի գործերի քանակի վիճակագրությունը, ըստ դատական դեպարտամենտի՝ 2009թ - 16.718, 2010թ - 15.363, 2011թ - 17.635, 2012 թ-17.744, 2013 թ-17.777:
22. **Овечкин М. А.** Специализированные суды в системе судов общей юрисдикции в Российской Федерации: конституционно-правовое исследование: конституционно-правовое исследование, уч. ст. канд. юрид. наук. Саратов, 2006.
23. Մնանկության գործերի քանակի վիճակագրությունը, ըստ դատական դեպարտամենտի՝ 2009թ - 2.021, 2010թ - 1.970, 2011թ - 2.508, 2012թ - 2.953, 2013թ - 3.376:
24. ՀՀ ՊՏ 2007/7(531). 31.01.2007:
25. **Телюкина М. В.** "Основы конкурсного права". М., Волтерс Клувер, 2004, с. 68-69.
26. **Торкановский Е.** Антикризисное управление / хозяйство и права. 2000, N1, с. 6.
27. Предпринимательское (хозяйственное) право. Учебник: В. 2 т. / ОТВ. РЕД. О. М. Олейник. М., 1999. Т. 1, с. 370-371.
28. Гражданское право России. Общая часть. Учебник / Под Общ. Ред. О. Н. Садикова, М., 2001, с. 156.
29. **Попондопуло В. Ф.** Указ. Соч., с. 37.
30. **Шершеневич Г.** Конкурсный процесс, серия "Классика российской цивилистики". М., 2000, с. 87.
31. **Генкин Д. М.** Конкурсный процесс / Энциклопедический словарь русского библиографического института "Гранат": 58 т. / под ред. Ю. С. Гамбарова, В. Я. Жемзнова, М. М. Коволенского и др. М., 1910-1948. Т. 25, с. 22-34.
32. **Тосунян Г. А., Викулин А. Ю.** Постатейный комментарий к Федеральному закону "О Несостоятельности (банкротстве) кредитных организаций". М., 1999, с. 2.
33. **Шершеневич Г. Ф.** Конкурсный процесс. М. 2000, с. 312, 306-307.
34. **Большова А. К.** Специализированные банкротные суды ...быть или не быть? / Э. Ж. — Юрист. 2000 N9, с. 30-31.
35. **Химичев В. А.** Осуществление и защита гражданских прав при несостоятельности (банкротстве). М., 2006, с. 162.
36. **Шершеневич Г.** Конкурсный процесс, серия, "Классика российской цивилистики". М., 2000, с. 97.

**THE CONTENT OF THE SUBJECTIVE SIDE OF SOME KINDS
OF CORRUPTION OFFENSES:
SCIENTIFIC AND PRACTICAL ANALYSIS**

**ZELIM TADEVOSYAN
PHD IN LAW, PROFESSOR,
LECTURER OF THE CHAIR OF CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL
LAW OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) UNIVERSITY**

**ANNA DANIBEKYAN
POST-GRADUATE STUDENT OF THE CHAIR OF CRIMINAL LAW
AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW OF THE RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC)
UNIVERSITY**

This article examines the content and actual problems of subjective side of some kinds of corruption offenses. It reveals the speciality of mental attitude to committing crime by briber and bribe-taker, considers the issues connected with essence and content of elements characterizing the subjective side of bribery, commercial bribery and some other crimes. Besides it raises the issues of qualification and demarcation bribery and commercial bribery from other types of socially dangerous acts, analyzes the law enforcement practice.

Keywords: corruption offenses, bribery, commercial bribery, briber, bribe-taker, subjective side, aforethought, qualification, fraud, provocation

**СОДЕРЖАНИЕ СУБЪЕКТИВНОЙ СТОРОНЫ НЕКОТОРЫХ
ВИДОВ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ:
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ**

**ЗЕЛИМ ТАДЕВОСЯН
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

**АННА ДАНИБЕКЯН
СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРАВА
И УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

В настоящей статье рассматриваются актуальные проблемы субъективной стороны некоторых видов коррупционных преступлений. Раскрывается специфика психического отношения взяткодателя и взяткополучателя к совершаемому преступлению, рассматриваются вопросы, связанные с сущностью и содержанием признаков, характеризующих субъективную сторону взяточничества, коммерческого подкупа и других преступлений. Затрагиваются также вопросы квалификации и дифференциации взяточничества и коммерческого подкупа от иных видов общественно опасных деяний, анализируется правоприменительная практика.

Ключевые слова: коррупционные преступления, взяточничество, коммерческий подкуп, взяткодатель, взяткополучатель, субъективная сторона, умысел, квалификация, мошенничество, провокация

Բանալի բառեր - կոռուպցիոն հանցագործություններ, կաշառակերություն, առևտրային կաշառք, կաշառատու, կաշառվող, սուբյեկտիվ կողմ, դիտավորություն, որակում, խարդախություն, պրովոկացիա

Ջելին ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ
*Իրավագիտության թեկնածու, պրոֆեսոր,
Հայ-ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի
քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության
իրավունքի ամբիոնի դասախոս*

Աննա ԴԱՆԻԲԵԿՅԱՆ
*Հայ-ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի
քրեական իրավունքի և քրեական դատավարության
իրավունքի ամբիոնի հայցորդ*

ԿՈՌՈՒԴՅՈՒՆ ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՐՈՇ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ԿՈՂՄԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ (ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)

Կոռուպցիան իրավացիորեն դասվում է ամենավտանգավոր սոցիալական-իրավական երևույթների շարքին, որոնք լուրջ սպառնալիք են ներկայացնում երկրի ազգային անվտանգության համար: Սպառնալիք իրավունքի գերակայությանը, ժողովրդավարությանը, կոռուպցիան խարխուրում է հասարակական արդարությունը, խեղաթյուրում մրցակցությունը, խոչընդոտում տնտեսական զարգացմանն ու վտանգում ժողովրդավարական հաստատությունների և հասարակության բարոյական հիմքերի կայունությունը: Այդ չափազանց վտանգավոր երևույթի հետ պայքարի ուժեղացումը ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարության¹ տեսանկյունից հանդիսանում է հասարակության և անհատի անվտանգության ապահովման, կայուն զարգացման կարևորագույն երաշխիքներից մեկը, որի անհրաժեշտությունը բխում է նաև միջազգային պայմանագրերից: Վավերացնելով «Կոռուպցիայի մասին» քրեական իրավունքի կոնվենցիան (Ստրասբուրգ, 1999թ.)² և «Կոռուպցիայի դեմ» կոնվենցիան (Նյու Յորք, 2003թ.)³, Հայաստանի Հանրապետությունը պարտավորություն է ստանձնել ձեռնարկելու արդյունավետ օրենսդրական և այլ միջոցներ՝ հանրային և մասնավոր հատվածներում կոռուպցիայի կանխարգելման և հակազդման ուղղությամբ:

Հիմք ընդունելով վերջին տարիների ընթացքում կոռուպցիայի աճի կայուն միտումները, զգա-

լի հետաքրքրություն է ներկայացնում կոռուպցիոն հանցագործությունների սուբյեկտիվ կողմի բովանդակության բացահայտումը, որը թույլ է տալիս պատասխանել այն հարցին, թե ի՞նչն է մղում անձին համապատասխան արարք կատարելուն:

Այսպես, հանցագործության սուբյեկտիվ կողմը, հանդիսանալով հանրության համար վտանգավոր արարքի ներքին էությունը, բնութագրում է հանցագործության կատարման հետ անմիջականորեն կապված անձի հոգեկան գործունեությունը, որի հատկանիշներին դասվում են մեղքը, շարժառիթը, նպատակը և հույզերը: Այդ կապակցությամբ իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է, որ հանցագործության սուբյեկտիվ կողմի հատկանիշների պարզումը և ապացուցումը, որպես կանոն, ավելի բարդ է, քան հանցանքի կատարման օբյեկտիվ հատկանիշների բացահայտումը: Սխաժամանակ, շեշտվում է, որ դատական պիսակների զգալի մասը պայմանավորված է հանցագործության սուբյեկտիվ կողմի հատկանիշների սխալ գնահատմամբ⁴:

Ինչպես վկայում է իրավակիրառ պրակտիկան, հանրային կառավարման ոլորտում կոռուպցիայի առավել տարածված և ամենավտանգավոր դրսևորումն է հանդիսանում կաշառակերությունը՝ կաշառք ստանալը (ՀՀ քր. օր-ի 311-րդ հոդված) և կաշառք տալը (ՀՀ քր. օր-ի 312-րդ հոդված) և կաշառք տալը (ՀՀ քր. օր-ի 312-րդ հոդված), իսկ մասնավոր հատվածում՝ առևտրային կաշառքը (ՀՀ քր. օր-ի 200-րդ հոդված): Նշված

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քրեական իրավունք

հանցագործությունների սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ, ինչը քրեագետների մոտ տարակարծություն չի առաջացնում: Այնուամենայնիվ, հարկ է նշել, որ այդ արարքների կատարման հոգեբանական մեխանիզմի համար բնորոշ են որոշակի առանձնահատկություններ, որոնց պարզումը կարևոր նշանակություն ունի կատարվածի ճիշտ որակման համար:

Քրեական իրավունքի տեսությունից հայտնի է, որ մեղքի հասկացությունը ներառում է ինտելեկտուալ (գիտակցական) և կամային չափանիշները: Առաջինի էությունն այն է, որ հանցավորը գիտակցում է իր կողմից կատարվող արարքի՝ հանրության համար վտանգավոր բնույթը և նախատեսում հանրության համար դրա վտանգավոր հետևանքները (նյութական հանցակազմեր), գիտակցում է իր արարքի հանրության համար վտանգավոր բնույթը (ձևական հանցակազմեր): Կամային չափանիշը բնութագրում է հանցագործության սուբյեկտի վերաբերմունքը կատարվող արարքի և դրա հետևանքների նկատմամբ: Այն արտահայտվում է վտանգավոր հետևանքները ցանկանալու, կամ գիտակցաբար թույլ տալու, կամ այդ հետևանքների նկատմամբ հանցավոր թեթևամտություն կամ հանցավոր անվտուրություն դրսևորելու ձևով⁶:

Կաշառակերության (առևտրային կաշառքի) սուբյեկտիվ կողմի յուրահատկությունը պայմանավորված է նրանով, որ դրա տարրեր հանդիսացող ակտիվ և պասիվ կաշառակերությունը (կաշառքի առաջնական տրամադրելը և դա ստանալը) սերտորեն փոխկապակցված են միմյանց հետ: Վերոգրյալը ենթադրում է, որ կաշառման գործընթացի երկու կողմի՝ կաշառատուի և կաշառվողի մեղքի ինտելեկտուալ չափանիշը պետք է կրի երկակի բնույթ, այսինքն՝ ներառի հոգեբանական վերաբերմունքը ոչ միայն իր, այլև մյուսի կողմից կատարվող արարքի նկատմամբ: Այսպես, կաշառատուի մեղքը պետք է ընդգրկի հետևյալ հանգամանքների գիտակցումը. 1) արարքի հակաիրավական բնույթը, մասնավորապես՝ կաշառվողի մոտ տվյալ բարիքը ստանալու իրավական հիմքերի բացակայությունը, 2) ապօրինի վարձատրության տրամադրման նպատակը (այսինքն՝ այն, որ դա տրվում է համապատասխան սուբյեկտի կողմից որոշակի գործողություն (անգործության) կատարելու, իր զբաղեցրած դիրքն օգտագործելով որևէ գործողության (անգործության) կատարմանը նպաստելու կամ ծառայության գծով հովանավորչության կամ թողտվության դիմաց), 3) համապատասխան օգուտ ստանալու հակաիրավա-

կան բնույթն, ինչպես նաև կաշառքի առարկայի և դրա դիմաց դրսևորվող վարքագծի փոխադարձ պայմանավորվածությունը կաշառվողի կողմից գիտակցելը: Միայն թվարկված բոլոր հանգամանքների առկայության դեպքում կարելի է խոսել կաշառք (առևտրային կաշառք) տալու սուբյեկտի մեղքի ինտելեկտուալ չափանիշի առկայության մասին: Այդ կապակցությամբ Բ. Վ. Վոլժենկինը նշել է, որ համապատասխան արարքի համար քրեական պատասխանատվությունը բացառվում է այն դեպքերում, երբ կաշառքի առարկան տրամադրող անձը համոզված է իր գործողությունների օրինական լինելու մեջ⁶: Օրինակ՝ կարելի է պատկերացնել այնպիսի դեպք, երբ պաշտոնատար անձին կամ մասնավոր հատվածի ծառայողին որևէ օգուտ տրամադրող անձը համոզված է, որ համապատասխան սուբյեկտի կողմից դա ստանալը կրում է իրավաչափ բնույթ (օրինակ՝ ընդունվում է որպես օրինական վճար՝ այս կամ այն ծառայությունների դիմաց): Համապատասխանաբար, կաշառք (առևտրային կաշառք) ստանալու հանցակազմի առկայության համար անհրաժեշտ է, որ կաշառվողի մեղքը նույնպես ընդգրկի ոչ միայն իր, այլև կաշառատուի կողմից կատարվող արարքի հատկանիշների գիտակցումը: Մասնավորապես, կաշառք ստացողը պետք է գիտակցի, որ նրա կողմից համապատասխան բարիք ստանալը կրում է հակաօրինական բնույթ և պայմանավորված է նրա կողմից դրսևորվող որոշակի վարքագծով (արդեն իսկ կատարված կամ կաշառատուի կողմից ակնկալվող կոնկրետ գործողություններով կամ անգործությամբ, ծառայության գծով ընդհանուր հովանավորչությամբ կամ թողտվությամբ), ինչպես նաև այն, որ նյութական արժեք կամ այլ օգուտ տրամադրող անձը նույնպես գիտակցում է նշված հանգամանքները: Ինչ վերաբերում է այն դեպքերին, երբ ապօրինի վարձատրություն ստացողը տեղյակ է այն մասին, որ այդպիսի արժեքներ տրամադրողը՝ գտնվելով մոլորության մեջ, չի պատկերացնում ստացողի կողմից դրանք ընդունելու իրական նպատակը (օրինակ՝ կարծում է, որ իր տրված դրամական գումարը պետք է ուղղվի պետական տուրքի վճարմանը), սպա մնան պարագայում բացակայում է ինչպես կաշառք (առևտրային կաշառք) տալու, այնպես էլ այն ստանալու հանցակազմը: Այդպիսի դեպքերում նյութական բարիք ստացողի գործողությունների որակումը կախված է դրանց սուբյեկտիվ ուղղվածությունից:

Գործնականում հաճախակի են լինում դեպքեր, երբ համապատասխան սուբյեկտը՝ փաստորեն չունենալով ցանկություն կատարել «պատ-

վիրաված» գործողությունները (անգործությունը) և (կամ) չունենալով այդպիսի հնարավորություն՝ համապատասխան լիազորությունների բացակայության պատճառով, ստանում է որոշակի արժեքներ՝ իբրև կաշառատուի կամ նրա ներկայացրած անձի օգտին իր զբաղեցրած դիրքի հետ կապված որոշակի վարքագիծ դրսևորելու դիմաց: Նման դեպքերում արարքը՝ համապատասխան հատկանիշների առկայության դեպքում, պետք է որակվի որպես խարդախություն՝ կաշառք ստանալու պատրվակով (ՀՀ քր. օր-ի 178-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետ)⁷: Այդ պարագայում անհրաժեշտ է պարզել, թե պաշտոնատար անձի (առևտրային կամ այլ կազմակերպության ծառայողի) մոտ ո՞ր պահին է ծագել որպես կաշառքի առարկա տրանսպորտով արժեքները հափշտակելու մտադրությունը և ինչպիսի գործողություններ են իրականացվել նրա կողմից՝ կաշառատուի գիտակցության և կամքի վրա ներգործելու նպատակով, որի արդյունքում վերջինս, գտնվելով մոլորության մեջ, կամովին հանձնել է նշված բարիքները: Ինչպես պարզաբանել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, արարքը որպես խարդախություն որակելիս «...Էական նշանակություն կարող է ունենալ, թե գույքն ուրիշին հանձնելու գործում ով է նախաձեռնություն դրսևորել: Արդյոք գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքները հանձնելու տուժողի մտադրությունն առաջացել է հանցավորի կողմից նրան հանձնվելու և հորդորելու արդյունքում»⁸:

Այսինքն, կաշառքի պատրվակով որոշակի գույք ստացող անձի կողմից կաշառատուի գիտակցության և կամքի վրա ներգործությունը պետք է իրականացվի խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով, որի արդյունքում վերջինիս մոտ սխալ պատկերացում է ձևավորվում գույք ստացողի հետագա վարքագծի վերաբերյալ:

Անդրադառնալով խարդախության սուբյեկտիվ կողմի վերլուծությանը, ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ խարդախությունն այլ արարքներից տարանջատելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել հետևյալ հանգամանքները՝ « ա) խարդախության դեպքում տուժողին խաբելու կամ նրա վստահությունը չարաշահելու մտադրությունն անձի մոտ ծագում է նախքան գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքներ ձեռք բերելը, բ) խարդախության դեպքում անձի մոտ (...) պարտավորությունները (...) չկատարելու դիտավորությունը ծագում է նախքան գույքը կամ գույքի նկատմամբ իրավունքներ ձեռք բերելը»⁹: Միաժամանակ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը շեշտել է. «Հա-

կառակ դեպքում, երբ գույքը չվերադարձնելու, խոստումը կամ պարտավորությունները չկատարելու դիտավորությունն առաջանում է գույքը վերցնելուց հետո (անկախ շարժառիթից), խարդախության հանցակազմը բացակայում է»¹⁰: Այդ դիրքորոշումն արտահայտված է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ ՀՀ քր. օր-ի 178-րդ հոդվածի կիրառման վերաբերյալ մի շարք որոշումներում¹¹:

Վերոգրյալից բխում է, որ անգամ եթե պաշտոնատար անձը կամ այլ ծառայողը՝ կաշառքի առարկան ստանալու պահին մտադրված էր դրա դիմաց կատարել իր զբաղեցրած դիրքի հետ կապված՝ կաշառատուի հետ պայմանավորված գործողությունները (անգործություն դրսևորել), սակայն դա ստանալուց հետո փոխել է իր մտադրությունը, ապա նման դեպքերում արարքը պետք է որակվի ոչ թե որպես խարդախություն՝ կաշառք ստանալու պատրվակով, այլ որպես կաշառք կամ առևտրային կաշառք ստանալը:

Հարկ է նշել, որ կաշառակերության և խարդախության սահմանազատման հարցում ՌԴ Գերագույն դատարանի պլենումի դիրքորոշումն էսպես տարբերվում է: Մասնավորապես, որպես նշված հանցագործությունների սահմանազատման հիմնական չափանիշ դիտվում է ոչ թե արարքի սուբյեկտիվ ուղղվածությունը, այլ մեղավորի մոտ կաշառատուի «պատվերը» կատարելու համար անհրաժեշտ լիազորությունների կամ փաստացի հնարավորությունների առկայությունը կամ բացակայությունը: Այսպես, նշված հարցը քննարկելիս, ՌԴ Գերագույն դատարանի պլենումը պարզաբանել է, որ այն դեպքերում, երբ պաշտոնատար անձը կամ առևտրային կամ այլ կազմակերպությունում կառավարչական գործառնություններ իրականացնող անձը որոշակի արժեքներ է ստացել այնպիսի գործողություն (անգործություն) կատարելու համար, որը նա իրականում չի կարող կատարել ծառայողական լիազորությունների և իր ծառայողական դիրքն օգտագործելու հնարավորության բացակայության պատճառով, ապա այդ արժեքների ձեռքբերման դիտավորության առկայության դեպքում այդպիսի գործողությունները պետք է որակվեն որպես ծառայողական դիրքի օգտագործմամբ կատարված խարդախություն (ՌԴ քր. օր-ի 159-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Ինչ վերաբերում է այն դեպքերին, երբ համապատասխան սուբյեկտն արժեքներ է ստանում այնպիսի գործողությունների (անգործության) համար, որոնք մտնում են նրա լիազորությունների մեջ կամ որոնք նա կարող է կատարել իր ծառայողական դիրքի օգտագործմամբ, ապա արարքը պետք է որակվի որպես կաշառք կամ առևտրային

Քրեական իրավունք

կաշառք ստանալը՝ անկախ նշված գործողությունները (անգործությունը) կատարելու մտադրության առկայության հանգամանքից¹²: Այսինքն, վերոգրյալից բխում է, որ նույնիսկ այն դեպքերում, երբ անձն է սկզբանե մտադրություն չունենալով դրսևորելու նյութական բարիք տրամադրողի կողմից ակնկալվող վարքագիծը, խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով (մասնավորապես՝ մոլորության մեջ գցելով գույքի սեփականատիրոջը՝ իր օգտին հետագայում իբրև կատարվելիք գործողությունների վերաբերյալ) ապօրինաբար տիրանում է գույքին կամ ձեռք է բերում իրավունք դրա նկատմամբ, ապա մինևս այն է, արարքը չի կարող որակվել որպես խարդախություն՝ եթե այդ անձի մոտ առկա են համապատասխան ծառայողական լիազորություններ կամ փաստացի հնարավորություններ:

Մեր կարծիքով, այդպիսի մոտեցումը վիճելի է, նախ՝ այն պատճառաբանությամբ, որ անձի փաստացի հնարավորությունների ծավալը միշտ չէ, որ հնարավոր է ճիշտ գնահատել: Օրինակ՝ այն դեպքերում, երբ մեղավորը ստանում է գույքային օգուտ՝ մեկ այլ ծառայողի կողմից որևէ գործողության կատարմանը նպատելու պատրվակով, անհնար է կանխատեսել և հստակ պատկերացնել այլ անձի գիտակցության և կամքի վրա ենթադրյալ ներգործության արդյունքը, ուստի՝ հետևության հանգել այդպիսի հնարավորության առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ: Բացի դա, նշված դիրքորոշմամբ անտեսվում է արարքի սուբյեկտիվ ուղղվածությունը:

Հիմք ընդունելով կաշառք (առևտրային կաշառք) տալու և ստանալու հանցակազմերի ձևական կառուցվածքը, մեղավորի դիտավորության կամային չափանիշը բնութագրում է հանցագործության սուբյեկտի վերաբերմունքը կատարվող արարքի նկատմամբ, որն արտահայտվում է դա կատարելու ցանկությամբ¹³:

Թեև ՀՀ քր. օր-ի 200-րդ հոդվածի 3-րդ մասով և 311-րդ հոդվածով նախատեսված արարքների սուբյեկտիվ կողմի նկարագրությունը չի ներառում շարժառիթներն ու նպատակները, սակայն կաշառք (առևտրային կաշառք) ստանալը միշտ կատարվում է շահադիտական դրդումներով, ինչը պայմանավորված է տվյալ հանցագործությունների էությանը: Կաշառքի նպատակը կաշառատուի հաշվին գույքային օգուտ քաղելն է, կաշառքի առարկայի միջոցով իր նյութական պահանջ-մունքները բավարարելը: Կաշառք (առևտրային կաշառք) տալու շարժառիթներն ու նպատակները հաճախակի ունեն շահադիտական բնույթ, սակայն կարող են լինել նաև այլ, կախված այն շահի

բնույթից, որի բավարարմանն է ձգտում կաշառողը՝ ծառայողին կաշառելու միջոցով: Օրինակ՝ կաշառատուի համար ցանկալի արդյունքը կարող է արտահայտվել շահավետ գործարք կնքելով, աշխատանքի ընդունվելով, ապօրինի վարձատրություն տվող անձի կամ նրա մերձավորի խախտված իրավունքը վերականգնելով կամ դրա խախտումից խուսափելով:

Կաշառք (առևտրային կաշառք) ստանալու սուբյեկտիվ կողմի բովանդակության բացահայտումը անհրաժեշտ նախապայման է տվյալ արարքը կաշառքի կամ առևտրային կաշառքի պրոֆոկազիայից տարբերակելու համար: Ինչպես նշվում է իրավաբանական գրականությունում. «Պրոֆոկազիայի տակ տառացի հասկացվում է ինչ-որ մեկին այնպիսի արարքների սադրելու վարքագիծ, որոնք կարող են առաջացնել ծանր իրավական հետևանքներ»¹⁴: Կաշառքի կամ առևտրային կաշառքի պրոֆոկազիան (ՀՀ քր. օր-ի 350-րդ հոդված) իր օբյեկտիվ հատկանիշներով նման է կաշառատությանը: Սակայն պաշտոնատար անձին (առևտրային կամ այլ կազմակերպության ծառայողին) նյութական արժեքներ տրամադրելիս, կաշառատուի և պրոֆոկատորի դիտավորության ուղղվածությունը և հետապնդվող նպատակները տարբեր են: Եթե կաշառատուն՝ համապատասխան սուբյեկտին գույքային օգուտներ տրամադրելով, ձգտում է իր կամ իր ներկայացվող անձի որևէ շահի բավարարմանը, ապա պրոֆոկատորի նպատակը հանցագործության արհեստական ասպացույցներ ստեղծելն է կամ շանտաժը:

Պրոֆոկազիայից պետք է տարբերել կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու մեծանկյուն¹⁵, որի էությունն այն է, որ կաշառք տալու կամ ստանալու առաջարկ ստացած անձն այդ մասին հայտնում է քրեական հետապնդման մարմիններին՝ մինչև կաշառքի առարկան տալը (ստանալը), որից հետո դա տրամադրվում կամ ստացվում է իրավասու մարմինների իմացությամբ՝ այդպիսի առաջարկ կատարած անձին մերկացնելու նպատակով: Տվյալ դեպքում ի տարբերություն պրոֆոկազիայի, համապատասխան սուբյեկտը հանցավոր գործունեություն է իրականացնում իր նախաձեռնությամբ, իսկ «օպերատիվ փորձարարությունը պետք է թելադրված լինի քրեախրավական պաշտպանության օբյեկտի դեմ կատարվող ոտնձգության հետ կապված՝ արդեն իսկ սկսված գործընթացները իրավապահ մարմինների կողմից անմիջականորեն դիտարկելու, հսկողության տակ վերցնելու և, վերջին հաշվով, դրանց զարգա-

ցումն ընդհատելու ձգտմամբ»¹⁶: Հանցավորին մերկացնելու նպատակով օրենքով սահմանված կարգով իրականացվող նմանակմանը մասնակցող անձի գործողություններում բացակայում է ինչպես կաշառք տալու (ստանալու), այնպես էլ կաշառքի կամ առևտրային կաշառքի պրովոկացիայի հանցակազմի պարտադիր տարրը՝ սուբյեկտիվ կողմը: Այսպես, կաշառք տալու նմանակում իրականացնելիս պաշտոնատար անձին կամ մասնավոր հատվածի ծառայողին նյութական արժեքներ տրամադրելը նպատակադրված չէ հակելու վերջինիս իր ծառայողական դիրքի հետ կապված որոշակի վարքագիծ դրսևորելուն, ոչ էլ հանցագործության արհեստական ապացույցներ ստեղծելուն կամ շանտաժ գործարդելուն: Համապատասխանաբար, կաշառք ստանալու նմանակման դեպքում այդպիսի արժեքն ընդունողի մոտ բացակայում է դրանից նյութական օգուտ քաղելու, դրա հաշվին հարստանալու ձգտումը, ինչպես նաև կաշառատուի օգտին որևէ գործողություն կատարելու մտադրությունը:

Սակայն բողոքովին այլ իրավիճակ կատարվելի, եթե անձը հորդորում է ծառայողին ապօրինի վարձատրություն ստանալուն՝ իրականում մտադրություն ունենալով ոչ թե այդ ճանապարհով դրդել վերջինիս գործելու իր օգտին, այլ մերկացնել նրան կաշառք ստանալու մեջ: Կարծում ենք, որ նման արարքը պարունակում է ոչ թե կաշառքի կամ առևտրային կաշառքի պրովոկացիայի, այլ կաշառք ստանալու դրդողության հատկանիշներ՝ նկա-

տի ունենալով, որ ՀՀ քր. օր-ի 350-րդ հոդվածով նախատեսված արարքն օբյեկտիվ կողմից բնութագրվում է համապատասխան սուբյեկտին՝ առանց նրա համաձայնության որևէ գույքային օգուտ տրամադրելու փորձով: Մինչդեռ կաշառք ստանալուն հակելը ենթադրում է հոգեբանական ներգործություն, որն ուղղված է անձի մոտ ապօրինի վարձատրություն ստանալու ցանկություն և վճռակամություն առաջացնելուն, այլ կերպ ասած՝ նրա համաձայնությունը ձեռք բերելուն: Ընդ որում, եթե դա հաջողվի, ապա պաշտոնատար անձը (առևտրային կամ այլ կազմակերպության ծառայողը) պետք է պատասխանատվության ենթարկվի կաշառք կամ առևտրային կաշառք ստանալու համար:

Ամփոփելով վերը շարադրվածը՝ կարելի է փաստել, որ կաշառքի և առևտրային կաշառքի սուբյեկտիվ կողմի յուրահատկությունը պայմանավորված է կաշառման գործընթացի կողմերի գործողությունների՝ կաշառքի առարկան տալու և ստանալու փոխկապակցվածությամբ: Հաշվի առնելով դա՝ կատարվածը ճիշտ որակելու համար անհրաժեշտ է միաժամանակ լիովին բացահայտել ինչպես կաշառք տվողի, այնպես էլ այն ստացողի հոգեկան գործունեության բովանդակությունը: Սուբյեկտիվ կողմի հատկանիշների բացահայտումը և ճիշտ գնահատումը կարևոր նշանակություն ունի քննարկվող արարքներն այլ հանցագործություններից, օրինակ՝ խարդախությունից, կաշառքի կամ առևտրային կաշառքի պրովոկացիայից և այլ հանցանքներից սահմանազատելու համար:

1. ՀՀ Նախագահի 07.02.2007թ. ՆՀ-37-Ն հրամանագիր «ՀՀ ազգային անվտանգության ռազմավարությունը հաստատելու մասին» // ՀՀՊՏ 2007/11(535), 15.02.2007թ., հոդ. 228:
2. «Կոռուպցիայի մասին» քրեական իրավունքի կոմպենդիա / Սարաբերդ, 27.01.1999թ. // ՀՀԱԳՆՊՏ 2006/8 (16), ԲՍՊ 28.12.2006թ., հոդ. 8: «Կոռուպցիայի մասին» քրեական իրավունքի կոմպենդիայի լրացուցիչ արձանագրություն / Սարաբերդ, 15.05.2003թ. // ՀՀԱԳՆՊՏ 2006/8 (16), ԲՍՊ 28.12.2006թ., հոդ. 9:
3. «Կոռուպցիայի դեմ» կոմպենդիա / Նյու-Յորք, 09.12.2003թ. // ՀՀԱԳՆՊՏ 2008/9 (17), ԲՍՊ 11.02.2008թ.:
4. **Բարո Ա.Դ.** Субъективная сторона и квалификация преступлений. М., 2001, с. 3-4.
5. **Գրիգորյան Մ.** Քրեական իրավունք: Եր.: «Րիպրան» հրատարակչություն, 2001, էջ 253-254:
6. **Волженкин Б.В.** Служебные преступления. М., Юристъ, 2000, с. 311.
7. **Թաղևադյան Չ.** Կաշառք ստանալու հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի առանձնահատկությունները և արարքը որակյալ դարձնող հատկանիշները // Օրենք և իրականություն, 2011, N 9 (191), էջ 2:
8. ՀՀ վճարելի դատարանի 24.02.2011թ. որոշում՝ Լ.Ավետիսյանի վերաբերյալ գործով (ԵԿԴ-1/0176/01/09) / Հայաստանի Հանրապետության վճարելի դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու: 2010թ. 2-րդ կիսամյակ-2011թ. հատոր 3-րդ. -Եր.: Անարաս, 2012, էջ 526:
9. Նույն տեղում, էջ 529:
10. Նույն տեղում, էջ 528:
11. ՀՀ վճարելի դատարանի 08.06.2012թ. թիվ ԵԿԴ-0037/01/11

քրեական գործով որոշում // ՀՀՊՏ 2012/48 (922)1, 03.10.2012թ., հոդ. 1061.30: ՀՀ վճարելի դատարանի 08.06.2012թ. թիվ ԵԿԴ-0070/01/11 քրեական գործով որոշում // ՀՀՊՏ 2012/48 (922)1, 03.10.2012թ., հոդ. 1061.31: ՀՀ վճարելի դատարանի 13.09.2013թ. թիվ ԵԿԴ-0120/01/12 քրեական գործով որոշում // ՀՀՊՏ 2014/4 (1017), 29.01.2014թ., հոդ. 43:
12. Постановление Пленума Верховного суда РФ от 09 июля 2013г. N 24 «О судебной практике по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях», п. 24 [Электронный ресурс] // Официальный сайт Верховного суда РФ: Документы Верховного суда РФ / URL: <http://www.supcourt.ru/second.php>.
13. **Тадеевоя Л.З.** Неоконченные преступления. Закон и право, М., 2008, с. 16-19.
14. **Սարգսյան Գ., Խոջառուհի Ա., Թաղևադյան Չ., Սինայան Ա.** Պաշտոնական հանցագործությունների հիմնական տեսակների քրեաիրավական և քրեագիտական վերլուծություն: Գիտագործնական ձեռնարկ.-Եր.: «Կատախազության դպրոց» ՊՈԱԿ, 2010, էջ 88:
15. «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» 22.10.2007թ. ՀՕ-223-Ն օրենքի 30-րդ հոդված // ՀՀՊՏ 2007/59 (583), 28.11.2007թ., հոդ. 1198:
16. **Лобанова Л.** Провокация взятки: некоторые проблемы квалификации и законодательной регламентации // Юридическая техника и проблемы дифференциации ответственности в уголовном праве и процессе. Сборник научных статей. Ярославль, 1999, с. 37.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 186)

**ON THE QUESTION OF THE DIFFERENCE BETWEEN
CRIMINAL COMMUNITY
FROM OTHER FORMS OF COMPLICITY**

ANDRANIK RASHIDYAN

**POST-GRADUATE STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY**

This article is devoted to the problems of differentiation of complicity divided into the forms. This differentiation allows to differ every form of complicity from each other according to the way of the connection between criminal participants and also to qualify their actions. On the basis of the carried out research specific ways of legislative solution of the mentioned problems are offered.

Keywords: forms of complicity, a group of persons, stability, a criminal community, a structured group, financial or any other material benefit, mutual leadership

**ПРОБЛЕМЫ РАЗГРАНИЧЕНИЯ
ПРЕСТУПНОГО СООБЩЕСТВА
(ПРЕСТУПНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ)
ОТ ИНЫХ ФОРМ СОУЧАСТИЯ**

АНДРАНИК РАШИДЯН

**АСПИРАНТ РОССИЙСКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

В данной научной статье анализируются проблемы дифференциации соучастия на формы. Представленная классификация позволяет отличить каждую из форм соучастия друг от друга по способу связи между соучастниками, а также квалифицировать деяния каждого из них. На основе проведенного исследования предлагаются конкретные пути законодательного урегулирования существующих проблем.

Ключевые слова: формы соучастия, группа лиц, устойчивость, преступное сообщество, структурированная группа, финансовая или материальная выгода, единое руководство

Բանալի բառեր - մասնակցության ձևեր, անձանց խումբ, կայունություն, հանցավոր համագործակցություն, կազմակերպված խումբ, ֆինանսական կամ նյութական շահ, միասնական ղեկավարություն

ՀՈՒՅԵՆՈՒԹՅՈՒՆ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՀԱՍՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Андраник РАШИДЯН
Аспирант *Российско-Армянского
(Славянского) университета*

ПРОБЛЕМЫ РАЗГРАНИЧЕНИЯ ПРЕСТУПНОГО СООБЩЕСТВА (ПРЕСТУПНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ) ОТ ИНЫХ ФОРМ СОУЧАСТИЯ

В научной литературе проблемам ответственности за соучастие в преступлении посвящены работы многих исследователей¹. Для правильной квалификации преступных действий каждого соучастника и индивидуализации его ответственности следует правильно определить форму соучастия. В литературе по этому вопросу постоянно велись научные дискуссии. Так, еще в 1960-е гг. М. И. Ковалев предложил субъективный критерий деления соучастия на формы. Суть его заключалась в наличии или отсутствии предварительного сговора². Однако данный критерий касался только деления простого соучастия на подформы и не имел практического значения, так как без предварительного сговора в соучастии преступления практически не совершаются³.

Следует отметить, что не существует единства и в терминологическом обозначении форм соучастия⁴. Дифференциацию по субъективному критерию одни исследователи называют формами, а по объективному — видами соучастия⁵, другие — наоборот⁶.

Соучастие представляет собой особую форму совершения преступления. В теории уголовного права господствующим критерием дифференциации соучастия на формы является объективный критерий. Данный критерий, по мнению Л. Д. Гаухмана, предоставляет возможность на основе положений УК выделить следующие четыре формы соучастия: 1) простое соучастие (соисполнительство, совиновничество); 2) сложное соучастие (соучастие с распределением ролей); 3) органи-

зованная группа; 4) преступное сообщество (преступная организация)⁷ (далее — преступное сообщество). Такая классификация позволяет отличить каждую из этих форм друг от друга по способу связи между соучастниками, а также квалифицировать деяния каждого из них.

Простое соучастие — это соучастие, при котором все соучастники являются соисполнителями преступления, т.е. полностью или частично выполняют объективную сторону преступления, либо в момент совершения преступления совершают действия, органически вплетаясь в процесс совершения преступления, без осуществления которых совершение преступления было бы невозможно или существенно затруднено. Простое соучастие возможно как с предварительным сговором, так и по сговору во время совершения преступления. Сговор может иметь место от момента покушения на преступление до момента его окончания. Без сговора соучастие невозможно. Как отмечает Л. Д. Гаухман: “Отсутствие сговора, хотя бы в процессе совершения преступления, означает отсутствие согласованности и, следовательно, соучастия”⁸.

Разновидностями простого соучастия являются совершение преступления группой лиц и совершение преступления группой лиц по предварительному сговору. Эти виды простого соучастия во многих нормах Особенной части УК РФ признаются квалифицирующими признаками, т.е. отягчающими обстоятельствами, включенными в квалифицированный состав преступления и влияю-

щими на квалификацию содеянного. В тех случаях, когда в статьях Особенной части предусмотрен такой признак, соучастие в форме совершения преступления группой лиц и группой лиц по предварительному сговору квалифицируется по пункту и части статьи Особенной части, предусматривающей этот признак. При этом действия соисполнителей квалифицируются без ссылки на ст. 38 УК РА (ст. 33 УК РФ), так как каждый из них выполняет состав конкретного преступления.

При сложном соучастии действия (или бездействия), которые образуют объективную сторону преступления, совершаются не всеми соучастниками, а лишь одним или некоторыми из них⁹. При сложном соучастии обязательно имеет место распределение ролей. Одни организуют совершение преступления, либо склоняют к его совершению исполнителя, либо содействуют его совершению, а другие являются исполнителями этого преступления. В зависимости от того, какие действия выполняет каждый из соучастников преступления, его действия квалифицируются по соответствующей статье Особенной части УК РА (РФ) со ссылкой на ст. 38 УК РА (ст. 33 УК РФ). Для этой формы соучастия также обязательным признаком является сговор. Как и при простом соучастии, временной отрезок сговора не влияет на форму соучастия, главный момент заключается в том, чтобы он состоялся до окончания совершения преступления.

Кассационный суд РА своим постановлением по уголовному делу Матевосяна А. и Арутюняна Р. удовлетворил кассационный протест и отменил приговор Апелляционного суда РА, направив дело на новое рассмотрение в другом составе. Кассационный суд в своем решении разъяснил, что “в соответствии с ч. 1 ст. 41 УК РА преступление признается совершенным группой лиц без предварительного сговора, если в нем участвовали соисполнители, заранее не договорившиеся о совместном совершении преступления, а ч. 2 данной статьи содержит положение, согласно которому

преступление признается совершенным группой лиц по предварительному сговору, если в нем участвовали соисполнители, заранее, до начала преступления, договорившиеся о совместном совершении преступления. Для того чтобы квалифицировать содеянное в качестве убийства, совершенного группой лиц или организованной группой (п. 7 ч. 2 ст. 104 УК) не имеет значения, убийство совершено с предварительным сговором или без него. В обоих случаях обязательным условием является наличие двух или более исполнителей, соисполнителей, каждый из которых должен выполнить объективную сторону преступления полностью или частично. Таким образом, убийство, совершенное группой лиц, предусматривает наличие как минимум двух соисполнителей. В случае, если убийство совершено непосредственно одним лицом, но в нем участвовали также другие соучастники (организатор, подстрекатель или пособник), то содеянное нельзя квалифицировать в качестве убийства, совершенного группой лиц (п. 7 ч. 2 ст. 104 УК)”¹⁰.

Следующей, более опасной формой соучастия является организованная группа. Преступление признается совершенным организованной группой, если оно совершено устойчивой группой лиц, заранее объединившихся для совершения одного или нескольких преступлений (ч. 3 ст. 41 УК РА, ч. 3 ст. 35 УК РФ).

В бывшем уголовном законодательстве союзных республик не было определения организованной группы, как и других форм и видов соучастия. Эти понятия разрабатывались теорией уголовного права¹¹. Из законодательного определения организованной группы следует, что данная разновидность соучастия с предварительным соглашением имеет специфические признаки, позволяющие отличать ее от случаев совершения преступления по предварительному сговору. Организованную группу необходимо отличать прежде всего от группы лиц по предварительному сговору. Основным критерием разграничения этих форм соучастия друг от друга является признак

устойчивости. Данный признак не определен в УК РФ (РФ), поэтому на практике он устанавливается преимущественно исходя из материалов и оценки уголовного дела.

В теоретических трудах по уголовному праву признак устойчивости определялся по-разному. А.А. Герцензон, В.Д. Меньшагин, А. Л. Ошеревич, А.А. Пинотковский в качестве критерия устойчивости предлагали рассматривать количество запланированных и совершенных преступлений¹². Однако П.И. Гришаев и Г.А. Кригер полагали, что устойчивая совместная деятельность может быть и при совершении одного преступления¹³.

Устойчивость по мнению В.Ю. Стельмаха складывается из трех обязательных компонентов: предварительной договоренности о совершении нападения, более или менее длительного времени существования и организованности группы¹⁴.

В. С. Комиссаров в качестве критерия устойчивости называет высокую степень организованности, стабильность состава и организационной структуры, наличие своеобразных и индивидуальных по характеру форм и методов преступной деятельности, а также постоянство этих форм и методов. “ При этом длительность существования и количество совершенных нападений могут быть только в совокупности с другими критериями”¹⁵.

В. Быков усматривает устойчивость в стабильности и постоянстве состава преступной группы¹⁶. В организованной преступной группе прослеживается четкое распределение ролей между соучастниками, при совершении ими преступлений могут использоваться сложные способы, которые связаны с длительной подготовкой и применением специальных технических средств¹⁷.

Апелляционный уголовный суд РФ в своем решении по уголовному делу Малхасян А., Саргсяна А., Бадаляна Г., Гаспаряна А., Похосяна Д., Арутюняна Э. разъяснил, что “организованная группа является одной из наиболее опасных разновидностей соучастия с предварительным соглашением, члены которой

специализированы и находятся в устойчивых связях друг с другом. Организованная группа отличается от других форм соучастия, в частности, от группы лиц и группы лиц по предварительному сговору такой устойчивостью группы, под которой следует понимать: 1) наличие устойчивой связи между ее членами и использование особо сложных методов при подготовке к совершению или при совершении ими преступления; 2) наличие непрерывного соглашения между ее членами; 3) высокая степень организованности группы, в частности, планирование совершения преступлений, четкое распределение ролей между соучастниками и др.; 4) наличие в качестве цели – занятие преступной деятельностью в течение длительного времени, как правило, организованная группа создается в целях совершения целого ряда преступлений, в том числе однородных и др.”¹⁸.

Отмеченное решение Апелляционного уголовного суда Кассационным судом РФ было оставлено в силе, а протест прокурора – без удовлетворения. При этом Кассационный суд дал дополнительные разъяснения по поводу организованной группы¹⁹.

На наш взгляд, следует согласиться с мнением Л.Д. Гаухмана и С.В. Максимова о том, что единственным признаком, поддающимся установлению и доказыванию во всех случаях, является наличие организатора. “ Именно организатор, включая руководителя, разрабатывает план преступных действий, распределяет роли между членами группы, направляет и корректирует их действия, поддерживает дисциплину”²⁰. Следует отметить, что на данный признак обращено внимание и в п. 13 постановления Пленума Верховного Суда РФ от 10 февраля 2000 г. №6 “ О судебной практике по делам о взяточничестве и коммерческом подкупе, а также этот признак поставлен на первое место при определении устойчивости организованной группы в п.15 постановления Пленума Верховного Суда РФ от 27 декабря 2002 г. №29 “ О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое”.

Преступное сообщество (преступная организация) — самая опасная форма соучастия. Что касается этимологического и логического содержания понятий “преступное сообщество” и “преступная организация”, следует отметить, что между ними нет существенной разницы, в том числе и уголовно-правовой. В словаре иностранных слов “организация” (происшедшее от французского *organization*) означает совокупность людей, объединенных для достижения какой-либо цели, решения каких-либо задач на основе разделения обязанностей в иерархической структуре²¹. “Сообществом”, по словарю В.И. Даля, является “объединение людей, связанных общими условиями жизни, интересами”²². Об отсутствии принципиальной разницы между этими понятиями свидетельствует и законодательная техника описания данных понятий.

В ч. 5 ст. 35 и ст. 210 УК РФ “преступная организация” наряду с “преступным сообществом” постоянно отмечается в скобках, это говорит о том, что уголовно-правовые признаки этих понятий одинаковы.

В новом УК РФ (ст. 41 и ст. 223) говорится только о преступном сообществе. При этом преступная организация не упоминается. Представляется, что данный подход не полностью отражает криминологические аспекты данных форм соучастия. Следует согласиться с позицией А. И. Долговой в том, что преступная организация и преступное сообщество — это разные криминальные структуры. Поэтому в целях эффективной борьбы с организованной преступностью одновременное указание законодателем в уголовном законе на преступное сообщество и преступную организацию является обоснованным и становится правовой базой для криминологического исследования этих особых видов организованной группы.

В ч. 4 ст. 41 УК РФ говорится, что преступление признается совершенным преступным сообществом, если оно совершено группой, созданной, сплотившейся, организованной для совершения

тяжких или особо тяжких преступлений, либо объединением организованных групп, созданных для тех же целей, а также, если оно совершено членом (членами) такого сообщества во исполнение его преступных целей, а равно по заданию преступного сообщества лицом, не признанным его членом.

Особого внимания, на наш взгляд, заслуживает Федеральный закон РФ “О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и статью 100 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации”, внесший изменения и дополнения в ст. 35 и 210 УК. Представляется, что новые редакции призваны повысить эффективность правоприменительной практики и более четко разграничить ответственность за совершение преступлений в составе организованных форм соучастия.

В соответствии с изменениями ч. 4 ст. 35 УК РФ сформулирована таким образом, что преступление признается совершенным преступным сообществом (преступной организацией), если совершено структурированной организованной группой или объединением организованных групп, действующих под единым руководством, члены которых объединены в целях совместного совершения одного или нескольких тяжких или особо тяжких преступлений для получения прямо или косвенно финансовой или иной материальной выгоды.

По мнению С. Белоцерковского, “новая редакция рассматриваемой нормы не нарушает иерархический принцип форм соучастия”²³. Этот принцип заключается в том, что понятие организованной группы рассматривается как базовое для определения других, более сложных форм соучастия, в частности, преступного сообщества.

Само понятие преступного сообщества основано на понятии организованной преступной группы. Следует согласиться с Л. Д. Гаухманом, полагающим, что в отличие от организованной группы преступное сообщество, обладая всеми ее признаками, отличается рядом дополнительных признаков. К ним относятся

структурированность организованной группы, деятельность объединения организованных групп под единым руководством, момент окончания преступления, цель совершения преступления и уголовно-правовое значение преступного сообщества²⁴.

Разграничить такие формы соучастия как организованная группа и преступное сообщество можно при наличии признаков, характеризующих устойчивость и сплоченность, что в дальнейшем будет свидетельствовать об организованности или неорганизованности преступного объединения, а с учетом их структуры и тяжести совершаемых ими преступлений и о разграничении данных форм соучастия. Хотя признак сплоченности и был исключен из понятия преступного сообщества Федеральным законом от 3 ноября 2009г. № 245-ФЗ, но в определении преступного сообщества, содержащегося в ч. 4 ст. 41 УК РА, данный признак упоминается.

Сопоставив понятие устойчивости и сплоченности, на наш взгляд, можно констатировать их тесную взаимосвязь, так как устойчивость предполагает определенную сплоченность лиц, совершающих преступление в составе организованной группы, а сплоченность в свою очередь, подразумевает устойчивость преступного сообщества. Именно поэтому в практической деятельности, как предлагает А. Н. Мондхонов, целесообразно было бы доказывать наличие устойчивости с позиции объективных категорий (например, структура преступного сообщества и период его существования, а также количество совершенных преступлений и т. п.), а сплоченности — с позиции субъективных (например, характер взаимоотношений между соучастниками, стабильность состава преступного сообщества, единые мотивации и цели)²⁵.

В постановлении Пленума Верховного Суда РФ от 10 июня 2010г. № 12 “О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) или участия в нем (ней)” особое внимание обращено на опасность этого преступле-

ния, на особые цели, преследуемые создателями преступного сообщества. Пленум указал более точные признаки преступного сообщества, попытался дать толкование и оценочным категориям, разъяснил спорные вопросы квалификации преступления, ответственность за которое предусмотрена ст. 210 УК РФ. Тем не менее за рамками постановления остались ряд проблем и вопросов дискуссионного характера.

Одной из таких проблем является отличие преступного сообщества (преступной организации) от других форм соучастия. В отмеченном постановлении разъясняется, что преступное сообщество отличается от иных видов преступных групп, в том числе от организованной группы, более сложной внутренней структурой. Кроме наличия цели, оно отличается также возможностью объединения двух или более организованных групп. Так, в новой редакции ч. 4 ст. 35 УК РФ под преступным сообществом понимается структурированная организованная группа, а ранее им признавалась сплоченная организованная группа. Структурированность организованной группы, как и устойчивость, в законе не определена, что делает это понятие оценочной категорией и зачастую носит субъективный характер. Это, в свою очередь, может приводить к ошибкам в квалификации как самого преступления, так и действий соучастников.

В науке уголовного права по этому вопросу существуют разные точки зрения. По мнению Л. Д. Гаухмана, структурированная группа — это организованная группа, имеющая структурные подразделения, каждое из которых осуществляет действия определенного направления²⁶, например подготовку и (или) совершение преступлений; подыскание мест сбыта имущества, приобретаемого преступным путем, либо наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов; обеспечение преступного сообщества транспортом или иными техническими средствами; установление связи с должностными лицами государственных органов.

С. Белоцерковский считает, что за основу универсального определения структурированной группы следует взять положение ст. 2 Конвенции ООН против транснациональной организованной преступности 2000г.²⁷, в которой “структурно оформленная группа” означает “группу, которая не была случайно образована для немедленного совершения преступления и в которой не обязательно формально определены роли ее членов, оговорен непрерывный характер членства или создана развитая структура”.

В отмеченном постановлении даны общие разъяснения признаков структурированной организованной группы, под которой следует понимать сплоченную группу лиц, состоящую из подразделений, подгрупп, звеньев. Она характеризуется стабильностью состава и согласованностью действий ее членов, которые заранее объединились для совершения одного или нескольких тяжких либо особо тяжких преступлений. Кроме единого руководства, структурированной организованной группе должны быть присущи взаимодействие между членами ее разных подразделений при реализации общих задач, распределение между ними отдельных функций, в том числе наличие возможной специализации при выполнении конкретных действий при совершении ими преступлений, либо иные формы обеспечения деятельности преступного сообщества (преступной организации). Позицию Пленума Верховного Суда поддерживают в своих публикациях некоторые исследователи²⁸.

Следующим отличительным признаком преступного сообщества от организованной группы является деятельность объединения организованных групп, действующих под единым руководством. Такая деятельность предполагает наличие единого руководителя либо единого руководства, состоящего из организаторов или руководителей организованных групп, вошедших в объединение. Л. Д. Гаухман и С. В. Максимов проводили отличие организатора от руководителя группы: “...Организатор создает группу,

осуществляя подбор соучастников, распределяет роли между ними, устанавливает дисциплину”; “...руководитель обеспечивает целенаправленную, спланированную и слаженную деятельность как группы в целом, так и каждого ее участника”²⁹.

В п. 5 названного постановления разъясняется, что “объединение организованных групп предполагает наличие единого руководства и устойчивых связей между самостоятельно действующими организованными группами...”.

Одним из признаков, отличающих преступное сообщество (преступную организацию) от иных форм соучастия, является момент окончания преступления. Им является момент организации преступного сообщества независимо от того, совершило ли оно намеченные преступления или нет.

Как отмечает С. Белоцерковский, состав преступления, предусмотренного ст. 210 УК РФ (ст. 223 УК РА) вновь сконструирован как усеченный³⁰. Это означает, что совершение хотя бы одного из перечисленных в диспозиции статьи деяний образует окончанный состав преступления независимо от наступивших последствий, если рассматривать в качестве последствия совершения сообществом запланированных преступлений.

В п. 8 данного постановления говорится о действиях лица, которые не привели к созданию преступного сообщества. Их следует квалифицировать как приготовление к созданию или как покушение на создание преступного сообщества по ч. 1 или ч. 3 ст. 30 и ч. 1 ст. 210 УК РФ. При обсуждении проекта постановления в Верховном суде РФ Минюстом России было предложено вышеназванные действия квалифицировать и как приготовление. Разработчики постановления, как прокомментировал обсуждение судья Верховного Суда РФ В. В. Дорошков, посчитали необходимым согласиться с этим предложением, поскольку было бы неправильным игнорировать общие правила о стадиях совершения преступления³¹. Но не все члены редак-

ционной комиссии согласились с таким решением Верховного Суда РФ, поскольку в силу специфики объективной стороны этого преступления стадии приготовления к созданию преступного сообщества не может быть ни с теоретической, ни с практической точек зрения.

По мнению В. Комиссарова и П. Агапова, правовая оценка “приготовления к преступлению” не может иметь места, поскольку ответственность за совершение ч. 1 ст. 210 УК РФ возникает с момента фактического создания условий, свидетельствующих о готовности преступного сообщества реализовать преступные намерения³².

Еще одним отличительным критерием преступного сообщества как более опасной формы соучастия является цель. В новой редакции ч. 1 ст. 210 УК РФ изменено и уточнено определение цели организации преступного сообщества, которая сформулирована как цель совершения одного или нескольких тяжких или особо тяжких преступлений. В прежней редакции этой же нормы цель предполагала совершение тяжких или особо тяжких преступлений. В настоящее время для квалификации преступления по ч. 1 ст. 210 УК РФ достаточно совершения хотя бы одного тяжкого или особо тяжкого преступления, тогда как ранее необходимо было совершить не менее двух таких преступлений.

На наш взгляд, было бы более правильным, если бы в ч. 1 ст. 210 УК РФ содержание цели охватывало совершение не только тяжкого или особо тяжкого преступления, но и умышленного преступления средней тяжести. Данное положение закреплено и в Конвенции ООН против транснациональной организованной преступности, где говорится о том, что “серьезным преступлением” признается то преступление, которое наказывается лишением свободы сроком не менее четырех лет.

Следующий момент, на который необходимо обратить внимание, это то, что ч. 1 ст. 210 УК РФ не содержит указания на дополнительную цель преступного сообщества, предусмотренную в ч. 4 ст.

35, которая выражается в получении прямо или косвенно финансовой или иной материальной выгоды. Получается, что в ч. 1 ст. 210 цель организации преступного сообщества определена уже, чем в ч. 4 ст. 35. Мнения ученых и практиков в этом вопросе расходятся. Так, позиция Л.Д. Гаухмана состоит в том, что при определении цели организации преступного сообщества при применении ч. 1 ст. 210 следует руководствоваться положением, закрепленным в ч. 3 ст. 17. Так как норма, содержащаяся в ч. 1 ст. 210, является специальной по отношению к общей норме, установленной ч. 4 ст. 35, при квалификации содеянного по ч. 1 ст. 210 необходимо исходить из определения цели организации преступного сообщества, сформулированного в ст. 210³³. Эти нормы следовало бы привести в соответствие друг с другом, в их содержании не должно быть расхождений, что в дальнейшем позволило бы исключить разногласия при квалификации преступлений по ст. 210. Вышесказанное касается также, на наш взгляд, и ч. 1 ст. 223 УК РФ, содержание которой должно соответствовать содержанию ч. 4 ст. 41.

Некоторые исследователи считают, что ч. 4 ст. 35 и ст. 210 УК РФ (ч. 4 ст. 41 и ст. 223 УК РФ) фактически исключают возможность уголовно-правовой борьбы с преступными сообществами (преступными организациями) на стадии совершения ими нетяжких преступлений. П. В. Агапов пишет: “Указание в ст. 35 и ст. 210 УК на цель создания преступного сообщества (преступной организации) — совершение тяжких и особо тяжких преступлений — нельзя признать вполне обоснованным законодательным решением...”³⁴.

Определять качество криминальной структуры через тяжесть совершенных (планируемых) ее участниками преступлений не совсем корректно. Для совершения тяжких и особо тяжких преступлений могут быть созданы и группа лиц по предварительному сговору и организованная группа.

С точки зрения Р. Н. Гордеева, цель совершить тяжкое или особо тяжкое

преступление является второстепенной. Основная деятельность лидера преступного сообщества должна быть направлена на объединение организованных групп, а также на совместную разработку либо реализацию мер по координации, поддержанию, развитию преступной деятельности соответствующих формирований. Цель же совершить преступление, независимо какой тяжести, свойственна любой преступной группе. Но главное не тяжесть совершаемых преступным сообществом преступлений, а то, что такое сообщество должно обладать определенными специфическими признаками³⁵.

В официальном отзыве Правительства РФ от 29 июля 2009 г. № 3481п-П4 на проект Федерального закона “О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и статью 100 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации” в качестве замечания было указано, что цель — получить, прямо или косвенно, финансовую или иную материальную выгоду не учитывает, что преступные сообщества могут преследовать и иные цели, не связанные с получением финансовой или иной материальной выгоды. В пояснительной записке к законопроекту в ответ на это замечание говорится, что согласно Конвенции ООН против транснациональной организованной преступности к ключевым признакам организованной преступной деятельности наряду с другими относится ее конечный результат — получение финансовой или иной материальной выгоды. Преступное формирование, члены которого объединились для достижения других целей, не связанных с получением финансовой или иной материальной выгоды, не должно признаваться преступным сообществом (преступной организацией). Таким образом, главное для авторов Конвенции ООН то, что деятельность преступных сообществ направлена прежде всего на получение сверхдоходов и максимальной прибыли.

Цель получения финансовой или иной материальной выгоды является основной, определяющей суть преступного сообщества и отличающего его от иных

форм соучастия, а цель совершения хотя бы одного тяжкого или особо тяжкого преступления является важной, но вспомогательной. Следовало бы уточнить, что понимается под прямым или косвенным получением финансовой или иной материальной выгоды. В этом вопросе следовало бы обратиться к Конвенции ООН против транснациональной организованной преступности, где указано, что доходами от преступления является любое имущество, приобретенное или полученное в результате совершения преступления.

Последним отличительным признаком является уголовно-правовое значение преступного сообщества, которое состоит в том, что факт организации преступного сообщества или участия в нем представляет собой самостоятельный состав преступления, в то время как совершение преступления организованной группой является лишь квалифицирующим или особо квалифицирующим признаком иного состава преступления.

Преступное сообщество в отличие от других форм соучастия обладает одной особенностью — способностью к своеобразной “регенерации”³⁶. Даже после ликвидации правоохранительными органами одного или нескольких структурных подразделений и привлечения их членов к уголовной ответственности преступное сообщество может возобновить криминальную деятельность. Так как в ряды сообщества привлекаются новые участники и, возможно, происходит слияние с другими группировками, одновременно с этим осваиваются новые пути извлечения преступных доходов. Исключение может составлять полная нейтрализация руководящего звена “мозгового центра” преступного сообщества, что, как правило, влечет его полную ликвидацию.

На основе вышесказанного можно сделать вывод о том, что в основе разграничения организованных форм соучастия от неорганизованных, а также организованных форм соучастия между собой законодательно должны быть закреплены универсальные и формализованные признаки, исключаящие неоди-

наковое их толкование и применение. Мы поддерживаем позицию ряда ученых³⁷, предлагающих в УК закрепить норму о соучастии в преступной деятельности, а также дать понятия терминов “создание”, “руководство”, “участие”,

“преступная организация”. Иначе говоря, законодательные изменения в формулировке соучастия вызваны необходимостью выделения наиболее опасной формы соучастия — преступной деятельности.

1. **Трайнин А. Н.** Учение о соучастии. М., 1941;
- Гришаев П.И., Кригер Г.А.** Соучастие по советскому уголовному праву. М., 1959; **Тельнов П.Ф.** Ответственность за соучастие в преступлении. М., 1974;
- Гаухман Л.Д., Максимов С.В.** Уголовная ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации). Комментарий. М., 1997.
2. **Ковалев М.И.** Соучастие в преступлении. Свердловск, 1960. Ч. I; 1962. Ч. II.
3. **Тельнов П.Ф.** Указ. соч., с. 109.
4. **Аветисян С. С.** Соучастие в преступлениях со специальным составом: Монография. М., Изд-во ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004, с. 83.
5. Курс советского уголовного права. М., 1970. Т. II, с. 464; Советское уголовное право. Часть Общая. М., 1964, с. 200-301.
6. **Ковалев М.И.** Виды соучастия и формы соучастия в преступной деятельности: учен. тр. Свердловск, 1962. Т.V, с. 198-200.
7. **Гаухман Л.Д.** Квалификация преступлений: закон, теория, практика; 4-е изд., перераб и доп. М., 2010, с. 198.
8. Там же, с. 199.
9. Там же, с. 200.
10. Постановление Кассационного суда РА от 25.07.2008г., №ЧР-48/08, п. 31.
11. **Гуров А. И.** Организованная преступность и меры борьбы с ней. М., 1989; Организованная преступность/Под ред. А.И. Долговой, С.В. Дьякова. М., “Юр. лит.”, 1989; **Гаухман Л.Д.** Организованная преступность: понятие, виды, тенденции. Проблемы уголовно-правовой борьбы. М., 1993 и др.
12. Государственные преступления / А. А. Герцензон [и др.]. М., 1938, с. 128.
13. **Гришаев П.И., Кригер Г.А.** Указ. соч., с. 111.
14. **Стельмах В.Ю.** Понятие устойчивости банды // Следователь. 1997. № 5, с. 29-30.
15. **Гришко Е.А.** Организация преступного сообщества (преступной организации): уголовно-правовой и криминологический аспекты: автореф. ... канд. юрид. наук. М., 2000, с. 30.
16. **Быков В.** Признаки организованной преступной группы // Законность. 1998. № 9, с. 4-8.
17. **Быков В.** Признаки организованной группы в постановлениях Пленума Верховного Суда РФ // Уголовное право, 2001, № 3, с. 6-8.
18. Постановление Апелляционного суда РА от 21.02.2011г., № ЛЧ/0136/01/10, п.6.2.
19. Постановление Кассационного суда РА от 11.05.2011г., № ЛЧ/0136/01/10, п. 13-17, 23-24.
20. Уголовное право. Часть Общая. Часть Особенная: учебник / под ред. Л. Д. Гаухмана, Л. М. Колодкина, С. В. Максимова. М., 1999, с. 154.
21. Словарь иностранных слов. М., “Русский язык”, 1989, с. 358.
22. **Даль В.И.** Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 2. М., “Русский язык”, 1981, с. 690.
23. **Белоцерковский С.** Новый Федеральный закон об усилении борьбы с преступными сообществами: комментарий и проблемы применения // Уголовное право. 2010. №2, с. 9-14.
24. **Гаухман Л.Д.** Указ. соч., с. 543-554.
25. **Мондхонов А.Н.** Ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации) или участие в нем (ней): научно-практический комментарий. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2011, с. 11.
26. **Гаухман Л.Д.** Указ. соч., с. 543.
27. **Белоцерковский С.** Указ. соч., с. 9-14.
28. **Гаухман Л.Д.** Указ. соч., с. 543-554; **Дорошков В.В.** Ответственность за организацию преступного сообщества и участие в нем // Уголовный процесс. 2010, №7, с. 30-37.
29. **Гаухман Л.Д., Максимов С.В.** Указ. соч., с. 9.
30. **Белоцерковский С.** Указ. соч., с. 13.
31. **Дорошков В.В.** Указ. соч., с. 30-37.
32. **Комиссаров В., Агапов П.** Постановление Пленума Верховного Суда “О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации): общая характеристика, спорные моменты и их критический анализ” // Уголовное право. 2008. № 5, с. 65.
33. **Гаухман Л. Д.** Указ. соч., с. 553.
34. **Агапов П.В.** Проблемы противодействия организованной преступной деятельности / под ред. Н.А. Лопашенко. М., 2009, с. 139.
35. **Гордеев Р.Н.** О законодательном изменении понятия преступного сообщества (преступной организации) // Актуальные проблемы борьбы с преступностью в Сибирском регионе: сб. мат-в XIII междунар. науч.-практ. конф. (18-19 февраля 2010г.): в 3 ч. Красноярск, 2010. Ч. I, с. 49.
36. **Агапов П.В.** Критерии разграничения организованной группы и преступного сообщества // Законность. 2007, №5, с. 27.
37. **Аветисян С.С.** Приоритеты и перспективы нового уголовного кодекса РА (социально-правовая концепция). — Ер. Изд-во РАУ, 2012, с. 178-179.

A FEW OBSERVATIONS RELATED TO THE PROBLEM OF DEMARCATION OF SWINDLING FROM SOME RELATED CRIMES

CHRISTINA KHACHATRYAN
LAWYER

The exploration of Legislative formulations of crimes such as swindling and deception or others containing an element of the abuse of trust as well as exploration of the practice related to the application of those formulations have shown that there yet exist a number of issues having both theoretical and practical significance that need an urgent solution. In this sense the contemporaneity of the current topic cannot be called into question.

In the scopes of the given topic the criminal-legal norms of swindling and related other crimes have been thoroughly discussed. There have been mentioned their similarities and differences, carried out theoretical analysis relating to their qualification and differentiation based on which conclusions have been drawn.

The exploration of the topic enables to get an insight into the peculiarities of qualification of swindling and related crimes in order to avoid mistakes in enforcement practice as well as to efficiently struggle against crimes.

Keywords: Swindle, Criminal Code of the Republic of Armenia, article 178, demarcation from the related crimes, theft, deception, abuse of trust

НЕСКОЛЬКО ЗАМЕЧАНИЙ К ПРОБЛЕМЕ РАЗГРАНИЧЕНИЙ МОШЕННИЧЕСТВА ОТ СХОЖИХ СОСТАВОВ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

КРИСТИНА ХАЧАТРЯН
ЮРИСТ

Состав мошенничества предусматривает завладение чужим имуществом или правом на него, а также получение иных благ путем обмана или злоупотребления доверием. Эти положения закреплены законодательно, но в практическом применении имеются теоретические и фактические проблемы, которые требуют неотлагательного решения. Поэтому актуальность рассмотрения и анализа данного вопроса не вызывает сомнения.

При разработке данной темы тщательно проанализированы правовые нормы мошенничества и другие составы преступлений, которые имеют сходство с данным видом преступления. Исследованы и проанализированы квалифицирующие признаки составов преступлений и сделаны выводы.

Исследование данной темы дает представление о составе мошенничества и других схожих составах преступлений, что позволяет дать правильную правовую оценку квалификации преступления и будет способствовать на практике недопущению правовых ошибок в борьбе с преступностью.

Ключевые слова: мошенничество, Уголовный кодекс Республики Армения, статья 178, разграничение от смежных составов преступления, хищение, обман, злоупотребление доверием

Բանալի բառեր - խարդախություն, ՀՀ քրեական օրենսգիրք, 178-րդ հոդված, սահմանազատում հարակից հանցակազմերից, հափշտակություն, խաբեություն, վստահության չարաշահում

ՀՈՎՏԵՍՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 185)

ՊԱՏԱՇԱՆ
Իշխանություն

ՄԻ ՔԱՆԻ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄ ՀԱՐԱԿԻՑ ԱՅԼ ՀԱՆՁՆԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՁՆԱԿԱԶՄԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Խարդախությունը, ինչպես ցանկացած այլ հանցագործություն, ընդհանուր գծեր ունի այլ հանցավոր ոտնձգությունների հետ, այդ իսկ պատճառով նշված հանցագործության որակման, ինչպես նաև այն այլ հարակից հանցագործություններից սահմանազատման ժամանակ կարող են առաջանալ որոշակի դժվարություններ: Ինչպես հայտնի է դժվարություններ են առաջանում խարդախությունը հափշտակության այլ եղանակներից սահմանազատելիս, ինչպիսիք են գողությունը, կողոպուտը, ավագակությունը, յուրացումը կամ վատնումը և այլն:

Պայմանավորված այն հանգամանքով, որ խարդախությունը հափշտակության այլ եղանակներից ըստ էության տարբերվում է հենց հանցագործության կատարման եղանակով, այս հանցագործությունների սահմանազատման դժվարություններն առաջանում են, երբ գողությունը, կողոպուտը կամ ավագակությունը պարունակում են խաբեության կամ վստահության չարաշահման տարրեր:

Օրինակ՝ գողություն կատարելիս հանցավորը դիմում է տարբեր հնարքների, որպեսզի շեղի տուժողի ուշադրությունը, իր գործողությունների օրինականության տպավորություն ստեղծի, ստեղծի այնպիսի հանգամանքներ, որոնցում տուժողը չնկատի իրեն պատկանող գույքի հափշտակությունը: Այլ կերպ ասած՝ հափշտակության գաղտնիության ապահովման համար հանցավորը երբեմն խաբեության (կամ վստահության չարաշահման) է դիմում: Նշված դեպքերում խաբեությունը կամ վստահությունը չարաշահելը ոչ թե գույքին տիրանալու, այլ գույքին մոտենալու միջոց են: Օրինակ՝ անձը մտնում է բնակարան՝ որպես

պես համատիրության աշխատակից, այնուհետև գաղտնի հափշտակում է բնակարանում առկա ինչ-որ արժեքներ: Անձի արարքի որակումը՝ որպես գողություն մման դեպքերում սովորաբար կասկած չի հարուցում: Մինչդեռ առկա են գաղտնիության պայմանների ստեղծման առավել մտածված հնարքներ: Օրինակ՝ հանցավորը անձի հետ ծանոթանում է հասարակական վայրում, վստահություն է ձեռք բերում, այնուհետև օգտագործում է այդ հանգամանքը տուժողի գույքը հափշտակելիս: Գործնականում այս դեպքերը հաճախ որակվում են խարդախություն և ոչ գողություն: Դա տեղի է ունենում այն պատճառով, որ նման դեպքերում հաշվի չեն առնվում այնպիսի էական հանգամանքներ, որոնք ամեն դեպքում վկայում են գողության, այլ ոչ թե խարդախության առկայության մասին:

Սեփականության դեմ ուղղված շահադիտական հանցագործությունների կատարման ժամանակ խաբեության յուրափակությունը դրա ուղղվածությունն է: Մասնավորապես՝ գողության դեպքում խաբեությունը հանդես է գալիս որպես գույքի հափշտակությունը հեշտացնելու կամ ապահովելու միջոց, իսկ խարդախության դեպքում խաբեությունը հանդես է գալիս որպես հանցագործության կատարման եղանակ:

Վստահության չարաշահման օրինակ կարող է հանդիսանալ, ասենք, այն դեպքը, երբ գույքը տիրապետողը խնդրում է հանցավորին ժամանակավորապես հսկել իր գույքը, իսկ վերջինս, հավաստիացնելով, որ կկատարի այդ խնդրանքը, հետագայում, օգտվելով սեփականատիրոջ բացակայությունից, հափշտակում է այն: Նշված դեպք

Քրեական իրավունք

քերում խաբեությունը կամ վստահությունը չարաշահելը ոչ թե գույքին տիրանալու, այլ գույքին մոտենալու միջոց են: Խարդախության դեպքում, գույքը տիրապետողը գույքը հանցավորին է հանձնում կամովին, իսկ գողության դեպքում՝ գույքը հափշտակվում է նրա կամքին հակառակ: Բայց խարդախությունը գողությունից սահմանագատելու առավել կարևոր չափանիշ է այն հանգամանքը, որ խարդախության դեպքում գույքը տիրապետողը հանցավորին է հանձնում ոչ միայն գույքը, այլև սեփականության լիազորությունները կամ դրանցից մեկը (օրինակ՝ օգտագործման լիազորությունը): Ուստի գույքը տիրապետողի կողմից գույքն անձամբ հանցավորին տալու ոչ բոլոր դեպքերն են, որ կարող են խարդախություն որակվել: Խարդախություն պետք է որակվեն միայն այն դեպքերը, երբ գույքը տիրապետողը գույքը հանցավորին է հանձնում՝ միաժամանակ նրան փոխանցելով գույքի նկատմամբ սեփականության բոլոր լիազորությունները կամ դրանցից թեկուզ մեկը²:

Կողոպուտի դեպքում հանցավորը գույքը վերցնում է բացահայտ՝ անտեսելով իրավագոր անձանց, նրանց ցանկությունը:

Ինչպես նշվեց վերևում, խարդախությանը բնորոշ է գույքի կամավոր հանձնումը: Ի տարբերություն գողության և կողոպուտի՝ խարդախության դեպքում հանցավորը ներգործում է տուժողի գիտակցության վրա՝ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով՝ նրան մղելով հանձնելու գույքը:

Նույն հիմքերով է իրականացվում խարդախության և ավագակության սահմանագատումը³:

Խարդախությունն ունի մի շարք ընդհանուր գծեր ոչ միայն գողության, կողոպուտի և ավագակության հետ, այլև այնպիսի հանցագործությունների հետ, ինչպիսիք են՝ յուրացումը կամ վատնումը (ՀՀ քր. օր-ի 179-րդ հոդված), գույքային վնաս պատճառելը խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով (ՀՀ քր. օր-ի 184-րդ հոդված), կեղծ ձեռնարկատիրությունը (ՀՀ քր. օր-ի 189-րդ հոդված), կեղծ սնանկությունը (ՀՀ քր. օր-ի 194-րդ հոդված), կեղծ գովազդը (ՀՀ քր. օր-ի 198-րդ հոդված), սպառողներին խաբելը (ՀՀ քր. օր-ի 212-րդ

հոդված):

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 179-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում յուրացնելու կամ վատնելու եղանակներով կատարվող հափշտակության համար, որը բնորոշվում է որպես հանցավորին վստահված ուրիշի գույքի հափշտակություն զգալի չափերով: Ինչպես յուրացման կամ վատնման, այնպես էլ խարդախության դեպքում գույքի սեփականատերը կամովին է գույքը հանձնում հանցավորին, սակայն, ի տարբերություն յուրացման կամ վատնման, խարդախության դեպքում սեփականատերը գտնվում է մոլորության մեջ: Բացի այդ, գույքը հանձնելիս նա գույքը վերցնողին որևէ օրինական լիազորությամբ չի օժտում: Խարդախության դեպքում հանցավորը հենց սկզբից նպատակ է ունենում հափշտակել գույքը, իսկ յուրացման կամ վատնման դեպքերում գույքը հանցավորին հանձնելու, գույքի նկատմամբ նրան լիազորություններ տալու պահին հանցավորի մեջ գույքը հափշտակելու նպատակը բացակայում է. այն հետագայում է առաջանում: Վերջապես, յուրացման կամ վատնման դեպքում հանցավորն ինքը չի լինում գույքի նկատմամբ լիազորություններն իրեն հանձնելու նախաձեռնողը: Ի տարբերություն խարդախության՝ յուրացման կամ վատնման սուբյեկտները հատուկ են. դրանք այնպիսի անձինք են, որոնց որոշակի լիազորությամբ վստահված է ուրիշի գույքը:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 184-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով սեփականատիրոջը կամ գույքի այլ տիրապետողին խոշոր չափերի վնաս պատճառելու համար, եթե բացակայում են հափշտակության հատկանիշները: Ինչպես խարդախության դեպքում, այս դեպքում ևս հանցավորն օգտագործում է խաբեությունը կամ վստահության չարաշահումը: Սակայն այս երկու հանցագործությունների տարբերությունն այն է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 184-րդ հոդվածով նախատեսված արարքում անձը խաբեությամբ կամ վստահությունը չարաշահելով ոչ թե հափշտակում է ուրիշի գույքը, այլ գույքային վնաս է պատճառում սեփականատիրոջը կամ գույքի այլ տիրա-

պետողին⁴: Եթե խարդախության դեպքում գույքը դուրս է գալիս սեփականատիրոջ ֆոնդից, ապա քննարկվող հանցագործությանը սեփականատիրոջ գույքային ֆոնդը չի պակասում. ուղղակի գույքը, որը պետք է ստանար սեփականատերը, հանցավորի գործողությունների պատճառով մուտք չի գործում նրա ֆոնդ կամ նրան գույքային վնաս է հասցվում բաց թողնված օգուտի ձևով: Հանցավորը գույքային օգուտ է ստանում պարտավորությունը չկատարելով (չվճարելով), ոչ թե գույքը հափշտակելով: Օրինակ՝ չի վճարվում գույքի վարձակալման, գազի, էլեկտրաէներգիայի, ջերմային էներգիայի վճարը և այլն: Ընդ որում, նշված արարքները կատարվում են խաբեությանը՝ հանցավորն օգտագործում է կեղծ փաստաթուղթ կամ «ձախ» գիծ է անցկացնում, խախտում է հաշվիչի ցուցիչը և այլն: Վստահության չարաշահման օրինակ կարող է հանդիսանալ այն դեպքը, երբ անձը ներդրում է կատարում շահույթ ստանալու ակնկալիքով, սակայն գործընկերը շահույթն օգտագործում է իր կարիքների համար՝ առանց մյուս ներդրողի համաձայնության:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 189-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում կեղծ ձեռնարկատիրության համար՝ առանց ձեռնարկատիրական կամ բանկային գործունեություն իրականացնելու մտադրության առևտրային կազմակերպություն ստեղծելը, որի նպատակը վարկեր ստանալը, հարկերից խուսափելը, գերավճարներ առաջացնելը, նյութական այլ օգուտներ քաղելը կամ արգելված այնպիսի գործունեություն թաքցնելն է, որը խոշոր վնաս է պատճառել քաղաքացիներին, կազմակերպություններին կամ պետությանը: Այս հանցագործության և խարդախության տարբերությունը նախևառաջ դրանց օբյեկտն է: Կեղծ ձեռնարկատիրության անմիջական օբյեկտն օրինական ձեռնարկատիրական գործունեության ապահովմանն ուղղված հասարակական հարաբերություններն են: Քննարկվող հանցագործության դեպքում առևտրային կազմակերպությունը ստեղծվում է օրենսդրությանը համապատասխան, սակայն առանց ձեռնարկատիրական կամ բանկային գործունեություն իրականացնելու նպատակի: Այս

հանցագործության և խարդախության տարբերությունը նաև այն է, որ կեղծ ձեռնարկատիրության դեպքում բացակայում են հափշտակության հատկանիշները, քանի որ ուրիշի գույքը չի վերցվում: Հարկ է այստեղ խոսել միայն քաղաքացիներին, կազմակերպություններին կամ պետությանը պատճառվող գույքային վնասի մասին⁵:

Կեղծ ձեռնարկատիրության և խարդախության սահմանազատման հարցը ի հայտ է գալիս հիմնականում կեղծ ձեռնարկատիրության այնպիսի դրսևորումների դեպքում, որոնք սերտորեն առնչվում են խարդախությանը: Այդպիսի դրսևորում են նախ՝ վարկ ստանալու, և երկրորդ՝ նյութական այլ օգուտ քաղելու նպատակով արարքի կատարումը: Ընդ որում, երկու դեպքում էլ հանցագործությունը համարվում է ավարտված, երբ խոշոր վնաս է պատճառվում քաղաքացիներին, կազմակերպություններին կամ պետությանը: Եթե կեղծ ձեռնարկատիրության այս երկու դեպքերում նման հետևանքներ չեն առաջանում, արարքը որակվում է խարդախություն, եթե հանցավորը տիրացել է ուրիշի գույքին կամ նրա նկատմամբ իրավունք է ձեռք բերել, արարքը կամ որակվում է որպես նշված հանցագործության նախապատրաստություն, կամ հանցափորձ, եթե հանցավորին չի հաջողվել հասնել նման արդյունքի⁶:

Համամիտ ենք այն հեղինակների կարծիքին, ովքեր կեղծ ձեռնարկատիրության միջոցով խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի գույքի հափշտակությունը կամ ուրիշի գույքի նկատմամբ իրավունք ձեռք բերելու որակում են որպես խարդախություն՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդվածով: Քննարկվող հանցագործությունը պետք է որակել խարդախության հետ համակցությամբ միայն այն ժամանակ, երբ խաբեության կամ վստահությունը չարաշահելու եղանակով ուրիշի գույքը կամ ուրիշի գույքի նկատմամբ իրավունքը ձեռք բերելուց բացի, ինքնուրույն իրականացվում է նաև քննարկվող հոդվածով նախատեսված հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը՝ հոդվածում մատնանշված նպատակներով: Այսինքն՝ եթե առկա է իրական համակցություն:

ՀՀ քրեական օրենսգրքը պատասխա-

Քրեական իրավունք

նատվություն է սահմանում նաև կեղծ սնանկության համար՝ պարտապանի հիմնադիրների (մասնակիցների) կամ նրան՝ կատարման համար պարտադիր ցուցումներ տալու կամ նրա որոշումները կանխորոշելու հնարավորություն ունեցող այլ անձանց, այդ թվում՝ պարտապանի ղեկավարի, հավասարապես՝ նաև անհատ ձեռնարկատիրոջ կողմից սնանկության հատկանիշների բացակայության պայմաններում սեփական սնանկության ճանաչման մասին հայցադիմում ներկայացնելը՝ պարտատերերին մոլորեցնելու և նրանց պահանջների բավարարման հետաձգում, տարածամկետում, նվազեցում, սառեցում կամ մորատորիում ստանալու, հավասարապես նաև պարտքերի չվճարման նպատակով, և եթե պարտապանին կամ պարտատերերին պատճառվել է խոշոր վնաս:

Նշված նորմի դիսպոզիցիայում նշվում է հանցավորի կողմից իրադարձության (սնանկության) հետ կապված խաբեությունը: Դրանով նշված հանցակազմը նման է խարդախությանը, բայց դրանց տարբերությունը հանցագործության օբյեկտն է. կեղծ սնանկության անմիջական օբյեկտն օրինական սնանկացման հարաբերություններն են և պարտապանի կամ պարտատերերի շահերը: Այս երկու հանցագործությունների տարբերությունը նաև այն է, որ կեղծ սնանկության դեպքում բացակայում են հափշտակության հատկանիշները: Այս դեպքում կարելի է խոսել ոչ թե հափշտակության, այլ նյութական վնասի պատճառման մասին: Կեղծ սնանկության սուբյեկտը հատուկ է, որպես այդպիսին կարող են հանդիսանալ պարտապան իրավաբանական անձի ղեկավարը կամ իրավաբանական անձի հիմնադիրները (մասնակիցները) կամ իրավաբանական անձին՝ կատարման համար պարտադիր ցուցումներ տվող կամ նրա որոշումները կանխորոշելու հնարավորություն ունեցող անձինք, կամ պարտապան անհատ ձեռնարկատերը⁷:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի համաձայն՝ կեղծ գովազդը՝ գովազդատուի, գովազդ արտադրողի կամ գովազդակրի կողմից գովազդ սպառողներին կանխամտածված մոլորեցնելն է:

Այս հանցագործության կատարման

եղանակ է մոլորեցնելը (խաբեությունը). խաբեությունը առարկայի մեջ (ապրանքների, աշխատանքների կամ ծառայությունների հետ կապված) կամ խաբեությունը անձի հետ կապված (արտադրող, կատարող կամ վաճառող): Ընդ որում, մոլորեցնել ասելով՝ տվյալ դեպքում պետք է հասկանալ գովազդ սպառողներին գովազդվող ապրանքների հատկությունների, քանակի, որակի, գնի և այլ առանձնահատկությունների, ինչպես նաև դրանց գովազդատուներին վերաբերող տեղեկատվության կապակցությամբ լրիվ կամ մասնակի ապակողմնորոշելը: Մրանում դրսևորվում է կեղծ գովազդի և խարդախության նմանությունը: Դրանց տարբերությունը հանցագործության օբյեկտն է: Կեղծ գովազդի անմիջական օբյեկտը գովազդի արտադրության, տեղաբաշխման և տարածման, ինչպես նաև սպառողների շահերի պաշտպանության ոլորտում ձեռնարկատիրական գործունեությանն առնչվող հասարակական հարաբերություններն են: Նշված հանցակազմերը կարելի է տարբերակել նաև հանցագործության սուբյեկտով. կեղծ գովազդի դեպքում հանցագործության սուբյեկտ կարող են հանդիսանալ 16 տարին լրացած գովազդատուն, գովազդ արտադրողը կամ գովազդակիրը, իսկ խարդախության դեպքում, ինչպես նշվել է վերևում՝ 16 տարին լրացած, ֆիզիկական, մեղսունակ բոլոր անձինք⁸:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 212-րդ հոդվածով պատասխանատվություն է նախատեսվում սպառողներին խաբելու համար՝ թերաչափելը, թերակշռելը, թերահաշվելը, ապրանքի (ծառայության) սպառողական հատկանիշների կամ որակի վերաբերյալ սպառողներին թյուրիմացության մեջ գցելը կամ այլ ձևով խաբելը՝ ապրանքներ իրացնող կամ բնակչությանը ծառայություններ մատուցող կազմակերպություններում կամ որպես անհատ ձեռնարկատեր գրանցված անձանց կողմից առևտրի (ծառայությունների) ոլորտում, որը կատարվել է զգալի չափերով: Սպառողներին խաբելու հանցակազմը մի շարք ընդհանրություններ ունի խարդախության հետ: Հոդվածի դիսպոզիցիայից պարզ է դառնում, որ այս հանցագործության կատարման եղանակը (խաբե-

ուրյուն) համընկնում է խարդախության կատարման եղանակի հետ: Նշված հանցագործությունների տարանջատումը ամենից առաջ կարող է իրականացվել հանցագործության օբյեկտը հաշվի առնելով: Այսպես, ի տարբերություն խարդախության, սպառողներին խաբելու դեպքում հանցագործության անմիջական օբյեկտը սպառողների շահերի պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերություններն են: Նշված հանցակազմն ընդհանրություն ունի խարդախության հետ, այն դեպքում, երբ հանցագործության առարկան որևէ իր կամ ապրանք է: Նման դեպքերում 212-րդ հոդվածն իրենից հատուկ նորմ է ներկայացնում, քանի որ այն նախատեսում է հանցակազմի այնպիսի հատուկ հատկանիշներ, ինչպիսիք են՝ սուբյեկտը (ապրանքներ իրացնող կամ բնակչությանը ծառայություններ մատուցող կազմակերպություններում աշխատող կամ որպես անհատ ձեռնարկատեր գրանցված անձինք) և հանցագործության կատարման տեղը (ապրանքներ իրացնող կամ բնակչությանը ծառայություններ մատուցող կազմակերպություններ կամ հանցագործության կատարման միջոցը առևտուրն է):

Իրավագետների շրջանում գերիշխում է այն տեսակետը⁹, ըստ որի, եթե սպառողներին խաբելն իրականացվում է պետական գրանցում չունեցող ձեռնարկատիրոջ կողմից, ապա արարքը որակվում է որպես խարդախություն (ՀՀ քր. օր. 178-րդ հոդված):

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ պետք է ասել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքում ամրագրված խաբեությանը կատարվող տարատեսակ արարքների համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող հոդվածների առկայությունը խոսում է խաբեության՝ որպես հանցագործության կատարման եղանակի տարածվածության և նրա հանրային մեծ վտանգավորության մասին: Պետք է նշել, որ բացի վերը նշված հանցակազմերից, խարդախությունը նմանություններ ունի այլ հանցակազմերի հետ և, և հաճախ արարքը որակելիս սխալներ են թույլ տրվում: Ուստի, մեր կարծիքով, անհրաժեշտություն է առաջացնում օրենսդրորեն ձևակերպել խաբեության և վստահության չարաշահման հասկացությունները տարատեսակ հակասությունների և տարատեսակ արարքների որակման ընթացքում սխալների բացառման նպատակով:

1. **Таратунин Б.К.** Мошенничество или грабеж? /Уголовный процесс. 2005, N2, с. 3.
2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս: Երևան, ԵՊՀ իրատ., 2009, էջ 409:
3. <http://rudocs.exdat.com/docs/index-411186.html?page=6>.
4. ՀՀ քր. օր-ի 184-րդ հոդվածի դիսպոզիցիան անհատը է ձևակերպված: Նախ՝ վնաս բառից առաջ բաց է թողնված «գույքային» բառը, քանի որ քննարկվող հանցակազմում խոսքը հենց գույքային վնասի մասին է: Բացի այդ, անհրաժեշտ էր նշել, որ գույքային վնասը պատճառվում է «ուրիշին», քանի որ այս հանցագործությանը կարող են լինել դեպքեր, երբ տուժողը դեռևս տվյալ գույքի սեփականատեր չէ կամ այդ գույքին չի տիրապետում և չի կարող տիրապետել, քանի որ հանցավորը գույքը չի հանձնում նրան:

5. **Гаврилин Ю.В., Шурухов Н.Г.** Методика расследования отдельных видов преступлений. Курс лекций. Москва. 2004, с. 145.
6. <http://rudocs.exdat.com/docs/index-411186.html?page=6>.
7. <http://rudocs.exdat.com/docs/index-411186.html?page=6>.
8. **Гаврилин Ю.В., Шурухов Н.Г.** Методика расследования отдельных видов преступлений. Курс лекций. Москва. 2004, с. 146.
9. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Расширенный уголовно-правовой анализ /Подобш. ред. В.В. Мозякова. -2-е изд., перераб. идоп. М., Издательство «Экзамен», 2003, с. 460.
Волженкин Б.В. Экономические преступления—СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 1999, с. 238.

ANALYSIS OF THE MODELS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY OF LEGAL PERSONS ON THE LIGHT OF REFORMS OF CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

HRACHIK YARMALOVAN

LEGAL EXPERT AT GIZ “LEGAL AND JUDICIAL REFORM ADVICE IN SOUTH CAUCASUS” PROGRAM IN ARMENIA

In the strategic program of judicial and legal reforms 2012-2016 of Armenia, it is foreseen to draft a new criminal code for the Republic of Armenia. There is already a draft of the concept of the new Code where among many important issues there is also a proposal to discuss the possibility of establishing criminal legal responsibility of legal persons and other entities in Armenia. At the same time, the Ministry of Justice is drafting a new administrative violations code for Armenia where also one of important issues is the regulation of the administrative responsibility of legal persons. The concept of the new code is at moment in the stage of public discussions, including the question whether there should be regulation of criminal responsibility of legal persons in the new Code or there should be a separate law on legal responsibility of legal persons or it is enough to have administrative responsibility of legal persons. The author analyzes some models of legal responsibility of legal persons, including the German model, where there is only administrative legal responsibility of legal persons, Switzerland, where besides administrative responsibility, criminal responsibility of legal persons is as well foreseen in the criminal code and Austrian model, where there is a special law on the responsibility of entities and other unions which is in essence a form of criminal responsibility. In the end the author comes to conclusion that there is no prevailing opinion on whether which is the best model of responsibility for the legal persons and in every case it's a question of legislative policy of the country to decide to have criminal or administrative responsibility of the legal persons or both of them at the same time.

Keywords: Criminal code, criminal responsibility of legal persons, administrative legal responsibility, concept of the criminal code, judicial-legal reforms, financial sanctions, crimes connected with corruption, sanctions, subsidiary responsibility.

АНАЛИЗ МОДЕЛЕЙ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ В СВЕТЕ РЕФОРМ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

ГРАЧИК ЯРМАЛОВАН

ПРАВОВОЙ ЭКСПЕРТ ПРОГРАММЫ GIZ «КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ РЕФОРМ ПРАВА И ЮСТИЦИИ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ»

В стратегической программе правовых и юридических реформ 2012-2016гг. Армении предусмотрена разработка нового уголовного кодекса. Уже имеется проект концепции нового Кодекса, где среди прочих актуальных вопросов обсуждается возможность установления уголовной ответственности юридических лиц и других образований в Армении. В то же время Министерство Юстиции разрабатывает новый кодекс административных правонарушений, где одним из важнейших вопросов является регулирование административной ответственности юридических лиц. Концепция нового Кодекса сейчас находится в процессе публичных обсуждений. Так же рассматриваются следующие вопросы: должно ли быть в новом кодексе регулирование уголовной ответственности юридических лиц, должен ли быть отдельный закон об уголовной ответственности юридических лиц или достаточно установить административную ответственность юридических лиц. Автор анализирует некоторые модели правовой ответственности юридических лиц, включая немецкую модель, где существует только административная ответственность юридических лиц, модель Швейцарии, где помимо административной ответственности так же предусмотрена уголовная ответственность юридических лиц в уголовном кодексе, и австрийскую модель, где есть специальный закон об ответственности юридических лиц и других образований, что по сути является формой уголовной ответственности. В конце автор делает заключение, что не существует преобладающего мнения о лучшей модели ответственности юридических лиц. В любом случаи это вопрос законодательной политики страны и ей решать быть ли уголовной или административной ответственности или обоим вида одновременно.

Ключевые слова: Уголовный кодекс, уголовная ответственность юридических лиц, административная правовая ответственность, концепция уголовного кодекса, судебные правовые реформы, финансовые санкции, преступления связанные с коррупцией, санкции, субсидиарная ответственность.

Բանալի բառեր - Քրեական օրենսգիրք, իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն, վարչաիրավական պատասխանատվություն, քրեական օրենսգրքի հայեցակարգ, դատարիական բարեփոխումներ, ֆինանսական սուլժեր, կոռուպցիոն հանցագործություններ, սանկցիաներ, սուբսիդիար պատասխանատվություն

ՀՈՎՏԵՍՄԱԲԵՐ – ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 185)

ՀԱՏԱՎԱԿԱՆ
Իշխանություն

38

Հրաչիկ ՅԱՐՄԱԼՈՅԱՆ
ԳՄՀԸ (GIZ) «Հարավային Կովկասում իրավական
և դատական բարեփոխումների համար խորհրդատվություն»
ծրագրի փորձագետ

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՅ՝
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՂՎՊԱՐՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ`
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐԵՓՈՒՄՆԵՐԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ

Հայաստանի Հանրապետության Նախագահի 2012 թվականի հունիսի 30-ի կարգադրությամբ հաստատվեց Հայաստանի Հանրապետության իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիրը և ծրագրից բխող միջոցառումների ցանկը: Այդ ծրագրի 4.1 կետը նախատեսում է մշակել նոր քրեական օրենսգիրք, որը պետք է ընթանա երկու փուլով՝ (1) նախ՝ պետք է մշակվի և կառավարության կողմից հաստատվի նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգը, (2) ապա մշակվի նոր քրեական օրենսգիրքը, որը պետք է մինչ 2015 թ. սեպտեմբերը ներկայացվի ՀՀ Ազգային ժողով: Հայեցակարգի նախագիծը ներկայումս հանրային քննարկումների փուլում է, որից հետո այն կներկայացվի ՀՀ կառավարության հաստատման: Մինչ հայեցակարգի նախագծի մշակումը, դրա մշակման ժամանակ և դրանից հետո ի թիվս բազմաթիվ հայեցակարգային հարցերի քննարկումների առարկա է դարձել նաև իրավաբանական անձանց պատասխանատվության հարցը քրեական իրավունքի շրջանակներում, մասնավորապես, թե արդյոք անհրաժեշտ է մշակվող նոր քրեական օրենսգրքում նախատեսել քրեական պատասխանատվություն իրավաբանական անձանց համար, թե

ոչ: Հայաստանում միաժամանակ վերոնշյալ դատաիրավական բարեփոխումների ծրագրից բխող միջոցառումների շրջանակներում մշակվում է նաև Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ նոր օրենսգիրք: Այս տեսանկյունից ևս քննարկվում է, թե արդյոք անհրաժեշտ է սահմանափակվել իրավաբանական անձանց միմիայն վարչաիրավական պատասխանատվությամբ, թե իմաստալից է նաև քննարկել քրեաիրավական պատասխանատվության ներդրման հնարավորությունը: Ներկայումս գործող ՀՀ քրեական օրենսգրքում իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն նախատեսված չէ: ՀՀ քրեական օրենսգիրքն իր 2-րդ հոդվածում որպես օրենսգրքի խնդիր է համարում նաև իրավաբանական անձանց իրավունքների պաշտպանությունը: Իրավաբանական անձանց իրավունքների պաշտպանությունն ընդգծվում է քրեական օրենսգրքի մի շարք այլ հոդվածներում, ինչպես օրինակ՝ 18-րդ, 187-րդ և այլն: Միաժամանակ հայ օրենսդիրը չի նախատեսել իրավաբանական անձանց քրեաիրավական պատասխանատվություն այն դեպքերի համար, որոնցում իրավաբանական անձի աշխատակցի կողմից թույլ է տրվել իրավախախտում ի շահ տվյալ իրավաբանական անձի:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)
ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
39

ՀՀ օրենսդիրը բավարարվել է՝ իրավաբանական անձանց նկատմամբ վարչաիրավական պատասխանատվություն նախատեսելով: Իրավաբանական անձանց նկատմամբ վարչաիրավական պատասխանատվությունը հիմնականում դրսևորվում է ֆինանսական տույժերի տեսքով: Օրինակ՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 137² հոդվածը նախատեսում է, որ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ավտոտրանսպորտային գործուներություն իրականացնողների կողմից փոխադրումներին ներկայացվող պահանջները չկատարելն առաջացնում է տուգանքի նշանակում իրավաբանական անձանց կամ անհատ ձեռնարկատերերի նկատմամբ՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի քսանապատիկի չափով:

2013թ. դեկտեմբերի 20-ին Երևան քաղաքում կազմակերպվեց ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգին նվիրված կլոր սեղան, որում ներկայացված ՀՀ քրեական օրենսգրքի հայեցակարգի նախագծի 4-րդ կետը նվիրված էր քրեական պատասխանատվության ենթակա անձանց¹: 4.1. ենթակետն անդրադառնում է իրավաբանական անձանց պատասխանատվությանը: Այսպես՝ նախագիծը նշում է. «Գործող քրեական օրենսգիրքը սահմանում է քրեական պատասխանատվության ենթակա անձի հատկանիշները՝ մեղսունակությունը, ֆիզիկական անձ լինելը, քրեական օրենքով նախատեսված տարիքի հասած լինելը: Սակայն ինչպես արդեն նշվել է, *օրակարգի հարց է իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն նախատեսելը* (ընդգծումը մերն է՝ Հ.Յ.): Ուստի այս տեսանկյունից քրեական օրենսգիրքը լրացման ու փոփոխության կարիք ունի: Անհրաժեշտ է նախատեսել իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվությունը»: Ապա նախագիծը նշում է, որ

անհրաժեշտ է սահմանել այն հանցագործությունների շրջանակը, որոնց համար իրավաբանական անձինք ենթակա են քրեական պատասխանատվության, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց նկատմամբ կիրառվելիք քրեական պատասխանատվության ու պատժի միջոցները: Ըստ նախագծի՝ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն նախատեսելու կապակցությամբ պետք է օրենքում ամրագրել, որ քրեական իրավունքի որոշ սկզբունքներ այս դեպքում չեն գործում: Ընդ որում՝ իրավաբանական անձին պատասխանատվության ենթարկելը չի նշանակում, թե ֆիզիկական անձը պատասխանատվության չի ենթարկվելու: Նախագծում, իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող կազմակերպություններից բացի, նախատեսվում է նաև իրավաբանական անձ չհանդիսացող կազմակերպությունների քրեական պատասխանատվություն:

Նախագծում որպես իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն սահմանելու հիմք նշվում է. «Հայաստանի Հանրապետության կողմից վավերացված միջազգային կոնվենցիաները պահանջում են, մասնավորապես, կոռուպցիոն հանցագործությունների դեպքում իրավաբանական անձի արդյունավետ պատասխանատվության մեխանիզմներ ունենալ: Չնայած այս կոնվենցիաներով չի պահանջում անպայման քրեական պատասխանատվություն նախատեսել, բայց քրեական պատասխանատվությունը շահեկան է մի քանի նկատառումներով: Նախ՝ այդ դեպքում անհրաժեշտություն չի առաջանա քաղաքացիական կամ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքերում նույնությամբ նախատեսել կոռուպցիոն հանցագործությունները ու դրանց համար սանկցիաներ սահմանել: Հանցավոր արարքները պետք է նախատեսվեն քրեական

օրենսգրքով: Երկրորդ՝ քրեական պատասխանատվություն նախատեսելը թույլ է տալիս կատարվածին համապատասխան արդյունավետ սանկցիաների նախատեսում ու կիրառում: Երրորդ՝ քրեական պատասխանատվությունը նշանակում է, որ գործի քննությունն իրականացվելու է քրեադատավարական կարգով, ինչը իրավունքների պաշտպանության ավելի արդյունավետ երաշխիքներ է նախատեսում»:

Այսպիսով՝ նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգի նախագծի նախնական տարբերակում մեծապես կարևորվում է իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն սահմանելու անհրաժեշտությունը:

Ցյուրիխի համալսարանի պրոֆեսոր Ֆ. Մայերը հայեցակարգի նախագծի վերաբերյալ իր փորձագիտական եզրակացությունում ևս անդրադարձել է իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվության հարցին: Նա նշում է, որ քրեական իրավունքի լիբերալ-ինդիվիդուալիստական դոգմատիկական որպես հանցագործ դիտում է ֆիզիկական անձանց: Այդ պատճառով պրոֆեսորն առանձնացնում է երեք կենտրոնական հարց, որոնց անհրաժեշտ է անդրադառնալ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվությունը քննարկելիս. «Մասնավորապես պետք է պարզել, թե իրավաբանական անձն ինչպե՞ս կարող է գործել այնպես, որ դա վերաբերելի լինի քրեական իրավունքի տեսանկյունից: Ապա նաև անհրաժեշտ է քննարկել, թե իրավաբանական անձում ո՞վ է, որ, գիտենալով և ուզենալով, պիտի իրականացրած լինի օրենքով սահմանված հանցակազմը, որպեսզի հնարավոր լինի խոսել իրավաբանական անձի դիտավորությամբ կատարած հանցանքի մասին: Վերջապես, պետք է քննարկվի այն հարցը, թե ինչը պիտի լինի իրավաբանական անձին ներկայացվող մեղադրանքը»²:

Շվեյցարիան, որի իրավական համակարգը ներկայացնում է պրոֆ. Մայերը, ևս ամրագրել է իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն, բայց այդ պատասխանատվությունը ձևակերպված է սուբսիդիար ձևով: Այսինքն՝ իրավաբանական անձին կարելի է ենթարկել քրեական պատասխանատվության միայն այն դեպքում, երբ ոչ մի ֆիզիկական անձ այդ կազմակերպությունում չի կարող ենթարկվել պատասխանատվության: Շվեյցարիայի քրեական օրենսգրքը բացառություն է նախատեսում միայն այնտեղ, որտեղ միջազգային պարտավորությունները պահանջում են ուղակիորեն դիմել ձեռնարկությանը, օրինակ, փողի լվացման կամ կոռուպցիայի դեպքում:

Պրոֆ. Մայերի կարծիքով. «Կա մի փոքրացող պահպանողական ճամբար, որը շարունակում է բացառել իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվությունը, քանի որ ըստ այդ ճամբարի ներկայացուցիչների՝ իրավաբանական անձը չի կարող մեղավոր գործել և քանի որ իրավաբանական անձի նկատմամբ չի կարելի սահմանել իսկական քրեական պատիժ, քանի որ այդ պատիժը պարունակում է անհատական էթիկական դատապարտում, ինչը հնարավոր չէ իրավաբանական անձի դեպքում»³: Պրոֆեսորը որպես օրինակ է բերում Գերմանիան, որը իրավաբանական անձանց համար նյութական պատասխանատվություն նախատեսել է միայն վարչական իրավախախտումները կարգավորող իրավունքում: Իրավաբանական անձանց վարչաիրավական պատասխանատվությունը կարգավորվում է Գերմանիայի վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 6-րդ բաժնով, որում 30-րդ հոդվածը⁴ նախատեսում է տուգանքներ իրավաբանական անձանց և այդ անձանց միավորումների դեմ: Այդ հոդվածում թվարկ-

վում են այն մարմինները/անձինք, որոնց իրավախախտումների համար իրավաբանական անձը կարող է ենթարկվել վարչաիրավական պատասխանատվության⁵:

Պրոֆ. Մայերն իրավաբանական անձանց պատասխանատվությունն անվանում է «խկական քրեական պատասխանատվություն»՝ նշելով, որ կան իրավաբանական անձանց պատասխանատվության տարբեր կադապրներ, որոնց մեջ գերիշխում են վերագրման կադապրները: Վերագրման կադապարի դեպքում իրավաբանական անձի անդամի անհատական արարքը, որը կատարվել է իրավաբանական անձի հետ կապված գործունեության շրջանակում, վերագրվում է իրավաբանական անձին:

Ըստ էության, գերմանական վարչաիրավական պատասխանատվության իրավունքում գործում է վերագրման կադապարը: Պրոֆ. Ռադթկեն, իր փորձագիտական եզրակացություններից մեկում խոսելով իրավաբանական անձանց և այլ միությունների նկատմամբ վարչական իրավախախտումների պատճառով սանկցիաներ սահմանելու հիմքերի մասին, նշում է. «Միությունները, ընդ որում անկախ իրենց կոնկրետ կազմակերպչաիրավական կառուցվածքից ու ձևից, չեն կարող բնականորեն գործել իրենք իրենց: Նրանց գործելու ունակությունն առաջանում է միության համար գործող կամ դրա համար գործելու պարտականություն ունեցող ֆիզիկական անձանց կողմից գործողությունների կատարումից կամ դրանցից ձեռնպահ մնալուց: Անգամ եթե իրավական առումով ենթադրելու լինենք իրավաբանական անձանց և ուրիշ միությունների գործունակությունից⁶, ցանկացած տեսակի միությունների նկատմամբ սանկցիաների սահմանումը կարող է հենվել միայն ֆիզիկական անձանց վարքագծի վրա»:

Հետաքրքիր է, որ Գերմանիայի Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգիրքն իրավաբանական անձանց և այլ միավորումների նկատմամբ նախատեսում է միայն տուգանքների կիրառում՝ որպես վարչաիրավական պատասխանատվության ձև: Միևնույն ժամանակ այլ սանկցիաներ, ինչպես օրինակ՝ իրավաբանական անձի լուծարում, դրա գործունեության կասեցում, դրա գործունեության այլ սահմանափակում կամ պետության վերահսկողություն սահմանված չէ:

Իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն նախատեսված է նաև Ավստրիայում: Մինչ այդ Ավստրիայում գործում էր միայն իրավաբանական անձանց վարչական և քաղաքացիական պատասխանատվությունը: Իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվությունն Ավստրիայում կարգավորվում է 2006թ. ընդունված Իրավաբանական անձանց պատասխանատվության մասին օրենքով⁷: Օրենքը կիրառվում է միավորումների նկատմամբ (գերմաներեն՝ Verband, անգլերեն՝ entity), որի ներքո պետք է հասկանալ ինչպես ավստրիական, այնպես էլ ԵՄ օրենսդրության համապատասխան ստեղծված և գործող տարբեր կազմակերպչաիրավական ձև ունեցող միավորումների, բացառությամբ՝ դաշնային պետության, դաշնության սուբյեկտների, համայնքների, ինչպես նաև պետության կողմից ճանաչված կրոնական կազմակերպությունների⁸:

Պրոֆ. Սոյերն առանձնացնում է իրավաբանական անձանց պատասխանատվության տարբեր ազգային-իրավական մոդելներ: Ընդհանուր իրավունքի համակարգում գործում է կորպորատիվ քրեական պատասխանատվությունը, մինչդեռ մայրցամաքային իրավական համակարգում կան տարբեր մոդելներ՝ քրեական իրավունքի մոդել (ներառյալ՝ Ավստրիա), վարչական (քրեա-

կան) իրավունքի մողել (միայն Հունաստան) և խառը մողել (Գերմանիա, Իսպանիա, Իտալիա, Լեհաստան, Բուլղարիա)⁹:

Խոսելով իրավաբանական անձանց և այլ միությունների քրեական պատասխանատվության մասին՝ պրոֆ. Ռադֆելեն նշում է, որ իրավունքի համեմատությունը ցույց է տալիս, որ եվրոպական պետությունների գերիշխող մեծամասնության քրեական օրենսգրքերում նախատեսված է իրավաբանական անձանց, այլ միությունների և ձեռնարկությունների քրեական պատասխանատվություն, որը, սակայն, բավականին տարբերվում է երկրից երկիր: Պրոֆ. Ռադֆելեն ևս այն կարծիքին է, որ անհրաժեշտ է գերապատվություն տալ վերագրման կադապարին այն դեպքում, եթե որոշում կայացվի Հայաստանի օրենսդրությունում ներդնել իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվությունը¹⁰:

Հաշվի առնելով վերոնշյալ փաս-

տարկները՝ կարծում ենք, որ իրավաբանական անձանց պատասխանատվության հարցում չկա իշխող գիտական տեսակետ պատասխանատվության այս կամ այն ձևի օգտին: Գտնում ենք, որ չի կարելի միանշանակ պնդել, որ իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվությունը միակ ճանապարհին է՝ պայքարելու դրանց կողմից կատարված իրավախախտումների դեմ: Կարելի է, օրինակ, հետևել Գերմանիայի օրինակին և սահմանափակվել իրավաբանական անձանց վարչաիրավական պատասխանատվությամբ: Կարելի է նաև հետևել Ավստրիայի օրինակին՝ առանձին օրենքով սահմանելով իրավաբանական անձանց քրեական պատասխանատվություն: Վերջիվերջո, յուրաքանչյուր պետության օրենսդրական քաղաքականության հարց է, թե ինչպիսի պատասխանատվության ձև կընտրի տվյալ պետությունն իրավաբանական անձանց կողմից իրավունքի պահանջների խախտումների դեմ:

1. ՀՀ քրեական օրենսգրքի հայեցակարգի մախագիծ, Երևան, 20.12.2013-ի դրությամբ, էջ 30-31:

2. Գր. պրոֆ. Ֆրանկ Մայեր, Կարճ փորձագիտական եզրակացություն, Յուրիխ, 21.03.2013, էջ 24

3. Նույն տեղը, էջ 25:

4. Գերմանիայի Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ օրենսգրքի 29ա և 130 հոդվածներ:

5. Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG), 1968 (http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/owig_1968/gesamt.pdf).

6. Brand, Untreue und Bankrott in der KG und der GmbH & Co. KG, 2010, p. 246.

7. Das Verbandsverantwortlichkeitsgesetz (VbVG) http://doku.cac.at/infotext_verbandsverantwortlichkeits.pdf

8. **Крюсман Т.** Принципы ответственности формирования в законодательстве Республики Австрии, Грац, 2013, с. 11.

9. **Soyer R.** Corporate criminal liability in Europe particularly considering the Austrian model, Graz, 2013, p. 6.

10. **Ռադֆելե Հ.** Փորձագիտական եզրակացություն ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի հայեցակարգի մախագծի վերաբերյալ, Երևան, 2013, էջ 41-44:

**THE NECESSITY OF INTRODUCTION OF NEW PROCEEDING FOR
CONSIDERATION OF THE CASE IN CIVIL TRIAL IN PART OF OVERRULED
DECISION BY THE HIGHER COURT**

**VAHE HOVHANNISYAN
PhD IN LAW**

The author has analyzed the peculiarities of enforcement of the rules of civil procedure in the court of first instance which are necessary to ensure the productivity of the new examination of the overruled cases. In the result of the analysis it was revealed that RA CPC regulation on the relevant issue is defective and superficial which does not allow to guarantee thoroughly the protection of subjective rights of the parties to the case, as well as hinders the productivity of examination of the case in the part overruled by the higher court based on the judicial mistake. The author has concluded that it is indispensable to introduce into the procedural code a procedure of new examination of the overruled by the court part of the case and stipulate such rules of the examination of the case which will ensure the procedural terms of referring the overruled case to the new examination, the procedure of making a decision on taking the case into consideration by the lower court, the prohibition of participation in the new examination of the case of the judge who has previously participated in the examination of the case, as well as the limitations on examination of the case, i.e. procedural actions directed to changing the subject or grounds of the lawsuit, circumvention of the ruling of the higher court concerning the factual and legal circumstances of the case; exclude the possibility of submission of new evidence, if it is not conditioned on the necessity to prove a new fact while distributing the burden of proof.

Keywords: overruling judicial acts, judicial mistake, new examination of the case in its overruled part, factual and legal circumstance, grounds and subject of the lawsuit, proof

**НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ПРОИЗВОДСТВА ПО НОВОМУ
РАССМОТРЕНИЮ ДЕЛА ПО ЧАСТИ,
ОТМЕНЕННОЙ ВЫШЕСТОЯЩИМ СУДОМ**

**ВАГЕ ОГАНИСЯН
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

В данной статье автор проанализировал гражданско-правовые особенности правил осуществления производства в суде первой инстанции, необходимые для обеспечения эффективности нового рассмотрения дел по отмененной части. В результате исследования было выяснено, что правовое регулирование ГПК РА по данному вопросу является несовершенным, которое не позволяет в полном объеме обеспечить защиту субъективных прав лиц, участвующих в деле и эффективность нового производства по делу в части, отмененной в результате устранения судебной ошибки. Автор находит, что необходимо внедрить в процессуальный кодекс производство по новому рассмотрению дела по части, отмененной апелляционным (вышестоящим) судом, установив такие правила рассмотрения дела, которые в случае отмены решения суда апелляционным судом обеспечат процессуальные сроки для отправления дела на новое рассмотрение, процессуальный порядок вынесения нижестоящим судом постановления о принятии в производство, запрет участия судьи, ранее участвовавшего в рассмотрении дела в нижестоящем суде, в производстве по новому рассмотрению дела, а также пределы рассмотрения дела, т.е. процессуальные действия, направленные на изменение предмета или основания иска, обход позиции вышестоящего суда относительно фактических и правовых обстоятельств дела должны быть ограничены, возможность представления новых доказательств должна быть исключена, если она не обусловлена необходимостью доказывания нового факта при распределении бремени доказывания.

Ключевые слова: отмена судебного акта, судебная ошибка, новое производство по делу в отмененной части, фактическое и правовое обстоятельство, предмет и основа иска, доказательство

Բանալի բառեր - բեկանված դատական ակտ, դատական սխալ, բեկանված մասով նոր քննություն, փաստական և իրավական հանգամանքներ, պահանջի առարկան և իիմքը, ապացույց

ՀՈՎԻՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՀԱՏԱՇՈՒՄ
Իշխանություն

ՎԵՐԱԴԱՍ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿՈՂՄԻՅԻ ԲԵԿԱՆՎԱԾ ՄԱՍՈՎ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆՈՐ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆՎԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Քաղաքացիական շրջանառության քննարկմանակիցների իրավունքների և օրինական շահերի դատական պաշտպանության լիարժեք իրացումն ուղղակիորեն պայմանավորված է դատական իշխանության մարմինների արդյունավետ գործունեությամբ, նրանց կողմից կայացվող դատական ակտերի որակով, որպիսի ասպահովման գործում իր ուրույն տեղն է գրավում դատական ակտերի վերանայման ինստիտուտը, որը հնարավորություն է ընձեռում վերանայել և օրենքով նախատեսված հիմքերի առկայության դեպքում բեկանել (վերացնել) անօրինական և չհիմնավորված (ոչ իրավական) դատական ակտերը: Կարելի է ասել, որ դատական ակտերի վերանայումը հանդիսանում է քաղաքացիական գործերով պատշաճ արդարադատության իրականացման և ստորադաս դատարանում գործերի քննության օրինականության ասպահովման առաջնային նշանակություն ունեցող հիմնական կառուցակարգ: Մակայն պետք է նշել նաև, որ վերադաս դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտի վերանայման արդյունքում դատական սխալի վերացմանն ուղղված իրավական ներգործության միջոցների կիրառումն ինքնին բավարար չի կարող լինել բեկանված մասով գործի հետագա քննության ընթացքում նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումները բացառելու, արդարադատության իրավաչափությունն ասպահովելու համար: Կարևոր է, որ պետքի քաղաքացիական գործի նոր քննության ընթացքում թե դատարանը, թե գործին մասնակցող անձինք դրսևորեն այնպիսի վարքագիծ, որն առավելապես ուղղված կլինի արդարադատության նպատակներին համահունչ դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքների արդյունավետ իրացմանը: Վերոնշյալ խնդրի լուծման լավագույն տարբերակը, մեր կարծիքով, ՀՀ քաղա-

քացիական դատավարության օրենսգրքում (այսուհետ՝ նաև ՀՀ ՔԴՕ) բեկանված մասով քաղաքացիական գործի նոր քննության այնպիսի կանոններ սահմանելն է, որը կբացառի կամ նվազագույնի կհասցնի դատարանի և դատավարության մասնակիցների քաղաքացիադատավարական գործունեության արդյունքում իրավունքի նորմերի խախտման հնարավորությունը: Ընդ որում, խնդրո առարկա հարաբերությունների իրավակարգավորման համար որպես ելակետ պետք է ընդունել այն հանգամանքը, թե գործն ըստ էության քննող և լուծող մեկ դատական ատյանի սկզբունքի որդեգրման պայմաններում որքանով են բավարար ՀՀ ՔԴՕ-ի նորմերը բեկանված մասով գործի նոր քննության ընթացքում արդար դատաքննության իրավունքի լիարժեք իրացումն ու արդարադատության արդյունավետությունն ասպահովելու համար: Այս լույսի ներքո հատկանշական է այն հանգամանքը, որ օրենսդիրն առաջին ատյանի դատարանում գործերի քննության վարույթի իրավակարգավորումը նախատեսելիս որևէ տարբերակում չի դրել առաջին անգամ դատարան ներկայացված հայցային պահանջների և դատական ակտի բեկանված մասով գործի նոր քննության դատավարական կանոնների միջև: Մինչդեռ դրանք ոչ միայն չեն կարող նույնանալ, այլև պետք է էականորեն տարբերվեն միմյանցից՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ քաղաքացիական գործի նոր քննության պարագայում ներկայացված հայցային պահանջներն արդեն իսկ հանդիսացել են դատական քննության առարկա, վերադաս դատական ատյանում բացահայտվել է ստորադաս դատարանի ոչ իրավաչափ վարքագիծը և դատական սխալի ուղղման դատավարական ներգործության միջոցներ են կիրառվել, ինչպես նաև հնարավոր է, որ վերաքննիչ դատարանը, ՀՀ ՔԴՕ 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն, բեկանված մասով

Քաղաքացիական դատավարութուն

գործն ուղարկի համապատասխան ստորադաս դատարան նոր քննության՝ սահմանելով քննության ծավալը:

Հարկ է նշել, որ իրավաբանական գրականության մեջ բնական է են դատական ակտերի վերանայման տեսական և գործնական հիմնախնդիրների ուսումնասիրությանը նվիրված աշխատանքները, սակայն դրանցում բեկանված մատով գործերի նոր քննության դատավարական առանձնահատկությունների բացահայտմանը բավարար տեղ հատկացված չէ¹: Գոհացուցիչ չի կարելի համարել նաև այս հարցի կապակցությամբ ձևավորված դատական պրակտիկան այն իմաստով, որ մինչ օրս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից չի արտահայտվել իրավական դիրքորոշում, որպիսի պայմաններում լիարժեք և համապարփակ ձևով բացահայտված կլինեին բեկանված մատով գործերի նոր քննության կանոնների քաղաքացիադատավարական բովանդակությունն ու առանձնահատկությունները: Մասնավորապես, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԿԴ/2924/02/11 քաղաքացիական գործով իրավական դիրքորոշում է արտահայտել առ այն, որ ՀՀ օրենսդրությունը հայցի հիմքը կամ առարկան փոխելու լիազորությունը վերապահում է միայն հայցվորին, և տվյալ դեպքում դատարանն ուղղակի հայցվորի համապատասխան միջնորդության առկայության դեպքում կարող է որոշում կայացնել բավարարելու կամ մերժելու հայցվորի՝ հայցի հիմքը կամ առարկան փոխելու վերաբերյալ միջնորդությունը, սակայն սեփական նախաձեռնությամբ վերոնշյալ գործողությունները կատարելու լիազորություն դատարանը չունի²: Բոլոր դեպքերում, եթե հայցի հիմքում ներառված են փաստական և իրավական հիմքերը, դատարանը գործով ապացուցման առարկան որոշում է հայցվորի վկայակոչած և ենթադրյալ կիրառման ենթակա նյութական իրավունքի նորմի և փաստական հանգամանքների համադրության հիման վրա: Հակառակ դեպքում, երբ դատարանը փոխում է հայցվորի վկայակոչած և ենթադրաբար կիրառման ենթակա նորմերը, դուրս է գալիս հայցի իրավական հիմքի շրջանակներից: Համաձայն չլինելով վերոնշյալ մոտեցման հետ, սակայն խնդիր չունենալով քննադատել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը, հարկ է նշել, որ որոշման մեջ որևէ դրույթ չկա բեկանված մատով գործերի նոր քննության ընթացում հայցվորի կողմից որոշ տնօրինչական գործողություններ (այդ թվում՝ հայցի առարկան կամ հիմքը

փոխելու) կատարելու հնարավորության սահմանափակման, ինչպես նաև գործի նոր քննության սահմանների ապահովման անհրաժեշտության վերաբերյալ: Բնարկվող խնդրի պարզաբանման տեսանկյունից կարող էր օգտակար լինել ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից այն փաստի արձանագրումը, որ գործի նոր քննության ծավալը պայմանավորված է վերահաս դատական ատյանի կայացրած որոշման պատճառաբանություններով և եզրահանգումներով, որոնք ընդգծում են դատական ակտի բեկանումից հետո գործի նոր քննության սահմանները, սակայն այն քաղաքացիադատավարական հարաբերությունների կարգավորման համար լիարժեքորեն կիրառվել չի կարող, քանի որ կայացվել է վարչական գործով՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի նորմերի վերլուծության արդյունքում³: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է նաև, որ դատարանի դատողությունների և եզրահանգումների բնույթը չի կարող լինել սահմանափակված միայն դատավարական իրավունքի կամ միայն նյութական իրավունքի նորմերի կիրառման շրջանակներով: Բողոքի ցանկացած հիմքի և դրանում ներառված ցանկացած փաստարկի վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումները կարող են պայմանավորել գործի նոր քննության սահմանները: Ընդ որում, բազմաթիվ են ՀՀ վճռաբեկ դատարանի այն որոշումները, որոնք ստորադաս դատական ատյանի համար գործի նոր քննության ծավալ են սահմանում, սակայն դրանք հիմնականում հանգում են փաստական հանգամանքների քննությանը և վերաբերում են ապացուցման առարկայի ձևավորման, ապացույցների հետազոտման ու գնահատման կանոնների իրավաչափ կիրառմանը⁴: Մինչդեռ, մեր կարծիքով գործի նոր քննության ընթացքում գործին մասնակցող անձանց կողմից տնօրինչական գործողությունների կատարումը պետք է սահմանափակ բնույթ կրի, ինչը թելադրված է նոր քննության սահմանները պահպանելու անհրաժեշտությամբ: Այսպես, ՀՀ ԲԴՕ 32-րդ և 149.7, 149.9 հոդվածների համակարգային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հայցվորի կողմից հայցի հիմքը կամ առարկան լրացնելուն, հայցային պահանջների չափը փոփոխելուն ուղղված գործողությունները սահմանափակված են գործը դատաքննության նշանակելու փուլով: Հայցվորի կողմից վերոնշյալ գործողությունները կարող են կատարվել մինչև դատաքննություն նշանակելը, այն էլ միայն այն դեպքում, եթե նման փոփոխությունը չի բե-

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
46

Քաղաքացիական դատավարութուն

րում հայցի էության փոփոխության և կատարվում է դատարանի առարկայական ընդդատության սահմաններում: Բեկանված մասով գործի նոր քննության փուլում գործին մասնակցող անձինք արդեն իսկ նախկինում գործի քննության ընթացքում նախապատրաստական և դատաքննության փուլերի շրջանակներում հնարավորություն են ունեցել կատարելու ՀՀ ՔԳՕ 28-րդ և 32-րդ հոդվածներով նախատեսված դատավարական գործողությունները, առաջին ատյանի դատարանը գործի փաստական և իրավական հանգամանքների վերաբերյալ դրսևորել է որոշակի վարքագիծ, որն արտահայտվել է վճռում տեղ գտած դատարանի եզրահանգումներում և դատողություններում, վճռի բողոքարկման արդյունքում դրանք ստուգվել են վերադաս դատական ատյանի կողմից, վերադաս դատական ատյանն էլ դատական սխալի բացահայտման և վերացման արդյունքում ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանել է դատարանի ոչ իրավաչափ դատական ակտը: Նման սահմանափակումների ամրագրումը պայմանավորված է իրավական որոշակիության սկզբունքի պահանջների պահպանման անհրաժեշտությունից, որպիսի պայմաններում աներկբայորեն պետք է պահպանվեն օրինական ուժի մեջ մտած վերաքննիչ դատարանի որոշման իրավական գործողության սահմանները, գործի փաստական և իրավական հանգամանքների վերաբերյալ արտահայտված դիրքորոշումները, որոնք էլ իրենց հերթին կանխորոշում են ստորադաս դատարանում բեկանված մասով գործի նոր քննության շրջանակները: Ընդ որում, ստորադաս դատարանը պետք է կաշկանդված լինի վերաքննիչ դատարանի թե՛ փաստական, թե՛ իրավական դիրքորոշումներով: Մասնավորապես, ՀՀ ՔԳՕ 219-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերի ուժով վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ կամ հաստատված չհամարելու ստորադաս դատարանի հաստատած փաստը, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետազոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության: Վերաքննիչ դատարանի որոշման իրավական գործողությունը, պարտադիր լինելով ստորադաս դատարանի համար, կանխորոշում է բեկանված մասով գործի փաստական հանգամանքների քննության սահմանները: Առաջին ատյանի դատարանը վերաքննիչ դատարանի հաստատած փաստերը պետք է ընդունի որպես հիմք, իսկ փաստը հաստատ-

ված չհամարելու դեպքում դատական ապացուցման արդյունքում իրավաչափորեն հաստատի այնպիսի փաստ, որն անհրաժեշտ է գործի ճիշտ լուծման և վիճելի նյութական իրավահարաբերությունների կարգավորման համար: Ընդ որում, այս փուլում պետք է բացառել գործին մասնակցող անձանց կողմից նոր ապացույցներ ներկայացնելու հնարավորությունը, եթե դա պայմանավորված չէ դատարանի կողմից ապացուցման պարտականությունը բաշխելիս նոր փաստ ապացուցելու անհրաժեշտությամբ: Այսպես, ՀՀ ՔԳՕ 48-րդ հոդվածի 4-րդ, 5-րդ և 8-րդ մասերի համաձայն՝ գործին մասնակցող յուրաքանչյուր անձ մինչև դատաքննությունը պարտավոր է գործին մասնակցող մյուս անձանց առջև բացահայտել տվյալ պահին իրեն հայտնի այն ապացույցները, որոնց վրա նա հղում է կատարում որպես իր պահանջների և առարկությունների ապացուցման հիմք, ինչպես նաև հղում կատարելու միայն այն ապացույցների վրա, որոնց հետ գործին մասնակցող մյուս անձինք օրենքով սահմանված կարգով ծանոթացել են նախօրոք: Դատաքննությունն սկսվելուց հետո գործին մասնակցող անձի ներկայացրած լրացուցիչ ապացույցներն ընդունում է դատարանը, եթե դրանք ներկայացնողը հիմնավորում է մինչև դատաքննությունն սկսվելը նման ապացույցի ներկայացման անհնարիությունը՝ իրենից անկախ պատճառներով: Եթե առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ ապացույցը չի ներկայացվել կողմերի կամքից անկախ հանգամանքներով, ապա վերաքննիչ դատարանը բեկանում է դատական ակտը՝ գործն ուղարկելով ստորադաս դատարան նոր քննության, եթե գտնում է, որ ապացույցն էական նշանակություն ունի գործի լուծման համար (ՀՀ ՔԳՕ 219-րդ հոդված 2-րդ մաս): Ինչպես տեսնում ենք, գործին մասնակցող անձանց կողմից ապացույցներ ներկայացնելու հնարավորությունն օրենքով սահմանված կարգով սահմանափակված է առաջին ատյանի դատարանում վարույթի շրջանակներով և բեկանված մասով գործի նոր քննության փուլում գործին մասնակցող անձինք կարող են նախկինում իրենցից անկախ պատճառներով չներկայացրած ապացույցը ներկայացնել այն հիմքով, որ վերաքննիչ դատարանն առաջին ատյանի դատարանի կողմից չհետազոտված ապացույցի հիման նոր փաստ հաստատելու լիազորություն չունի, և այս դեպքում անպայմանորեն գործն ուղարկում է ստորադաս դատարան նոր

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 – 11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութուն

Քաղաքացիական դատավարութիւն

քննության: Սակայն այդ ապացույցը «նոր» համարելու հարցը վիճելի է, քանի որ վերաքննիչ դատարանի կողմից այն արդեն իսկ ճանաչվել է որպես գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող, ինչի հետևանքով բեկանվել է վերանայվող դատական ակտը և գործն ուղարկվել է նոր քննության: Մեր կարծիքով, առաջին ատյանի դատարանում բեկանված մասով գործի նոր քննության ընթացքում գործին մասնակցող անձի կողմից նոր ապացույց ներկայացնելու հնարավորությունը կարելի է հիմնավոր համարել միայն այն դեպքում, երբ դա պայմանավորված է վերադաս դատական ատյանի որոշմամբ նշված սահմաններում ապացուցման պարտականությունը բաշխելիս նոր փաստ ապացուցելու անհրաժեշտությամբ (օրինակ, եթե վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ առաջին ատյանի դատարանում գործի քննության ժամանակ գործին մասնակցող անձանց միջև սխալ է բաշխվել ապացուցման բեռը կամ սխալ է որոշվել ապացուցման առարկան):

Առաջին ատյանի դատարանը գործի նոր քննության փուլում պետք է կաշկանդված լինի վերադաս դատական ատյանի կողմից գործի իրավական հանգամանքների վերաբերյալ արտահայտած դիրքորոշմամբ, ինչը պայմանավորված է վերաքննիչ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած որոշման անմիջական իրավական գործողությամբ: Եթե վերաքննիչ դատարանի կողմից արձանագրվել է նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմի խախտման փաստը, ապա ստորադաս դատարանում գործի նոր քննության ժամանակ ուղղակիորեն պետք է բացառել նման դատական սխալի կրկնությունը: Ավելին, ՀՀ դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ յուրաքանչյուր զրո գործի քննության ժամանակ որպես իրավական փաստարկ իրավունք ունի մատնանշելու մեկ այլ գործով ՀՀ դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի հիմնավորումները (այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները): Ծիշտ է, այս դեպքում վերաքննիչ դատարանի որոշման իրավական ներգործությունն անմիջական չի լինում, քանի որ խոսք է գնում այլ քաղաքացիական գործ քննելիս որպես իրավական փաստարկ դատական ակտի հիմնավորումների վրա հղում կատարելու հնարավորության մասին և որևէ նշում չկա գործը քննող դատարանի համար նման հիմնավորումների պարտադիրության մասին, սակայն վերաքննիչ դատարանի արտահայ-

տած իրավական դիրքորոշումների պարագայում այս դրույթը գործնականում կիրառելի է, քանի որ ստորադաս դատարանը միշտ էլ կաշկանդված է վերադաս դատական ատյանի կողմից օրենքի մեկնաբանությունները շրջանցող դատական ակտի բեկանման հեռանկարով:

Վերոգրյալը թույլ է տալիս պնդել, որ քննարկվող հարցի խնդրահարույց կողմերը վերացնելու առաջնահերթ քայլը դատավարության օրենսգրքով նախատեսվող իրավակարգավորումն առավել կատարյալ և արդյունավետ դարձնելն է:

Բացի այդ, ՀՀ ՔՂՕ 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետում խոսվում է վերաքննիչ դատարանի կողմից բեկանված մասով գործը ստորադաս դատարան նոր քննության ուղարկելու մասին, սակայն օրենսգրքում որևէ հիշատակում չկա դատավարական ժամկետների մասին: Մինչդեռ դատական պաշտպանության իրավունքը ողջամիտ ժամկետներում, արդյունավետ իրացնելու անհրաժեշտությունը և գործին մասնակցող անձանց սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունն ուղղակիորեն պարտավորեցնում են կանխատեսելի ու որոշակի դարձնել բեկանված մասով գործը նոր քննության ուղարկելու ժամանակահատվածը: Հետևաբար, վերաքննիչ դատարանի համար պետք է ստորադաս դատարան բեկանված մասով գործը որոշակի ժամկետում նոր քննության ուղարկելու պարտականություն սահմանել: Ընդ որում, խնդիրն այսպես կարող է լինել: Անհրաժեշտ է նաև առաջին ատյանի դատարանի համար բեկանված մասով գործը որոշակի ժամկետում վարույթ ընդունելու պարտականություն նախատեսել: Միայն իրավակարգավորման այսպիսի պայմաններում է հնարավոր երաշխավորել և գործին մասնակցող անձանց համար կանխատեսելի դարձնել այն ժամանակահատվածը, որն անհրաժեշտ է առաջին ատյանի դատարանում գործի նոր քննություն սկսելու համար: Ուստի, ՔՂՕ-ում առանձին հոդվածով կարելի է սահմանել, որ վերաքննիչ (վերադաս) դատարանը բեկանված մասով գործը համապատասխան ստորադաս դատարան նոր քննության է ուղարկում բեկանման մասին որոշումն օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից եռօրյա ժամկետում: Ստորադաս դատարանը պարտավոր է գործը ստանալու պահից եռօրյա ժամկետում վարույթ ընդունելու որոշում կայացնել՝ պատշաճ ձևով այն ուղարկելով գործին մասնակցող անձանց:

Հատուկ ուշադրության է արժանի այն հար-

Քաղաքացիական դատավարութուն

ցը, թե կարող է արդյոք նախկինում գործի քննությանը մասնակցած դատավորն ընդգրկվել գործի նոր քննությունն իրականացնող դատարանի կազմում: ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ դատավորը պարտավոր է ինքնաբացարկ հայտնել, եթե նա տեղյակ է այնպիսի փաստերի կամ հանգամանքների մասին, որոնք կարող են ողջամիտ կասկած հարուցել տվյալ գործով նրա անկողնակալության վերաբերյալ: Ինքնաբացարկի հիմքերը ներառում են նաև այն դեպքը, երբ դատավորը կանխակալ վերաբերմունք ունի որպես կողմ հանդես եկող անձի, նրա ներկայացուցչի, դատավարության այլ մասնակցի նկատմամբ: Գործնականում մենք չենք կարող բացառել քաղաքացիական գործի նոր քննության փուլում նախկինում գործի քննությանը մասնակցած դատավորի կողմից բողոքաբերի նկատմամբ կանխակալ վերաբերմունքը, գործի փաստական և իրավական հանգամանքների վերաբերյալ արդեն իսկ ձևավորված այնպիսի մոտեցումը, որն աներկբայորեն ազդելու է վիճելի իրավահարաբերության կարգավորման մասով դատարանի դատողությունների և եզրահանգումների վրա: Ընդ որում, ՀՀ դատական օրենսգրքի 21.5-րդ հոդվածի 1-ին մասը գործերի վերաբաշխման կարգը նախատեսելիս սահմանում է, որ եթե դատավորը գործուղվել է, կամ նա տեղափոխվել է այլ դատարան կամ տվյալ գործով հայտնվել է ինքնաբացարկ կամ *նախկինում մասնակցել է տվյալ գործի քննությանը*, կամ նրա լիազորությունները կասեցվել կամ դադարեցվել են, ապա տվյալ դատավորին հանձնված գործերը համակարգչային ծրագրի միջոցով պատահական ընտրությամբ հնարավորինս հավասարաչափ վերաբաշխ-

վում են տվյալ դատարանի համապատասխան մասնագիտացում ունեցող այլ դատավորների միջև: Մինչդեռ, մեր կարծիքով, ուղղակիորեն անհրաժեշտ էր ստորադաս դատարանում նախկինում գործի քննությանը մասնակցած դատավորի կողմից գործի նոր քննությանը մասնակցելու արգելք սահմանել, իսկ որպես այս դրույթի իրացման երաշխիք ՀՀ դատական օրենսգրքի 91-րդ հոդվածում առանձին ինքնաբացարկի հիմք նախատեսել:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է դատավարության օրենսգիրքներում վերաքննիչ (վերադաս) դատարանի կողմից բեկանված մասով գործերի նոր քննության վարույթ՝ սահմանելով գործերի քննության այնպիսի կանոններ, որոնք կապահովեն վերաքննիչ դատարանի կողմից վճիռը բեկանելու դեպքում գործը նոր քննության ուղարկելու դատավարական ժամկետները, ստորադաս դատարանի կողմից գործը վարույթ ընդունելու մասին որոշման կայացման դատավարական կարգը, ստորադաս դատարանում նախկինում գործի քննությանը մասնակցած դատավորի կողմից գործի նոր քննությանը մասնակցելու արգելքը, ինչպես նաև գործի քննության սահմանները, այն է՝ պետք է սահմանափակել հայցի առարկան կամ հիմքը փոխելուն, վերադաս դատական ատյանի կողմից գործի փաստական և իրավական հանգամանքների վերաբերյալ արտահայտած դիրքորոշումը շրջանցելուն ուղղված դատավարական գործողությունները, բացառել նոր ապացույցներ ներկայացնելու հնարավորությունը, եթե դա պայմանավորված չէ դատարանի կողմից ապացուցման պարտականությունը բաշխելիս նոր փաստ ապացուցելու անհրաժեշտությամբ:

1. **Зайцев И.М.** Устранение судебных ошибок в гражданском процессе. Саратов, 1985, с. 38-40, **Фурсов Д.А., Харламова И.В.** Теория правосудия в кратком трехтомном изложении по гражданским делам. Том второй: гражданское судопроизводство как форма отправления правосудия. М., Статут, 2009, с. 484. **Смагина Е.С.** Теоретические аспекты апелляционного производства по обжалованию решений и определений мировых судей в российском гражданском процессе: Автореф. дис.... канд. юр. наук. Саратов, 2005, **Степанова Е.А.** К вопросу об апелляционном элементе в современном российском гражданском процессе // Теоре-

тические и прикладные проблемы реформы гражданской юрисдикции. Екатеринбург, 1998, с. 35-145, **Борисова Е.А.** Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе. М., 2000, с. 64-147.

2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԳ/2924/02/11/ 2013թ. որոշում:

3. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԳ 3/0011/05/10/2013թ. որոշում:

4. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԵԳ/1643/02/09/2011թ. որոշում, թիվ ԵԱԵԳ/2177/02/08/2009թ. որոշում, թիվ ԵԿԳ/2598/02/11/2012թ. որոշում, թիվ ԼԳ/0678/02/12/2014թ. որոշում և այլն:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանութուն

**REGULATORY ISSUES REGARDING PREPARATORY MEASURES TO THE
JUDICIAL TRIAL
IN ARMENIAN CIVIL PROCEDURE**

ASHKHEN GHARSLYAN

POST-GRADUATE STUDENT OF THE CHAIR OF CIVIL PROCEDURE, YSU

After adoption of recent amendments a new approach was adopted by Civil Procedural Code of Armenia concerning legal regulations of preparatory measures to the judicial trial, which seems to be more harmonised in the framework of current legal culture. Having said that, it is worth mentioning that even today legal practice illustrates defectiveness of aforementioned regulations, as in some cases legal definitions are interpreted differently. Another problem is that these new regulations do not cover all aspects of the preparatory measures to the judicial trial.

This article discusses legal regulatory issues regarding preparatory measures to the judicial trial. Based on specific classification the author emphasizes problems of current legal regulation focused on specific situation when the case should be newly examined by the first instance court after being overruled by appellate or cassation court. Author also proposes theoretical solutions which aims to improve the role and efficiency of the legal regulations related to the preparatory measures of the judicial trial.

Keywords: to prepare, preliminary judicial session, stage, evidence, proceeding, fact, right, basis, legal regulation, claim

**ЗАДАЧИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДЕЙСТВИЯ НАПРАВЛЕННЫХ НА
ПОДГОТОВКУ ДЕЛА К СУДЕБНОМУ РАЗБИРАТЕЛЬСТВУ В ГРАЖДАНСКОМ
СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РА**

ԱՄԻՔԵՆ ԿԱՐՏԼՅԱՆ

ՍՈՒՏԿԱՏԵԼ ԿԱՓԵԴՐՅԱ ԳՐԱՋԱՆՍԿՈՂ ՄԱՐԿԵՏԻՆԻ ԵՄՍ

В результате ряда изменений и дополнений внесенных в Гражданский процессуальный кодекс РА, правовое регулирование действий, направленных на подготовку дела к судебному разбирательству, приобрело новое значение соответствующее к современному правовосприятию. Тем не менее, изучение правоприменительной практики, сформулированной последними изменениями, свидетельствует о том, что правовое регулирование действий, направленных на подготовку дела к судебному разбирательству, не может считаться совершенным, так как, с одной стороны формулировка некоторых положений дает повод различным комментариям, а с другой стороны, решение некоторых принципиально важных вопросов осталось без внимания законодателя.

Настоящая статья посвящена изучению задач правового регулирования действий направленных на подготовку дела к судебному разбирательству в гражданском судопроизводстве РА.

По определенным основаниям классификации, автором подробно представлены пробелы правового регулирования действий направленных на подготовку дела к судебному разбирательству в действующем законодательстве. Также рассмотрены особенности подготовки дела к судебному разбирательству в случае отмены вышестоящим (апелляционным, кассационным) судом судебного акта и возвращении дела на новое рассмотрение в суд первой инстанции, представлены теоретические выводы, которые однозначно повысят практическое значение и эффективность института подготовки дела к судебному разбирательству.

Ключевые слова: подготовить, предварительное судебное заседание, этап, доказательство, производство, факт, право, основание, правовое регулирование, иск

Բանալի բառեր - նախապատրաստել, նախնական դատական նիստ, փուլ, ապացույց, վարույթ, փաստ, իրավունք, հիմք, իրավակարգավորում, հայց

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՀԱՏԱՎԱԾ
Ի Հիանալու Բյուրն

ԳՈՐԾԸ ԴԱՏԱՔԵՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒՆ ՈՒՂՂՎԱԾ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ՀՀ գործող քաղաքացիական դատավարության օրենսդրությունն իր կարճատև գոյության ընթացքում բազմիցս ենթարկվել է էական փոփոխությունների, և այս առումով գործը դատաբնության նախապատրաստելու ինստիտուտը բացառություն չէ: Եթե ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը (այսուհետ կրճատ՝ «ԲԴՕ»)՝ իր ընդունման և մոտ մեկ տասնամյակ գործողության ժամանակահատվածում բավարարվել էր գործը դատաբնության նախապատրաստելուն ուղղված հատուկ նպատակներով գործողություններ նախատեսելով, ապա «ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 28.11.2007 թվականի թիվ ՀՕ-277-Ն օրենքով՝ գործը դատաբնության նախապատրաստելուն ուղղված գործողությունների իրավակարգավորումն իրականացվեց նորովի՝ ժամանակակից իրավընկալմանը համահունչ: Այդուհանդերձ, նույնիսկ վերջին փոփոխություններով ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ գործը դատաբնության նախապատրաստելուն ուղղված գործողությունների իրավակարգավորումը չի կարող կատարյալ համարվել, քանի որ, մի կողմից, որոշ դրույթների ձևակերպումները տարաբնույթ մեկնաբանությունների տեղիք են տալիս, իսկ մյուս կողմից, մի շարք սկզբունքային հարցերի լուծումները դուրս են մնացել օրենսդրի ուշադրությունից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում գործը դատաբնության նախապատրաստելուն ուղղված գործողությունների իրավակարգավորումը թույլ է տալիս այդ գործողությունները դասակարգել նախնական դատական միատից դուրս և նախնական դատական միատուն իրականացվող գործողությունների: Ընդ որում, օրենսդիրը նախապատրաստական գործողությունների գերակշիռ մասի իրականացման հնարավորությունները, դատավարական գործողություններ կատարելու կամ չկատարելու հետևանքները, քննարկում ապացուցում պահանջող փաստերի շրջանակը և ապացուցման պարտականության բաշխման կանոններին համապատասխան՝ կողմերի միջև բաշխում ապացուցման

պարտականությունը, ինչպես նաև սահմանում ապացույցներ ներկայացնելու ժամկետները, քննարկում ապացույցը պահանջելու վերաբերյալ միջնորդությունը, լուծում փորձաքննություն նշանակելու, դատական միատուն փորձագետներ, վկաներ կանչելու, գործի քննությանը այլ անձանց ներգրավելու, ոչ պատշաճ կողմին փոխարինելու, մի քանի պահանջների միացման և առանձնացման, արտագնա դատաքննության անցկացման հնարավորության հարցերը, որոշում ապացույցների հետազոտման կարգը: Նախնական դատական միատուն իրավակարգավորման պարագայում անտրամաբանական է այդպիսի միատուն հրավիրելու հնարավորությունը դատարանի հայեցողությանը թողնելը: Այնուհայտ է, որ գործը դատաբնության նախապատրաստելու փուլը կանոնակարգելիս օրենսդիրը պատշաճ հետևողականություն չի դրսևորել: Մասնավորապես, նախնական դատական միատուն կարող է և չհրավիրվել, ուստի հարց է առաջանում՝ ինչպես պետք է իրականացվեն այդ գործողությունները: Պարզ է, որ դրանք չեն կարող այլ կերպ իրականացվել, իսկ նկատի ունենալով, որ այդ գործողությունների զգալի մասը (օրինակ՝ գործին մասնակցող անձանց իրենց դատավարական իրավունքները պարզաբանելը, ապացուցման առարկան որոշելը և ապացուցման պարտականությունը բաշխելը) ուղղված է նաև գործին մասնակցող անձանց արդար դատաքննության իրավունքի իրացման ապահովմանը, ապա նման պարագայում ոչ միայն խոսք լինել չի կարող գործը պատշաճ կարգով դատաբնության նախապատրաստված լինելու, այլև ընդհանրապես կողմերի մրցակցության և իրավահավասարության երաշխավորման մասին: Հետևաբար գտնում ենք, որ հայցային վարույթի կարգով քննվող բոլոր գործերով նախնական դատական միատուն հրավիրումը պետք է լինի պարտադիր: Ինչ վերաբերում է հատուկ վարույթի կարգով քննվող գործերին, ապա նկատի ունենալով, որ նախնական դատական միատուն իրականացվող գործողությունների զգալի մասը վարույթի այս տեսակում օբյեկտիվորեն իրականացվել չի կարող, գտնում ենք, որ հատուկ վարույթի կարգով քննվող գործերով նախնական դատական միատուն կարող է հրավիրվել միայն անհրաժեշտության դեպքում:

Ներկայիս իրավակարգավորման պայմաններում, քաղաքացիական դատավարության մրցակցային բնույթով պայմանավորված, գործը դատաբնության նախապատրաստելու փուլի բովանդակությունը կազմում են ինչպես դատարանի, այնպես էլ գործին

ՀՈՒՍՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 186)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական դատավարուիշյուն

մասնակցող անձանց դատավարական գործողությունները, որոնք ուղղված են դատավարության այս փուլի խնդիրների իրացմանը:

Վերոգրյալի համատեքստում հարկ է նշել, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի իրավակարգավորումը թույլ է տալիս գործը դատաքննության նախապատրաստելուն ուղղված գործողությունները դասակարգել նաև դատարանի կողմից իրականացվող գործողությունների և գործին մասնակցող անձանց մասնակցությամբ իրականացվող գործողությունների: Գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլում գործին մասնակցող անձանց կողմից իրականացվող գործողություններից առավել խնդրահարույց է հայցի հիմքը կամ առարկան փոփոխելու և հակընդդեմ հայց հարուցելու գործողությունների իրավակարգավորումը:

Այսպես, ՔՀՕ 32-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե գործով քննությունն իրականացվում է դատաքննության նախապատրաստության փուլով, ապա հայցվորն իրավունք ունի փոխելու հայցի հիմքը և առարկան, ավելացնելու կամ նվազեցնելու հայցային պահանջների չափը մինչև առաջին ատյանի դատարանում գործով դատաքննության սկսվելը: ՔՀՕ 149-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հայցվորի կողմից հայցի հիմքը կամ առարկան կարող է փոփոխվել մինչև դատաքննությունն նշանակելը:

Հարկ է նշել, որ ՔՀՕ 32-րդ հոդվածի 1-ին մասի և ՔՀՕ 149-րդ հոդվածի 1-ին մասի համեմատական վերլուծության արդյունքում նշված իրավակարգավորումների միջև հակասությունն ավելի, քան ակնհայտ է: Սահմանափակապես, ՔՀՕ 32-րդ հոդվածի 1-ին մասը հայցի հիմքը և առարկան փոփոխելու հնարավորությունը նախատեսում է մինչև գործով դատաքննությունը սկսվելը, իսկ ՔՀՕ 149-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ մինչև գործով դատաքննությունն նշանակելը: Մեր կարծիքով՝ առավել արդյունավետ է ՔՀՕ 149-րդ հոդվածի 1-ին մասի իրավակարգավորումը, քանի որ գործը դատաքննության է նշանակվում նախապատրաստված լինելու պարագայում, իսկ մինչև գործը դատաքննության նշանակելը համապատասխան փոփոխություն կատարելը թույլ է տալիս գործը դատաքննության նախապատրաստել նաև փոփոխված հայցի շրջանակներում: Մինչդեռ գործը դատաքննության նշանակելուց հետո, այսինքն՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի ավարտից հետո հայցի հիմքի կամ առարկայի փոփոխությունը կրկին առաջացնում է նախապատրաստական որոշակի գործողություններ (փոփոխված հայցադիմումը գործին մասնակցող անձանց ուղարկելու, փոփոխված հայցադիմումին պատասխան ներկայացնելու, փոփոխված հայցի հիմքը և առարկան պարզելու, ապացուցման պարտականությունը վերաբաշխելու և այլն) իրականացնելու անհրաժեշտություն, որպիսի կարգ ՔՀՕ-ն չի նախատեսում: Ավելին, այն կարող է անհարկի ձգձգել գործի քննությունը, իսկ գործը դատաքննության նախապատրաստելը չձառայել իր նպատակին: Ուստի առաջարկում ենք ՔՀՕ 32-րդ հոդվածի 1-ին մասը փոփոխել և շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ. «Հայցվորն իրավունք ունի փոխելու

հայցի հիմքը և առարկան, ավելացնելու կամ նվազեցնելու հայցային պահանջների չափը մինչև առաջին ատյանի դատարանում դատաքննությունն նշանակելը»:

ՔՀՕ 96-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պատասխանողն իրավունք ունի մինչև գործով վճիռ կայացնելը հակընդդեմ հայց հարուցել ընդդեմ հայցվորի՝ սկզբնական հայցի հետ համատեղ քննելու համար:

Վերոնշյալ իրավակարգավորումից հետևում է, որ հակընդդեմ հայցը կարող է հարուցվել ինչպես գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլում, այնպես էլ դատաքննության փուլում: Ընդ որում, եթե հակընդդեմ հայցը հարուցվել է գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլում, դատարանը սկզբնական հայցը դատաքննության նախապատրաստելուն զուգահեռ պետք է նաև դատաքննության նախապատրաստի հակընդդեմ հայցը՝ նկատի ունենալով, որ օրենսդիրն ուղղակիորեն ամրագրել է, որ հակընդդեմ հայցը քննվում է սկզբնական հայցի հետ համատեղ:

Միևնույն ժամանակ, հայրենական դատավարագիտությունում Ս.Գ. Մեղրյանի կողմից տեսակետ է ներկայացվել գործի դատաքննությունը սկսելուց հետո հակընդդեմ հայցի հարուցումը բացառելու վերաբերյալ: Հեղինակի կարծիքով՝ դա կբխեր գործը պատշաճ կերպով դատաքննության նախապատրաստելու շահերից և կբացառեր գործը դատաքննության նշանակելուց հետո ապացուցման պարտականության բաշխմանը կրկին անդրադառնալու և դատական նիստը հետաձգելու անհրաժեշտությունը:

Համաձայն լինելով նշված տեսակետին, հաշվի առնելով նաև, որ դատաքննությունը սկսվելուց հետո նախապատրաստական որոշ գործողությունների իրականացումն ուղղակիորեն անթույլատրելի է (օրինակ՝ նախնական դատական նիստի հրավիրումը)՝ մեր կարծիքով և՛ հակընդդեմ հայց հարուցելու իրավունքի իրացումը հարկ է սահմանափակել գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի շրջանակներով, միաժամանակ, սակայն, բացառություն նախատեսելով այն դեպքի համար, երբ հակընդդեմ հայց հարուցելու հիմքը ծագել է դատաքննության փուլում:

Գործը դատաքննության նախապատրաստելուն ուղղված գործողությունների իրավակարգավորման հիմնախնդիրներին անդրադառնալիս կարևորում ենք նաև վերադաս (վերաքննիչ կամ վճռաբեկ) դատարանի կողմից բեկանված մատով գործն առաջին ատյանի դատարան նոր քննության ուղարկելու դեպքում գործը դատաքննության նախապատրաստելու սահմանների հարցը:

Նշված խնդիրը հարկ է դիտարկել վերադաս՝ վերաքննիչ և վճռաբեկ դատարանների լիազորությունների համատեքստում:

Այսպես, ՔՀՕ 221-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտի վերաքննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բավարարում է վերաքննիչ բողոքը՝ համապատասխան

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
52

մաքար ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանելով դատական ակտը: Բեկանված մասով գործն ուղարկվում է համապատասխանաբար ստորադաս դատարան՝ նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ժամկալը: Չբեկանված մասով դատական ակտը մնում է օրինական ուժի մեջ:

ԲԳՕ 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքով վճռաբեկ դատարանն ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բավարարում է վճռաբեկ բողոքը՝ համապատասխանաբար ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն բեկանելով դատական ակտը: Բեկանված մասով գործն ուղարկվում է համապատասխան ստորադաս դատարան՝ նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ժամկալը: Չբեկանված մասով դատական ակտը մնում է օրինական ուժի մեջ:

Վկայակոչված իրավանորմերից հետևում է, որ թե վերաքննիչ և թե վճռաբեկ դատարանը բեկանված մասով գործը նոր քննության ուղարկելիս սահմանում են նոր քննության ժամկալ, սակայն տրամաբանական հարց է ծագում՝ արդյոք առաջին ատյանի դատարանը (այն դեպքում, երբ որպես ստորադաս դատարան գործն ուղարկվում է համապատասխան առաջին ատյանի դատարան) բեկանված մասով գործի նոր քննությունն իրականացնելիս, այդ թվում նաև՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելիս, կաշկանդված է համապատասխան վերադաս դատարանի որոշման պատճառաբանություններով և եզրահանգումներով, և եթե այո՝ այդ եզրահանգումները կարող են վերաբերել բացառապես գործի փաստական հանգամանքներին, թե իրավական հանգամանքներին նույնպես:

Մեր կարծիքով՝ առաջին ատյանի դատարանում բեկանված մասով գործի նոր քննության ժամկալը պայմանավորված է վերադաս դատարանի որոշման՝ գործի փաստական և իրավական հանգամանքների վերաբերյալ պատճառաբանություններով և եզրահանգումներով: Վերջիններս կանխորոշում են այն սահմանները, որոնց շրջանակներում պետք է իրականացվի բեկանված մասով գործի նոր քննությունը, ներառյալ նաև՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլը: Նման եզրահանգումը որոշակի պարզաբանումների կարիք ունի:

Այսպես՝ ԲԳՕ 219-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակ առաջին ատյանի դատարանում հաստատված փաստերն ընդունվում են որպես հիմք, բացառությամբ այն դեպքի, երբ բողոքում վիճարկվում է այդ փաստը, և վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստի վերաբերյալ եզրակացության հանգելիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել: Նման դեպքերում վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ կամ հաստատված չհամարելու ստորադաս դատարանի հաստատված փաստը, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետագոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության: Նույն հոդվածի 4-րդ մասի

համաձայն՝ եթե առաջին ատյանի դատարանը հետագոտված ապացույցների հիման վրա դատական ակտում եզրակացության չի հանգել որևէ փաստի վերաբերյալ, ինչը պարտավոր էր անել, ապա վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստ, եթե առաջին ատյանի դատարանի հետագոտած ապացույցների հիման վրա հնարավոր է հանգել նման եզրակացության:

Օրենսդիրը վկայակոչված իրավադրույթներով վերաքննիչ դատարանին վերապահել է նոր փաստ հաստատելու լիազորություն, սակայն որպես այդ գործընթացի շարունակական հետևանք ստորադաս դատարանի դատական ակտը մասնակիորեն բեկանելու և փոփոխելու հնարավորություն չի ընձեռել: Նշված դատադրությունը բխում է ԲԳՕ 221-րդ հոդվածի 1-ին մասով ամրագրված վերաքննիչ դատարանի՝ լիազորությունների վերլուծությունից: Վերաքննիչ դատարանը կարող է ստորադաս դատարանի ակտը մասնակիորեն բեկանել և փոփոխել միայն այն պարագայում, եթե ստորադաս դատարանի հաստատված փաստական հանգամանքները հնարավորություն են տալիս կայացնելու նման ակտ, և եթե դա բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից:

Հետևում է, որ բողոք այն դեպքերում, երբ վերաքննիչ դատարանը նոր փաստ է հաստատում, ստորադաս դատարանի դատական ակտը բեկանում և գործն ուղարկում է նոր քննության՝ սահմանելով գործի նոր քննության ժամկալ: Նման դեպքերում գտնում ենք, որ բեկանված մասով գործի նոր քննության փուլում առաջին ատյանի դատարանը գործը դատաքննության նախապատրաստելիս կաշկանդված է վերաքննիչ դատարան կողմից հաստատված փաստով և այդ փաստի ապացուցման պարտականության բաշխման՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելուն ուղղված գործողություն իրականացնել չի կարող: Հակառակ պարագայում վերաքննիչ դատարանի՝ նոր փաստ հաստատելու լիազորությունը կորցնում է իր նշանակությունը: Բացի այդ, գործը դատաքննության նախապատրաստելուն ուղղված նման արգելքը բխում է նաև իրավական որոշակիության սկզբունքից: Այսպես, վերաքննիչ դատարանի որոշումը, որով հաստատվել է նոր փաստ, օրինական ուժի մեջ մտնելու պահից ձեռք է բերում իրավական գործողության որոշակի հատկանիշներ, որոնք ապահովում են դատական ակտի կայությունը և իրավական որոշակիությունը: Վերաքննիչ դատարանի որոշման իրավական գործողության հատկանիշներից է պարտադիրությունը, որը բխում է ԲԳՕ 14-րդ հոդվածի բովանդակությունից և ենթադրում է, որ ինչպես պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, այնպես էլ քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցները պետք է առաջնորդվեն այն ենթադրությամբ, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը ճիշտ է: Ընդ որում, նշված պահանջը հասցեագրված է նաև դատարաններին, ուստի օրինական ուժի մեջ մտած վերաքննիչ դատարանի որոշումը հաստատված փաստն առաջին ատյանի դատարանում բեկանված մասով գործի նոր քննության ժամանակ չի կարող կասկածի տակ դրվել, քանի որ կհանգեցնի

Քաղաքացիական դատավարութիւն

օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի պարտադիրության պահանջի խախտման: Ընդ որում՝ նման պահանջը կոչված է նաև բացառել միևնույն փաստի վերաբերյալ օրինական ուժի մեջ մտած տարբեր դատական ակտերով տարբերակված գնահատման հնարավորությունը, ինչը կարող է հանգեցնել իրավական անորոշության և դատական ակտերի միջև հնարավոր հակասությունների առաջացման:

Գործի իրավական հանգամանքների վերաբերյալ վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումները ևս պարտադիր են առաջին ատյանի դատարանի համար բեկանված մատվ գործի նոր քննության ընթացքում այն դատաքննության նախապատրաստելիս: Այսպես՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի խնդիրներից է վիճելի իրավահարաբերության բնույթը և կիրառման ենթակա օրենսդրությունը պարզելը: Հետևաբար այն դեպքում, երբ վերաքննիչ դատարանի եզրահանգմամբ դատարանը սխալ հետևության է հանգել վիճելի իրավահարաբերության բնույթի և կիրառման ենթակա օրենսդրության հարցում, միաժամանակ վերաքննիչ դատարանը որակել է վիճելի իրավահարաբերությունը և մատնանշել է այն իրավական նորմը (կամ նորմերը), որոնք ենթակա են կիրառման, գործի նոր քննության ընթացքում առաջին ատյանի դատարանը նախապատրաստական փուլի խնդիրները և գործողությունները պետք է իրականացնի այդ իրավական դիրքորոշման շրջանակներում: Մասնավորապես՝ առաջին ատյանի դատարանը վիճելի իրավահարաբերության բնույթը և կիրառելի օրենսդրությունը պարզելու՝ գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի խնդիրն իրականացնել չի կարող, իսկ մյուս խնդիրներն էլ՝ գործի ըստ էության լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը պարզելու, ապացուցման պարտականությունը բաշխելու, ապացույցների կենտրոնացման և այլն, պետք է իրականացնի վերաքննիչ դատարանի՝ իրավական եզրահանգումների շրջանակներում:

Վերը շարադրված դատողությունները հավասարապես կիրառելի են նաև գործը դատաքննության նախապատրաստելու մյուս խնդիրների և դրանց իրականացմանն ուղղված գործողությունների կապակցությամբ:

Անդրադառնալով վճռաբեկ դատարանի որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշումների՝ գործի նոր քննության ընթացքում գործը դատաքննության նախապատրաստելիս պարտադիրության հարցին, հարկ է նշել, որ պարտադիր են միայն գործի հանգամանքների վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները, քանի որ գործող քաղաքացիադատավարական օրենսդրությամբ վճռաբեկ դատարանը նոր ապացույց ընդունելու և նոր փաստ հաստատելու լիազորությամբ օժտված չէ: Իսկ իրավական դիրքորոշումների պարտադիրությունը պայմանավորված է նաև դատական այս ատյանին ՀՀ Սահմանադրությամբ վերապահված՝ օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման գործառնությամբ:

Սեր կարծիքով՝ բեկանված մատվ գործի նոր քն-

նության ընթացքում գործը դատաքննության նախապատրաստելիս պետք է սահմանափակել նաև գործին մասնակցող անձանց մի շարք տնօրինչական գործողություններ: Մասնավորապես, այս փուլում պետք է բացառել նոր ապացույց ներկայացնելու հնարավորությունը, եթե դա պայմանավորված չէ դատարանի կողմից ապացուցման պարտականությունը բաշխելիս նոր փաստ հաստատելու անհրաժեշտությամբ, ինչպես նաև անհրաժեշտ է սահմանափակել հայցի հիմքը կամ առարկան փոխելու և հակընդդեմ հայց հարուցելու հնարավորությունը:

Գտնում ենք, որ նման սահմանափակման անհրաժեշտությունը նախևառաջ պայմանավորված է գործերի նոր քննության փուլի նպատակով և խնդիրներով: Այսպես, վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով դատական ակտերի վերանայումը նպատակ է հետապնդում բացահայտել ստորադաս դատարանի կողմից թույլ տրված խախտումները, ուղղել և վերացնել դատական սխալները: Բոլոր այն դեպքերում, երբ վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով վերանայման արդյունքում բացահայտված դատական սխալն այնպիսին է, որ կարող է ուղղվել միայն համապատասխան առաջին ատյանի դատարանի կողմից, գործը բեկանված մատվ ուղարկվում է նշված դատարան նոր քննության՝ սահմանելով նոր քննության ժամկետ: Հետևում է, որ գործի նոր քննության փուլի նպատակը գործի նախորդ քննության ընթացքում առաջին ատյանի դատարանի կողմից թույլ տրված նյութական կամ դատավարական իրավունքի խախտումների վերացումն է, հետևաբար կողմերի միջև առկա վեճի փոփոխման կամ ընդլայնման հնարավորությունը պետք է բացառել: Մյուս կողմից՝ նման անհրաժեշտությունը կոչված է խթանել նաև գործին մասնակցող անձանց դատավարական կարգապահությունը: Քաղաքացիական դատավարության յուրաքանչյուր փուլ ունի քաղաքացիական դատավարության ընդհանուր նպատակից բխող իր նպատակը, խնդիրները, դրանց լուծմանն ուղղված գործողությունների շրջանակը: Վերը նշվածով պայմանավորված՝ յուրաքանչյուր փուլում գործին մասնակցող անձանց իրավունքների և պարտականությունների շրջանակը տարբեր է, իսկ յուրաքանչյուր փուլի նպատակի և խնդիրների իրականացումը պայմանավորված է նաև գործին մասնակցող անձանց համապատասխան իրավունքների և պարտականությունների իրացմամբ: Հետևաբար, եթե գործին մասնակցող անձը որևէ փուլի շրջանակներում իրեն վերապահված իրավունքից չի օգտվել, գրկվում է քաղաքացիական դատավարության հասցրող փուլերում նշված իրավունքն իրացնելու հնարավորությունից (քաղաքացիությամբ ՔԴ-Օ-ով նախատեսված դեպքերի)՝ քաղաքացիական դատավարության փուլերի միջև համակարգվածությունը և հավասարակշռությունն ապահովելու նկատառումով: Նման սահմանափակումն ուղղված է նաև ռոջամիտ ժամկետում գործի քննության իրավունքի ապահովմանը, քանի որ տնօրինչական այնպիսի իրավունքների իրացումը, ինչպիսին հայցի առարկան կամ հիմքը փոխելն է և հակընդդեմ հայց հարուցելը կարող են անվերջ ձգվել:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 186)

ԴԱՏԱԿԱՆ Իշխանություն

գործի քննությունը՝ կասկածի տակ դնելով նաև արարադատության արդյունավետությունը:

Ընդհանրացնելով կարող ենք արձանագրել՝ Քաղաքացիական դատավարության մրցակցային բնույթով պայմանավորված՝ գործը դատաքննության մեխանիզմներում փուլի բովանդակությունը կազմում են ինչպես **դատարանի**, այնպես էլ **գործին մասնակցող անձանց**՝ իրենց իրավունքների և պարտականությունների շրջանակներում իրականացվող դատավարական գործողությունները, որոնք միտված են դատավարության այս փուլի խնդիրների լուծմանը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարական օրենսդրությունը թույլ է տալիս գործը դատաքննության նախապատրաստելուն ուղղված գործողությունները դասակարգել նախնական դատական միատում իրականացվող գործողությունների և նախնական դատական միատում դատարանի կողմից գործողությունների: Գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլում բացառապես նախնական դատական միատում է դատարանը կողմերին պարզաբանում նրանց իրավունքները և պարտականությունները, դատավարական գործողություններ կատարելու կամ չկատարելու հետևանքները, քննարկում ապացույցում պահանջող փաստերի շրջանակը և ապացույցման պարտականության բաշխման կանոններին համապատասխան՝ կողմերի միջև բաշխում ապացույցման պարտականությունը, ինչպես նաև սահմանում ապացույցներ ներկայացնելու ժամկետները, քննարկում ապացույցը պահանջելու վերաբերյալ միջնորդությունը, լուծում փորձաքննություն նշանակելու, դատական միատում փորձագետներ, վկաներ կանչելու, գործի քննությանը այլ անձանց ներգրավելու, ոչ պատշաճ կողմին փոխարինելու, մի քանի պահանջների միացման և առանձնացման, արտագնա դատաքննության անցկացման հնարավորության հարցերը, որոշում ապացույցների հետազոտման կարգը:

Առաջարկվում է ԶԴ-ում կատարել համապատասխան փոփոխություն և նախատեսել, որ հայցային վարույթի կարգով քննվող գործերով դատարանը պարտավոր է, իսկ հատուկ վարույթի կարգով քննվող

գործերով՝ կարող է հրավիրել նախնական դատական միատում:

Գործը պատշաճ կերպով դատաքննության նախապատրաստելու անհրաժեշտությամբ պայմանավորված որոշ դատավարական իրավունքների իրացման հնարավորությունը պետք է սահմանափակել դատավարության այս փուլի շրջանակներով: Առաջարկվում է ԶԴ-ի 96-րդ հոդվածի 1-ին մասը փոփոխել և շարադրել հետևյալ բովանդակությամբ. «Պատասխանողն իրավունք ունի մինչև գործով դատաքննություն նշանակելը հակընդդեմ հայց հարուցել ընդդեմ հայցվորի՝ սկզբնական հայցի հետ համատեղ քննելու համար, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ հակընդդեմ հայցը հարուցելու հիմքն ի հայտ է եկել դատաքննության փուլում»: Միաժամանակ առաջարկվում է սահմանափակել հայցվորի կողմից հայցի հիմքը կամ առարկան փոփոխելու հնարավորությունը մինչև առաջին ատյանի դատարանում դատաքննություն նշանակելը՝ վերացնելով ԶԴ-Օ 32-րդ հոդվածի 1-ին մասի և ԶԴ-Օ 149՝ հոդվածի 1-ին մասի միջև առկա հակասությունը:

Առաջարկվում է նաև կանոնակարգել վերադաս (վերաքննիչ կամ վճռաբեկ) դատարանի կողմից բեկանված մասով գործն առաջին ատյանի դատարան նոր քննության ուղարկելու դեպքում գործը դատաքննության նախապատրաստելու դատավարական կարգը: Մասնավորապես, անհրաժեշտ է սահմանել, որ առաջին ատյանի դատարանում բեկանված մասով գործի նոր քննության ընթացքում գործը դատաքննության նախապատրաստելու փուլի խնդիրները և դրանց լուծմանն ուղղված գործողությունները պետք է իրականացվեն վերադաս դատական ատյանի կողմից գործի փաստական և իրավական հանգամանքների վերաբերյալ արտահայտած դիրքորոշման շրջանակներում՝ բացառելով նոր ապացույց ներկայացնելու հնարավորությունը, եթե դա պայմանավորված չէ դատարանի կողմից ապացույցման պարտականությունը բաշխելիս նոր փաստ ապացուցելու անհրաժեշտությամբ, միաժամանակ սահմանափակելով նաև հայցի առարկան կամ հիմքը փոխելու և հակընդդեմ հայց հարուցելու հնարավորությունը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. **Հովհաննիսյան Վ.Վ.** Վերաքննության կարգով դատական ակտերի վերանայման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում (ի.գ.թ., դոցենտ Ս.Գ. Մեղրյանի խմբագրությամբ): Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2013:

2. **Պետրոսյան Ռ.Գ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն / Ռ.Գ. Պետրոսյան (իրավ. գիտ.

դոկտոր, դոցենտ Լ.Չ. Թադևոսյանի խմբագրությամբ): - Չորրորդ հրատարակություն - Երևան: Ոսկան Երևանցի, 2012:

3. **Бекон Я.Х.** Подготовка дела к судебному разбирательству в гражданском судопроизводстве: монография М., Волтерс Клувер, 2010.

4. **Власов А.А.** Гражданское процессуальное право: Учебник. М., ТК Велби, 2003.

1. Ընդունվել է 17.06.1998թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 1998.09.09/20(53):

2. ՀՀՊՏ 2007.12.26/66(590):

3. **Մեղրյան Ս.Գ.** Ապացուցումը Հայաստանի

Հանրապետության քաղաքացիական դատավարությունում: Դասախոսություններ: Երևանի պետ. համալսարան: Եր., 2011, էջ 97:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

THE OBJECT OF RECOURSE OF ARBITRAL ACTS IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

HAYK HOVHANNISYAN
LAWYER

The article represents a scientific research enriched with practical meaning and dedicated to the study of the issues present in the mentioned field.

Arbitral acts are classified and scientifically analyzed in the article for the purpose of determination of those acts that can be objects for recourse. Legal acts of Armenia related to the issue have been studied and analyzed and the experience of some of states having developed arbitration doctrine and practice have been research and referred as well.

The article contains proposals devoted to fine-tuning of the Armenian legislation in the field of commercial arbitration.

The author of the article is attorney specializing in the field of commercial arbitration and business law, practicing law for over 15 years.

Keywords: arbitration, arbitral award, foreign arbitral award, arbitral act, arbitration court, commercial arbitration, recourse against arbitral award, foreign arbitral award, civil procedure code

ОБЪЕКТ ОСПАРИВАНИЯ АРБИТРАЖНЫХ АКТОВ

ԱԿՈԳԱՆԻՏՅԱՆ
ՅՐԻՏՏ

Статья представляет собой научно-практическое исследование посвященное объектным предпосылкам оспаривания арбитражных актов на территории Армении.

В статье классифицированы и проанализированы виды арбитражных актов, с целью выявления тех актов, которые могут быть предметом оспаривания в судах Республики Армения. В статье изучены и проанализированы правовые акты Армении связанные с данной тематикой, а также приведены ссылки из опыта некоторых стран, имеющих развитую арбитражную доктрину и практику.

Статья содержит теоретические выводы на основе всестороннего анализа законодательства Армении и международного опыта, а также некоторые предложения по усовершенствованию законодательства Армении в сфере коммерческого арбитража.

Автор статьи является адвокатом, специализирующимся в сфере коммерческого арбитража и предпринимательского права.

Ключевые слова: арбитраж, арбитражный суд, арбитражное решение, постановление, определение, оспаривание акта арбитражного суда, решение иностранного арбитражного суда, гражданско-процессуальное право

Բանալի բառեր - արբիտրաժ, արբիտրաժային դատարան, արբիտրաժային վճիռ, օտարերկրյա արբիտրաժային դատարանի վճիռ, որոշում, արբիտրաժային դատարանի ակտի վիճարկում, քաղաքացիական դատավարության իրավունք

ԱՐՔԻՏՐԱԺԱՅԻՆ ԱԿՏԵՐԻ ՎԻՃԱՐԿՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՕՐՅԵԿՏ

Արքիտրաժային դատարանի ակտերը վիճարկելու օրենսդրորեն ապահովված իրավունքը հանդիսանում է թե՛ արքիտրաժի նկատմամբ պետական (դատական) վերահսկողության իրականացման և թե՛ քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների (ներառյալ՝ շահագրգիռ անձանց) ազատությունների և օրինական շահերի դատական պաշտպանության սահմանադրորեն ամրագրված իրավունքի իրացման ձև: Այս համատեքստում առանձին ուսումնասիրության են արժանի այն իրավական նախադրյալները, որոնք անհրաժեշտ են արքիտրաժային դատարանի ակտի վիճարկման վարույթի իրականացման համար՝ այդ ակտի չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու միջոցով, ինչն իր հերթին լրացուցիչ իրավական երաշխիք է այս հարաբերություններում սուբյեկտիվ իրավունքների լիարժեք պաշտպանության համար: Իրավաբանական գրականությունում՝ նշված նախադրյալները բաժանված են երեք խմբի՝ օբյեկտային, սուբյեկտային և ձևական: Հարկ է նշել, որ արքիտրաժային ակտը չեղյալ ճանաչելու պահանջով դատարան դիմելու իրավունքի իրականացման համար անհրաժեշտ է այս նախադրյալների միաժամանակյա առկայությունը:

Սույն հոդվածում մենք կքննարկենք արքիտրաժային դատարանի ակտը՝ որպես վիճարկման իրավունքի իրականացման հիմնական օբյեկտային նախադրյալ: Սույն հոդվածի գիտագործնական կարևորությունն այն է, որ ստորև կներկայացվի ճանաչման և որպես հետևանք նաև վիճարկման օբյեկտը, կհստակեցվի այն ակտերի շրջանակը, որոնք կարող են հանդիսանալ ճանաչման օբյեկտ և կսահմանվեն այն իրավական պահանջները, որոնց պետք է բավարարի ճանաչման ենթակա ակտը «Օտարերկրյա արքիտրաժային որոշումների ճանաչման և կատարման մասին Նյու Յորքի կոնվենցիայի» (այսուհետ՝ Նյու Յորքի կոնվենցիա) և ազգային օրենսդրության մակարդակներով:

Վերոհիշյալ նպատակներից ելնելով, անհրաժեշտ է փաստել, որ արքիտրաժային դատարանի ոչ բոլոր ակտերն են ենթակա ճանաչման, հարկադիր կատարման և չեղյալ ճանաչման:

Այդ առումով, թե՛ արքիտրաժային իրավունքի գիտության մեջ և թե՛ պրակտիկայում անհրաժեշտ է տարբերակել վիճարկման օբյեկտ հանդիսացող արքիտրաժային դատարանի ակտերը: Ընդհանուր առմամբ, պետք է նկատել, որ արքիտրաժային ակտերի տեսակների վերաբերյալ տերմինաբանությունը հետևողականորեն չի օգտագործվում ոչ իրավաբանական գրականությունում, ոչ էլ տարաբնույթ իրավական ակտերում: Սակայն ձևավորված թե՛ միջազգային, թե՛ մի շարք երկրների ազգային արքիտրաժային հարուստ պրակտիկան, ինչպես նաև արքիտրաժային իրավունքին և քաղաքացիական դատավարությանը վերաբերող դոկտրինալ աշխատությունները որոշակի հստակություն և տարբերակում են մտցրել այն հարցում, թե արքիտրաժային դատարանի որ ակտերը՝ կարող են հանդիսանալ վիճարկման օբյեկտ: Ի տարբերություն Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՔԴՕ), որի «Քաղաքացիական գործերով դատական ակտերը» վերնագիրը կրող 13-րդ հոդվածը սահմանում է քաղաքացիական գործերով կայացվող դատական ակտերի սպառիչ տեսակները, «Առևտրային արքիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը (այսուհետ տեքստում մաս «ՀՀ արքիտրաժային օրենք» կամ «ՀՀ հայրենական օրենք») նման հստակ իրավակարգավորում չի պարունակում: Ուստի, ՀՀ արքիտրաժային օրենքի ամբողջական ուսումնասիրությունից և վերլուծությունից միայն կարելի է գալ այն եզրահանգման, որ արքիտրաժային դատարանը կայացնում է վճիռներ և որոշումներ: Նույնը վերաբերում է նաև վեճն ըստ էության լուծելու (ՀՀ ՔԴՕ հոդվ. 130, մաս 1) և գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտի կայացման (ՀՀ ՔԴՕ հոդվ. 144, մաս 1) դեպքում համապատասխանաբար «վճիռ» և «որոշում» կայացնելու հարցերի կանոնակարգմանը՝ ՀՀ ՔԴՕ-ում և դրա բացակայությանը ՀՀ արքիտրաժային օրենքում:

Արքիտրաժային ակտերը կարելի է դասակարգել՝ ըստ դատավարագիտությունում լայն ճանաչում գտած մոտեցման, որի համաձայն՝ արքիտրաժային ակտերը կբաժանվեն գործն

Քաղաքացիական դատավարութիւն

ըստ էության լուծող և ըստ էության չլուծող ակտերի: Այս դասակարգման համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող ակտ է համարվում միայն վճիռը⁴: Ի տարբերություն վճռի, որոշումներն այն արբիտրաժային ակտերն են, որոնք ընդունվում կամ կայացվում են արբիտրաժային, այսինքն՝ վարույթային և ընթացակարգային հարցերի լուծման համար և ըստ էության գործ չեն լուծում՝ վիճելի նյութական իրավահարաբերություններ չեն կարգավորում: Դա է վկայում ՀՀ արբիտրաժային օրենքի, մասնավորապես՝ 9-րդ, 13-րդ, 165-րդ, 17-րդ, 19-րդ, 20-րդ, 22-րդ, 24-րդ, 29-րդ և 32-րդ հոդվածների վերլուծությունը: Դատավարագիտական առումով միմյանց առավել մոտ կանգնած՝ արբիտրաժային և քաղաքացիական դատավարության իրավունքների միջև զուգահեռ անցկացնելու դեպքում ևս կարելի է նկատել, որ արբիտրաժային որոշման վերոհիշյալ դասակարգումը համընկնում է թե՛ ՀՀ ԲԴՕ 144-րդ հոդվածի 1-ին մասի տրամաբանության և թե՛ քաղաքացիական դատավարագիտությունում տեղ գտած տեսակետների հետ⁵: Ավելին, ուշադրության է արժանի այն հանգամանքը, որ ՀՀ արբիտրաժային օրենքի 35-37-րդ հոդվածների ուժով բացառապես արբիտրաժային տրիբունալի վճիռն է հանդիսանում վիճարկման, ճանաչման, հարկադիր կատարման, ինչպես նաև ճանաչումն ու հարկադիր կատարումը մերժելու օբյեկտային նախադրյալ: Ընդ որում, նույն օրենքի 34-րդ հոդվածը, սահմանելով արբիտրաժային տրիբունալի վճռի վիճարկման դեպքերը, իր 2-րդ մասի 1-ին կետի (գ) ենթակետում առկա եզրույթաբանական խառնաշփոթի հետևանքով հակասության մեջ է մտել թե՛ ՀՀ արբիտրաժային օրենքում առկա արբիտրաժային ակտերի դասակարգման տրամաբանության և թե՛ ինքն իր հետ, սահմանելով, որ, **թեք վճիռ է կայացվել** այնպիսի վեճի կապակցությամբ, որը նախատեսված չէր արբիտրաժային համաձայնությամբ կամ չի համապատասխանում նրա պայմաններին կամ **որոշում է** այնպիսի հարցեր, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից՝ պայմանով, որ **թեք արբիտրաժային համաձայնությամբ նախատեսված մասով կայացված որոշումները կարող են առանձնացվել այն որոշումներից**, որոնք դուրս են արբիտրաժային համաձայնության սահմաններից, ապա **կարող է չեղյալ ճանաչվել արբիտրաժային տրիբունալի վճռի միայն այն մասը**, որը ներառում է արբիտրաժային համաձայնությամբ չնախատեսված հարցեր (ընդգծումը՝ հեղինակի): Ճիշտ է, վճիռը պարունակում է վեճի քննության ընթացքում լուծման ենթակա

հարցերի վերաբերյալ արբիտրաժային տրիբունալի իրավական գնահատականները, դատողություններն ու եզրահանգումները⁷, սակայն դրանք ոչ թե առանձին որոշումներ են, այլ ամբողջական վճռի մասեր: Այսպիսով, օրենսդիրն արբիտրաժային տրիբունալի՝ վճռում արտահայտված վերջնական եզրահանգումները և հրամայական դատողությունները փոխարինել է «որոշումներ» եզրույթի հետ, ինչն էլ հակասության առիթ է հանդիսացել: Գտնում ենք, որ հայրենի դատավարագիտությանը և իրավական համակարգին առավել համահունչ կլինեք, եթե իրավասու դատարանն օժտվեր արբիտրաժային տրիբունալի վճիռը մասնակի չեղյալ ճանաչելու իրավունքով հաշվի առնելով արբիտրաժային համաձայնությամբ նախատեսված հարցերի շրջանակը:

Խնդրի առավել ընդգրկուն ուսումնասիրության համար, կարելի է անդրադառնալ նաև դրա լուծման շուրջ ծավալված միջազգային փորձին: Այս առումով առավել ուշագրավ է Միավորված ազգերի կազմակերպության (այսուհետ՝ ՄԱԿ) 1984թ. հունիս-հուլիս ամիսներին կայացած Միջազգային պայմանագրային պրակտիկայի գծով աշխատանքային խմբի (այսուհետ՝ Աշխատանքային խումբ) 17-րդ նստաշրջանի կողմից նույն տարի ավելի վաղ կայացած իր իսկ 7-րդ նստաշրջանի աշխատանքների արդյունքների վերաբերյալ գեկույցը: Սույն գեկույցի 192-194 կետերը պարունակում են խիստ ուշագրավ տեղեկություններ և գալիս են ապացուցելու, որ միջազգային մակարդակով ճանաչում ունեցող դատավարագետների այդ բարձր և մասնագիտական ստյանը, ի վերջո, խուսափեց Տիպային օրենքում՝ «վճիռ»⁹ եզրույթի սահմանումից:

Այսպիսով՝ «վճիռ» հասկացությունը դուրս մնաց Տիպային օրենքից և որպես հետևանք նաև «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքից, քանզի մեր օրենքը փոխառված է Տիպային օրենքից: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-րդ հոդվածի բառացի վերլուծությունից բխում է, որ քաղաքացիական դատավարության կարգով վիճարկման օբյեկտ կարող է հանդիսանալ արբիտրաժային վճիռը: Թեև «վճիռ» և «որոշում» եզրույթները երբեմն թյուրիմացաբար միմյանց փոխարինում են «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի տեքստում, մասնավորապես՝ 16-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, իսկ Նյու Յորքի կոնվենցիայի պաշտոնական հայերեն բարգմանության տեքստում իսպառ բացակայում է «վճիռ» եզրույթը և ամենուր գործածված է «որոշում» եզրույթը (ինչը թերևս պայմանավորված է բնագրում «award» բառի գործածմամբ,

որն ըստ կոնկրետ ենթատեքստի՝ նշանակում է կամ «վճիռ», կամ «որոշում»), կարելի է փաստել, որ ըստ Տիպային օրենքի հեղինակների տրամաբանության՝ վիճարկման վարույթի օբյեկտային նախադրյալ արբիտրաժային ակտը պետք է լինի առնվազն ավարտուն և վերջնական՝ դրանում նշված հարցի լուծման տեսանկյունից, այլ կերպ ասած՝ օժտված լինի *res judicata* ուժով: Հայրենի դատավարագետներից, մասնավորապես, Վ.Վ. Հովհաննիսյանի բնորոշմամբ. «Ամեն դեպքում, արբիտրաժային դատարանի վերջնական ակտերը վեճն ըստ էության լուծող, ինչպես նաև վեճը չուժող, սակայն վարույթի ընթացքում փոփոխման ոչ ենթակա կամ արբիտրաժային իրավահարաբերությունների դադարման համար հիմք հանդիսացող որոշումներն են, որոնցում արտահայտված են արբիտրի (արբիտրների) եզրահանգումներն ու իրամասնական դատողությունները գործի քննության ընթացքում բացահայտված փաստերի, իրավահարաբերությունների և վարույթի հետագա ընթացքի վրա ազդող այլ հանգամանքների վերաբերյալ»¹⁰: Այսինքն՝ արբիտրաժային վճիռը գործն ըստ էության լուծող, արբիտրաժային վեճի կողմ հանդիսացող քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների սուբյեկտիվ իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանն ուղղված, ինչպես նաև իրավունքների վրա ներգործող ակտն է: Ընդ որում, արբիտրաժային տրիբունալի վճիռը վերջնականորեն ասպահովում է սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունը՝ վիճելի նյութական իրավահարաբերություններն անմիջականորեն կարգավորելու և գործն ըստ էության լուծելու միջոցով: Կարելի է փաստել, որ արբիտրաժային վճիռը ստեղծագործ և իրավակիրառ գործունեության արդյունք է, քանզի վճռի հիմքում ընկած է կողմերի ազատ կամարտահայտությանը ընտրված կիրառման ենթակա իրավունքը (իսկ այդպիսին ընտրված չլինելու դեպքում տրիբունալի կողմից որոշված իրավունքը) կամ արդարության ընդհանուր սկզբունքների հիման վրա կամ որպես հաշտարար միջնորդ վեճը լուծելու արբիտրաժային տրիբունալի լիազորությունը:

Վիճարկման վարույթի օբյեկտային նախադրյալներն առանձնացնելու համար կարևոր է նաև պատասխանել այն հարցին, թե ո՞ր ակտերը կարող են հանդիսանալ ճանաչման օբյեկտ: Այս հարցի պատասխանը գետեղված է Արբիտրաժային օրենքի 35-րդ հոդվածում, որը որպես ճանաչման օբյեկտ է սահմանում արբիտրաժային տրիբունալի վճիռը: Համընդհանուր ճանաչում գտած մոտեցման համաձայն՝ արբիտրա-

ժային տրիբունալի վճիռն արդարադատության ակտ չէ, այլ ընդամենը քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ համարվող վեճերի լուծման այլընտրանքային եղանակ հանդիսացող առևտրային արբիտրաժի շրջանակներում արբիտրաժային տրիբունալի կողմից կայացված ակտ¹¹: Արբիտրաժային տրիբունալի վճիռն *անհատական բնույթի* իրավական ակտ է, քանզի «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 1-ին և 5-րդ մասերի համաձայն՝ անհատական ակտը համապատասխան մարմինների՝ իրենց լիազորությունների շրջանակում ընդունած իրավական այն ակտն է, որն ունի ժամանակավոր կամ մշտական բնույթ, նախատեսված է մեկանգամյա կամ բազմակի կիրառման համար, չի պարունակում իրավական նորմ և սահմանում է վարքագծի կանոններ միայն դրանում ուղղակի անհատապես նշված (նախատեսված) ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց ... համար: Արբիտրաժային տրիբունալի վճիռները կայացվում են «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով արբիտրաժային տրիբունալին վերապահված լիազորությունների իրականացման արդյունքում: Ընդ որում, ի տարբերություն դատարանի, արբիտրաժի կողմերին օրենքով սահմանված դեպքերում վերապահված է արբիտրաժային համաձայնությանը ներառել ցանկացած արբիտրաժային կանոններ: Պրակտիկայում, արբիտրաժային համաձայնության կողմերը, որպես կանոն, հորում են կատարում որևէ արբիտրաժային հաստատության կանոնակարգին՝ որպես վեճերի կարգավորման ընթացակարգը կարգավորող փաստաթղթի: Արբիտրաժային վճռով սահմանվում են վիճելի իրավահարաբերությունների սուբյեկտների այնպիսի իրավունքներ ու պարտականություններ, որոնք ենթակա են պարտադիր ճանաչման, պաշտպանության և կատարման: Այն դեպքերում, երբ արբիտրաժային համաձայնությանը նախատեսված է լինում կոնկրետ վեճը լուծելու համար ստեղծված արբիտրաժային դատարան (ad hoc), կարող է խնդրահարույց թվալ պնդումն առ այն, որ ad hoc կայացված վճիռն անհատական ակտ է, քանզի ad hoc դատարանները պրակտիկայում չեն հանդիսանում իրավաբանական անձ և ոչ էլ հիմնարկ և դուրս են մնում «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումից: Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ թե՛ ինստիտուցիոնալ և թե՛ կոնկրետ վեճը լուծելու համար նախատեսված արբիտրաժային դատարանների ակտերի առումով չկա օրենսդրական տարբերակված մոտեցում: Այդ

Քաղաքացիական դատավարութիւն

ակտերն առաջացնում են նույն իրավական հետևանքները, հատկապես, երբ պետությունը ի դեմս իրավասու դատարանի, ճանաչում է արբիտրաժային վճիռները, դրանք ձեռք են բերում իրավական ակտին՝ ավելի կոնկրետ՝ դատական ակտին բնորոշ հատկանիշներ, քանզի ապահովված են լինում մաս պետության հեղինակությամբ և պետական հարկադրանքի ուժով¹²:

Իրավաբանական գրականության մեջ խնդրահարույց է մնում հետևյալ հարցը, թե արդյո՞ք արբիտրաժային դատարանի կայացրած միջանկյալ ակտը հանդիսանում է վիճարկման օբյեկտ: ՄԱԿ-ի Միջազգային առևտրային իրավունքի հանձնաժողովի (այսուհետ՝ ՌԻՄՍԻՏԲԱԼ) կողմից մշակված Արբիտրաժային կանոնակարգի (այսուհետ՝ Կանոնակարգ) 32.1 հոդվածը, մինչև 2010 թվականի վերանայված խմբագրությամբ ընդունվելը, սահմանում էր. «Բացի վերջնական վճիռ¹³ կայացնելը արբիտրաժային տրիբունալը պետք է իրավասու լինի կայացնել ժամանակավոր, միջանկյալ կամ մասնակի վճիռներ»: Հատկանշական է, որ 2010 թվականից հետո 32-րդ հոդվածն ամբողջովին փոխվեց, իսկ դրա 1-ին կետը փոխարինվեց 34-րդ հոդվածի 1-ին կետով, որով սահմանվեց. «Արբիտրաժային տրիբունալը կարող է կայացնել առանձին վճիռներ տարբեր խնդիրների¹⁴ շուրջ տարբեր ժամանակներում»: ՓԱՄՊ Արբիտրաժային կանոնակարգի 2-րդ հոդվածում, ի թիվս այլոց, տրված է «վճիռ» սահմանումը, որի համաձայն՝ վճիռն իր մեջ ներառում է *inter alia*, միջանկյալ, մասնակի կամ վերջնական վճիռներ: «*Inter alia*» տերմինի օգտագործումը ենթադրում է, որ ՓԱՄՊ Արբիտրաժային կանոնակարգի հեղինակների տրամաբանությունից ելնելով, կան վճիռների այլ տեսակներ ևս: Ի հակադրություն այդ մոտեցման, Գերմանական Արբիտրաժային Ինստիտուտի Կանոններն ունեն միայն «վճիռ» հասկացությունը և այն չեն դասակարգում ըստ տեսակների: Հարկ ենք համարում ընդգծել, որ երբեմն, «միջանկյալ վճիռը» (անգլ. *interlocutory award*) կարող է համընկնել «մասնակի վճիռ» (անգլ. *partial award*) կամ «ժամանակավոր վճիռ» հետ: Մա վերաբերում է այն դեպքերին, երբ միջանկյալ վճիռը վերջնականորեն լուծում է վեճի որևէ մաս: Մակայն կարևոր է նկատել, որ «միջանկյալ» կարող է փոխարինվել «մասնակիով» առավելապես այն դեպքերում, երբ արբիտրաժային տրիբունալը որոշում է վեճի կամ դրա մասի կամ վնասների հետ կապված պատասխանատվության, վեճի հանդեպ կիրառելի նյութական իրավունքի, ինչպես նաև իր իրավասության վերաբերյալ հար-

ցեր: Այնուամենայնիվ, ավելի ճիշտ կլինի փաստել, որ «միջանկյալ վճիռը» դասվում է վեճը վերջնականորեն չլուծող վճիռների շարքին: Մյուս կողմից՝ հայրենի օրենսդիրը «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 3-րդ մասով ամրագրել է ամենաակնառու միջանկյալ վճիռ հանդիսացող հայցի ապահովման միջոցների կիրառման մասին միջանկյալ վճիռ ճանաչման, հարկադիր կատարման կամ չեղյալ ճանաչման հնարավորությունը, այդպիսով իրավաբանորեն դրան տալով վերջնական վճիռ կարգավիճակ: Ակնհայտ է, որ միջանկյալ վճիռը կայացվում է, երբ արբիտրաժը դեռ ընթացքի մեջ է, ի տարբերություն վերջնական վճիռ, որի կայացմամբ արբիտրաժն ավարտվում է: Ընդհանրապես, հայցի ապահովման միջոցների կիրառման մասին արբիտրաժային տրիբունալի կողմից կայացվող ակտի ձևի (այն է որոշում, կարգադրություն կամ վճիռ) և համապատասխան դատարանի կողմից դրա ճանաչման ու կատարման շուրջ միջազգային արբիտրաժային պրակտիկայում առկա էին հակասական մոտեցումներ: Դրա արդյունքում թե՛ արբիտրաժային հաստատությունները, թե՛ առանձին պետությունները փորձում էին կանոնակարգել խնդիրն այնպես, որ հայցի ապահովման վերաբերյալ արբիտրաժային տրիբունալի կայացրած ակտն անկախ իր ձևից առավելապես կատարվի և ակտի ձևը հիմք չտար տարբեր երկրների դատարաններին՝ մերժելու արբիտրաժային տրիբունալի միջանկյալ ակտի ճանաչումն ու կատարումը: Օրինակ՝ Փարիզի Առևտրի միջազգային պալատի (այսուհետ՝ ՓԱՄՊ) արբիտրաժային կանոնակարգի 23.1 հոդվածը հատուկ լիազորում է արբիտրաժային տրիբունալին կայացնել ցանկացած միջանկյալ կամ ապահովման միջոց, որը հարմար է գտնում, լինի դա կարգադրության, թե վճիռ տեսքով: Իսպանիայի Արբիտրաժային օրենքի¹⁵ 23.2 հոդվածը սահմանում է, որ հայցի ապահովման միջոցների վերաբերյալ որոշումները, անկախ դրանց ձևից, կողմը, ում վրա պարտականություն է դրվել, կարող է վիճարկել դատարաններում, և ընդհակառակը՝ կողմը, ում օգտին մնան որոշումները կայացվել են, կարող է դիմել դատարաններին դրանք պարտադիր կատարման ենթակա ճանաչելու համար: Այս խնդիրը, կարծես թե, իր լուծումը գտավ 2006թ., երբ ՈւՆՍԻՏԲԱԼ-ը վերանայեց Տիպային օրենքը և այն ներկայացրեց նոր խմբագրությամբ, որի բավական ծավալում 17-րդ հոդվածը ամրագրեց, որ հայցի ապահովման

Քաղաքացիական դատավարութուն

կիրառման վերաբերյալ որոշումը կարող է ընդունվել վճռի կամ այլ ձևով: Այս տրամաբանությունը դրվեց նաև «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 17-րդ հոդվածի 2-րդ մասում՝ սահմանելով, որ հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու մասին որոշումները կարող են ամրագրվել միջանկյալ վճռի ձևով: Հարկ ենք համարում նշել, որ նույն հոդվածի 3-րդ մասը հակասության մեջ է մտնում 2-րդ մասի հետ, սահմանելով, որ «հայցի ապահովման միջոցները, որոնք պահանջել կամ կարգադրել է ձեռնարկել արբիտրաժային տրիբունալը՝ կայացնելով միջանկյալ վճիռ սույն հոդվածով սահմանված կարգով, կարող են ճանաչվել, հարկադիր կատարվել կամ չեղյալ ճանաչվել սույն օրենքի 6-րդ հոդվածով սահմանված դատարանի կողմից՝ սույն օրենքի 34-րդ, 35-րդ և 36-րդ հոդվածների պահանջների պահպանմամբ»: Այսպիսով, ստեղծվում է անհավասար դաշտ ներպետական և օտարերկրյա արբիտրաժային տրիբունալների կողմից հայցի ապահովման միջոցների կիրառման վերաբերյալ կայացված ակտերի ճանաչման և կատարման առումով, որպիսի պայմաններում, օտարերկրյա արբիտրաժային տրիբունալի ակտը կարող է ունենալ ցանկացած ձև, սակայն ՀՀ-ում ենթակա կլինի ճանաչման և կատարման առնվազն Նյու Յորքի կոնվենցիայի ուժով¹⁶: Մինչդեռ, ինչպես բխում է վերոհիշյալ 17-րդ հոդվածի 3-րդ մասի տառացի մեկնաբանությունից, ՀՀ տարածքում իրականացվող արբիտրաժի դեպքում, հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու մասին արբիտրաժային տրիբունալի որոշման ճանաչման և կատարման համար այն պետք է անպայմանորեն ունենա միջանկյալ վճռի ձև: Հայցի ապահովման ինստիտուտն ապահովում է կայացվելիք արբիտրաժային վճռի կատարման անհնարհանության կամ դժվարացման կամ վեճի առարկա հանդիսացող գույքի հնարավոր վատթարացման բացառումը: Հետևաբար, հայցի ապահովման միջոցների կիրառումն ապահովում է հետագայում վճռի կատարումը: Ավելին, ի տարբերություն վճռի, հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ որոշմամբ նյութական իրավունքի վիճելի իրավահարաբերություններ չեն կարգավորվում: Այսինքն, հայցի ապահովման միջոցների կիրառման վերաբերյալ արբիտրաժային տրիբունալի կայացրած ակտը վեճն ըստ էության չլուծող ակտ՝ որոշում է: Հայցի ապահովման միջոցների կիրառման

վերաբերյալ որոշումները միջանկյալ վճռի ձևով ամրագրելու օրենսդրի մոտեցումը պայմանավորված է հայրենական օրենքի 35-րդ հոդվածի տրամաբանությամբ, որի համաձայն՝ իրավասու դատարանը ճանաչում և հարկադիր կատարման առարկա է դարձնում միայն արբիտրաժային վճիռը: Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ հայցի ապահովման համար անհրաժեշտ է իրավունքների սահմանափակում նախատեսող հարկադրանքի միջոցների կիրառում, ինչը պետության բացառիկ մենաշնորհն է: Ահա թե ինչու նման որոշումները (անկախ նրանից, որ դրանք վճիռներ չեն) պետության կողմից ենթակա են ամակցավորման, որպեսզի դրանք հնարավոր լինի կատարել «Դատական ակտերի հարկադիր կատարման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով:

ՀՀ Առևտրաարդյունաբերական պալատին առընթեր արբիտրաժային դատարան հիմնարկի կանոնակարգի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ այն ևս, (բացառությամբ հայցի ապահովման միջոցների կիրառման վերաբերյալ միջանկյալ վճռի ձևով կայացվող ակտին) ենթադրում է վերջնական վճռի կայացում՝ մյուս բոլոր հարցերը կարգավորելով որոշումներով: ՀՀ բանկերի միությանն առընթեր արբիտրաժային դատարան հիմնարկի կանոնակարգն ինչևիցե որդեգրել է «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի եզրութաբանությունը, որի 30-րդ հոդվածի 2-րդ մասի մակերեսային և բառացի վերլուծությունից կարելի է եզրահանգել, որ հայրենի օրենքը չի բացառում տարբեր տեսակի վճիռների ընդունումն արբիտրաժային տրիբունալի կողմից: Այսպես, «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ համաձայնեցված պայմանների շուրջ կայացված հաշտության համաձայնության վերաբերյալ վճիռը պետք է կայացվի նույն օրենքի 31-րդ հոդվածի պահանջների պահպանմամբ և պետք է պարունակի նշում այն մասին, որ այն հանդիսանում է արբիտրաժային տրիբունալի վճիռ: Այդպիսի վճիռն ունի նույն կարգավիճակը և ուժը, ինչ արբիտրաժային տրիբունալի կողմից ըստ գործի էության կայացվող ցանկացած այլ վճիռ: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ թե՛ նույն օրենքի տրամաբանությունից և թե՛ դատավարագիտությունում լայնորեն ընդունված մոտեցումներից (որոնք բերվել են սույն հոդվածում) ելնելով «ըստ գործի էության» կայացվում է միայն վճիռ, այն էլ վերջնական, ապա օրենքում առկա «ըստ գործի էության կայացվող ցանկացած այլ վճիռ»

Քաղաքացիական դատավարութուն

արտահայտությունը լավագույնս չի արտահայտում օրենսդրի միտքը՝ կրկին անգամ ստեղծելով երկինաստության և տարրնթերցման հնարավորություն: Յանկոթյան դեպքում նույնիսկ արբիտրաժային տրիբունալը չի կարող կայացնել գործն ըստ էության լուծող այլ վճիռ, քան վերջնական վճիռն է: Գտնում ենք, որ օրենքի 30-րդ հոդվածի 2-րդ մասը պետք է վերախմբագրել այս տրամաբանությունից ելնելով: Այսպիսով, անկախ հայրենի օրենքում առկա եզրույթաբանական հակասությունից, կարող ենք փաստել, որ ՀՀ-ում իրականացվող արբիտրաժի դեպքում, արբիտրաժային տրիբունալը, բացառությամբ հայցի ապահովման միջոցների կիրառումից, օժտված չէ միջանկյալ վճիռ կայացնելու իրավագործությամբ: Դրա փոխարեն, արբիտրաժի ընթացքում ծագող հարցերի շուրջ արբիտրաժային տրիբունալն իրավասու է կայացնելու որոշումներ, որոնք վիճարկման օբյեկտ հանդիսանալ չեն կարող: **Ավելին, հայրենի դատավարագիտական գրականությունում¹⁷, վճռին ներկայացվող պահանջները սահմանելիս, նշվում է, որ վճռի լրիվ (սպառիչ) լինելն այն է, որ դրա մեջ պետք է վերջնական պատասխան ստանան հայտարարված բոլոր պահանջները... Ընդամենը, վճռում պետք է լուծվեն ոչ միայն իրավունքի, այլև վճռվածի չափի հարցերը: Այս առումով, ըստ Ռ. Գ. Պետրոսյանի՝ չի բույստարվում կայացնել, այսպես կոչված, միջանկյալ վճիռներ, որոնք քաղաքացիական գործը լուծում են միայն սկզբունքորեն, ճանաչում են միայն հայցի բավարարման իրավունքը, բաց (չլուծված) թողնելով բունազանձվելիք գումարների չափը կամ հանձնման ենթակա գույքի (իրերի) ցանկը և արժեքները (այս ընդհանուր կանոնից օրենքով բացառություններ են արված միայն երկու կատեգորիայի գործերով¹⁸): Ի մի բերելով «միջանկյալ վճռի» վերաբերյալ մեր դիտարկումները և հայրենի դատավարագիտությունում առկա մտեցումները, կարելի է նշել, որ այդ եզրույթը՝ սույն հոդվածում նշված համատեքստում օգտագործելու առումով համահունչ չէ մեր օրենսդրությանը:**

Քաղաքացիական և արբիտրաժային դատավարության մասնագետ Բ. Կարաբելիկովի կարծիքով, եթե մասնակի վճիռը (partial award) հանդիսանալ դրանում նշված հարցի (հարցերի խմբի) վերաբերյալ արբիտրաժի վերջնական որոշում, որպեսզի պարտված կողմի մոտ չծագեն տվյալ որոշման ճանաչման և կատարման վիճարկման հիմքեր՝ այդպիսի միջանկյալ որոշման անսովոր բնույթից ելնելով, ապա Նյու Յորքի կոնվենցիայի համաձայն, պրակտիկայում այդ-

պիսի մասնակի վճռի ճանաչման ու կատարման առնչությամբ խնդիրներ չեն առաջանալ¹⁹: Այս մտեցումը ՀՀ-ում կարող է իրագործելի համարվել, եթե դրա հիմքում դրվի հետևյալ տրամաբանությունը: ՀՀ տարածքից դուրս իրականացվող արբիտրաժի ընթացքում ընդունվող ակտերի և ՀՀ-ում դրանց ճանաչման ու վիճարկման հարցը լուծելիս, յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում իրավասու դատարանը պետք է դեկլարավի այն պահանջներով, որոնց պետք է բավարարի ճանաչման և վիճարկման ենթակա ակտը Նյու Յորքի կոնվենցիայի և ազգային օրենսդրության մակարդակներով: Միաժամանակ, գտնում ենք, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 34-37-րդ հոդվածներում խուսափելով «վճիռ» եզրույթի օգտագործումից՝ պետք է ճանաչման, վիճարկման և հարկադիր կատարման առարկա դարձնել արբիտրաժային տրիբունալի ակտը՝ սահմանելով դրա այն չափորոշիչները (պահանջները), որոնք քննարկվում են սույն հոդվածում և որը հնարավորություն կտա իրավասու դատարանին տարբերելու գործն ըստ էության լուծող վերջնական, պարտադիր, կատարելի, անհերքելի, բացառիկ և համապատասխան ձև ունեցող ճանաչման և կատարման ենթակա ակտերը գործն ըստ էության չլուծող ակտերից:

Քննարկելով Նյու Յորքի կոնվենցիայով արբիտրաժային ակտին ներկայացվող պահանջները՝ կարող ենք փաստել, որ այն պետք է լինի պարտադիր (հոդ. 5, մաս 1, կետ (ե)) և կատարելի²⁰ (հոդ. 3) ունենա գրավոր ձև (հոդ. 4): Հաշվի առնելով, որ Նյու Յորքի կոնվենցիայում առկա մտեցումները մշակվել են նախորդ դարի 50-ական թվականներին, կարելի է փաստել, որ ընդհանուր առմամբ այն շարունակելով մնալ արբիտրաժային ակտերի ճանաչման, կատարման և վիճարկման գործուն միջոց, այնուամենայնիվ չի համապատասխանում իրավագիտության զարգացման արդի մտեցումներին: Այդ իսկ պատճառով, Նյու Յորքի կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի 2-րդ մասի ձևակերպումը, օրինակ, հատկորեն չի տարանջատում գործն ըստ էության լուծող և չլուծող, ինչպես նաև միջանկյալ և վերջնական ակտերը:

Միջազգային արբիտրաժային պրակտիկայում «վերջնական վճիռ» տերմինն օգտագործվում է երկու նշանակությամբ: Ամենատարածված նշանակության համաձայն՝ վճիռը ներառում է տրիբունալի վերջնական լուծումները բոլոր ներկայացված հարցերի վերաբերյալ: Տրայային օրենքը (հոդ. 32, մաս 1) օգտագործում է «վերջնական վճիռ» բառակապակցությունն այնտեղ,

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 – 11 (184 – 185)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

որտեղ հայրենական օրենքը գործածում է միայն «վճիռ» բառը: «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 32-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Արբիտրաժն ավարտվում է արբիտրաժային տրիբունալի կողմից վճիռ կամ ... որոշման կայացմամբ»: Ինչպես տեսնում ենք, տարբերությունը Տիպային օրենքի 32-րդ հոդվածի 1-ին մասից «վերջնական» բառն է: Ելնելով 32-րդ հոդվածի «քննադրի» (այն է - Տիպային օրենքի) և հայրենական օրենքի համադրումից, կարելի է եզրակացնել, որ ամեն դեպքում, հայրենական օրենքի 32-րդ հոդվածի իմաստով «վճիռ» եզրույթի գործածմամբ նկատի է ունեցվել «վերջնական վճիռ» եզրույթը: «Վերջնական վճիռ» եզրույթի երկրորդ նշանակությունն այն է, որ վճիռը վերջնականապես և ըստ էության լուծում է վեճի մի մասը, որը կարող է առանձնացվել մնացած վեճից, բայց պարտադիր կերպով չի դադարեցնում արբիտրաժը կամ վեճի մնացած մասը քննելու արբիտրաների մանրատը: Այդպիսի վճիռն ունի վերջնական վճիռ բոլոր հետևանքներն այն առումով, որ այն *res judicata* է բոլոր այն հարցերի համար, որոնց վերաբերում է և այն պարտվող կողմի դիմումի հիման վրա չեղյալ ճանաչման վարույթի կամ հաղթող կողմի դիմումի հիման վրա կատարման վարույթի առարկա է: Այսպիսով, վեճի անջատելի մասը կարող է վերջնական լուծում ստանալ մասնակի վճռով: Այս մոտեցումը²¹ պետք է հաշվի առնել օտարերկրյա արբիտրաժային վճիռները ՀՀ-ում ճանաչման ներկայացնելիս՝ իհարկե, հաշվի առնելով արբիտրաժային ակտիվ ներկայացվող այն պահանջները, որոնք ներկայացված են սույն հոդվածում: Միջազգային արբիտրաժային պրակտիկայում հաճախ հանդիպող արբիտրաժային վճիռներից կարելի է առանձնացնել նաև համաձայնեցված պայմանների շուրջ կայացված վճիռը: Վճռի այս տարատեսակը կարևոր է նրանով, որ արբիտրաժի ընթացքում կողմերի հաշտվելու պարագայում և նրանց խնդրանքով արբիտրաժային տրիբունալը հաշտության համաձայնության մասին կայացնում է վճիռ, որը կողմերի համար ունի նույն իրավաբանական ուժը, ինչ ցանկացած այլ վերջնական և գործն ըստ էության լուծող վճիռ: Այս վճիռը ներպետական արբիտրաժի դեպքում հավասարապես ենթակա է ճանաչման և կատարման Հայաստանի Հանրապետությունում «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի ուժով, իսկ օտարերկրյա արբիտրաժի դեպքում՝ նաև Նյու Յորքի կոնվենցիայի և ՀՀ ԶԿՕ-ի ուժով:

Հաշվի առնելով, որ «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքը նախատեսում է նաև լրա-

ցուցիչ վճռի կայացում՝ հարկ է առաջանում արժարժեղ նաև դրա վիճարկման հնարավորության հարցը: Թեև հայրենական օրենքն ուղղակի դրույթ չի պարունակում լրացուցիչ վճռի վիճարկման իրավունքի մասին, սակայն այն սահմանում է ընդհանրապես վճռի վիճարկման հնարավորություն: Ավելին, լրացուցիչ վճռի կայացման դեպքում սահմանված է իմպերատիվ նորմ²²՝ կիրառելու վճռի ձևին և բովանդակության հանդեպ կիրառվող դրույթները: Լրացուցիչ վճռի վիճարկման հնարավորության մասին է խոսում նաև արբիտրաժային օրենքի 34-րդ հոդվածի 3-րդ մասը: Հաշվի առնելով, որ լրացուցիչ վճիռն ինքնուրույն ակտ է, ապա այն կհամարվի վիճարկման ինքնուրույն օբյեկտ: Կարևոր է առանձնացնել լրացուցիչ վճռի կայացման մի շարք սուբյեկտիվ և օբյեկտիվ պայմաններ: Առաջին սուբյեկտիվ պայմանը կողմերի համաձայնության առկայությունը կամ բացակայությունն է լրացուցիչ վճիռ կայացնելու խնդրանքով արբիտրաժային տրիբունալին դիմելու իրավունքի մասին: Հայրենական օրենքը²³ հղում է կողմերի համաձայնությանը՝ սահմանելով, որ եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ, ապա կողմը, մյուս կողմին տեղյակ պահելով, կարող է վճիռը ստանալուց հետո՝ 30-օրյա ժամկետում, դիմել արբիտրաժային տրիբունալ՝ խնդրելով կայացնել լրացուցիչ վճիռ արբիտրաժային վարույթի ժամանակ ներկայացված, սակայն վճռում չարտացոլված պահանջների մասով: Օբյեկտիվ պայմաններից կարելի է առանձնացնել մյուս կողմին տեղյակ պահելու, վճիռը ստացած լինելու, արբիտրաժային վարույթի ժամանակ ներկայացված, սակայն հիմնական վճռում չարտացոլված պահանջի առկայության պայմանները, ինչպես նաև լրացուցիչ վճիռ կայացնելու խնդրանքով տրիբունալին դիմելու համար սահմանված 30-օրյա ժամկետը: Կարևոր է նշել, որ լրացուցիչ վճիռը որևէ պարագայում չպետք է էականորեն փոփոխի հիմնական վճիռը, այլապես դրա վիճարկման համար պարարտ հող կստեղծվի: Հաշվի առնելով, որ լրացուցիչ վճիռը հանդիսանում է վիճարկման ինքնուրույն օբյեկտային նախադրյալ, կարող է ծագել դրա ճանաչման և ի կատար ածման հնարավորության հարցն այն պարագայում, երբ դատարանում քննվում է այն հիմնական վճռի չեղյալ ճանաչման հարց, որի առնչությամբ արբիտրաժային տրիբունալը կայացրել է լրացուցիչ վճիռ: Կարծում ենք, որ բանի դեռ հիմնական վճռի չեղյալ ճանաչման հարցի վերաբերյալ դատարանի վճիռն օրինական ուժի մեջ չի մտել, արբիտրաժային տրիբունալն իրա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

վասու է կայացնել լրացուցիչ վճիռ և այն կատարման ենթակա ակտ կհանդիսանա: Այս հարցի նմանատիպ մեկնաբանությամբ է հանդես եկել գերմանական դատարանը²⁴, մասնավորապէս նշելով, որ եթէ նույնիսկ վճռի չեղյալ ճանաչման վարույթն ընթացքի մեջ է, արքիտրաժային տրիբունալը ոչ միայն իրավասու, այլև պարտավոր է լրացուցիչ վճիռ կայացնել և դրանով լուծել դատական ծախսերի հարցը: Գերմանական դատարանի կարծիքով, չեղյալ ճանաչման վարույթի առկայան պայմանում չպետք է ազդի մինչև այդ վարույթի ավարտը կայացված լրացուցիչ վճռի կատարման վրա: Գերմանական դատարանի վճռից այս մեջբերումը ևս մեկ անգամ գալիս է հաստատելու այն իրողությունը, որ դատական ակտերը հանդիսանում են իրավունքի ուղազրակ արդյուրներ:

Խոսելով լրացուցիչ վճռի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պայմաններից, չի կարելի անտեսել նաև արքիտրաժային վճռի վիճարկման վարույթի առաջացման այնպիսի օբյեկտիվ պայման, ինչպիսին է եռամսյա ժամկետը, որը սահմանված է արքիտրաժային օրենքով վճռի չեղյալ ճանաչման մասին դիմում ներկայացնելու համար: Տվյալ ժամկետը փաստորեն հանդիսանում է այն օբյեկտիվ պայմանը՝ ժամանակահատվածը, որի ընթացքում համապատասխան դիմում ներկայացնող կողմը կարող է օգտվել արքիտրաժային վճռի չեղյալ ճանաչման պահանջով դատարան դիմելու իր իրավունքից: Նախ՝ անհասկանալի է օրենսդրի տրամաբանությունը վճռի և լրացուցիչ վճռի չեղյալ ճանաչման դիմում ներկայացնելու ժամկետների հաշվարկի սկզբի համար տարբեր մոտեցումներ որդեգրելու հարցում: Այսպէս, վճռի վիճարկման համար սահմանված ժամկետի սկիզբը հաշվարկվում է այդ վճիռը ստանալու պահից, իսկ լրացուցիչ վճռի դեպքում՝ այն կայացվելու պահից: Կարծում ենք, որ նման տարբերակված մոտեցումն էսպէս նույն խնդրին արդարացված չէ և երկու դեպքերի համար պետք է սահմանել եռամսյա ժամկետի հաշվարկի սկզբի միևնույն պայման: Առավել ևս, որ պրակտիկայում առկա են դեպքեր, երբ պարտավոր կողմը տեղյակ է լինում արքիտրաժային վճռի առկայությունից, սակայն չարամտորեն խուսափում է այն ստանալուց, որպիսի պարագայում սահմանված եռամսյա ժամկետի հաշվարկը չի սկսում: Առանձին ուսումնասիրության առարկա է «դիմում ներկայացնող կողմ²⁵» արտահայտությունը: Հարց է առաջանում, թե արդյո՞ք ստեղծ շահագրգիռ երրորդ անձը, ինչպիսին, ելնելով գործի հանգամանքներից կարող է հանդի-

սանալ օրինակ՝ դատախազը, այնպիսի արքիտրաժային գործով, որով կայացված վճիռը, դրա ճանաչումն ու կատարումը կարող են հակասել Հայաստանի հանրային կարգին, իրավունք ունի հանդես գալ որպէս «դիմում ներկայացնող կողմ»: Ածանցյալ, սակայն ոչ նվազ կարևոր է հարց է ծագում, թե ի՞նչ դատավարական հնարավորություն ունի տվյալ դեպքում դատախազը չեղյալ ճանաչելու դիմում ներկայացնելու դատարան, եթե ասենք Հայաստանի հանրային կարգին հնարավոր հակասող արքիտրաժային վճռի մասին նա տեղեկացել է դրա վիճարկման համար նախատեսված եռամսյա ժամկետի ավարտից հետո՝ առավել ևս, որ նա արքիտրաժի կողմ չի հանդիսացել:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը, կարելի է եզրակացնել, որ վիճարկման վարույթի օբյեկտային նախադրյալ կարող է հանդիսանալ արքիտրաժային դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող վերջնական ակտը՝ վճիռը, որը կհամապատասխանի տույն հողվածում քննարկված արքիտրաժային վճռին ներկայացվող պահանջներին: Միջանկյալ վճիռը վիճարկման օբյեկտ կարող է հանդիսանալ միայն այնքանով, որքանով այն կարգավորում է վիճելի նյութական իրավահարաբերությունները, կունենա ավարտուն և վերջնական բնույթ, այսինքն՝ կհամապատասխանի հայրենական օրենսդրությամբ վճռի հատկանիշներին և ներկայացվող պահանջներին: Գտնում ենք, որ Արքիտրաժային օրենքի 34-րդ հոդվածը (2-րդ մասի 1-ին կետի (գ) ենթակետը) ենթակա է խմբագրման՝ հստակորեն օժտելով իրավասու դատարանին արքիտրաժային վճիռն ամբողջությամբ կամ մասնակի չեղյալ ճանաչելու իրավագործությամբ: Այդպիսի վիճարկման վարույթում, իրավասու դատարանը, քննելով արքիտրաժային վճռի չեղյալ ճանաչման հարցը, անպայմանորեն պետք է հաշվի առնի, որ արքիտրաժային վճռի մասնակիորեն չեղյալ ճանաչումը վերաբերում է դրա միայն եզրափակիչ մասին՝ արքիտրաժային դատարանի եզրահանգումներին և այդ լույսի ներքո միայն անդրադառնա այն հարցին, թե որքանով են արքիտրաժային վճռի եզրահանգումները վերաբերում արքիտրաժային համաձայնությամբ նախատեսված հարցերին, համապատասխանում դրա պայմաններին և գտնվում այդպիսի համաձայնության սահմաններում: Ընդ որում, կախված այն հանգամանքից, թե Արքիտրաժային օրենքով նախատեսված որ հիմքով է իրականացվում վիճարկումը, իրավասու դատարանը պետք է հստակ հնարավորություն ունենա չեղյալ ճանաչելու և բացառելու արքիտրաժային

վճի իրավական գործողությունը՝ որսւ չգալով չեղյալ ճանաչելու վերաբերյալ դիմումի սահմաններից: Ինչ վերաբերում է հայցի ապահովման միջոցներ կիրառելու վերաբերյալ արբիտրաժային դատարանի ակտին, ապա այն կայացվի որոշման ձևով, իսկ դրա սանկցավորումը, կա-

տարումն ու վիճարկումը կարգավորվեն օրենքով սահմանված կարգով, քանի որ Արբիտրաժային օրենքի 34-րդ հոդվածով սահմանված արբիտրաժային վճիռը չեղյալ ճանաչելու հիմքերը չեն կարող ամբողջությամբ կիրառվել այս որոշման վիճարկման պարագայում:

1. **Հովհաննիսյան Վ.Վ.** Առևտրային արբիտրաժը Հայաստանի Հանրապետությունում, ուսումնական ձեռնարկը, ԵՊՀ հրատ., 2011թ., Երևան, 360, էջ 274:

2. Սույն հոդվածում ևս «վճիռ» և «որոշում» եզրույթները միմյանց կփոխարինեն ըստ ենթատեքստի:

3. Ուշագրավ է ՀՀ ՔԴՕ 130 և 144 հոդվածներում օգտագործված «վճիռ» և «գործ» եզրույթների արդյունքում առաջացած հակասության մասին Վ. Վ. Հովհաննիսյանի տեսակետը (**Հովհաննիսյան Վ. Վ.** Վերաքննության կարգով դատական ակտերի վերանայման հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում, ԵՊՀ 2013թ., էջ 434-435):

4. **Պետրոսյան Ռ. Գ.** Հայաստանի քաղաքացիական դատավարություն (իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆ. Գ. Հ. Ասրախանյանի խմբագրությամբ): -երկրորդ հրատարակություն-Եր.: Երևանի համալսարանի հրատ., 2007, էջ 452-457: Մեղոյան Ս. Գ. Առաջին աստիճանի դատարանի քաղաքացիական գործերով դատական ակտերը: Երևանի պետ. Համալսարան: Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 10:

5. «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենքի 16-րդ հոդվածի 3-րդ մասում ևս առկա է հակասություն, քանզի սահմանելով, որ «Սույն հոդվածի 2-րդ մասում նշված հայտարարության (նկատի է ունեն արբիտրաժային տրիբունալի իրավասության բացակայության վերաբերյալ հայտարարությունը – ծանոթ. հեղինակի) վերաբերյալ արբիտրաժային տրիբունալը կարող է կայացնել որոշում՝ կամ որպես նախնական բնույթ ունեցող հարցի վերաբերյալ, կամ անդրադառնալ դրան գործնական տեսքով լուծող որոշման մեջ [ընդգծումը՝ հեղինակի]: «Գործնական տեսքով լուծող որոշում» արտահայտությունն ինքնին սխալ է, քանզի «որոշում» եզրույթի փոխարեն պետք է օգտագործվեր «վճիռ» եզրույթը:

6. Հայրենի դատավարագետներից մասնավորապես Ս.Գ. Մեղոյանը նշում է, որ ի տարբերություն գործնական տեսքով լուծող ակտերի, որոշումներ են կոչվում այն դատական ակտերը, որոնք կայացվում են ոչ թե գործնական տեսքով լուծելու, այլ քաղաքացիական գործի հարցում, դատական բնույթի և վճիռների կատարման ընթացքում ծագող միջանկյալ դատավարական բնույթի հարցերով: (**Մեղոյան Ս. Գ.**, նշված աշխ., էջ 11-27):

7. Բացառությամբ, երբ կողմերը համաձայնվել են, որ վճիռի հիմքում ընկած հանգամանքները չպետք է նշվեն վճիռում (ՀՀ արբիտրաժային օրենքի 31-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն):

8. Նկատի է ունեցվում Միջազգային առևտրային արբիտրաժի մասին օրենքը:

9. Անգլերեն բնագրում օգտագործված է «award» բառը:

10. **Հովհաննիսյան Վ.** «Առևտրային արբիտրաժը Հայաստանի Հանրապետությունում» ԵՊՀ հրատ., 2011թ., Երևան, 360, էջ 214-215:

11. Արդարատարության և արբիտրաժային տրիբունալի ակտերի այս տարբերությանը մենք կանդրադառնանք առանձին:

12. Հովհաննիսյան Վ., նշված աշխ., էջ 228-229:

13. Բնագրում գործածված է «award» տերմինը:

14. Անգլերեն բնույթի վրա կրկին օգտագործված է «issue» տերմինը, որը, ինչպես նշված է վերևում, ըստ ենթատեքստի կարող է նշանակել մաս վճիռ կամ տարածայնություն:

15. Օրենք 60-2003 ընդունված 2003 թ. դեկտեմբերի 23-ին, հոդված 37.1

16. Նյու Յորքի կոնվենցիան, (մասնավորապես՝ դրա 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի (ե) ենթակետը) միտված են ապահովելու արբիտրաժային վերջնական որոշումների/վճիռների ճանաչումն ու կատարումը: Հանուն ճշմարտության պետք է նշել, որ սույն հարցում տարբեր դատարանների կողմից Նյու Յորքի կոնվենցիայի մեկնաբանությունները ոչ միշտ են նպաստավոր եղել հայցի ապահովման միջոցների կիրառման վերաբերյալ արբիտրաժային դատարանների կայացրած ակտերի ճանաչման և կատարման համար: Այսպես, ամերիկյան Ռեզորթ Քոնոտիմիումս Ինթերնեյշնլ Կորպորացիան ընդդեմ ավստրալիական Ռեյ Բովել ընդ Ռեզորթ Քոնոտիմիումս Փիթիուայ Էլթի-Պի 1993թ. վեճում, ԱՄՆ-ում իրականացվող արբիտրաժի ընթացքում արբիտրաժային տրիբունալը կիրառեց հայցի ապահովման միջոց՝ անվանելով այն «վճիռ», որով ավստրալիական լիցենզիառուին արգելվեց մինչև արբիտրաժի ավարտը ներգրավվել մրցակցային գործունեության մեջ և էսքրոու դեպոզիտ հաշվին մուծել բոլոր այն եկամուտները, որոնք կգոյանային լիցենզիան պայմանագրի արդյունքում: Երբ լիցենզիատու փորձեց սույն միջանկյալ վճիռը կատարման ներկայացնել Ավստրալիայում, Քոնիսեյնդի Գերագույն դատարանը որոշեց, որ արբիտրաժային վճիռն ունի ակնհայտ միջանկյալ բնույթ և այն չէր հանգեցրել արբիտրաժի ավարտին: Հետևաբար, Գերագույն դատարանը գտավ, որ «վճիռը»՝ Նյու Յորքի կոնվենցիայի նպատակներից ելնելով [կոնվենցիայի տեսանկյունից – մեկն. հոդվածի հեղինակի] վճիռ չէ (մեջբերումը Yearbook XX (1995) pp. 628-650, Australia no. 11):

17. **Պետրոսյան Ռ. Գ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն (իրավ. գիտ. դոկտոր, որոշումն Ս. Զ. Թադևոսյանի խմբագրությամբ): - Չորրորդ հրատարակություն. – Եր.: Ռուկան Երևան, 2012, էջ 629 (408 էջ):

18. ՔԴՕ 1080-րդ հոդ. 2-րդ մաս և Քր. դատ. օր. 367-րդ հոդ.:

19. **Карабельников Б.Р.** «Исполнение и оспаривание решений международных коммерческих арбитражей. Комментарий к Нью-Йоркской конвенции 1958г. и главам 30 и 31 АПК РФ 2002г. 3-е изд., перераб. и доп.» М., Статут 2008, с. 23, 606.

20. Արբիտրաժային ակտը կատարվում է այն տարածքի (Պայմանավորվող Պետության – ծանոթ. հեղինակի) դատավարական նորմերին համապատասխան, որում հայցվում է ճանաչումը և կատարումը:

21. Նշված մտեցումն օրենսդրական կարգավորում է ստացել օրինակ՝ Իսպանիայում, որի 2003թ. դեկտեմբերի 23-ին ընդունված թիվ 60-2003 օրենքի համաձայն. «Արբիտրաժային պետք է վճիռ լուծեն մեկ վճիռով կամ այնքան վճիռներով, որքան իրենք անհրաժեշտ կհամարեն, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ»: Սույն օրենքի 37.1 հոդվածի համաձայն՝ կողմերն ազատ են բացառելու մասնակի վճիռների կայացումը:

22. «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 33, մաս 5:

23. Հոդված 33, մաս 3:

24. CLOUT case No. 663 [Oberlandesgericht Stuttgart, Germany, 1 Sch 22/01, 4 June 2002], հասանելի է նաև համացանցում՝ <http://www.dis-arb.de/en/47/datenbanken/rspr/olg-stuttgart-case-no-1-sch-22-01-date-2002-06-04-id232>.

25. «Առևտրային արբիտրաժի մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 34, մաս 2, կետ 1:

THE PROBLEM OF CHANGING OF THE GROUNDS OF A CLAIM IN CIVIL PROCEDURE

VARDUSH YESAYAN

PHD STUDENT AT THE CHAIR OF THE CIVIL PROCEDURE OF YSU

The article scrutinizes the notion and means of changing of the grounds of a claim in the civil procedure in the Republic of Armenia.

Based on the analysis of the procedural legislation of the Republic of Armenia, judicial practice and scientific approaches in regard with the issues of elements of a claim and changing thereof, the author concludes that change of the grounds of a claim should be considered explicitly the change of factual grounds of introduced demands, though in the result of the given dispositive procedural action change of applicable legal norms is possible. In the author's view, within the claimant's right to change the claim changing the factual grounds is of dispositive nature. As for the change of legal grounds of the claim they result from realization of the given right.

The author substantiates the statement that the claimant explicitly has the right to change the grounds of a claim, while identification by the court of the circle of essential circumstances for solving the case does not amount to change of the grounds of the claim.

Keywords: dispositive rights, elements of the claim, change of the claim, change of the grounds of a claim, subject to proof, scope of claim.

ПРОБЛЕМА ИЗМЕНЕНИЯ ОСНОВАНИЯ ИСКА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

ВАРДУШ ЕСАЯН

СОИСКАТЕЛЬ КАФЕДРЫ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССА ЕГУ

В статье рассматриваются понятие и способы изменения основания иска в гражданском процессе Республики Армения.

На основе анализа процессуального законодательства РА, судебной практики и научных подходов к проблематике элементов иска и их изменения, автор приходит к заключению, что изменением основания иска следует рассматривать исключительно изменение фактического основания заявленных требований, несмотря на то, что в результате совершения данного распорядительного процессуального действия возможно изменение подлежащих применению норм права. По мнению автора, в праве истца на изменение иска распорядительное значение имеет изменение фактического основания. Что касается изменений в юридическом основании иска, то они являются результатом реализации данного права.

Автором обосновывается тезис о том, что правом на изменение основания иска обладает исключительно истец, а определение судом круга существенных обстоятельств, имеющих значение для разрешения дела, не может быть отождествлено с изменением основания иска.

Ключевые слова: распорядительные права, элементы иска, изменение иска, изменение основания иска, предмет доказывания, пределы иска

Բանալի բառեր – տնօրինչական իրավունքներ, հայցի տարրեր, հայցի փոփոխություն, հայցի հիմքի փոփոխություն, ապացուցման առարկա, հայցի սահմաններ

ՀԱՅՅԻ ՀԻՄՔԻ

ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐԸ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Քաղաքացիական դատավարությունում հայցի փոփոխմանն ուղղված դատավարական գործողությունը դիտարկվում է որպես տնօրինչական ակտ: Փոփոխելով հայցի տարրերը (առարկա, հիմքը)՝ հայցվորը, ըստ էության, հրաժարվում է սկզբնապես ներկայացված հայցից և պահանջում է, առանց սկզբնապես ներկայացված պահանջով վարույթը կարճելու, քննել փոփոխված հայցը: Հրաժարվելով սկզբնապես առաջադրված պահանջի իրավաչափության վերաբերյալ դատարանի պատասխանը ստանալու իրավունքից՝ հայցվորը միաժամանակ ձեռք է բերում փոփոխված հայցով վճռահատություն պահանջելու իրավունք:՝ Նշված հնարավորությունը, լինելով հայցային վարույթում տնօրինչականության սկզբունքի դրսևորում, լայն առումով «հայցի իրավունք» հասկացության բովանդակային տարրերից մեկն է, որի նշանակությունը մրցակցային դատավարության պայմաններում անխուսափելիորեն մեծանում է:

Ներկայումս դատավարական օրենսդրությունը հայցվորին թույլ է տալիս հայցը փոփոխել առանց կրկնակի հայց ներկայացնելու և պետական տուրք վճարելու՝ դրանով իսկ վերջինիս հնարավորություն տալով առաջին ատյանի դատարանում վարույթի ընթացքում ուղղելու թույլ տված թերացումները և ամրապնդելու իր իրավական դիրքորոշումը:

Հայցի փոփոխման եղանակներից է հայցի հիմքի փոփոխությունը:

Դատավարական օրենքը հստակ չի սահմանում «հայցի հիմք» հասկացությունը: Այդուհանդերձ, դատավարագիտության մեջ առավել ընդունված է հայցի հիմքի հետևյալ բնորոշումը. **հայցի հիմքն** այն փաստական հանգամանքների և իրավական նորմերի ամբողջությունն է, որոնք դրված են ներկայացված հայցապահանջների հիմքում և հիմնավորում են սուբյեկտիվ իրավունքի կամ օրինական շահի դատա-

կան պաշտպանության պահանջը:

Հարկ է նշել, որ հայցի հիմքի էության, դրա բովանդակության, տարրերի նշանակության մասին դատավարագիտության մեջ բավականին լուրջ բանավեճ կա: ՔՂՕ-ում տվյալ հասկացության լեզու բնորոշման բացակայության պայմաններում տվյալ հիմնահարցը բավականին երկար ժամանակ դատական պրակտիկայում տարատեսակ, հաճախ իրարամերժ, մեկնաբանությունների տեղիք է տվել: Քննարկվող հարցին որոշակիություն հաղորդեց ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԲԴ/0455/02/09 քաղաքացիական գործով 27.05.2011 թ. որոշումը, որի շրջանակներում, նպատակ հետապնդելով ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը, վճռաբեկ դատարանն անդրադարձավ հայցի հիմքի ու դրա տարրերի հարցին:

Հետևելով դատավարագիտության մեջ մեծապես ընդունված մոտեցմանը՝ վճռաբեկ դատարանը ՔՂՕ 87-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-5-րդ կետերի, 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և մի շարք այլ նորմերի համադրված վերլուծության արդյունքում հայցի հիմքում սահմանազատեց հայցի փաստական և իրավական հիմքերը՝ միաժամանակ ընդգծելով դրանց տարբերակիչ հատկանիշները և նշանակությունը:

Հայցի փաստական հիմքն այն հանգամանքներն են, որոնց վրա հիմնվում են հայցապահանջները, որոնց հետ, ըստ հայցվորի, նյութական իրավունքի նորմը կապում է իրավահարաբերությունների առաջացումը, փոփոխումը կամ դադարումը: Այդ հանգամանքների շրջանակը տնօրինչականության սկզբունքի ուժով որոշում է հայցվորը հայցը ներկայացնելիս, սակայն դատարանը, հիմք ընդունելով ՔՂՕ 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, իրավունք ունի ճշգրտելու այն փաստական հանգամանքների շրջանակը, որոնք գործի լուծման համար ունեն նշանակություն և ընկած են հայցապահանջի հիմքում:

Քաղաքացիական դատավարութիւն

Վճռարեկ դատարանն արձանագրել է, որ հայցի փաստական հիմքից պետք է տարբերել **հայցի իրավական հիմքը**՝ այն իրավական նորմերը, որոնք, ըստ հայցվորի, կարգավորում են վիճելի իրավահարաբերությունը, և որոնք հայցվորին հիմք են տալիս առկա փաստական հանգամանքների հետ միասին ներկայացնել համապատասխան պահանջ: Ըստ վճռարեկ դատարանի դիրքորոշման, որի հետ մենք լիովին համամիտ ենք, թեև ՔԴՕ 87-րդ հոդվածը հայցվորին չի պարտավորեցնում հայցադիմումում մատնանշել հայցի իրավական հիմքը՝ այն իրավական նորմերը, որոնց վրա հիմնվում է հայցապահանջը, այնուամենայնիվ, հայցվորը, բացի փաստական հանգամանքներից, կարող է հայցադիմումում նշել այն իրավական նորմերը, որոնց հիման վրա կողմերի միջև ծագել են համապատասխան իրավահարաբերություններ, և որը վերջինիս հիմք է տալիս առկա փաստական հանգամանքների հետ միասին ներկայացնել համապատասխան պահանջ՝ դրանով իսկ ձևավորելով հայցի իրավական հիմքը:²

Փաստորեն գործնականում հայցի կառուցվածքում փաստական և իրավական հիմքերի գոյությունը որևէ կասկած չի առաջացնում: Նման պայմաններում կարևոր իրավակիրառական նշանակություն ունի այն հարցը, թե հայցի որ հիմքը կարող է փոփոխվել հայցվորի տնօրինչական գործողության արդյունքում:

Գ.Լ. Օստկինան կարծիք է հայտնում, որ հայցի իրավական հիմքի փոփոխությունն անթույլատրելի է, քանի որ դրա արդյունքում հայցը ոչ թե փոփոխվում է, այլ փոխարինվում է սկզբնականի հետ որևէ առնչություն չունեցող այլ հայցով, խաթարվում է սկզբնապես ներկայացված հայցի ներքին նույնությունը:³ Տվյալ դիրքորոշման հիմքում ընկած է հեղինակի այն հետևությունը, որ հայցի իրավական հիմքը պաշտպանության ենթակա իրավունքն է: Գ.Լ. Օստկինայի տեսակետը միանշանակ ընդունելը դժվար է, քանի որ հայցի իրավական հիմքի փոփոխությունը ոչ միշտ է ազդում հայցի ներքին նույնության վրա: Այսպես, եթե վնասի հատուցման հայցի հիմքում սկզբնապես դրվել է Քաղ. օր. 17-րդ («Վնասների հատուցում») և 409-րդ («Պարտավորության խախտում»-ը առաջացած վնասները հատուցելը») հոդվածները, իսկ ապա այն հայցվորի կողմից լրացվում է Քաղ. օր. 417-րդ հոդվածի 3-րդ մասի դրույթով⁴, նման փոփո-

խության արդյունքում հայցի էությունը չի փոփոխվում, նրա ներքին նույնության վրա այն չի ազդում:

Կարծում ենք, որ հայցի հիմքի փոփոխությանն ուղղված տնօրինչական ակտի կատարմամբ կարող է փոփոխվել թե՛ հայցի փաստական, թե՛ հայցի իրավական հիմքը: Սակայն, մեր խորին համոզմամբ, խնդիրը պետք է դիտարկել փոքր-ինչ այլ տեսանկյունից:

Համամիտ ենք այն հեղինակների հետ, որոնք հայցի հիմքի փաստական և իրավական տարրերի միջև տեսնում են փոխադարձ կապ և փոխադարձավորվածություն:⁵

Վերը ներկայացված օրինակում երևում է, որ հայցի իրավական հիմքը նոր նորմով լրացնելու հետևանքով փաստացի լրացվում է նաև փաստական հիմքը: Այդ տնօրինչական գործողության կատարման արդյունքում Քաղ. օր. 17-րդ և 409-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավաբանական փաստերից զատ հայցի հիմքում հայտնվում են նաև 417-րդ հոդվածով նախատեսված իրավաբանական նշանակություն ունեցող հանգամանքներ:

Հայցի փաստական և իրավական հիմքերի փոխկապվածության մասին է վկայում իրողությունը, որ նույնիսկ այն դեպքերում, երբ հայցադիմումում հայցվորը չի վկայակոչում, իր կարծիքով, կիրառելի իրավական նորմը, որի հիման վրա իր մոտ ծագել է համապատասխան սուբյեկտիվ իրավունք, այդ նորմերը կանխորոշվում են հայցի փաստական հիմքում դրված հանգամանքներով: Դատարանը պարտավոր է իրավական գնահատական տալ, իրավաբանորեն որակել հենց այդ փաստական հանգամանքները:⁶ Այսպես, եթե հայցվորը, առանց Քաղ. օր. 491-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը վկայակոչելու, պահանջում է համաչափորեն իջեցնել առուվաճառի պայմանագրով իրեն հանձնված ոչ պատշաճ որակի ապրանքի գինը, պատասխանողի հետ առուվաճառի պայմանագրի կնքման և ոչ պատշաճ որակի ապրանքի հանձնման փաստերը վկայակոչելու հանգամանքն ինքնին դատարանին ստիպում է հայցի հիմքում դիտարկել հենց վկայակոչված նորմը, որը սահմանում է նման դեպքերում գնորդի՝ ապրանքի գնի համաչափ իջեցում պահանջելու իրավունքը: Հայցի փաստական հիմքում նման հանգամանքներ դրված լինելու պայմաններում քննարկման առարկա չի կարող լինել, օրինակ, Քաղ. օր. 491-րդ հոդվածի

2-րդ մասը, որը սահմանում է որոշակի հանգամանքների առկայության դեպքում գնորդի՝ ապրանքի փոխարինում պահանջելու իրավունքը:

Հայցի փաստական և իրավական հիմքերի մասն փոխկապվածությունն է, ըստ էության, հիմք տալիս որոշ հեղինակների պնդելու, որ հայցի հիմքը փոխելը մի իրավանորմից այլ իրավանորմի անցնելն է:⁷ Գ.Մ. Արզումանյանը վկայակոչում է, օրինակ, այն դեպքը, երբ «վնասի հատուցման հայցի հիմքը (Քաղ. օր.1058-րդ հոդված) հայցվորի կողմից լրացվում է նրանով, որ վնասը պատճառվել է առավել վտանգի աղբյուրով, ինչն անհրաժեշտություն է առաջացնում կիրառելու այլ՝ Քաղ. օր. 1072-րդ հոդվածի նորմը»:⁸ Նման անցման միջոցով հայցի հիմքի փոփոխումը (լրացումը), անկասկած, հանգեցնում է կիրառման ենթակա նորմերի շրջանակի փոփոխության: Սակայն, կարծում ենք, որ դա հայցի փաստական հիմքում կատարված փոփոխությունների հետևանք է: Քաղ. օր. 1072-րդ հոդվածի նորմի կիրառման անհրաժեշտությունը տվյալ դեպքում ծագում է լրացուցիչ փաստական հանգամանքով՝ առավել վտանգի աղբյուրով վնասը պատճառելու փաստով հայցի փաստական հիմքը լրացնելու արդյունքում:

Հայցի հիմքի փոփոխությունն պետք է համարել ոչ թե դրա իրավական, այլ փաստական հիմքի փոփոխությունը, թեկուզև այն կարող է ինքնաբերաբար հանգեցնել հայցի նկատմամբ կիրառման ենթակա իրավական նորմերի շրջանակի փոփոխության: Հայցի հիմքի փոփոխման իրավունքի տեսանկյունից տնօրինչական ակտի նշանակությունն պետք է տալ փաստական հիմքի փոփոխությանը: Միայն այն ունի առաջնային նշանակություն: Հայցի իրավական հիմքերում կատարվող փոփոխություններն ընդամենը տվյալ դատավարական գործողության հետևանք են:⁹

Գործող ԲԴՕ-ի և ձևավորված դատական պրակտիկայի վերլուծությունը թույլ է տալիս նկատել, որ հայցի փաստական հիմքի որակական փոփոխությունը հնարավոր է երկու եղանակով՝

- 1) հայցի հիմքում սկզբնապես դրված փաստական հանգամանքներն այլ հանգամանքներով փոխարինելով.
- 2) հայցի հիմքում սկզբնապես դրված փաստական հանգամանքների շրջանակը ճշգրտելով՝ դրանք ավելացնելով կամ պակասեցնելով:

Հայցի հիմքում սկզբնապես դրված փաստական հանգամանքներն այլ հանգամանքներով փոխարինելու միջոցով հայցի հիմքի փոփոխությունը տեղի է ունենում բոլոր այն դեպքերում, երբ հայցվորն իր հայցապահանջները հիմնավորելու համար հրաժարվում է սկզբնապես հիշատակված հանգամանքներից՝ փոխարենը հայցի հիմքում դնելով այլ հանգամանքներ: Դա կարող է արվել տարբեր շարժառիթներով, օրինակ, այն դեպքերում, երբ հայցվորը գալիս է եզրահանգման, որ չի տիրապետում հայցի հիմքում դրված հանգամանքները հաստատող բավարար ապացույցների կամ համոզվում է տվյալ հիմքի փաստացի բացակայության մեջ:

Հնարավոր է, որ հայցի հիմքը փոխարինվի այն բանից հետո, երբ հայցվորը համոզվի, որ սխալ հիմքերով է ներկայացրել հայցապահանջը, վկայակոչված հանգամանքները գործի լուծման համար նշանակություն չունեն, վերաբերելի չեն և այլն: Այսպես, չի բացառվում, որ փոխառության գումարը բռնագանձելու պահանջի հիմքում հայցվորը սկզբնապես դնի փոխառու-պարտապանի կողմից այլ պարտավորության չկատարման փաստը: Հետագայում հասկանալով իր կողմից թույլ տրված սխալը (այլ պարտավորությունների չկատարման փաստը փոխառության գումարը հետ պահանջելու իրավունքի համար որևէ իրավական նշանակություն չունի)՝ նա իրավունք ունի փոխել հայցի հիմքը՝ սկզբնապես վկայակոչված փաստական հանգամանքների փոխարեն հայցի հիմքում դնելով պատշաճ փաստեր (փոխառության ժամկետի լրանալը, գումարը չվերադարձնելը):

Կարևոր գործնական նշանակություն ունի այն հարցը, թե կարող է արդյոք հայցվորը քննարկվող եղանակով փոփոխված հիմքով հայցը քննելուց ու լուծելուց հետո սկզբնական հիմքով կրկին դիմել դատարան նույն անձի դեմ միևնույն հայցապահանջով կամ մի հիմքով հայցապահանջը մերժելուց հետո ներկայացնել այն մեկ այլ հիմքով, եթե տվյալ հայցը, ըստ նյութական օրենսդրության, այլընտրանքային հիմքեր ունի:

Բանն այն է, որ մի շարք դեպքերում նյութական օրենսդրությունը միևնույն պահանջը ներկայացնելու համար արժևորում է տարբեր հանգամանքներ՝ իրավատիրոջը վերապահելով դրանցից յուրաքանչյուրի հիման վրա հայց ներկայացնելու այլընտրանքային հնարավորություն: Այսպես, Քաղ. օր. 622-րդ հոդ-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

վածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարձատուի պահանջով վարձակալության պայմանագիրը կարող է վաղաժամկետ լուծվել, եթե վարձակալը՝

1) գույքն օգտագործել է պայմանագրի պայմանների կամ գույքի նշանակության էական կամ բազմակի խախտումներով.

2) էականորեն վատթարացրել է գույքի վիճակը.

3) պայմանագրով սահմանված վճարման ժամկետը լրանալուց հետո երկու անգամից ավելի չի մուծել վարձավճարը.

4) վարձակալության պայմանագրով սահմանված ժամկետներում, իսկ պայմանագրում դրանց բացակայության դեպքում՝ ողջամիտ ժամկետում, չի կատարել գույքի հիմնական վերանորոգում այն դեպքում, երբ, օրենքին, այլ իրավական ակտերին կամ պայմանագրին համապատասխան, հիմնական վերանորոգում կատարելը վարձակալի պարտականությունն է:

Վարձակալության պայմանագիրը վաղաժամկետ լուծելու պահանջի հիմքում հայցվորը կարող է դնել վերը թվարկված հանգամանքներից (այլընտրանքային հիմքերից) յուրաքանչյուրը: Հայցի հիմքը փոփոխելու իրավունքի ուժով մինչև գործով դատաքննություն սկսվելը նա իրավասու է սկզբնապես ընտրված հանգամանքը (հիմքը) փոխարինել մեկ այլ հանգամանքով (օրինակ՝ վարձակալված գույքի վիճակը վարձակալի կողմից էականորեն վատթարացնելու փաստը վարձավճարը պայմանագրով սահմանված վճարման ժամկետը լրանալուց հետո երկու անգամից ավելի չվճարելու փաստով):

Կարծում ենք, որ փոփոխված տեսքով հայցը դատարանի կողմից մերժելը որևէ կերպ չի խոչընդոտում վարձատուին սկզբնական հիմքով կրկին դատարան դիմելու հարցում: Ինչպես հայցի առարկան փոխելու դեպքում է, հայցի հիմքի փոփոխությունը ևս չի կարող որակվել որպես հայցից հրաժարում: Հայցի հիմքի փոփոխությանն ուղղված տնօրինչական գործողության կատարմամբ սկզբնական հայցը քննելու և լուծելու դատարանի պարտականությունը, ըստ էության, տրանսֆորմացվում է փոփոխված հիմքով հայցը քննելու և լուծելու պարտականության: Ընդ որում, դատարանն իրավասու չէ փոփոխված հայցը քննելիս անդրադառնալու այլ փաստական հազամանքներին, որոնք փոփոխության արդյունքում հայցվորի կողմից հանվել

են հայցի հիմքից:¹⁰ Սկզբնապես ներկայացված փաստական հանգամանքի հիման վրա իրավունքի պաշտպանություն հայցելու անձի իրավունքը չի դադարում: Իսկ քանի որ ՔԴ-Օ 91-րդ և 109-րդ հոդվածները բացառում են նույն պահանջով նույն անձի դեմ բացառապես նույն հիմքերով կրկնակի դատարան դիմելու հնարավորությունը, կարելի է եզրակացնել, որ դատարանի քննության առարկա չդարձված (ըստ էության լիովին նոր) հիմքով դատարան դիմելու իրավունք անձն ունի:

Հայցի հիմքի փոփոխությունը դրանում սկզբնապես դրված փաստական հանգամանքների շրջանակը ճշգրտելով հնարավոր է երկու եղանակով՝

1) հայցի սկզբնական հիմքը նոր հանգամանքներով լրացնելով, օրինակ՝ վնասի հատուցման հայցի հիմքը (Քաղ. օր.1058 -րդ հոդված) կարող է հայցվորի կողմից լրացվել նրանով, որ վնասը պատճառվել է առավել վտանգի աղբյուրով.

2) հայցի սկզբնական հիմքից այս կամ այն հանգամանքը հանելով, օրինակ՝ մի քանի անձանց հանցավոր գործողություններով պատճառված վնասը հատուցելու մասին հայցի հիմքից կարող է հանվել վնասը համատեղ պատճառելու հանգամանքը (Քաղ. օր. 1073-րդ հոդված):

Նշված բոլոր դեպքերում հայցի փաստական հիմքը նոր հիմքով չի փոխարինվում, տեղի է ունենում հայցապահանջի հիմքերի ճշգրտում: Նման ճշգրտման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նրանով, որ իրավունքի կամ օրինական շահի պաշտպանության պահանջ ներկայացնող անձը ոչ միշտ է իմանում, թե ինչպիսի փաստական հանգամանքներ կարող են դրվել տվյալ հայցապահանջի հիմքում, որ փաստերն են արժևորվում նյութական օրենսդրությամբ, այլ կերպ ասած՝ ո՞ր փաստերի հետ է վիճելի իրավահարաբերությունը կարգավորող օրենքը կապում վիճելի սուբյեկտիվ իրավունքների և պարտականությունների ծագումը, փոփոխումը և դադարումը:

Հայցի (ներառյալ՝ դրա հիմքի) փոփոխման իրավունքը պատկանում է հայցվորին և ոչ թե դատարանին: Դատարանը պարտավոր է հայցը քննել հայտարարված կամ հայցվորի կողմից փոփոխված տեսքով: Դատարանն իր նախաձեռնությամբ, առանց հայցվորի համաձայնության, ընդհանուր կանոնի համաձայն, չի կարող քննարկել ոչ միայն նրա կողմից պատասխանողին չներկայացված պա-

հանջներ, այլ մաս հետագոտել փաստական հանգամանքներ, որոնք որևէ կերպ կապված չեն հայցվորի կողմից հայցի հիմքում դրված հանգամանքների հետ: Եթե դատարանը, խախտելով հայցվորի իրավունքը, իր նախաձեռնությամբ շեղվում է հայցի առարկայի և հիմքի շրջանակներից, ապա նման վճիռը ճանաչվում է անօրինական:

Այդուհանդերձ, դատարանի նախաձեռնությամբ հայցի հիմքը փոխելու հնարավորությունը դատավարագիտության բանավեճային հարցերից է:

Գ.Մ. Արզումանյանի կարծիքով, ՀՀ գործող օրենսդրությունը նման իրավունք դատարանին ընդհանրապես չի վերապահում, նման փոփոխությունն անթույլատրելի է, քանի որ ԶԴ-Օ-ում բացակայում է համապատասխան նորմը:¹¹

Ռուս դատավարագետ Գ.Լ. Օսկինայի կարծիքով, հայցի հիմքը փոփոխելու դատարանի իրավունքը բխում է ՌԳ ԶԴ-Օ 58-րդ հոդվածի 2-րդ մասից, որի համաձայն՝ դատարանը որոշում է, թե գործի համար որ հանգամանքներն ունեն նշանակություն, որ կողմին է անհրաժեշտ դրանք ներկայացնել, այդ հանգամանքները դնում է քննարկման, եթե նույնիսկ կողմերը նրանցից ոչ մեկի վրա չեն հենվում:¹²

Ս.Գ. Մեղրյանը գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների շրջանակը որոշելու և ապացուցման առարկան ուրվագծելու դատարանի իրավունքը դիտարկում է որպես հայցի և դրա դեմ ներկայացվող առարկությունների հիմքում ընկած հանգամանքների ճշգրտում, գործառույթ, որի իրականացմամբ դատարանը, որոշակիորեն սահմանափակելով կողմերի տնօրինչականությունը, իր նախաձեռնությամբ ապացուցման առարկայի մեջ մտցնում է փաստական հանգամանքներ, որոնց վրա կողմերը սկզբնապես չեն հենվել կամ նեղացնում է ապացուցման առարկան՝ դրա մեջ չներառելով կողմերի պահանջների կամ առարկությունների հիմքում դրված, սակայն իրավաբանորեն չարժևորվող հանգամանքները:¹³ Ըստ հեղինակի, ապացուցման առարկան որոշելով, կողմերի պահանջների և առարկությունների հիմքում ընկած հանգամանքների շրջանակը ճշգրտելով և ապացուցման պարտականությունը գործին մասնակցող ամձանց միջև բաշխելով, դատարանը, ըստ էության, որոշակիորեն փոփոխում է հայցի, հակընդդեմ հայցի և դրանց դեմ ար-

վող առարկությունների հիմքերը:¹⁴

Համաձայնվելով Ս.Գ. Մեղրյանի և Գ.Լ. Օսկինայի հետ այն հարցում, որ ապացուցման ենթակա հարցերի շրջանակը որոշելու դատարանի լիազորության իրականացումը կարող է որոշակիորեն ազդել հայցի հիմքում ընկած փաստական հանգամանքների ու դրանք ապացուցելու պարտականության վրա՝ վերջիններիս շրջանակի փաստացի ընդլայնման կամ նեղացման ձևով, այդուհանդերձ, գտնում ենք, որ հայցի հիմքը դատարանի նախաձեռնությամբ փոփոխելու հնարավորությունն ապացուցման առարկան որոշելու նրա լիազորության տեսանկյունից դիտարկելն այնքան էլ ճիշտ չէ:

Ինչպես նշում է Ս.Վ. Սախնովան, ապացուցման առարկան և հայցի ու առարկությունների հիմքերը նույնացնել չի կարելի, քանի որ այդ կատեգորիաները չեն համընկնում ո՛չ էության, ո՛չ բովանդակությամբ և ո՛չ իրավաբանական նշանակությամբ: Հայցի և առարկությունների հիմքերը, տվյալ իրավա-հարաբերությունը կարգավորող իրավական նորմերի հետ մեկտեղ, հանդես են գալիս որպես ապացուցման առարկայի ձևավորման գլխավոր աղբյուր:¹⁵ Ինչ վերաբերում է ապացուցման առարկան լրացնելու կամ դրանից որոշ ոչ վերաբերելի հանգամանքներ հանելու դատարանի իրավունքին, ապա վերջինս նախատեսված է այն դեպքերի համար, երբ կողմը հայցի (հակընդդեմ հայցի) հիմքում չի դրել օրենքով արժևորվող բոլոր հանգամանքները կամ դրել է հանգամանքներ, որոնք տվյալ գործի լուծման համար նշանակություն չունեն (վերաբերելի չեն):¹⁶

Դատարանն իրավունք չունի իր նախաձեռնությամբ փոխարինելու քաղաքացիական դատավարությունում անհրաժեշտ կողմի նախաձեռնությունը՝ հայցի հիմքում դրված փաստական հանգամանքը փոխարինելով այլ հանգամանքներով: Այսպես, եթե հայցվորը ներկայացրել է վարձակալության պայմանագիրը վաղաժամկետ լուծելու պահանջ՝ հիմքում դնելով այն հանգամանքը, որ վարձակալը (պատասխանողը) վարձակալված գույքի ոչ պատշաճ շահագործման արդյունքում էականորեն վատթարացրել է դրա վիճակը, հայցի հիմքում դրված տվյալ հանգամանքը դատարանը պարտավոր է մտցնել ապացուցման առարկայի մեջ: Ապացուցման առարկան որոշելուն ուղղված դատարանի լիազորությունը կարող է իրականացվել վար-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

ձակալության պայմանագիրը վարձատուի նախաձեռնությամբ վաղաժամկետ լուծելու բացառապես տվյալ հիմքի շրջանակներում: Քաղ. օր. 622-րդ հոդվածով, ինչպես նաև վարձակալության պայմանագրով նախատեսված մյուս հիմքերը տվյալ հայցի (գործի) լուծման համար որևէ նշանակություն չունեն, վերաբերելի չեն, և դատարանն իրավասու չէ դրանց անդրադառնալու: Միևնույն ժամանակ, եթե հայցվորը հայցի հիմքում դրել է այնպիսի հանգամանքներ, որոնք, ըստ նյութական օրենսդրության, վարձակալության պայմանագիրը վաղաժամկետ լուծելու հիմք չեն հանդիսանում, դատարանն իրավունք չունի իր նախաձեռնությամբ քննարկման առարկա դարձնել օրենքով և պայմանագրով նախատեսված հիմքերի առկայությունը կամ բացակայությունը, քանի որ դա կհակասի ոչ միայն տնօրինչականության, այլ նաև կողմերի մրցակցության և իրավահավասարության սկզբունքներին:¹⁷

Գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների շրջանակը որոշելու հարցում դատարանի ակտիվությունն ու հայեցողությունը սահմանափակվում են հայցի և դրա դեմ ներկայացվող առարկությունների հիմքում դրված հանգամանքներով, որոնք ներկայացված հայցապահանջի հետ մեկտեղ կանխորոշում են ապացուցման առարկան, ուրվագծում են դրա շրջանակները:

Անդրադառնալով ՔԴՕ 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ապացուցման առարկան որոշելու դատարանին տրված իրավասության սահմանադրականության հարցին՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իրավական դիրքորոշում է արտահայտել առ այն, որ ՔԴՕ 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիման վրա» բառակապակցության առկայության պայմաններում դատարանը չի կարող առաջ քաշել ապացուցման ենթակա այնպիսի նոր հանգամանք կամ փաստ, որն ընկած չէ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիմքում: Ըստ Սահմանադրական դատարանի. «Օրենսգրքի վիճարկվող դրույթն իր վերոհիշյալ բառակապակցությամբ կաշկանդում է դատարանին գործին մասնակցող անձանց ներկայացրած պահանջների և առարկությունների շրջանակով, ինչի արդյունքում երաշխավորվում է մրցակցության սկզբունքի պահպանումը և բացառվում է այս տեսանկյունից դատարանի

հնարավոր կամայականությունը»¹⁸:

Շարադրվածից հետևում է, որ դատարանի կողմից գործը լուծելու համար էական նշանակություն ունեցող ապացուցման ենթակա փաստերի որոշումը չի կարող նույնացվել հայցի հիմքի փոփոխման հետ: Գործը քննող դատարանը բոլոր դեպքերում պետք է պահպանի իր վարույթում գտնվող վեճի շրջանակներում չեզոք դիրք: Նա իրավասու չէ ոչ միայն փոփոխելու հայցի հիմքը, այլ նաև քննարկելու կողմերի պահանջների և առարկությունների հիմքում դրված հանգամանքները փոփոխելու անհրաժեշտության հարցը, նույնիսկ այն դեպքերում, երբ կողմերի համար բարենպաստ որոշակի հանգամանքներ պարզվել են գործում առկա նյութերից: Այսպես, եթե վերը ներկայացված իրավիճակում դատարանը գործի նյութերից տեսնում է, որ առկա են վարձակալված գույքն իր նպատակային նշանակությանն անհամապատասխան օգտագործելու փաստը հաստատող բավարար ապացույցներ, մինչդեռ հայցի հիմքում դրված է գույքի վիճակն էականորեն վատթարացնելու հանգամանքը, նա իրավունք չունի ուղղորդելու հայցվորին հայցի հիմքը փոփոխելու առաջարկությամբ կամ մման գործողություն կատարելու անհրաժեշտության մասին ակնարկով: Եթե դատավորը, ունենալով բարձր իրավաբանական որակավորում, տեսնում է հայցն արդյունավետ դարձնելու տեսանկյունից ավելի արժեքավոր հանգամանքներ, իսկ հայցվորը դրանք չի տեսնում (կամ անտեսում է), դա չի նշանակում, որ նա պետք է ուղղորդի կողմի տնօրինչական գործողությունները: Նմանապես դատարանն իրավասու չէ իր նախաձեռնությամբ կիրառել հայցային վաղեմություն, եթե պատասխանող կողմը մման միջնորդությամբ հանդես չի գալիս: Նման չեզոքությունը կողմերի մրցակցության և իրավահավասարության կարևորագույն գրավականներից ու երաշխիքներից մեկն է:

Ապացուցման առարկան որոշելու դատարանի կողմից գործողության շրջանակներում դատարանը, հիմք ընդունելով գործին մասնակցող անձանց պահանջները և առարկությունները, ինչպես նաև կիրառման ենթակա իրավական նորմերի բովանդակությունը, իրավասու է միայն ճշգրտելու հայցի քննության համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների շրջանակը՝ հայցադիմումում վկայակոչվածի համեմատ այն ընդլայնելով

կամ նեղացնելով:

Այսպես, եթե ներկայացվել է ոչ պատշաճ որակի ապրանքը պատշաճ որակի ապրանքով փոխարինելու պահանջ, որի հիմքում հայցվորը դրել է պատասխանողի կողմից առավաճառքի պայմանագրով որոշակի թերություններ պարունակող ապրանք հանձնելու փաստը, դատարանը հետազոտման առարկա պետք է դարձնի նաև թերությունների մասին նախապայմանի բացակայության փաստը, ինչպես նաև թերության բնույթը (բացահայտ, թաքցված, էական, ոչ էական), քանի որ տվյալ հիմքով տվյալ պահանջը քննելու

և լուծելու համար նշված հանգամանքներն ունեն էական նշանակություն (Քաղ. օր. 491 -րդ հոդված, մաս 2):

Նման դատավարական գործողության կատարմամբ հայցի առարկան չի փոփոխվում, այն մնում է նույնը, քանի դեռ բացակայում է հայցվորի նախաձեռնությունը: Պարզապես փոփոխվում (ճշգրտվում) է այն հանգամանքների շրջանակը, որոնք հայցվորի կողմից վկայակոչված հիմքով ներկայացված պահանջի բնույթի տեսանկյունից գործի լուծման համար ունեն իրավաբանական նշանակություն:

1. **Русинова Е.Р.** Распорядительные права сторон в гражданском процессе. Дисс... к.ю.н. Екатеринбург, 2003, с. 113.

2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԱԲԴ/0455/02/09 քաղաքացիական գործով 27.05.2011թ. որոշումը:

3. **Осокина Г.Л.** Иск: теория и практика. М., “Городец”, 2000, с. 149-167.

4. Քաղ. օր. 417-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է. «Չեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելիս պարտավորությունը չկատարած կամ անպատշաճ կատարած անձը պատասխանատվություն է կրում, եթե չապացուցի, որ պատշաճ կատարումն անհնար է եղել անհարթահարելի ուժի, այսինքն՝ տվյալ պայմաններում արտակարգ և անկանխելի հանգամանքների հետևանքով, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով կամ պայմանագրով: Նման հանգամանքներ չեն, մասնավորապես, պարտականությունների խախտումը պարտականի կոնտրագենտների կողմից, շուկայում անհրաժեշտ ապրանքների կամ պարտականի մոտ անհրաժեշտ դրամական միջոցների բացակայությունը»:

5. «Փաստերի իրավաբանական որակումը, գրում է Ս.Անտոլը,- ուղղակիորեն և անմիջականորեն կապված է հայցի հիմքի հետ և ազդում է վերջինիս իրավաբանական ճակատագրի վրա «փիմնավորվածություն» կատեգորիայի միջոցով»: **Амосов С.** Предмет доказывания в гражданском процессе // Хозяйство и право, 1997, N9, с. 178, http://www.juristlib.ru/book_386.html.

6. Հակառակ պարագայում դա կոխտարկվի որպես շեղում հայցի շրջանակներից, որը կոպիտ դատավարական խախտում է:

7. **Արզումանյան Գ.Մ.** Իրավունքների պաշտպանության հայցային ձևը, իրավ. գիտ. թեկն. ...

ատենախոսություն, Եր., 2006, էջ 119:

8. Նույն տեղում:

9. Հատկանշական է, որ տվյալ դիրքորոշումն իր արտացոլումն է գտել նաև «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասում, որը հայցի իրավական հիմքի փոփոխման հասկացություն չի նախատեսվում: Փոխարենը բացահայտվում է «հայցի փաստական հիմքի փոփոխում» հասկացությունը՝ «հայցի փաստական հիմքում դրված փաստերը փոփոխելը, նոր փաստ լրացնելը կամ հանելը»:

10. http://moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_5394019566_Qax_dat_26.11.2012.pdf.

11. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-2442/ՎԴ-քաղաքացիական գործով 21.12.2006թ. որոշումը:

11. Նույն տեղում, էջ 125:

12. **Осокина Г.Л.** О праве суда выйти за пределы исковых требований // Российская юстиция, М., 1998, N6, с. 40-41.

13. **Մարդան Ս.Գ.** Ապացուցման առարկայի հիմնախնդիրը քաղաքացիական դատավարությունում // Բանբեր Երևանի համալսարանի (իրավագիտություն), Եր., 2011, թիվ 134.3, էջ 48-49:

14. Տե՛ս նույն տեղում:

15. **Сахнова Т.В.** Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. М., «Волтерс Клувер», 2008, із 383.

16. Նույն տեղում, էջ 384:

17. **Русинова Е.Р.** Распорядительные права сторон в гражданском процессе. Дисс... к.ю.н. Екатеринбург, 2003, с. 138.

18. ՀՀ սահմանադրական դատարանի 08.12.2009 թ. թիվ ՍԴՈ-845 որոշման 9-րդ կետը:

ORIGIN AND DEVELOPMENT OF THE CASSATION PROCEEDING

ARTHUR NAZARETYAN
**POST-GRADUATE STUDENT OF THE RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) UNIVERSITY**

This article relates to the origin and development of cassation proceeding, which was founded in France during the reign of King Francis I in the 16-th century. To understand its real meaning we have mentioned the procedure of appeal judgments /according to the present legislation-appeal/, existing in the Ancient Rome and generally in the Middle Ages. The peculiarities of the origin of cassation proceeding of Germany, which lawmakers of the Russian Empire had factually taken during the judicial reforms in 1860s, were also indicated. The latter, having some amendments also exists in the Republic of Armenia.

Keywords: Roman law, legislation procedure, formulary procedure, emergency (extraordinary) procedure, cassation proceeding, Court of Cassation, cassation stage, cassation decision

ВОЗНИКНОВЕНИЕ И РАЗВИТИЕ КАССАЦИОННОГО ПРОИЗВОДСТВА

АРТУР НАЗАРЕТЯН
**СОИСКАТЕЛЬ РУССКО-АРМЯНСКОГО
(СЛАВЯНСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА**

Статья относится к возникновению и развитию кассационного производства, которая основана во Франции в 16-ом веке в период правления короля Франциска Первого. Для правильного понимания сути статьи сделана также ссылка на процедуру обжалования решений, существовавших в Древнем Риме и вообще в Средневековье.

Также изложены особенности возникновения германского кассационного производства, которые взяли законодатели Российской Федерации в период судебных реформ 1860 годов. Последнее с определенными изменениями действует также в Республике Армения.

Ключевые слова: Римское право, легисакционный процесс, формулярный процесс, чрезвычайный (внеочередной) процесс, кассационная производства, кассационный суд, кассационная стадия, кассационное постановление

Բանալի բառեր - հռոմեական իրավունք, լեգիսակցիոն դատավարություն, ֆորմուլյար դատավարություն, արտակարգ (էքստրաօրդինար) դատավարություն, վճռարեկ վարույթ, վճռարեկ դատարան, վճռարեկ ատյան, վճռարեկության փուլ, վճռարեկ որոշում

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՂԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Արթուր ՆԱԶԱՐԵԹՅԱՆ
Հայ-ռուսական (Մլավոնական) համալսարանի
քաղաքացիական իրավունքի և քաղաքացիական
դատավարության ամբիոնի հայցորդ

ՎՃՌԱԲԵԿ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԾԱԳՈՒՄԸ ԵՎ ՉԱՐԳԱՅՈՒՄԸ

Քաղաքացիական դատավարությունում դատական ակտերի բողոքարկման ինստիտուտի ծագման ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը կասկած չի հարուցում, քանի որ այն բույսատրում է ավելի լավ պարզաբանել այս ինստիտուտը կարգավորող իրավական նորմերի բովանդակությունը, մշակել դրանց կատարելագործման առաջարկություններ:

Նշենք, որ հիշյալ ինստիտուտի սկիզբը դրվել է Հին Հռոմում: Հռոմեական քաղաքացիական դատավարության սկզբնական ձևերն էին Լեգիսակցիոն և Ֆորմուլյար դատավարությունները:

Լեգիսակցիոն դատավարությունը (legisactio) հռոմեական իրավունքի առաջին և հնագույն ձևն է, որն իրենից ներկայացնում էր օրենքից բխող հայց՝ հակառակ ինքնիրավության:

Դատավարության այդ ձևը բաղկացած էր երկու փուլից՝ 1. in iure, որը դատական մագիստրատի (դատական պաշտոնյաներ ռեկսի, կոնսուլի, ավելի ուշ՝ պրետորի) գործունեության բնագավառն էր: Անձը, որն իր իրավունքը խախտված էր համարում, որպեսզի գործ հարուցեր դատարանում, այդ մասին պետք է հայտարարություն աներ մագիստրատին, որը դրոշում էր հայցվորի պահանջի թույլատրելիությունը և իրականությանը դրա համապատասխանության պայմանները: Այդ փուլի նպատակն էր պարզել, թե ներկայացված պահանջը կարող է լինել դատաքննության առարկա:

Մագիստրատը ներկայացնում էր խախտված սուբյեկտիվ իրավունքը դատարանում պաշտպանելու հնարավորությունը, այսինքն՝ հայցը ոչ թե բողոք, այլ միայն այն դեպքում, երբ պահանջը համապատասխանում էր օրենքին և դրա ձևակերպումներին: Այս փուլում գործում էր «կա հայց, չկա և դատական պաշտպանության իրավունք» կարգախոսը: Հաջորդը in iudicio փուլն էր: Այս փուլում վեճն ըստ էության լուծվում էր դատավորի կողմից: Այն կարող էր սկսվել դատաքննությունից առնվազն 30 օր շուտ, որի նպատակն էր կողմերին ապացույցներ հավաքելու հնարավորություն ընձեռելը: Նշանակված ժամկետում կողմերը ներկայանում էին դատարան, դատաքննությունն սկսվում էր վեճի էությունը կողմերի շարադրելուց հետո, իսկ ասպա նրանք մանրամասնորեն շարադրում էին պնդումների հիմքերը: Դատավորն ասպացույց-

ները գնահատում էր իր սեփական հայեցողությամբ և հայտարարում էր գանգատարկման ոչ ենթակա իր բանավոր վճիռը: Արդյունքում in iure վարույթը հանգում էր վեճի կարճման (litis contestatio), որը նշանակում էր, որ միևնույն գործով կրկին անգամ նույն հայցն անթույլատրելի է:

Հետագայում՝ դատական իրավունքի ժամանակաշրջանում, լեգիսակցիոն իրավունքին փոխարինելու եկավ, այսպես կոչված, ֆորմուլյար դատավարությունը, որտեղ ի դեմս պրետորի ընդլայնվեց պետության դերը: Ի տարբերություն վաղ հռոմեական իրավունքի՝ պրետորն այստեղ ձևակերպում էր հայցը (հայց-մեղադրանք), այսինքն՝ վեճին տալիս էր իրավաբանական որակավորում:

Ֆորմուլյար դատավարությունում կենտրոնական տեղ էր զբաղեցնում գրավոր ձևակերպումը (ֆորմուլան), որը պրետորը տալիս էր դատավորին ղեկավար հրահանգի (դիրեկտիվի) ձևով: Պահանջվում էր վճիռ կայացնել դրա հիման վրա: Պրետորների ձևակերպման միջոցով փաստորեն իրավաստեղծ գործունեություն էր իրականացվում. հայցի իրավունքի ճանաչումը նշանակում էր նյութական իրավունքի ճանաչում: Ըստ դրում՝ պրետորի ձևակերպման հիմնական մասեր էին՝ 1) մեղադրանքը (intentio), որտեղ նշվում էր դատավորի անունը, շարադրվում էին հայցապահանջները, ցույց էր տրվում այն իրավունքը, որով հայցվորը հիմնավորում էր իր պահանջները: Այն սկսվում էր, «Եթե պարզվի» բառերով, 2) նկարագրական մասում (demonstrativo) շարադրվում էր գործի կազմը (հանգամանքները՝ ֆաբրլան), թվարկվում էին այն իրավաբանական փաստերը, որոնք հիմնավորում էին հայցվորի իրավունքը և պատասխանողի պարտականությունը: Այն սկսվում էր «որքանով» բառով, 3) ցուցում (condemnatio), որով դատավորին իրավունք էր վերապահվում դատել կամ արդարացնել պատասխանողին: Այն, ինչ նշված էր ցուցման մեջ, վճռորոշ նշանակություն ուներ, եթե նույնիսկ դա հակասեր մեղադրանքին (սկսվում էր պետության միջամտությունը դատավարության նյութաիրավական կողմին՝ Ա. Ն.):

Պրետորի ձևակերպման մեջ մասնավոր հայցին կամ այլ կերպ ասած՝ հայց-մեղադրանքին հաջորդում էին հայցի դեմ պատասխանողի առարկությունները, եթե դրանք ուղղված էին հայ-

ՀՈՒՑԵՆՏՐԱԲԵՐ – ՆՈՑԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական դատավարութիւն

ցը ժխտելուն: Իսկ եթե պատասխանողը չէր առարկում հայցի դեմ, բայց ժխտում էր պահանջը կատարելու իր պարտականությունը, կամ եթե առարկում էր մեղադրանքում առաջադրված հայցապահանջների դեմ, ապա դատավարությունը լեգիսլացիոն դատավարության նման և կողմերի իրավահավասարության պայմաններում ընթանում էր երկու փուլով՝ 1) in iure, որտեղ հայցվորն իր պահանջները շարադրում էր ցանկացած ձևով (բանավոր կամ գրավոր): Պրետորը, լսելով հայցվորի պահանջները և պատասխանողի առարկությունները և որոշելով (ճանաչելով) հայցի թույլատրելիությունը, կազմում էր գրավոր ձևակերպում, որը հանդիսանում էր հայցվորի պահանջների և պատասխանողի առարկությունների իրավաբանական արտահայտությունը, և այն ուղարկում էր դատարան, 2) in iudicio, որը դատարանում սկսվում էր կողմերի կողմից ապացույցների շարադրմամբ, բանի որ դատարանը պրետորի ձևակերպումից արդեն գիտեր, թե իր առջև ինչ հարց է դրված: Վարույթն ընթանում էր բանավոր ձևով ապացույցների ազատ գնահատման պայմաններում: Ապացուցման էին ենթակա միայն վիճելի փաստերը: Եվ որ ամենակարևորն է այսօրվա տեսանկյունից, հայցվորն ապացուցում էր իր հայցը, իսկ պատասխանողը՝ իր առարկությունները հիմնավորող փաստերը, բայց գործի ելքն ամբողջությամբ կախված էր պրետորի ձևակերպման բովանդակությունից:

Դատավարության նշված ձևերը հնարավորություն չէին վերապահում դատարանի որոշումների բողոքարկման համար: Ավելի ուշ ֆորմուլյար դատավարությունում թույլատրվեց առաջինը որոշումներից դուրս բերել այն կայացրած դատավորի մտավոր անառողջ պատճառաբանությունները:

Հետագայում՝ հռոմեական հետդասական իրավունքի ժամանակաշրջանում, երբ ուժեղացավ պետությունն ու իրավունքը, որոնք սկսեցին ծառայել սովյալ երկրում գոյություն ունեցող քաղաքական վարչաձևին (ռեժիմին), դատավարության մրցակցային ձևը, որն ընդունված էր հռոմեական իրավունքին հետևող արևմտաեվրոպական բոլոր երկրներում, ենթարկվեց տարբեր փոփոխությունների, բայց գլխավորն այն էր, որ և՛ քաղաքացիական, և՛ քրեական գործերով կողմերի մրցակցության դերը հետագա դարերում գնալով նվազեց, դատավարության մրցակցային ձևի մեջ աստիճանաբար մտան, այսպես կոչված, քննչական (եկեղեցական դատարաններում՝ նաև հավատաքննչական) տարրեր, որոնք կողմերի մրցակցության (մրցակցային դատավարության) փոխարեն ուժեղացրին դատարանի դերը վիճող կողմերի (քաղաքացիական գործերով վիճող կողմեր էին հայցվորը և պատասխանողը) իրավունքներն ու պարտականությունները պարզելու³, իսկ քրեական գործերով՝ հանցագործության բացահայտումը և քննությանը

քննիչներին ու դատավորներին վերապահելու՝ հարցերում: Այն ժամանակ քաղաքացիական և քրեական իրավունքները, քաղաքացիական և քրեական դատավարություններն իրարից չէին տարանջատվել⁴:

Դատավարության այս ձևն իրավագիտության մեջ կոչվում է արտակարգ (արտասովոր կամ էքստրաօրդինար) դատավարություն: Այն քննչական դատավարություն էր, որ անգլիական իրավաբանների բնորոշմամբ կոչվեց «փնկվիզիցիոն», ֆրանսիացիների բնորոշմամբ՝ ավանդական, լեի գիտնականների բնորոշմամբ՝ «խառը», (քննչական-մրցակցային կամ մրցակցային-քննչական) և հռոմեական տարրերով հանդերձ արևմտաեվրոպական երկրներում, նաև՝ ռուսական կայսրությունում գործառվեց մինչև 19-րդ դարի 60-ականները: Այն Արևելյան Հայաստանում սկսեց աստիճանաբար ներդրվել Ռուսաստանին միանալուց հետո՝ մինչև 1860-ականների դատաիրավական բարեփոխումները:

Քննչական դատավարության առանձնահատկությունն այն էր, որ այստեղ էականորեն ասիմետրիկ էր ակտիվությունը, և արդարադատության հարցում ուժեղացավ պետության, նրա շահերն արտահայտող մարմնի՝ դատարանի դերը, գործի փաստական կողմի հետազոտման և հաստատման, նյութաիրավական ճշմարտության բացահայտման գործում մեծ նշանակություն ձեռք բերեց քննչական սկզբունքը: Քննչական (հետախուզական) սկզբունքը բնութագրող ամենաառաջին հատկանիշն այն էր, որ այստեղ մեկ անձի մեջ իրար միացան (կենտրոնացան) մեղադրյալի, դատարանի և պաշտպանի գործառույթները: «Ստեղծվում է դատավարության տեսակ, որը «հետախուզություն» անվան տակ սկզբում որպես մրցակցային դատավարություն հակադրվում է «դատարանին», բայց հետագայում, «տերունական գործ» հասկացության ընդարձակմանը զուգընթաց, ամբողջովին դուրս է մղում «դատական» (մրցակցային) վարույթը»:

«Քննչական դատավարություն» եզրույթի տակ իտալացի գիտնական Մ.Կասպելլետին առանձնացրել է դրա երեք նշանակություն՝ ա) պատմական տեսանկյունից այդ եզրույթը նշանակում է գաղտնի դատական վարույթներ, որ անցկացվում են դատավորների կամ պետական աստիճանավորների կողմից՝ առանց դատավարական երաշխիքների պահպանման, բ) վարույթ, որտեղ դատավորը կամ պետական աստիճանավորը՝ ի դեմս դատախազի նշանակալի իրավունքներ ունի վեճի առարկան հսկելու համար, որը կապված է նյութական իրավունքի և դատավարության հանրայնացման ընթացքի հետ և որոշ երկրներում գոյություն ունի նաև այսօր, գ) եզրույթը կարող է ընկալվել ուղղակի որպես դատարանի (դատավորի) իրավունք՝ վարույթի զարգացման վրա հսկելու

առումով, որն այսօր գործնականորեն առկա է բոլոր երկրներում:

Քննչական դատավարությունն ուներ հետևյալ հիմնական բնութագրիչները. այն բացառապես գրավոր էր, դրանում ապացույցների հետազոտումն անմիջական չէր, ապացույցների գնահատումը խիստ ձևական էր, վարույթը փակ էր, կողմերն ինչպես նյութական, այնպես էլ ձևական տեսակետից վարույթի շարժման վրա ունեին լրիվ վերահսկման իրավունք⁷:

Դատավարության քննչական տեսակն էլ ավելի վատթար դրսևորումներ ուներ ռուսական կայսրությունում, որում Արևելյան Հայաստանի միացման պահին գործող դատական համակարգը բարդ էր ու խճճված: Դատարանը, որ մեծապես կախված էր պետական վարչակազմից (ադմինիստրացիայից), կառուցված էր դասային սկզբունքով: Բացի այդ, գոյություն ունեին բազմաթիվ հատուկ դատարաններ՝ զինվորական, հոգևոր, առևտրային, հողաչափական և այլն:

Դատական գործառնություններ էին իրականացնում նաև վարչական մարմինները՝ նահանգային վարչությունները և ոստիկանության մարմինները: Դատարաններում գերիշխում էր դատավարության քննչական (հետախուզական) ձևը, որը դատավոր-քննիչին հակադրում էր հետախուզման առարկան: Մեղադրանքի իրավունքը պատկանում էր պետությանը, մեղադրյալն իր իրավունքներն իրականացնում էր միայն քննիչի ընձեռած սահմաններում, հետապնդման ավարտման պահը որոշում էր քննիչը: Վարույթն ընթանում էր փակ դռների հետևում, խիստ գաղտնի, գրավորության սկզբունքը (դատավարության գրավոր ձևը) ենթադրում էր, որ դատարանը գործը լուծում է ոչ թե դրա նյութերին անձամբ ծանոթանալու, մեղադրյալի և վկաների բանավոր և անմիջական հարցաքննության հիման վրա, այլ հենվելով քննության ժամանակ ստացված գրավոր նյութերի վրա: Ապացույցները գնահատվում էին ձևական համակարգով, դրանց ուժը կանխորոշված էր օրենքով, որը սահմանում էր, թե ինչը կարող է և ինչը չի կարող լինել ապացույց: Օրենքը սահմանում էր նաև թույլատրելի ապացույցների արժանահավատության աստիճանը՝ դրանք բաժանելով կատարյալների և անկատարների: Կատարյալների մեջ գերապատվությունը տրվում էր գրավոր տեղեկանքներին, պայմանագրերին, մեղադրյալի ինքնախոստովանությանը, մեղադրյալը վերաժվում էր հետախուզական գործունեության օբյեկտի և այլն:

Դատավարության լեզուսակցիոն և ֆորմուլյար տեսակները վճռաբեկ բողոքարկում չէին համարվում, քանի որ դրանցում վճիռների վերանայում (այսօրվա իմաստով՝ բողոքարկում) և ուղղում առկա չէր:

Օգոստինոս կայսրի ժամանակաշրջանում լայն

նորեն զարգացավ բողոքարկման համակարգը. դատարանի (դատավորի) որոշումները բողոքարկվում էին քաղաքային պրետորին, իսկ նրա որոշումները՝ պրետորների ղեկավարին, երբ գործն անցնում էր բոլոր ատյանները, ապա թույլատրվում էր դիմել կայսրին՝ որոշումը բեկանելու խնդրանքով: Այդ ժամանակաշրջանում բողոքարկման ինստիտուտի առանձնահատկությունն այն էր, որ դատարանի որոշումները բողոքարկվում էին ոչ թե դատական մարմիններին, այլ վարչական մարմիններին և պաշտոնատար անձանց⁸: Այդ համակարգի արդյունավետությունը շատ ցածր էր և ծնվեց «դժգոհություն ստորադաս ատյանի դատարանների որոշումների հանդեպ, որոնք կորցնում էին իրենց հեղինակությունը և դատավարական ծանրակշռությունը»⁹:

Հուստինիանոս կայսրի ժամանակաշրջանում (527-565թթ.) ստեղծվեց դատական համակարգի աստիճանակարգություն (հիերարխիա): Առաջին ատյանի դատարանը գտնվում էր պրովինցիայի կառավարիչների ենթակայության տակ, նրանցից բարձր կանգնած էին պրետորների պրեֆեկտները և փոխերեցները, որոնց լիազորությունների մեջ մտնում էր բողոքների քննումը¹⁰:

Դատական գործավարությունում կիրառվող կանոնների զարգացման հետ մեկտեղ անհրաժեշտություն առաջացավ դատական փաստաթղթերը ձևակերպել գրավոր ձևով, ինչպես նաև արգելվում էր նույն գործով ավելի քան երկու վճռաբեկ բողոք տալը: Ե.Բորիսովայի կարծիքով՝ Հուստինիանոս կայսրի գահակալման ժամանակ բողոքարկումն ստացավ վերջնական ձևակերպում և ամրագրվեց որպես դատարանի որոշումների գանգատարկման միջոց¹¹:

Միջնադարում դատարանի վճիռների բողոքարկման ինստիտուտը զարգանում էր նաև Եվրոպական երկրներում՝ որպես հռոմեական իրավունքի ռեցեսպիա¹²:

XVI-րդ դարում Ֆրանսիական դատավարությունում երևան եկավ վճռաբեկ վարույթը որպես դատավարության ինքնուրույն փուլ: Քաղաքացիական գործերի վճռաբեկ վերանայումը ծագել է Ֆրանցիսկ Առաջին (1515-1547թթ.) թագավորի օրոք: Հիմնվելուց հետո սկզբում այն ծառայում էր որպես փաստական սխալների, անորոշ որոշումների, որոշման մեջ միմյանց հակասող մասերի վերանայման միջոց: Ավելի ուշ Ֆրանցիսկ Առաջինը վերանայման համար ավելացրեց նաև դատավարության ձևի և ծեսի խախտումը և դատավորների որոշումների անճշտությունները:

1579թ. Հենրի Երրորդի հրամանագրով ուղղակիորեն սահմանվեց, որ «որոշումները կարող են վճռաբեկության կարգով քննվել և փոփոխվել գերագույն վճիռներով սահմանված կարգով, եթե խնդիրը (հարցը) վերաբերում է իրավունքին»¹³:

1667թ. Լյուդովիկոս XIV-ի Օրդոնանսի (հրա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

մանագրի) համաձայն՝ թագավորի դատական խորհուրդն իրավունք ստացավ բեկանելու (վերացնելու) դատարանի անօրինական վճիռները, և դրանք վերադարձնելու Ֆրանսիայի խորհրդարանին՝ նոր քննարկման համար:

1667թ. Օրդոնանսով սահմանվեց, որ «այն որոշումները, որոնք հակասում էին թագավորական օրենքներին, պիտի չեղյալ համարել, անվավեր», ինչպես նաև կայսրի խորհրդին ուղղակիորեն արգելվեց ըստ էության քննելու մնաց գործերը¹⁴:

«Վճռաբեկ բողոքը», «վճռաբեկ ստյան», «վճռաբեկ վարույթ», «վճռաբեկության կարգով դատական ակտերի վերանայում», «վճռաբեկ ինստիտուտ», հասկացության հիմքում ընկած են լատիներեն «quasso» և ֆրանսերեն «Kasser» եզրույթները, որ հայերեն նշանակում են «վերացնում են», «ոչնչացնում են», «կտրում են»: Տվյալ դեպքում խոսքը վերաբերում է օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերն ավելի բարձր դատական ատյանի կողմից վերանայելուն կամ բեկանելուն: Այդ կերպ վճռաբեկ վարույթն իրականացնում է ոչ թե գործն ըստ էության կրկնակի քննության միջոցով, այլ ստուգում է օրինական ուժի մեջ մտած վճռի կամ որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունը¹⁵:

Այսպիսով, երևան եկավ վճռաբեկության ինստիտուտը՝ դատական ակտերի բողոքարկման ավելի ուշ (հետագա) ձևը, որպեսզի ավելի հստակ սահմանազատվի վճռաբեկ (դատական ակտերի ստուգման առարկա էր նյութական իրավունքը կամ դատավարական նորմի ճիշտ կիրառումը) և վերաքննիչ (գործի կրկնակի վերանայում) վարույթները, 1738թ. կայսրի խորհրդի համար հրատարակվեց գործերի վերանայման կանոնակարգ:

1790թ. կայսերական դեկրետով հիմնադրվեց վճռաբեկ դատարանը, որին իրավունք վերապահվեց բեկանելու դատարանի որոշումները, եթե առկա էր օրենքի և դատավարության ձևի խախտում, դրա մեջ չէր մտնում գործերն ըստ էության վերանայելը: Վճռաբեկ դատարանը կազմված էր երեք պալատից՝ քաղաքացիական, քրեական և բողոքների քննության:

1806թ. ընդունվեց Ֆրանսիայի քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը, որն իր կարգավիճակով դարձավ քաղաքացիական գործերով արդարադատություն իրականացնելու հիմքը:

Այդ ժամանակաշրջանի դատավարական այս նոր ինստիտուտի ծագման և բնութագրման համար գրականության մեջ հաճախ օգտագործվում էր հատվածական խոսքեր Ֆրանսիայի կայսեր Նապոլեոն I-ի ճառից: Նապոլեոն Առաջինը 1801թ. օգոստոսի 15-ի իր ճառում վճռաբեկ դատարանի խնդիրները բնորոշում էր հետևյալ կերպ. «Տեղական դատարաններին ներկայացնելով փաստերի և պայմանագրի պայմանների մեկ-

նաբանման մեջ ճշմարտությունը որոնելու պահանջը, վճռաբեկ դատարանը վճռի այդ տարրերը ենթարկում է օրենքի ուժին և թույլ չի տալիս, որպեսզի ճշմարտության, հաճախ՝ կամայական, քողի տակ դատավորը նահանջի սահմանված կանոններից և իրեն ազատի օրենսդրի կամքը կատարելուց: Դատարանին թույլ տալ՝ խախտելու օրենքները և շրջանցելու դրանց կատարումը, հավասար է օրենսդրական իշխանությունը ոչնչացնելուն: Այս իմաստով վճռաբեկ դատարանն օրենսդրի անհրաժեշտ հենարանն է: Եթե օրենքի ճշգրիտ կատարումը պետության մեջ կարգի կառուցման և պահպանության անվերապահ պայմանն է, ապա, ի դեմս վճռաբեկ դատարանի, հնարավոր չէ չտեսնել պետական իշխանությունն ամրապնդող և պետության անհրաժեշտությունը հավերժացնող հիմնավորություն»¹⁶:

Դատական ակտերի վերանայման համակարգը հետագայում ամրապնդվեց Գերմանիայում և այլ պետություններում:

Գերմանիայի դատական համակարգը ֆեոդալական մասնատվածության ժամանակաշրջանում (XIV-XVI), ինչպես ֆրանսիականը, հենվում էր «հավասարը հավասարին» դատական սկզբունքի վրա:

Գերմանիայում երկար ժամանակ բացակայում էր կենտրոնացված դատական համակարգը, գերագույն դատարանի գլխավորությամբ, երբ դատարանները տեղում լուծում էին գործերը, արդարության համար չէին կիրառում ոչ մի միասնական նորմ, որը բերեց նրան, որ Գերմանական իրավունքը, ի տարբերություն ֆրանսիականի, իր վրա ավելի շատ կրում էր հռոմեական իրավունքի ազդեցությունը: 1495թ. հիմնադրվեց նոր կայսերական դատարանը՝ Կամմերգերիխտը, որը կարևոր դեր խաղաց հռոմեական իրավունքի յուրացման գործում, դատարանների կազմ մտցվեցին օրենքները լավագույն տիրապետողները, գործերի միասնական վերանայման համար նախանշված էր հռոմեական իրավունքը: Հետագայում ֆեոդալները հնարավորություն ստացան դատարանների որոշումները բողոքարկելու կայսերական դատարան, որը Գերմանիայում ձեռք էր բերել բողոքարկման գերագույն դատարանի կարգավիճակ¹⁷:

XIX դ. Գերմանիայի դատական համակարգը գլխավորում էր դաշնային գերագույն դատարանը, որը վճռաբեկության կարգով վերանայում էր գերագույն հողային դատարանների որոշումների դեմ բերված բողոքները¹⁸:

Դատական ակտերի վերանայման համակարգը ոչ բոլոր տեղերում էր միանման ձևով զարգանում և ուներ իր առանձնահատկությունները: Դրանցից ամենաձևականն այն էր, որ Գերագույն դատարանը մի քանի հողերում սահմանափակվում էր սխալ դատական ակտերի բեկանմամբ և գործը

նոր քննության ուղարկելով երկրորդ ատյանի այլ դատարան, մի քանի հոդերում էլ ինքն էր կայացնում որոշում, եթե գործի փաստական հանգամանքները կասկած չէին առաջացնում և կարիք չկար կրկնակի հաստատման: Առաջին համակարգն անվանվեց «վճարելություն» (որն ընդունված էր Ռուսաստանում և ռոմանական պետություններում), երկրորդը՝ վերաքննիչ (գոյություն ուներ Գերմանիայում և Ավստրիայում):

Սի քանի երկրներում վճարել կամ վերաքննիչ համակարգեր մեկտեղվեցին և փոխարինվեցին կրկնակի վերաքննության համակարգի: Այդ համակարգում վերաքննիչ դատարանի որոշումների դեմ թույլատրվեց կրկնակի վերաքննություն գլխավոր վերաքննիչ դատարաններում, որոնք քննում էին գործի ինչպես իրավական, այնպես էլ փաստական կողմերը: Այս համակարգը գոյատևեց մինչև XIXդ.¹⁹:

Ռուսաստանում սկզբնական շրջանում նախատեսված չէր դատարանների որոշումների բողոքարկման և գործերի վերանայման հնարավորություն: Բոլոր դատարանները (իշխանի և փոխիշխանի, փոխարքայության դատարաններն ունեին անվիճելի հարգանք և հեղինակություն, դրանով պայմանավորված «յուրաքանչյուր գործ և նրա որոշումները ենթակա չէին վերաքննության, և ամեն մի դատավճիռ միշտ լինում էր վերջնական»²⁰:

Այսպիսով, Ռուսաստանում XV դարում ձևավորվեց երկու ատյան՝ գավառայինը (մարզ, գավառ), որը կազմված էր փոխարքայի և իշխանական դատարաններից, իսկ կենտրոնում բոյարի և մեծ իշխանի դատարանները: Գատակյան ատյանների սահմանված հիերարխիայով աստիճանաբար հնարավորություն էր ստեղծվում ստորադաս ատյանի դատարանների որոշումների բողոքարկման համար:

Վճարելության ինստիտուտը Յարական Ռուսաստանում և նրա կազմում գտնվող Արևելյան Հայաստանում իրապես ներդրվեց միայն 1864թ. Ալեքսանդր երկրորդի կողմից ճորտատիրական իրավունքը Ռուսաստանում վերացնելուց հետո, երբ ռուս հայտնի մասնագետները ձեռնամուխ եղան նաև դատական բարեփոխումներին²¹:

Գատակյան բարեփոխումների հիմնական նախապատրաստական աշխատանքները սկսվեցին 1862թ., որին մասնակցում էին նշանավոր գիտական և պետական գործիչներ: Համապատասխան նախագիծը ներկայացվեց Պետական խորհրդի անդամների քննարկմանը, և 1864թ. սեպտեմբեր-հոկտեմբերին այդ նախագծին պետական խորհրդի ընդհանուր ժողովը տվեց իր հավանությունը: 1864թ. նոյեմբերի 20-ին կառավարիչ Սեմատի հայտնի հրամանագրով հաստատվեց չորս կարգավիճակի փաստաթուղթ. 1864թ. դատական բարեփոխումների հիմնական օրենսդրության

ցանկը՝ դատական մարմինների (հաստատությունների) կանոնադիրքը, քրեական դատավարության կանոնադիրքը: Քաղաքացիական դատավարության կանոնադիրքը, ինչպես նաև հաշտարար դատարանների կողմից նշանակվող պատիժների կանոնադիրքը:

Գատակյան բարեփոխումների արդյունքներից մեկը եղավ այն, որ Ռուսաստանի ընդհանուր արդարադատությունում ստեղծվեց հաշտարար համակարգը:

Ըստ դատական (մարմինների) հաստատությունների կանոնագրքի I-ին հոդվածի՝ դատական իշխանությունը պատկանում էր հաշտարար դատարաններին, հաշտարար դատավորների համագումարին, նահանգական դատարաններին, դատական պալատներին և կառավարող Սեմատին՝ որպես գերագույն վճարել դատարան²²:

1864թ. դատական բարեփոխումների արդյունքում վճարել դատարանն ստացավ օրենսդրական ամրագրում:

Մինչև 1864թ. քաղաքացիական դատավարության կանոնագրքի ընդունումը քաղաքացիական գործը քննվում էին նվազագույնը վեց ատյանում: Կանոնագրքի ընդունումն անհրաժեշտ էր, որ «մեկ որոշիչ կանոնով վերացվեր գործով վարույթը վեց դատական ատյանով վարելու շարիքը՝ կիրառելով բոլոր քաղաքակիրթ երկրների փորձը, սկիզբ դնել գործերի վարույթի երկու դատական ատյանների համակարգը: Գատարանի որոշումների բողոքարկման կողմերի իրավունքը պետք է ունենա իր սահմանները»²³:

Սեմատի դատական իշխանության բովանդակությունը՝ որպես վճարել դատարան, բնութագրվում էր հետևյալ առանձնահատկություններով՝ նա երբեք չէր լուծում գործն ըստ էության, բայց ստուգում էր, թե արդյոք դատարանի կողմից օրենքը ճիշտ է կիրառվել բողոքարկված որոշմամբ սահմանված հանգամանքով: Վճարել դատարանը չէր քննում գործը, այլ որոշումները, պարզելով թե ճիշտ է արդյոք կիրառվող նորմն ընտրվել գործող օրենսդրությունից: Ինչպես դիպուկ նշում է Կ. Սալիշը. «Վճարել ատյանը դատում է ոչ թե գործը այլ՝ վճիռը»²⁴:

Ըստ Ռուսաստանի քաղաքացիական դատավարության կանոնագրքի՝ Նապոլեոն I-ի ժամանակաշրջանի քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի նման, վճարել վարույթը եզրափակվում էր գործի իրավական կողմի քննությամբ, հատկապես ստուգվում էր ստորադաս ատյանի որոշումների համապատասխանությունը նյութական օրենքի իմաստին և նրա մեկնաբանմանը: Բացի դրանից, դատարանի որոշումները վճարել ատյանը կարող էր ճանաչել անօրինական, եթե գործի քննության ընթացքում թույլ էր տրվել ընթացակարգի, այդ թվում՝ ենթակայության կանոնի էական խախտում: Եթե վճարել դատա-

Քաղաքացիական դատավարութիւն

րանը բողոքարկված որոշումը ճանաչում էր անօրինական, ինքը չէր շտկում այդ սխալը, այլ գործը վերադարձնում էր կրկնակի քննության այն ատյանում, որի որոշումը բեկանել էր:

Այսպիսով, գոյություն ուներ դատարանի որոշումների բողոքարկման վերաքննիչ և վճարքեկ հնարավորությունների հստակ սահմանազատում: Վերաքննիչ ատյանի դատարանները ստուգում էին օրինական ուժի մեջ չմտած բողոքարկված դատական ակտերի օրինականությունը և հիմնավորվածությունն ամբողջական վերաքննության (ռեկվիզիտ) սկզբունքով: Վճարքեկության նշանակությունն այն էր, որ նա իրականացնում էր երկու բացառիկ խնդիր. նախ՝ քննարկում էր օրինական ուժի մեջ մտած դատարանի որոշումների համապատասխանությունը նյութական և դատավարական նորմերին, և երկրորդ՝ ապահովում էր օրենքի միատեսակ ըմբռնումը և կիրառումն ամբողջ Ռուսական պետության տարածքում²⁵:

Իրավակիրառ պրակտիկայում միասնությունն ապահովելու խնդիրների լուծումը հանձնարարվեց դատական համակարգի հատուկ մասնագիտական մարմնի՝ ի դեմս Դեպարտամենտի: Դեպարտամենտի պարտականության մեջ էր մտնում օրենքի ճիշտ իմաստի պարզաբանումը, որն ապահովում էր դատական պրակտիկայի ղեկավարումը: Սենատի հրապարակած բոլոր որոշումները դիտարկվում էին որպես միասնական պրակտիկայի ապահովման միջոց:

Օգտագործելով Սենատի փորձը՝ ՀՀ վճարքեկ դատարանն այսօր կիրառում է այն, իր բոլոր որոշումները հրատարակելով դատալեքսում և առանձին ժողովածուներում: Հայաստանում մինչև 1917թ. (մինչև Դատարանի մասին թիվ 1 Դեկրետի ընդունումը) գործել է վճարքեկ դատարանի գործունեությանը վերաբերող ռուսական օրենսդրությունը: Հայաստանի առաջին հանրապետության կառավարության 1918թ. դեկտեմբերի 16-ի «Նախկին ռուսական կայսրության օրենքները ՀՀ տարածքի վրա գործադրման մասին» օրենքին համապատասխան այդ օրենսդրությունը մինչև 1920թ. նոյեմբերի 29-ը գործել է որոշ փոփոխություններով: Հայաստանի առաջին հանրապետության տարիներին որպես վճարքեկ ատյան հանդես էր գալիս Հայաստանի Սենատը²⁶:

Սովետական օրենսդրության մեջ ամրագրվել էր «Սովետական վճարքեկության» ինստիտուտը, այն հակադրելով դատարանի օրինական ուժի մեջ չմտած որոշումների բողոքարկման «բուրժուական ձևին»՝ վերաքննությանը: Հետագոտողների մեծամասնության կարծիքով, սովետական վճարքեկության ժամանակաշրջանն ուղեկցվում էր վերաքննության սահմանների աստիճանաբար և անշեղ մեծացմամբ, ընդհուպ մինչև 1990-ական թվականները ծավալվող մասշտաբային դատական

բարեփոխումների ժամանակը, որն իր հետ բերեց վերաքննիչ վարույթի վերածննդին:

1918թ. փետրվարի 15-ի «Դատարանի մասին» N2 Դեկրետի 4-րդ հոդվածում սահմանվում էր. «Բողոքարկումը վերաքննության կարգով վերացվում է և թույլատրվում է միայն վճարքեկություն»: Ինչպես նշում էր Ա. Ն. Կլեյնմանը. «Սովետական դատավարության կողմից վերաքննության մերժումը սկզբունքային մերժում էր՝ անհրաժեշտ էր վերացնել քաշքշուկները, վերացնել խայտաբղետ դատական մարմինները, վերացնել առաջին ատյանի անպատասխանատվությունը՝ հաշվի առնելով, որ նա կարող է լուծել գործը «մի կերպ», հաշվի առնելով, որ կա երկրորդ ատյան, որը կուղղի որոշումը²⁷: Իրականում այս վտանգը կար, բայց կայնպես վերաքննությունից հրաժարվելը նույնպես սխալ էր՝ ելնելով կողմերի շահերի տեսանկյունից. նրանք դատական պաշտպանության կարիք ունեին:

Բայց կայնպես ստեղծվեց խառը ինստիտուտ, որին հատուկ էին ինչպես վերաքննության, այնպես էլ վճարքեկության հատկանիշները²⁸:

Վճարքեկ դատարանը ոչ միայն ստուգում էր օրենքի ճիշտ կիրառումը ստորադաս ատյանի դատարանի կողմից, այլ նաև, ի տարբերություն ավանդական վճարքեկության, քննում էր գործի փաստական հանգամանքները: «Դատարանի մասին» N2 Դեկրետի 5-րդ հոդվածով սահմանված էր, որ վճարքեկ բողոքարկման կարգով դատարանն իրավունք ունի բեկանելու որոշումը ոչ միայն ձևական խախտման, այլ նաև եթե ճանաչում է, որ բողոքարկված որոշումն անարդար է:

Սովետական վճարքեկության հիմնական տարբերությունը, ըստ Ա.Ն.Աբրամովի, այն էր, որ երկրորդ ատյանը կաշկանդված չէր ոչ բողոքի սահմաններով, և ոչ էլ նրանում նշված մատնանշումներով²⁹:

ՀՄԽՀ ԿԳԿ-ի երրորդ նստաշրջանի 1923թ. սեպտեմբերի 23-ի որոշմամբ ընդունված և նույն թվականի հոկտեմբերի 1-ից կիրառության մեջ դրված ՀՄԽՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով վճարքեկ դատարանին իրավունք տրվեց ստուգել ոչ միայն որոշումների օրինականությունը և հիմնավորվածությունը՝ առանց հնարավորինս նոր ապացույցների ներկայացման, այլ նաև չսահմանափակվեց վճարքեկ բողոքի փաստարկների ստուգումը:

ՀՄԽՀ քաղաքացիական դատավարության 1923թ. օրենսգրքի երրորդ հատվածի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանի որոշումները հիմնականում բեկանվում էին՝

ա) գործող օրենքի սխալ կիրառման կամ խախտման դեպքում.

բ) դատարանի կողմից կայացված որոշման և գործի փաստական հանգամանքների ակնհայտ անհամապատասխանության դեպքում:

Օրենքը սխալ կիրառելու դեպքում վճռաբեկ դատարանը փոխում էր ստորադաս դատարանի որոշումը՝ առանց գործը նոր քննության վերադարձնելու, իսկ դժվար լուծելի գործերի դեպքում, ելնելով վեճի էությունից, վճռաբեկ դատարանը կայացնում էր (նոր) որոշում³⁰:

Շատ իրավագետներ և պրակտիկ իրավաբաններ ընդգծել են. «Իսկ ամբողջությամբ համապատասխանում էր սովետական վճռաբեկությանը՝ վերաքննության տարրերով»: Ժամանակի ընթացքում սովետական վճռաբեկությունը դարձավ ավելի ծանրակշիռ և ձեռք բերեց վերաքննության հատկանիշներ:

ՀՍՍՌ-Գերագույն Սովետի 1964թ. հունիսի 4-ին ընդունած և 1965թ. հունվարի 1-ից գործողության մեջ դրված ՀՍՍՌ- քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով չփոփոխվեց վերաքննության և վճռաբեկության հատկանիշները, սակայն վճռաբեկ դատարանին տրվեցին բավականին լայն իրավասություններ:

1965թ. Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համաձայն՝ վճռաբեկ դատարանը պարտավոր էր ստուգել վճռաբեկ բողոքում սահ-

մանված փաստարկները, սակայն օրենքի շահերից ելնելով՝ կարող էր ստուգել որոշումն ամբողջ ծավալով: Բացի դրանից, վճռաբեկ դատարանն իրավունք ուներ հաստատելու նոր փաստեր և հետազոտելու նոր ապացույցները, եթե կողմերը չհիմնավորեին առաջին ատյանի դատարանին դրանք ներկայացնելու անհնարհմությունը: Յ. Շուվատկինայի կարծիքով այդ փոփոխությունները վճռաբեկ վարույթն ավելի մոտեցրին վերաքննությանը: Այս գնահատականի հետ համաձայն էին հետազոտողների մեծամասնությունը, ըստ որոնց՝ այդ հավելումներն արդարադատության տեսանկյունից համարվում էին դրական, արագ և մատչելի³¹:

Վճռաբեկ դատարանի տարբերությունը արդարադատության համակարգի մյուս դատարաններից այն էր, որ առաջին ատյանի դատարանի որոշումների ստուգման եղանակով ստորադաս ատյանի դատարանների գործունեության նկատմամբ իրականացվում էր վերահսկողություն և ղեկավարում, վճռաբեկ դատարանը ձգտում էր խստագույնս պահպանել օրինականությունը, նյութական և դատավարական նորմի ճիշտ և միատեսակ կիրառումը:

1. Большая юридическая энциклопедия. М., Э КСМО, 2007, с. 277-278, 648-649.
 2. **Домбев Д.Б.** Римское частное право: Учебник м. 2003, с. 188-196; Черниловский З.Ж. Всеобщая история государства и права. М., 2002, с. 102.
 3. **Абрамов С.Н.** Состязательность. В кн. Гражданский процесс. Изд. миноств СССР, М., 1948, с. 40. Шишкин С.А. Состязательность в гражданском и арбитражном судопроизводстве. ГОРОДЕЦ, М., 1997, с. 4-6.
 4. Курс советского уголовного процесса. Общая часть. Под ред. А.Д.Бойкова и И.И.Карпеза. М., 1989, с. 352-369.
 5. **Стефановский К.** Разграничение гражданского и уголовного судопроизводства в истории русского права. М., Мин Нар. Просвещения, ч. 1, 165, февраль, 1873, Март 1873, **Рязановский В. А.** Единство процесса. М., Юридическое бюро, ГОРОДЕЦ 1996, с. 5-18.
 6. **Полянский Н. Н.** Вопросы теории советского уголовного процесса. М., 1956, с. 28.
 7. **Шишкин С. А.** Состязательность в гражданском и арбитражном судопроизводстве. ГОРОДЕЦ, М., 1997, с. 18.
 8. Гражданский процесс: Учебник/Под ред. А.Ф. Клейнмана. М., 1940, с. 247.
 9. **Мальшев К.** Курс гражданского судопроизводства. СПб., 1876, Т 1, с. 42.
 10. **Лившиц Е.Э.** Право и суд Византии IV-VII Л., 1976, с. 176.
 11. **Борисова Е.А.** Формы обжалования судебных постановлений в гражданском процессе: (исторический аспект) //Вестн.МГУ, Сер. Право,1994, N1, с. 61.
 12. **Галанза П. Н.** Феодалное государство и право Франции. М. 1965, Галанза П.Н. Феодалное государство и право Германии. М., 1963.
 13. **Буковский Н.А.** Очерки судебных порядков по Уставам 20 ноября 1864г. СПб., 1874, с. 1-5.
 14. Гражданский процесс: Учебник/Под ред. А. Ф. Клейнмана. М., 1940, с. 248, **Борисова Е. А.** Апелляция в гражданском процессе. М., 1997, с. 137.
 15. **Փեթրոսյան Ռ.Չ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն/ շրթրթի իրատ. երևան, Ոսկյան երևանցի, 2012, էջ 519:
 16. **Омельченко О.А.** Всеобщая история государства и права М.,1993, Т. 1, с. 392.
 17. **Елисеев И(К)Г.** Гражданское процессуальное право зарубежных стран. М., 2004. с. 99-101.

18. Правовые системы стран мира /Под ред. А. Я. Сухарева. М., 2000, с. 168-170.
 19. **Васьковский (Е). В.** Учебник гражданского процесса. Краснодар. 2003, с. 41.
 20. **Беляев И.Д.** История русского законодательства. СПб., 1999, с. 308-309.
 21. Ռուսական իրավաբանության մեջ և նրա կազմում գտնվող Արևելյան Հայաստանում դատարանի և դատավարության, այդ թվում՝ վճռաբեկության ինստիտուտի զարգացման մասին համապատասխանարար տեխ **Мальшев К.** Курс гражданского судопроизводства. Т. 1, изд. 2-е, СПб, 1876 (в кН: Хрестоматия по гражданскому процессу, Горелец, М. 1996) 63-66, **Энгельман И. Е.** Курс русского гражданского судопроизводства. Юрьев, 1912 (в кН: Хрестоматия по гражданскому процессу ...) 49, история государства и права России. М., Юристов, 2001, с. 303. **Փեթրոսյան Ռ. Չ.** Կատարանը և քաղաքացիական դատավարությունը Արևելյան Հայաստանում XIX-XX դարերում, երևան 2001, 49-66 էջերը և այլ աշխատություններ:
 22. Свод законов Российской империи. Пг., 1914, Т.16, ч. 1.
 23. **Борисова Е.А.** Производства по проверке судебных Постановлений в порядке надзора в гражданском и арбитражном процессе// Законодательство, 2003, N10, с. 22.
 24. **Мальшев К.** Курс гражданского судопроизводства. СПб. Т.1, с. 248.
 25. **Губин.А.М.** Институт Кассационного пересмотра в арбитражном процессе: актуальные проблемы теории и практики:Автореф. Дисс...канд. Юр.наук. М.,2004, с. 12-13.
 26. **Փեթրոսյան Ռ. Չ.** նշված աշխատ., էջ 521:
 27. **Грязева В. В.** Апелляция в арбитражном процессе: Автореф. дис...канд. Юр. Наук. М., 2006, с. 11.
 28. **Шуваткина Ю. Д.** Актуальные вопросы кассационного производства в гражданском процессе: Автореф. Дис. Канд. Юр. Наук М., 2005, с. 13.
 29. **Абрамов С. Н.** Развитие института обжалования судебных решений в советском гражданском процессе // Ученые записки МЮИ. М., 1948, с. 58.
 30. Гражданский процессуальный кодекс РСФСР с постановлено систематизированными материалами. М., 1929, с. 185.
 31. **Шуваткина Ю.** История развития законодательства, регулирующего кассационное производство в гражданском процессе//Актуальные проблемы гражданского, предпринимательского права, гражданского арбитражного процесса: Межвуз. сб. науч. ст. Самара. 2005, с. 324.

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 186)

ՈՍՏԱՎԱՐ Ի ՔՆՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

**ISSUES AND STANDARDS OF LEGISLATIVE REGULATION OF JUDGE'S
CRIMINAL LIABILITY FOR REACHING OBVIOUSLY UNFAIR SENTENCE,
VERDICT OR OTHER COURT ACTS**

MHER HAKOBYAN

**PROSECUTOR OF THE LEGAL SUPPORT AND EUROPEAN INTEGRATION
DIVISION OF THE PROSECUTOR GENERAL'S OFFICE OF THE RA,
PhD IN LAW**

This article is dedicated to the studies of some issues in regard with the correlation between criminal liability of judges laid down by Article 352 of RA Criminal Code and impunity of judges and independence of judiciary, which are presented under the light of the norms of international law regulating this field and the legal regulation of some states. Studies resulted in making a conclusion that the norm prescribed by Article 352 of RA Criminal Code doesn't comply with the requirement of legal certainty, though this provision hasn't even been enforced in practice; it gives a theoretical opportunity to other governmental bodies to interfere into the activities of the judiciary thus undermining the independence of judiciary.

Keywords: Obviously unfair judicial, judicial liability, judge impunity, independence of judiciary, criminal liability of judge

**О НЕКОТОРЫХ ПРОБЛЕМАХ И СТАНДАРТАХ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СУДЬИ ЗА ОЧЕВИДНО
НЕПОДСУДНЫЙ ПРИГОВОР, РЕШЕНИЕ ИЛИ ДРУГИХ СУДЕБНЫХ АКТОВ**

МГЕР АКОПЯН

**ПРОКУРОР ОТДЕЛА ПО ПРАВОВОМУ ОБЕСПЕЧЕНИЮ И ЕВРОПЕЙСКОЙ
ИНТЕГРАЦИИ ГЕНЕРАЛЬНОЙ ПРОКУРАТУРЫ РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК**

Эта статья посвящена изучению некоторых проблем соотношений между уголовной ответственностью судьи закрепленным в статье 352 УК РА и иммунитетом судей и независимостью судебной власти, которое представлено на фоне норм международных прав регулирующих эту сферу и опыта некоторых зарубежных государств. В итоге исследования автор сделал заключение, что норма закрепленная в статье 352 УК РА не соответствует требованиям правовой определенности, и хотя это положение никогда не применялось, однако оно образует теоретическую возможность другим правительственным органам вмешаться в деятельность судебной власти таким образом подрывая независимость судебной власти:

Ключевые слова: Очевидно неправоудное решение, судебная ответственность, судебный иммунитет, независимость судебной власти, уголовная ответственность судьи

Բանալի բառեր - ակնհայտ անարդար որոշում, դատական պատասխանատվություն, դատական պաշտպանություն, դատական իշխանության անկախություն, դատավորի քրեական պատասխանատվություն

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՀԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՍԻԵՐ ՀԱԿՈՐՅԱՆ
ՀՀ գլխավոր դատախազության
իրավական ապահովման
և եվրաինտեգրման բաժնի դատախազ,
իրավագիտության թեկնածու

ԱԿՆՀԱՅՏ ԱՆԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՎՃԻՌ,
ՎՃԻՌ ԿԱՄ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱՅՆ ԱԿՏ ԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՍԱՐ
ԴԱՏԱՎՈՐԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ
ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ՉԱՓՈՐՈՇԻՉՆԵՐԸ

Հայաստանի Հանրապետության, ինչպես նաև աշխարհի մի շարք պետությունների (Ռուսաստան, Ուկրաինա, Ղազախստան, Էստոնիա և այլն) քրեաիրավական նորմերը պատասխանատվություն են սահմանում անարդար դատական ակտ կայացնելու համար: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352-րդ հոդվածը քրեական պատասխանատվություն է սահմանում դատավորի կողմից շահադիտական կամ անձնական այլ դրոշմներով ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ դատական այլ ակտ կայացնելու համար: Նույն հոդվածի 2-3-րդ մասերը քրեական պատասխանատվություն են սահմանում նույն արարքի համար, որը, համապատասխանաբար՝ անզգուշությամբ ու դիտավորությամբ առաջացրել է ծանր հետևանքներ:

Օրենսդրական նման կարգավորումից հետևում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352-րդ հոդվածը հանդիսանում է արդարադատություն իրականացնող մարմինների կամ դատական իշխանության կրողների կողմից արդարադատության իրականացման ոլորտում կատարվող իրավախախտումների համար պետության կողմից սահմանված պատասխանատվության մասնավոր դրսևորումներից մեկը, որն էլ իր հերթին հանդիսանում է ընդհանուր իրավաբանական պատասխանատվության¹ տարատեսակ: Արդարադատություն իրականացնող մարմինների կամ դատական իշխանության կրողների կամ, այլ կերպ ասած, դատական պատասխանատվությունը հանդիսանում է սոցիալական և իրավաբանական պատասխանատվության տարատեսակ, քանի որ դրսևորվում է մարդկային կյանքի առանձնահատուկ ոլորտներում և կապված է հա-

տուկ սուբյեկտների՝ դատավորների, մասնագիտական գործունեության հետ: Դատական իշխանության կրողների պատասխանատվության հարցը սերտորեն կապված է նրանց անձեռնմխելիության և դատական իշխանության անկախության հետ, քանի որ գործող օրենսդրական կարգավորման պայմաններում դատավորներն անձեռնմխելի են, իսկ դատավորների գործունեության նկատմամբ օրենքով չնախատեսված ցանկացած միջամտություն անթույլատրելի է: Թեև «դատական պատասխանատվություն», «դատական անձեռնմխելիություն» և «դատական իշխանության անկախություն» իրավական հասկացությունները տարբեր են, սակայն դրանք միմյանց հետ փոխկապակցված են, քանի որ դատական պատասխանատվությունը վրա է հասնում միայն դատական անձեռնմխելիության սահմաններից դուրս և չի ոտնձգում դատական իշխանության անկախության դեմ:

«Դատական անձեռնմխելիություն» հասկացության բովանդակությունը ներառում է երկու տարր, մասնավորապես՝ անձեռնմխելիությունը դատավորներին ազատում է իրավաբանական պատասխանատվության առանձին դրսևորումներից և անձեռնմխելիությունը պարունակում է դատավորներին պատասխանատվության ենթարկելու բարդեցված իրավական ընթացակարգեր²:

«Դատական իշխանության անկախություն» հասկացության բովանդակությունը նշանակում է դատարանի գործառնական, կառուցակարգային, նյութական և սոցիալական անկախության երաշխավորում: Այդ երաշխիքները պետք է լինեն հստակ, կայուն, հակակշռված ու պաշտպանված

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 – 11 (184 – 186)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

որևէ ներագոյեցութիւնից: Այդ նկատառումով է, որ նման երաշխիքներն ամրագրում են բացառապէս սահմանադրութիւններով ու օրենքներով³:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով դատավորի անձեռնմխելիության հիմնարար երաշխիքներին ու դրանց սահմաններին, Ա.Սադաթեյանի վերաբերյալ թիվ Գ-Գ-5/0022/01/10 գործով 2011 թվականի հոկտեմբերի 20-ի որոշմամբ արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ «(...) դատավորի կարգավիճակը ներառում է հետևյալ հիմնադրույթները՝

ա) դատավորի կարգավիճակը պետք է լինի այնպիսին, որպէսզի լիարժեք երաշխավորվի նրա իրավասությունը, անկախությունը և անաչառությունը, նպաստի նրա նկատմամբ հանրության վստահության ձևավորմանը,

բ) դատավորի կարգավիճակին առնչվող դրույթները պետք է ամրագրված լինեն տվյալ երկրի Սահմանադրությամբ կամ նվազագույնը՝ օրենքներով,

գ) պետությունները պարտավոր են դատարանի անկախության սկզբունքի ապահովման համար նախատեսել երաշխիքների գործուն համակարգ, որը պետք է պայմաններ ստեղծի, որպէսզի դատարաններն իրենց հանձնված գործերը քննեն անաչառ, փաստերի հիման վրա և օրենքին համապատասխան, առանց որևէ սահմանափակման՝ ամեն կերպ բացառելով որևէ ոչ իրավաչափ ազդեցության, հարկադրանքի, սպառնալիքի, ուղղակի կամ անուղղակի ճնշման կամ միջամտության հնարավորություն՝ անկախ այն բանից, թե ում կողմից և ինչ պատճառով է դա կատարվում,

դ) դատավորների կարգավիճակի, նրանց նշանակման կամ լիազորությունների դադարեցման հարցեր քննարկող ցանկացած մարմին պետք է օժտված լինի անհրաժեշտ անկախությամբ, իսկ դրա կազմում պետք է ապահովված լինի դատավորների առնվազն 50 տոկոս մասնակցություն,

ե) յուրաքանչյուր դատավոր, որը գտնում է, որ լիազորություններն իրականացնելիս խախտվել են իր իրավունքները, պետք է ունենա այդպիսի անկախ մարմնի դիմելու հնարավորություն,

զ) դատավորի պատասխանատվության համար համաձայնություն տվող կառույցներում պետք է ապահովվի կազմի առնվազն 50 տոկոս մրցութային հիմունքներով ընտրված դատավորների մասնակցություն,

է) անօրինական դատական ակտի կամ դատավորի վարքագծի հետևանքով պատժապատժված վնասը պետք է հատուցվի պետության կողմից:

Դատավորների անկախության չափանիշներին է անդրադարձել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, որի նախադեպային նշանակության իրավական դիրքորոշումների համաձայն՝ դատարանի անկախության համար կարևոր նշանակություն ունեն հետևյալ հանգամանքները.

ա) դատավորների նշանակման իրավասություն ունեցող սուբյեկտը և նշանակման ընթացակարգը,

բ) դատավորի պաշտոնավարման տևողությունը,

գ) դատարանի վրա արտաքին ներգործությունը և ճնշումները չեզոքացնելու կամ էապես նվազեցնելու նորմատիվ և ինստիտուցիոնալ երաշխիքների առկայությունը (տե՛ս Campbell and Fell v The United Kingdom, 1984թ., զանգատեր թիվ 7819/77, 7878/77, կետ 78):

Դատարանի անկախության սկզբունքի վերաբերյալ բազմակողմանի մեկնաբանություններ է տվել նաև Եվրոպայի խորհրդի համակարգում գործող Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդը, որը, հիմնավորելով դատական իշխանության անկախության սկզբունքը խստորեն պահպանելու անհրաժեշտությունը, շեշտել է, որ դա անհրաժեշտ պահանջ է՝ իրավունքի գերակայությունն ապահովելու և արդար դատավարություն երաշխավորելու համար: Ըստ Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի՝ դատավորների անկախության արտոնությունը կոչված է ապահովել ոչ թե նրանց սեփական շահերը, այլ իրավունքի գերակայության շահը, արդարադատություն դրոնողների ու ակնկալողների շահերը (տե՛ս Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհուրդ, Կարծիք թիվ 1(2001), 2001թ. նոյեմբերի 23, կետ 10)⁴»:

Վերոգրյալն ամփոփելով՝ կարելի է արձանագրել, որ դատական պատասխանատվության յուրաքանչյուր դրսևորում պետք է ապահովի անհրաժեշտ հավասարակշռություն դատական իշխանության անկախության և դատավորների անձեռնմխելիության, ինչպես նաև դատական պաշտպանության իրավունքի անարգել ու արդյունավետ իրականացման միջև:

Տվյալ պարագայում հարց է ծագում, թե որքանով է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352-րդ հոդվածն ապահովում այդ հավասարակշռությունը, մասնավորապես՝ դրա տեսական մեկնաբանության ու գործնական կիրառման պարագայում:

Ընդհանուր տեսական մոտեցման համաձայն՝ այս հանցագործության օբյեկտիվ կողմը դրսևորվում է անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ

դատական այլ ակտ կայացնելու մեջ: Դատավճիռը և վճիռը այն ակտերն են, որոնք առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացվում են գործն ըստ էության լուծելիս: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352-րդ հոդվածի իմաստով այլ դատական ակտեր են համարվում առաջին ատյանի դատարանի կողմից կայացվող այն դատավարական փաստաթղթերը, որոնք էականորեն ազդում են գործի լուծման վրա կամ շոշափում են անձի կարևոր իրավունքներն ու ազատությունները: Այդպիսիք կարող են լինել խափանման միջոցի ընտրության կամ որս վերացման, դատավճռի կատարման հետևած գույք կամ պատիժը պայմանականորեն չլիքառելու մասին որոշումը վերացնելու և մի քանի այլ հարցերի վերաբերյալ որոշումները: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352-րդ հոդվածը նկատի ունի նաև վերաքննիչ և վճռաբեկ ատյանների կողմից կայացվող որոշումները: Միևնույն ժամանակ, դատական այն ակտերը, որոնք չեն ազդում գործն ըստ էության լուծելու վրա և միայն կազմակերպական հարցեր են լուծում (դատական նիստը հետաձգելու մասին որոշումը, նիստն անցկացնելու կարգի վերաբերյալ որոշումը և այլն) այս հոդվածի իմաստով դատական ակտ չեն հանդիսանում:

Անարդար է համարվում այն դատական ակտը, որը կայացվում է նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի պահանջների կոպիտ խախտմամբ: Այդպիսին կհամարվի, օրինակ, անմեղ անձի նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռը, հանցագործության մեջ մեղավոր անձին արդարացնող դատավճիռը, արարքի պիսակ իրավաբանական որակումը, ակնհայտ մեղմ կամ խիստ պատժի նշանակումը, քաղաքացիական գործերով այնպիսի վճիռը, որով անհիմն լրիվ կամ մասնակիորեն բավարարվել կամ հակառակ չի բավարարվել հայցը, գործի նյութերի միակողմանի և ոչ լրիվ ուսումնասիրությունը, եզրակացությունների հակասությունը գործի փաստական հանգամանքներին: Հարկ է նշել սակայն, որ դատավարական նորմերի ոչ բոլոր, նույնիսկ կոպիտ խախտումներն են, որ պետք է որակվեն որպես ակնհայտ անարդար դատավճռի, վճռի կամ այլ ակտի կայացում: Եթե այդպիսի խախտումները (օրինակ՝ բացակայում է նիստի արձանագրությունը, խախտվում է ամբաստանյալի պաշտպանության իրավունքը և այլն) չեն հանգեցրել վերը նշված հետևանքների (մեղավորի արդարացում, անմեղի դատապարտում և այլն), ապա այս հանցակազմը բացակայում է:

Վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատական ատյանների կայացրած ակտերը համարվում են անարդար, եթե դրանցով առաջին ատյանի դա-

տարանի ակտերն անհիմն թողնվում են անփոփոխ կամ հակառակը՝ անհիմն փոփոխվում են, որի պատճառով դատական ակտը դառնում է անարդար:

Քննարկվող հանցակազմը ձևական է. հանցագործությունն ավարտված է համարվում դատական ակտը հրապարակելու պահից:

Հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ. հանցավոր գիտակցում է, որ անարդար դատական ակտ է կայացնում, և ցանկանում է դա: Այդ մասին է վկայում հոդվածի դիսպոզիցիայում «ակնհայտ» հասկացության օգտագործումը. կայացված դատավճռի կամ դատական այլ ակտի անարդարացիությունը պետք է գիտակցվի այդ դատական ակտը կայացնողի կողմից: Եթե անարդար դատավճիռը կամ դատական այլ ակտը սխալի արդյունք է, ապա համապատասխան հատկանիշների առկայության դեպքում արարքը կարող է որակվել որպես պաշտոնեական անփութություն:

Հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է հանցագործության շարժառիթը. հանցագործությունն առկա է միայն այն դեպքում, եթե կատարվում է շահադիտական կամ այլ անձնական դրդումներով: Շահադիտական դրդումները կարող են դրսևորվել բազմազան ձևերով: Մասնավորապես, հանցավորը, անմեղ անձին դատապարտելով, ցանկանում է վերջինիս բացակայությամբ տիրանալ նրա գույքին, կամ անարդար դատական ակտը կայացնում է կաշառքի դիմաց: Եթե արարքը գուգորդվում է կաշառք ստանալու հետ, ապա արարքը պետք է որակվի հանցագործությունների համակցությամբ: Այլ անձնական դրդումները նույնպես կարող են բազմազան դրսևորումներ ունենալ՝ խանդ, վրեժ և այլն:

Հանցագործության սուբյեկտը հատուկ է. այդպիսին են հանդիսանում միայն դատավորները⁵:

Թեև առաջին հայացքից նման մեկնաբանությունը, որը տարածված է նաև ռուսական հեղինակների աշխատություններում, ամբողջությամբ ընդգրկվում է քրեական իրավունքի տրամաբանության մեջ, սակայն այն դատական իշխանության անկախության ու դատավորի անձեռնմխելիության ինստիտուտների լույսի ներքո դիտարկելու դեպքում ծագում է այն հարցը, թե բացի դատական իշխանության մարմիններից որևէ այլ պետական մարմին արդյոք իրավասու է այնպիսի իրավական գնահատական տալ դատական ակտին, որը դատավորի համար կարող է հանգեցնել որոշակի բացասական իրավական հետևանքների, և եթե այլ մարմինները կարող են նման գնահատական տալ, ապա նման իրավակարգավոր-

րումն արդյոք չի հսկաստան դատական իշխանության անկախության ու անձեռնմխելիության սկզբունքներին:

Այս հարցի լուծումը մեր օրենսդիրը տվել է ՀՀ դատական օրենսգրքի 13-րդ հոդվածի 6-րդ մասում, որի համաձայն՝ դատավորի կողմից շահադիտական կամ անձնական այլ դրդումներով ակնհայտ անարդար դատավճիռ, վճիռ կամ դատական այլ ակտ կայացնելու փաստի առթիվ քրեական հետապնդում չի կարող հարուցվել, եթե այդ ակտը վերադաս դատարանի կողմից բեկանված չէ: Այս դրույթը նախատեսված է ՀՀ դատական օրենսգրքի՝ դատական իշխանության գործունեության սկզբունքները սահմանող գլխում, մասնավորապես՝ դատավորի անձեռնմխելիության հոդվածում: Վերջինս ՀՀ դատարանակազմության հիմքում ընկած նորմատիվ իրավական ակտերում առաջին անգամ նախատեսվել է 2007 թվականին, երբ ընդունվել է գործողության մեջ է դրվել ՀՀ դատական օրենսգրքը, իսկ նախքան ՀՀ դատական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելը «Դատավորի կարգավիճակի մասին» ՀՕ-230 օրենքը (ուժը կորցրել է 2007 թվականի մայիսի 18-ին) նման դրույթ չի պարունակել:

Օրենսդրի այս մոտեցումն ամբողջովին արդարացված է, քանի որ հսկառակ պարագայում առկա է տեսական հնարավորություն, որ դատավորի կողմից կայացված յուրաքանչյուր դատական ակտից հետո նրա նկատմամբ կարող է հարուցվել քրեական հետապնդում: Այսինքն՝ սա այն մեխանիզմն է, որը կոչված է հավասարակշռություն մտցնելու ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352-րդ հոդվածով դատավորի համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության ու դատավորի անկախության և անձեռնմխելիության ինստիտուտների միջև:

Վերոգրյալի համատեքստում հարկ է նշել, որ քրեական հետապնդումը բացառող այս հանգամանքը Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրությունում ներմուծվել է միայն 2011 թվականին ՌԴ սահմանադրական դատարանի որոշման հիման վրա: Մասնավորապես, Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 144-145-րդ և 148-րդ հոդվածների և «Ռուսաստանի Դաշնությունում դատավորների կարգավիճակի մասին» ՌԴ օրենքի 16-րդ հոդվածի 8-րդ մասի մեկնաբանությանը, իր 2011 թվականի հոկտեմբերի 18-ի թիվ 23-Պ որոշմամբ դրանք հսկասահմանադրական է ճանաչել այն մատով, որ վերջիններս թույլատրում են դատավորի նկատմամբ քրեական գործի հարուցում ՌԴ

քրեական օրենսգրքի 305-րդ (ակնհայտ անարդար դատավճիռ, որոշում կամ այլ դատական ակտի կայացում) հոդվածով այն դեպքում, երբ համապատասխան դատական ակտը մտել է օրինական ուժի մեջ և քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով փոփոխության չի ենթարկվել: Իր որոշման պատճառաբանական մասում Սահմանադրական դատարանը կրկին հաստատել է նախկինում կայացրած իր որոշումները, որտեղ հատակ նշել է, որ դատական ակտերի վերանայման որևէ այլ՝ ոչ դատավարական ընթացակարգ սկզբունքորեն անթույլատրելի է, քանի որ դա նշանակում է արդարատության մարմինների դատական ակտերի փոխարինում վարչական ակտերով, որը հանդիսանում է դատական իշխանության ինքնուրույնության և բացառիկության երաշխիքներից հետընթաց⁶: Հատկանշական է նաև գործի այն փաստական հանգամանքները, որոնք հիմք են հանդիսացել այս որոշման կայացման համար: Մասնավորապես՝ 2010 թվականին ՌԴ դատախազության քննչական կոմիտեի նախագահի պարտականությունների ժամանակավոր պաշտոնակատարի կողմից ՌԴ քրեական օրենսգրքի 305-րդ հոդվածով քրեական հետապնդում է հարուցվում Դոնի Ռոստովի կայագործի զինվորական դատարանի նախագահի նկատմամբ: Քրեական հետապնդում հարուցելու որոշման մեջ նշվում է, որ դատավորը, երբ քննել է ՌԴ պաշտպանության նախարարության թշակառուների քաղաքացիական հայցն ընդդեմ Դոնի Ռոստովի զինվորական կոմիտարիատի՝ չվճարված թոշակների բռնագանձման պահանջի մասին, թույլ է տվել ՌԴ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի պահանջների խախտումներ, մասնավորապես՝ գործը քննել է քաղաքացիական գործի ընդդատության կանոնների խախտումներով, դատավարության մասնակիցներին դատական միստի վայրի ու ժամի մասին չի ծանուցել, կողմերի բացակայության պայմաններում քաղաքացիական հայցը բավարարելու մասին որոշում է կայացրել, դատական միստի արձանագրությունում և դատական ակտում ակնհայտ կեղծ տվյալներ է ներառել: Նման խախտումներ նույն դատավորի կողմից քննված այլ գործերով կայացված դատական ակտերում նույնպես տեղ են գտել և հետագայում վերացվել են վերադաս առյուծի կողմից, սակայն երբևէ նրան քրեական կամ կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հարցը չի ծագել: Հատկանշական է նաև այն, որ այդ քրեական գործի հարուցման համար հիմք հանդիսացած դատական ակտը վերադատության կարգով բողոքարկվելուց հետո չէր բեկանվել ու

մնացել էր անփոփոխ՝ մտնելով օրինական ուժի մեջ, սակայն դա արգելք չէր հանդիսացել քրեական հետապնդման հարուցման համար: Քննարկելով ներկայացված դիմումը՝ Ռ-Դ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ օրինական ուժի մեջ մտած, չբեկանված ու չփոփոխված դատական ակտը չի կարող ճանաչվել ակնհայտ անարդար, քանի որ եթե առկա չէ վերադաս ատյանի կողմից այդ դատական ակտի անօրինականությունն ու անարդարության՝ օրենքով սահմանված ընթացակարգով հաստատում, ապա գործում է վերոհիշյալ դատական ակտի արդարության կանխավարկածը:

Առաջին հայացքից Ռ-Դ սահմանադրական դատարանի այս որոշումը, կարծես թե, ապահովում է այն հավասարակշռությունը, որն անհրաժեշտ է դատավորի անկախության ու անձեռնմխելիության և պատասխանատվության ինստիտուտների միջև, սակայն մյուս կողմից հարց է ծագում, թե ո՞ր դեպքում է դատավորի բեկանված դիտարկումը սխալը հանգեցնում քրեական հետապնդման հարուցման կամ ո՞ր դիտարկումը սխալը որևէ պատասխանատվության չի հանգեցնում, այլ կերպ ասած՝ վերադաս ատյանը բեկանելով ստորադաս ատյանի դատական ակտը որ դեպքում պետք է դիմի այս հողվածով քրեական հետապնդում հարուցելու համար կամ արդյոք քրեական հետապնդման մարմինները պարտավոր են բոլոր բեկանված դատական ակտերով պարզել այս հանցակազմի հատկանիշների առկայության հարցը, թե ոչ: Այս անորոշությունն ավելի ակնառու է դառնում այն դեպքում, երբ ուսումնասիրում ենք Ռ-Դ սահմանադրական դատարանի վերոհիշյալ որոշման պատճառաբանական մասի եզրակալիչ հատվածը, որտեղ դատարանը նշում է, որ որոշմամբ արտահայտած իր դիրքորոշումը չի բացառում հնարավորությունը, որ ներկայացված հանցագործության մասին հարողորման կապակցությամբ քրեական հետապնդման մարմինները կատարեն համապատասխան գործողություններ այն հարակից հանցակազմերով, որոնք, որպես կանոն, ուղեկցում են Ռ-Դ քրեական օրենսգրքի 305-րդ (ակնհայտ անարդար դատավճռի, որոշման կամ այլ դատական ակտի կայացում) հողվածին, օրինակ՝ խարդախություն, պաշտոնեական լիազորությունների չարաշահում, կաշառք ստանալ և այլն:

Կարծում են, որ մասն կարգավորման պարագայում մի իրավիճակ է ստեղծվում, որի պայմաններում քրեական հետապնդման մարմինը կարող է շրջանցել սահմանված արգելքը՝ բեկանված դատական ակտի պարտադիր առկայությունը, և

զնահատակա՞ն տալ դատավորի գործողություններին ու դատական ակտի օրինաչափությանը ոչ թե ակնհայտ անարդար դատական ակտ կայացնելու հանցակազմի շրջանակներում, այլ՝ օրինակ՝ պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելու հանցակազմի շրջանակներում, որի պայմաններում մասն արգելքի սահմանում ամբողջովին իմաստազրկվում է: Մյուս կողմից, մասն իրավակարգավորում սահմանելով, օրենսդիրն, ըստ էության, բացառել է, օրինակ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատավորներին այս հողվածով քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունը, քանի որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հանդիսանում է բարձրագույն ատյան և նրա որոշումները վերադասության կարգով վերանայման ենթակա չեն, հրապարկման պահից էլ մտնում են օրինական ուժի մեջ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումների վերանայման միակ եղանակը դրանց վերանայումն է նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներով, սակայն այդ դեպքում էլ վճռաբեկ դատարանն ինքն է վերանայում իր որոշումը: Այսինքն, ստեղծվում է մի իրավիճակ, որի պայմաններում դատական համակարգի բարձրագույն ատյանները բացարձակ անձեռնմխելիություն են ստանում ակնհայտ անարդար դատական ակտ կայացնելու համար սահմանված քրեական պատասխանատվությունից և այս հանցակազմը նրանց համար գործնականում դառնում է անկիրառելի: Հարկ է նշել, որ այս հողվածի գործնական կիրառելիության ուսումնասիրության դեպքում կարող ենք արձանագրել, որ այն, ըստ էության, չգործող նորմ է, քանի որ սկսած 2003 թվականից միայն երկու քրեական գործ է քննվել այս հողվածով, որոնցից մեկով քրեական գործով վարույթը կարճվել է անձի արարքում հանցակազմի բացակայության հիմքով, իսկ մյուսով քրեական գործով վարույթը կասեցված է:

Վերոգրյալն ամփոփելով՝ կարելի է արձանագրել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 352-րդ հողվածը չի համապատասխանում իրավական որոշակիության պահանջներին ու, ըստ էության, չգործող նորմ է, քանի որ նախ՝ գործող իրավակարգավորման պայմաններում գործնականում այն ոչ բոլոր դատավորների նկատմամբ է կիրառելի՝ տարբերակված մոտեցում դրսևորելով տարբեր ատյանների դատավորների միջև, երկրորդ՝ այս դրույթը պարունակում է տեսական հնարավորություն պետական այլ մարմինների կողմից դատական իշխանության գործունեությանը միջամտելու համար, իսկ ՀՀ դատական օրենսգրքում սահմանված արգելքն էլ հնարավոր է շրջանցել, հետևաբար՝ կասկածի տակ է դրվում դատական

իշխանության անկախությունը, և երրորդ՝ այս նորմը գործնական կիրառություն երբևէ չի ստացել: Նման պայմաններում կարծում են, որ այս դրույթի՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքում հետագա գոյությունն իմաստագրել է և գործող իրավակարգավորման պայմաններում, հավանաբար՝ հսկասահմանադրական:

Հարկ է նշել, որ նմանատիպ դրույթների վերացման միտումը նկատվում է նաև միջազգային փաստաթղթերում: Այսպես, հանցագործությունների կանխմանը և իրավախախտների հետ վարվելաձևին նվիրված Միավորված ազգերի կազմակերպության 7-րդ կոնգրեսի կողմից ընդունված՝ դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքների⁷ հավելվածի 3-4-րդ կետերը սահմանում են, որ դատական մարմինները տիրապետում են դատական բնույթի բոլոր հարցերի իրավասությանը և բացառիկ իրավունք ունեն որոշելու, թե իրենց հանձնված գործը մտնում է արդյոք իրենց՝ օրենքով սահմանված իրավասության մեջ, իսկ Արդարադատության իրականացման ընթացքում ապօրինի կամ չարտոնված միջամտություններ չպետք է տեղ գտնեն, և դատարանների կայացրած դատական որոշումները վերանայման ենթակա չեն: Այդ սկզբունքը չի խանգարում դատական մարմինների կայացրած որոշումների դատական վերանայումը կամ դատավճռի մեղմացումը օրենքին համապատասխան իրականացնելուն:

«Դատավորների կարգավիճակի մասին» խարտիայի⁸ 1.3-րդ, 5.1-րդ և 7.1-րդ կետերի համաձայն՝ ցանկացած որոշման կապակցությամբ, որը վնասում է դատավորի ընտրությանը, նշանակմանը, լիազորությունների իրականացմանը կամ դադարեցմանը, կարգավիճակը նախատեսում է օրենսդիր և գործադիր իշխանության անկախատյանի միջամտություն, որի անդամների նվազագույնը դատավորներ են, ովքեր ընտրվել են մշտական հիմունքներով և ապահովում են նրանց անենալայն ներկայացուցչությունը:

Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից 1994 թվականի հոկտեմբերի 13-ին ընդունված «Դատավորների անկախության, արդյունավետության և դերի մասին» թիվ (94)12⁹ և 2010 թվականի նոյեմբերի 17-ին ընդունված «Դատավորների անկախության, արդյունավետության և պատասխանատվության մասին» թիվ (2010)12¹⁰ հանձնարարականների համաձայն՝ դատավորներն աշխատանքից կարող են ազատվել հանցագործությունների կատարման և կարգապահական կանոնների լուրջ խախտումների

համար, ինչպես նաև՝ գործը լուծելու համար դատավորի կողմից օրենքի մեկնաբանությունը, փաստական հանգամանքների և ապացույցների գնահատումը չի կարող հանգեցնել քրեական պատասխանատվության, բացառությամբ չարամտությամբ գործելու դեպքերի: Միևնույն ժամանակ թիվ (2010)12 հանձնարարականը սահմանում է նաև, որ դատավորները չպետք է անձամբ հաշվետու լինեն, եթե նրանց որոշումները վերացվել են կամ փոփոխվել են վերանայման արդյունքում:

Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի (այսուհետ նաև՝ ԵԴԽԽ) կողմից 2010 թվականի նոյեմբերի 17-ին ընդունված «Դատավորների ազատությունների մեծ խարտիա (Հիմնարար սկզբունքներ)»¹¹ կարծիքի 20-րդ կետի համաձայն՝ դատավորները քրեական պատասխանատվության կարող են ենթարկվել իրենց լիազորություններից դուրս կատարված հանցագործությունների համար: Դատավորների նկատմամբ քրեական պատասխանատվություն չի կարող սահմանվել իրենց գործառնություններն իրականացնելիս թույլ տրված անզգույշ սխալների կամ բացթողումների համար:

ԵԴԽԽ կողմից 2002 թվականի նոյեմբերի 19-ին ընդունված «Դատավորների մասնագիտական վարքագիծը կարգավորող սկզբունքների և կանոնների մասին» թիվ 3 կարծիքի 52-54-րդ կետերի համաձայն, մասնավորապես՝ (...) դատավորները, ովքեր իրենց պաշտոնական լիազորությունների իրականացման ժամանակ կատարում են արարքներ, որոնք ամեն դեպքում դիտարկվում են որպես հանցավոր (օրինակ՝ կաշառք ստանալ), չեն կարող հղում կատարել իրենց անձեռնմխելիությանը, ի տարբերություն սովորական քրեական դատավարության դեպքի: Հարցումների պատասխանները ցույց են տալիս, որ որոշ պետություններում նույնիսկ անզգույշ դատական սխալները կարող են ճանաչվել հանցագործություններ: Այսպես, Շվեդիայում և Ավստրիայում դատավորները (հավասարեցված լինելով այլ պետական ծառայողներին) կարող են պատժվել (օրինակ՝ տուգանք) մի քանի դեպքերում կոպիտ անփութության համար (օրինակ՝ կալանքի կիրառման կամ չափազանց երկար ժամանակով անձին բանտում պահելու համար):

Այնուհանդերձ, քանի դեռ ընթացիկ պրակտիկական դատավորների նկատմամբ ամբողջությամբ չի բացառել քրեական պատասխանատվությունն իրենց պաշտոնական լիազորությունների իրականացման ընթացքում անզգույշ սխալների համար, ԵԴԽԽ-ն գտնում է, որ նման պատասխանատվության նախատեսումն ընդունելի է կամ

խրախուսման արժանի: Դատավորը չպետք է հարկադրված լինի գործելու գումարային պատժի կամ ազատագրվման սպառնալիքի ներքո, քանի որ նման սպառնալիքի առկայությունը, թեկուզ՝ ենթագիտակցական, չպետք է ազդի նրա որոշման վրա:

Դատարանի որոշումից դժգոհ կողմի նախաձեռնությամբ երկարատև քրեական գործի բացուցիչ դատավորի նկատմամբ տարածված երևույթ է մի քանի եվրոպական պետություններում: ԵՊԽԽ-ն կարծում է, որ այն երկրներում, որտեղ ամենատեղ կարող է պահանջել նախաձեռնել քրեական վարույթ դատավորի կողմից իր պաշտոնական լիազորությունների կատարման կապակցությամբ, պետք է լինի նման քրեական քննության կամ դատական գործընթացի կանխման կամ դադարեցման մեխանիզմ այն դեպքերում, երբ բացակայում են դատավորին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համապատասխան հիմքերը:

Իրավունքի միջոցով հանուն ժողովրդավարության եվրոպական հանձնաժողովի (Վեներտիկի հանձնաժողով) կողմից 2010 թվականի մարտի 16-ին ընդունված «Դատական իշխանության անկախության մասին (Մաս 1. Դատավորների անկախության մասին)» զեկույցի¹² 61-րդ կետում սահմանվում է, որ (...) անվիճելի է, որ դատավորները պետք է պաշտպանված լինեն անհամաչափ արտաքին ազդեցությունից: Այդ նպատակի համար նրանք պետք է օժտված լինեն ֆունկցիոնալ, բացառապես ֆունկցիոնալ անձեռնմխելիությունից (անձեռնմխելիություն այն գործողությունների համար քրեական հետապնդումից, որոնք կատարվել են իրենց լիազորությունների իրականացման ընթացքում, բացառությամբ դիտավորյալ հանցագործություններից, օրինակ՝ կաշառք ստանալը):

Ինչ վերաբերում է միջազգային փորձին,

այսպես այստեղ մոտեցումները բավականին տարբեր են, քանի որ մի շարք պետություններում (Ադրբեջան, Իսլանդիա, Լեհաստան, Պորտուգալիա (մասամբ), Ռուսաստան, Ուկրաինա, Դազախստան, Էստոնիա, Թուրքմենստան, Ուզբեկստան) դատավորները նմանատիպ արարքի համար կարող են ենթարկվել քրեական պատասխանատվության, որոշ պետություններում (Անդորրա, Բելգիա, Գերմանիա, Իտալիա, Լիտվա, Լիխտենշտեյն, Լյուքսեմբուրգ, Մալթա, Հոլանդիա, Նորվեգիա, Ռուսիա, Սլովենիա, Ճապոնիա) դատավորները քրեական պատասխանատվության ենթակա են միայն ընդհանուր բնույթի և կոռուպցիոն հանցագործությունների, իսկ մի շարք պետություններում (Իռլանդիա, Կիպրոս, Մոլդովա, Միացյալ Թագավորություն (մասամբ՝ միայն բարձրագույն ատյանների դատավորները)) դատավորներն ընդհանրապես քրեական պատասխանատվության ենթակա չեն:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարելի է միանշանակ արձանագրել, որ քննարկվող բնագավառում պետությունների օրենսդրությունները մեկ միասնական մոտեցում չունեն, սակայն այս բնագավառում միջազգային իրավունքի ընդհանուր զարգացումն այն միտումն ունի, որ բացառի դատավորների քրեական պատասխանատվությունը նրանց լիազորությունների իրականացման ընթացքում թույլ տրված իրավախախտումների համար՝ քրեական պատասխանատվություն սահմանելով միայն կոռուպցիոն և ընդհանուր բնույթի հանցագործությունների համար:

Կարծում են, որ այս մոտեցումը գործող զարգացման մակարդակում մենք նույնպես պետք է որդեգրենք՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքից բացառելով այս դրույթը, քանի որ դա, ըստ էության, չգործող նորմ է ու անընդհատ կարող է որպես սպառնալիք օգտագործվել դատական իշխանության վրա ներազդելու համար:

1. Ընդհանուր տեսական մոտեցման համաձայն՝ իրավաբանական պատասխանատվություն իրավախախտում կատարած անձի նկատմամբ իրավասու սուբյեկտի կողմից օրենքով սահմանված կարգով նշանակված հարկադրանքի միջոց է, որը բովանդակում է իրավախախտում կատարած անձի իրավունքների և ազատությունների սահմանափակում: **Պաբլո Պ. Պոնյատի**. Социальный ответственный. В кн. теория государства и права. Учебник для вузов. Издание 2-е, измененное и переработанное. — Под. ред. проф. В. М. Корельского и проф. В. Д. Перевалова, с. 434-435.

2. **Понкратова Д. В.** «Институт ответственности судей как средство повышения качества отправления правосудия» - http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2011/thesis/s18/s18_15.pdf.

3. «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնարկումներ /ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Հարությունյանի և Ա. Վարդաշյանի. - Եր.: «Բրավո»», 2010, էջ 925:

4. <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=73489>.

5. «Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս (6-րդ իրատարալություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով)»/Ա. Առաքելյան, Ա. Գաբրելյան, Հ. Խաչիկյան, Գ. Գազինյան,

Ն. Մաղաքյան, Ա. Մարգարյան, Տ. Սիմոնյան, Վ. Բոչարյան. - Երևանի պետ. համալսարան. - Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 2012, 905-907 էջեր:

6. [6. http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=18504](http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=18504).

7. [7. http://www.coc.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/European-Charter-on-Statute-of-Judges_EN.pdf](http://www.coc.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/round4/European-Charter-on-Statute-of-Judges_EN.pdf).

8. [8. https://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(94\)12&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=Edb021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(94)12&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=Edb021&BackColorLogged=F5D383).

9. [9. https://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2010\)12&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=Edb021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2010)12&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=Edb021&BackColorLogged=F5D383).

10. [10. https://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2010\)12&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=Edb021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2010)12&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=Edb021&BackColorLogged=F5D383).

11. Magna carta of judges (Fundamental principles) - [https://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE-MC\(2010\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE-MC(2010)3&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864).

12. [12. http://www.venice.coc.int/webforms/documents/CDL-AD\(2010\)004.aspx](http://www.venice.coc.int/webforms/documents/CDL-AD(2010)004.aspx).

PRACTICAL AND LEGAL BASES OF FORENSIC EXPERTISE APPOINTMENT

GAYANE SAHAKYAN

**RA CIVIL SERVICE 1-ST CLASS ADVISOR,
"NATIONAL BUREAU OF EXPERTISES" SNPO, RA, LEGAL ADVISOR**

The determination of practical and legal bases for forensic expertises is significant while solving the problem of expertise appointment in civil procedure. In current scientific article are discussed practical and legal bases for forensic expertise appointment, particularly the issues, concerning to the practical basis, were stressed. Having presented a concrete statement concerning to contemplative jurisdiction of the court for forensic expertise appointment, through the analysis of Court of Cassation, RA, desicions and his own examples, the author has stressed the necessity of forensic expertise appointment in some cases regardless of court's discretion.

Hence, it was suggested to fix the court's obligation for expertise appointment in case if it is necessary to have special professional knowledge for confirmation of the facts (circumstances) that are important in the case resolving process in the Civil Procedure Code of the Republic of Armenia. The mentioned legislative project may be effective while reforming the Code. Besides, in the article is discussed the requirements of the expertise appointment form and its content, as well as is pointed out the procedural significance of mentioned documents.

Keywords: forensic expertise, appointment, practical basis, legal basis, right

ФАКТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ НАЗНАЧЕНИЯ СУДЕБНОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

ГАЯНЕ СААКЯН

**СОВЕТНИК 1-ОГО КЛАССА ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ РА,
"НАЦИОНАЛЬНОЕ БЮРО ЭКСПЕРТИЗ" ГНКО ЮРИДИЧЕСКИЙ СОВЕТНИК**

Решение фактических и правовых основ назначения судебной экспертизы имеет важное значение при решении вопроса назначения экспертизы в гражданском судопроизводстве. В научной статье рассмотрены фактические и правовые основы назначения судебной экспертизы, особенно акцент сделан на вопросы, касающиеся фактической основы. Представив конкретный вопрос дискреционных правомочий суда о назначении экспертизы, путем анализа решений апелляционного суда РА и собственных примеров, автор остановился в некоторых случаях на необходимости назначения экспертизы независимо от усмотрения суда.

При этом, было предложено в кодексе гражданского судопроизводства РА зафиксировать обязанность суда по назначению экспертизы, если есть необходимость специальных профессиональных знаний для утверждения фактов (обстоятельств), имеющих важное значение при решении дела. Данное законодательное предложение может быть полезным в вопросе реформирования кодекса. Кроме этого, в статье обращено внимание на основные представленные требования формы и содержания решения назначения экспертизы.

Ключевые слова: судебная экспертиза, назначение, фактическая основа, правовая основа, право

Բանալի բառեր - դատական փորձաքննություն, նշանակում, փաստական հիմք, իրավական հիմք, իրավունք

ՂԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿՐԱՎԱԿԱՆ ԶԻՄՔԵՐԸ

Քաղաքացիական դատավարությունում դատական փորձաքննության նշանակումը փորձաքննության ինստիտուտին առնչվող կարևորագույն հիմնահարցերից մեկն է, քանի որ շատ հաճախ դրա արդյունքներով է պայմանավորվում դատական ապացուցման արդյունավետությունը, ուստի նաև՝ քաղաքացիական գործի ճիշտ լուծման ընթացքը:

Դեռևս հռոմեական իրավունքից սկսած՝ հայտնի է, որ դատավորները հասկանում են իրավունքի հարցերից, ուստի դժվարանալով հատուկ գիտելիքներ պահանջող հանգամանքներն ինքնուրույն ընկալել, վերլուծել և գնահատել, նրանք դիմում են դատական փորձաքննության ինստիտուտին՝ նշանակելով փորձաքննություն: Դատական փորձաքննությունն նշանակելիս առաջինը ծագում է «դատական փորձաքննության նշանակման հիմքեր»-ի որոշման հարցը¹, քանի որ հենց դրանից են սկիզբ առնում փորձաքննության նշանակման, իսկ այնուհետ՝ դրա անցկացման հետ կապված իրավահարաբերությունները:

Ընդհանուր առմամբ, «հիմք» ասելով՝ հասկանում են պատճառ, հիմունք, շարժառիթ, նախադրյալ՝ որևէ գործողություն կատարելու (դրանից ձեռնպահ մնալու) համար: Համապատասխանաբար, կարող ենք ասել, որ «փորձաքննություն նշանակելու և անցկացնելու հիմքեր»-ն այն հանգամանքներն են, որոնք մի կողմից վկայում են հատուկ հետազոտություն՝ փորձաքննություն կատարելու անհրաժեշտության մասին, իսկ մյուս կողմից ունեն նորմատիվ ամրագրում: Դատավարագիտության մեջ տարբերում են քաղաքացիական դատավարությունում դատական փորձաքննությունն նշանակելու փաստական և իրավական հիմքերը:

Դրանցից առաջինը՝ փորձաքննություն նշանակելու փաստական հիմքը, սահմանված է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասով, որի համաձայն՝ գործի քննության ժամանակ ծագող հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման նպատակով՝ դատարանը կարող է կողմի (կողմերի) միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ փորձաքննություն նշանակել:

Այսպիսով, հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ դատական փորձաքննություն նշանակելու փաստական հիմքը քաղաքացիական գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները հատուկ գիտելիքների միջոցով պարզաբանելու անհրաժեշտությունն է: Դա նշանակում է, որ դատարանը նշանակում է փորձաքննություն, երբ կոնկրետ ոլորտի (ոլորտների) հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ անհրաժեշտ է պարզաբանել գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող այս կամ այն հանգամանքը: ՀՀ վճարելի դատարանի դիրքորոշմամբ, փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդության բավարարման կամ մերժման հարցը լուծելիս դատարանը պետք է անդրադառնա այն հարցին, թե արդյո՞ք ներկայացված միջնորդությամբ նշանակվող փորձաքննության արդյունքում կարող է պարզվել գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող որևէ փաստ²:

Հարկ է նկատել, սակայն, որ այդ փաստերն օրենսդիրը որևէ նորմով չի սահմանում: Ինչպես ժամանակին նշել է Տ.Ա. Լիլուաշվիլին, օրենքը, բացառությամբ այն փոքրաթիվ դեպքերի, երբ փորձաքննության նշանակումը պարտադիր է, չի ներա-

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Փորձագիտական պրակտիկա

ռում այն հանգամանքների ցանկը, որոնց հաստատումը պահանջում է հատուկ գիտելիքներ: Այդ հանգամանքների շրջանակի որոշումը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում բողոքված է դատարանի հայեցողությանը: Օրինակ՝ Գերմանիայի դատավարական օրենսդրությունը նույնպես չի նախատեսում հատուկ նորմեր, որոնք կմատնանշեն, թե որ դեպքերում պետք է անցկացվի փորձաքննություն⁴: Ուստի, հաշվի առնելով այն, որ փորձագետի եզրակացությունն օրենքով նախատեսված ապացուցման միջոցներից մեկն է, դատարանում քննվող յուրաքանչյուր գործով դատարանն ինքնուրույն է վերլուծում փորձաքննություն նշանակելու հնարավորության և նպատակահարմարության հարցը:

Միևնույն ժամանակ նշենք, որ օրենսդիրը, որպես բացառություն, սահմանել է որոշակի դեպքեր, երբ էլնելով օրենքներով սահմանված իմպերատիվ պահանջներից՝ դատարանը պարտադրված է նշանակել փորձաքննություն կոնկրետ գործերով: Օրինակ՝ քաղաքացու հոգեկան վիճակը պարզելու համար նշանակվում է դատական հոգեբուժական փորձաքննություն (ՀՀ քաղ. դատ. օր-ի 170-րդ հոդ.), կամ ապաքինվածին գործունակ ճանաչելու համար՝ դատական հոգեբուժական փորձաքննություն (ՀՀ քաղ. դատ. օր-ի 173-րդ հոդ., 1-ին մաս):

Վերը նշված և օրենսդրությամբ նախատեսված մյուս դեպքերում ապացուցման այլ միջոցի (վկայի ցուցմունք և այլն) օգտագործումը բացառվում է: Գատարանը պարտավոր է նշանակել փորձաքննություն՝ անկախ շահագրգիռ անձի կողմից միջնորդություն ներկայացնելու հանգամանքից: Ինչպես արձանագրել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, եթե գործով ծագող հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման համար օրենքը նախատեսում է փորձաքննություն նշանակելու պահանջ, ապա դատարանը պարտավոր է ապահովել դրա կատարումը⁵:

Վերոնշյալ իրավակարգավորումը հիմնված է օրենսդրի այն համոզման վրա, որ դրանք ապացուցման այլ միջոցով (միջոցներով) հաստատել հնարավոր չէ,

հետևաբար վերջինս անթույլատրելի է համարում դրա (դրանց) օգտագործումը: Նման իրավիճակներում գործ ունենք **փորձաքննություն նշանակելու պարտադիրության հետ**⁶:

Հավելենք նաև, որ մասնագիտական գրականության մեջ տարբեր հեղինակներ իրավացիորեն հանգում են նաև այլ կատեգորիայի քաղաքացիական գործերով պարտադիր փորձաքննություն նշանակելու անհրաժեշտության հարցին, որի հետ համակարծիք ենք⁷:

Այսպիսով, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի տառացի նշանակությամբ մեկնաբանությունից հետևում է, որ օրենսդիրը սահմանել է փորձաքննություն նշանակելու դատարանի հայեցողական իրավասությունը, որով և չսահմանափակելով նրան այս կամ այն ապացուցման միջոցի օգտագործման հարցում (բացառությամբ փորձաքննություն նշանակելու պարտադիր դեպքերի), թույլատրում է օգտագործել փորձագետի եզրակացությունը՝ ի թիվս դատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված ապացուցման այլ միջոցների:

Այստեղ, սակայն, կարող է առաջանալ հարց. եթե քաղաքացիական գործի այս կամ այն հանգամանքը կարող է հաստատվել կամ հերքվել միայն փորձագետի եզրակացության միջոցով, դատարանը կարո՞ղ է չբավարարել փորձաքննություն նշանակելու վերաբերյալ շահագրգիռ անձի միջնորդությունը կամ դրա բացակայության պարագայում կարո՞ղ է չնախաձեռնել փորձաքննության նշանակում: Եթե այո, ապա վերջինս կարո՞ղ է ձևավորել գործով անհրաժեշտ ու բավարար ապացուցողական նյութ և հանգել օբյեկտիվ եզրակացության՝ կայացնելով օրինական, հիմնավորված ու պատճառաբանված վճիռ: Օրինակ՝ դիցուք, դատարանում վիճարկվում է փոխառության պայմանագրում առկա ստորագրության իսկությունը և ապացուցման որևէ միջոցով (փորձագետի եզրակացությունից բացի) հնարավոր չէ հաստատել, որ ստորագրությունը պատկանում է համապատասխան անձին: Կամ փորձագետի եզրակացությունից բացի ապացուցման ի՞նչ մի-

ջոցով է հնարավոր հաստատել դատարանում ապրանքի՝ գործող նորմատիվ պահանջներին համապատասխանությունը:

Ինչպես նշում է նույն հեղինակը՝ Տ.Ա. Լիլուաշվիլին, **փորձաքննություն նշանակելու անհրաժեշտություն** կարող է ծագել այն ժամանակ, երբ փաստի հաստատման համար օրենքը թեև թույլատրում է ապացուցման ցանկացած միջոցի օգտագործման հնարավորությունը, սակայն առկա չէ դրանք օգտագործելու օբյեկտիվ հնարավորությունն այն բանի պատճառով, որ չկան, անհետացել են դրանք կամ կորցրել են իրենց ապացուցողական ուժը: Այդպիսի անհրաժեշտություն կարող է ծագել նաև այն ժամանակ, երբ դատարանն այս կամ այն պատճառով ունի կասկած ներկայացված ապացույցների արժանահավատության հարցում կամ դրանք համարում է ոչ բավարար⁸:

Ճիշտ է, ընդհանուր կանոնի համաձայն՝ դատարանը չի հավաքում, սակայն մասնակցում և օժանդակում է շահագրգիռ անձանց կողմից դժվարին իրավիճակներում ապացույցներ հավաքելու գործընթացին, այդ թվում նաև վերջիններիս միջնորդություններով: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նույնպես իր որոշման մեջ անդրադարձել է կողմին իր գործը (այդ թվում՝ ապացույցները) ներկայացնելու ողջամիտ հնարավորություն տրամադրելու հարցին, որը նրան իր հակառակորդի նկատմամբ չի դնի էականորեն նվազ բարենպաստ վիճակում: Ըստ դատարանի՝ այդ իրավունքի իրականացման հարցում դատարանը պարտավոր է օժանդակել վերջինիս, եթե նա գրկված է այս կամ այն ապացույցն ինքնուրույն ձեռք բերելու հնարավորությունից: Ուստի դատավարական օրենսդրության պահանջների պահպանմամբ ներկայացված փորձաքննություն նշանակելու մասին միջնորդությունն անհիմն մերժելու արդյունքում ապացուցման պարտականություն կրող կողմը գրկվում է իր գործը դատարանին արդյունավետ ներկայացնելու հնարավորությունից, որով անվերապահորեն խախտվում է Կոնվենցիայի⁹ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով և ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածով

երաշխավորված կողմերի իրավահավասարության և մրցակցության հիմնարար սկզբունքները¹⁰:

Հարկ է նշել, որ վճռաբեկ դատարանը տարբեր գործերով անդրադարձել է փորձաքննություն նշանակելու դատարանի իրավասությանը և եզրակացրել, որ դատարանն այն իրականացնում է դատական հայեցողության իրավունքով՝ ելնելով հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման նպատակից¹¹: Միաժամանակ, վերջինս, ելնելով փորձաքննություն նշանակելու անհրաժեշտությունից, հանգել է այդ իրավունքի ոչ բացարձակ լինելու հանգամանքին: Վճռաբեկ դատարանը, մասնավորապես, նշել է, որ այս կամ այն հայեցողական լիազորությունն իրականացնելու դատարանի իրավունքը բացարձակ բնույթ չի կրում, և դրա իրականացման նպատակահարմարության հարցն անհրաժեշտ է որոշել՝ ելնելով դատավարության մրցակցության և կողմերի իրավահավասարության դատավարական սկզբունքների էությունից¹²:

Ուստի, լիովին համակարծիք ենք Ս.Գ. Մեղրյանի՝ վճռաբեկ դատարանի կողմից տարբեր գործերով արտահայտված դիրքորոշումների ամփոփման հիման վրա արված եզրակացության հետ, ըստ որի՝ դատարանը փորձաքննություն նշանակելու հարցը պետք է լուծի՝ ելնելով դատավարության մրցակցության և կողմերի իրավահավասարության դատավարական սկզբունքների էությունից, ապացույցների թույլատրելիության և վերաբերելիության վերաբերյալ օրենսդրական պահանջներից, հատուկ գիտելիքներ պահանջող հարցերի պարզաբանման նպատակից և արդարադատության արդյունավետության շահերի ապահովման սկզբունքից¹³:

Այսպիսով, ամփոփելով վերը նշվածը, կարող ենք եզրակացնել, որ մեր կողմից բերված, ինչպես նաև համանման այլ իրավիճակներում դատարանի կողմից որոնվող տեղեկատվությունն ապացուցման այլ միջոցով (միջոցներով) հաստատելու օբյեկտիվ անհնարինության պատճառով փորձագետի եզրակացությունն այլ միջոցով (միջոցներով) փոխարինվել չի կարող:

Փորձագիտական պրակտիկա

Հետևաբար, եթե դատարանը չնշանակի փորձաքննություն և գործի իրական հանգամանքները չհամարվեն ապացուցված կամ չապացուցված ու կողմերը զրկվեն դրանք պարզելու հնարավորությունից, կամ եթե դատարանը համապատասխան հանգամանքները փորձագետի եզրակացության փոխարեն հաստատի, օրինակ, մասնագետի կարծիքով (ոչ պատշաճ ապացուցման միջոց), ապա նրա կայացրած վճիռը, որպես անհիմն, ենթակա կլինի բեկանման:

Հայտնի է, որ փորձագետի եզրակացությունն անվանում են «գիտական փաստական տվյալներ» (scientific evidence, scientific data) կամ «գիտական ապացույցներ» (scientific proof)¹⁴: Ինչպես իրավացիորեն նշում է դատավարագետ Ռ.Գ. Պետրոսյանը, փորձաքննությունն ապացուցման գործում միջոց է, քանի որ այն դատարանին հաղորդում է գիտահետազոտական բնույթի հատուկ տեղեկություններ¹⁵: Ճիշտ է, փորձագետի եզրակացությունը դատարանի համար չունի պարտադիր իրավաբանական ուժ և զնահատվում է մյուս ապացույցների հետ միասին, սակայն, կարող ենք ասել, որ դրա նկատմամբ դատարանները, այնուամենայնիվ, դրսևորում են որոշակիորեն տարբերակված մոտեցում: Դա բացատրվում է այն հանգամանքով, որ վերջիններիս կողմից որոնվող որոշ հանգամանքներ կարող են հաստատվել կամ հերքվել միայն փորձաքննության միջոցով՝ հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ, ուստի դրա արդյունքը՝ փորձագետի եզրակացությունն էլ, հիմնված լինելով գիտության տվյալների վրա, հենց դրա ուժով ունի առանձնահատուկ կիրառական նշանակություն այլ ապացույցների շարքում:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով վերոգրյալը, կարող ենք հանգել այն եզրակացության, որ **դատարանը պարտավոր է նշանակել փորձաքննություն, եթե գործով ապացուցման ենթակա հանգամանքների հաստատման համար պահանջվում են հատուկ գիտելիքներ**: Այսինքն, **եթե որոշակի հանգամանքի հաստատումը պահանջում է հատուկ գիտելիքներ, ապա օրենսդիրը, որպես դրա առկայությունը կամ բացակայու-**

թյունը հաստատելու միակ թույլատրելի միջոց, մեր կարծիքով, պետք է համարի փորձագետի եզրակացությունը, որն էլ կհանդիսանա համապատասխան գործերով ապացույցների արժանահավատության ապահովման կարևոր դատավարական երաշխիք:

Միևնույն ժամանակ, վերլուծությունների արդյունքում կարծում ենք, որ **փորձաքննության ինստիտուտի զարգացմանը հանրապետության օրենսդիրը կսահմանի օրենսդրությանը փորձաքննության պարտադիր նշանակման (հնարավոր է նաև՝ փորձաքննության նշանակման) որոշակի ընդհանուր պայմաններ**:

Մեր կարծիքով, այդ կերպ համապատասխան գործերով կարող է ապահովվել քաղաքացիների և կազմակերպությունների իրավունքների, ազատությունների ու օրինական շահերի իրական պաշտպանության հնարավորությունը: Համենայն դեպս, գտնում ենք, որ խնդիրն ունի օրենսդրական կարգավորման անհրաժեշտություն, որն էլ կհանդիսանա անհիմն փորձաքննություն նշանակելու (չնշանակելու) սխալներից զերծ մնալու, հետևաբար և օրինական, հիմնավորված ու պատճառաբանված վճիռներ կայացնելու կարևոր հիմք:

Դատական փորձաքննության նշանակման երկրորդ հիմքի վերաբերյալ նշենք, որ քաղաքացիատավարական այլ գործողությունների համամասնությանը, փորձաքննության նշանակումը նույնպես ստանում է գրավոր ձևակերպում: Դրա արդյունքը փորձաքննություն նշանակելու մասին դատարանի որոշումն է, որը դատարանի կողմից ընդունվող, կոնկրետ փորձագիտական հետազոտության բովանդակությունը և կառուցվածքը սահմանող գրավոր փաստաթուղթ (դատական ակտ) է: ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ փորձաքննություն նշանակելու մասին դատարանը կայացնում է որոշում, որում սահմանվում են հարցերի ցանկը և բովանդակությունը:

Այսինքն՝ դատական փորձաքննություն նշանակելու իրավական հիմքն այն իրավաբանական փաստն է, տվյալ դեպքում՝

Փորձագիտական պրակտիկա

փորձաքննությունն նշանակելու մասին դատարանի որոշումը, որի հիման վրա իրականացվում է փորձաքննությունը: Առանց դրա դատական փորձաքննության առնչությամբ իրավահարաբերություններ առաջանալ չեն կարող, իսկ կատարված փորձաքննությունը չի կարող ունենալ իրավաբանական ուժ (անկախ նրանից, պահպանվել են օրենսդրությամբ նախատեսված այլ պահանջները, թե ոչ):

Նշված որոշման ընդունումն է, որ սկիզբ է դնում փորձաքննությունն նշանակելու և

անցկացնելու հետ կապված իրավահարաբերություններին, ուստի հասկանալի է, թե դատավարական առումով որքան կարևոր է այն օրենսդրությամբ սահմանված պահանջներին համապատասխան՝ որոշակի հետևողականությամբ կազմելը: Որոշմանը ներկայացվող հիմնական պահանջները սահմանված են ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 5-րդ մասում: Դրանց հետ կապված հարցերին, սակայն, կանդիդատներ մեկ այլ աշխատանքում:

1. Մեր կարծիքով, այս դեպքում կարող ենք խոսել փորձաքննությունն նշանակելու և անցկացնելու հիմքերի մասին միաժամանակ, քանի որ դրանք, թեև, հոմանիշներ չեն, սակայն, քննարկվող համատեքստում նույնանում են:

2. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/1406/02/09 քաղաքացիական գործով 01.04.2011թ. որոշումը:

3. **Лилуашвили Т.А.** Экспертиза в советском гражданском процессе. Т., 1967, с. 5-6.

4. **Давтян А.Г.** Гражданское процессуальное право Германии. М., Городец-издат, 2000, с. 122.

5. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/3494/02/09 քաղաքացիական գործով 01.04.2011թ. որոշումը:

6. **Лилуашвили Т.А.** Экспертиза в советском гражданском процессе. Т., 1967, с. 79.

7. **Треушников М. К.** Назначение экспертизы по гражданским делам. “Советская юстиция”, 1977, N 8, с. 21-22, **Эйсман А.А.** Заключение Эксперта. М., 1967, с. 147, **Жуков Ю.М.** Судебная экспертиза в советском гражданском процессе. Автореф. канд. дис. М., 1965, с. 6.

8. **Лилуашвили Т.А.** Экспертиза в советском гражданском процессе. Т., 1967, с. 79.

9. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիա, Հոռն, նոյեմբերի 4, 1950թ.:

10. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 0351/02/08-(ԵԴ) քաղաքացիական գործով 31.10.2008թ. որոշումը:

11. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵԿԴ/3494/02/09 քաղաքացիական գործով 01.04.2011թ. և թիվ 3-459 (ՎԴ) քաղաքացիական գործով 25.07.2008թ. որոշումները:

12. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի թիվ 0351/02/08-(ԵԴ) քաղաքացիական գործով 31.10.2008թ. որոշումը:

13. **Մեղրյան Ս.Գ.** Ապացուցումը Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարությունում (դասախոսություններ), Ե., 2012թ., էջ 220-221:

14. **Ahmad Mousa Hayajne, Sami Hamdan AL.** Theoretical Approaches to Admitting Scientific Evidence in the Adversarial Legal System European Journal of Scientific Research, Vol.41 No.2 (2010), p. 182-193; Beecher-Monas E. Evaluating Scientific Evidence: An Interdisciplinary Framework for Intellectual Due Process, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, p. 14-17.

15. **Պետրոսյան Ռ.Գ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարություն, 4-րդ հրատ., Ե., 2012, «Ոսկան Երևան» հրատ., էջ 320:

THE PROBLEMS OF FALSIFICATION AND REVELATION OF ALCOHOLIC AND NON- ALCOHOLIC DRINKS IN MARKET AT PRESENT

TOROS AVETISYAN
SAMVEL MARTIROSYAN
AIDA AZATYAN
NUNE ANDREASYAN

**NAS RA «NATIONAL BUREAU OF EXPERTISE»
STATE NON-PROFIT ORGANIZATION**

We carried out the examination of 564 bottles of alcoholic and 76 bottles of non-alcoholic beverages. 462 of 564 (81.9%) bottles of alcoholic and 72 of 76 (94.7%) bottles of non-alcoholic beverages were falsified. At the same time, examination of comparative reference samples of industrial production was carried out. As a result, it was revealed that the latests according to their indicators were consistent with the normative documents acting in the Republic of Armenia. For obtaining natural color of cognac corresponding to the normative standards of falsifier, burnt sugar is used and for obtaining the appropriate degree, rectified alcohol is used. Due to the staff of Food and Beverages Expertises Department of “National Bureau of Expertises” Republic of Armenia, health safety of consumer is under control.

Keywords: alcohol, fraud, food safety

**СОВРЕМЕННЫЕ ЗАДАЧИ ВЫЯВЛЕНИЯ НА РЫНКЕ ФАЛЬСИФИКАЦИЙ
АЛКОГОЛЬНЫХ И НЕАЛКОГОЛЬНЫХ НАПИТКОВ**

ТОРОС АВЕТИСЯН
САМВЕЛ МАРТИРОСЯН
АИДА АЗАТЯН
НУНЕ АНДРЕАСЯН

НАН РА «НАЦИОНАЛЬНОЕ БЮРО ЭКСПЕРТИЗ» ГНКО

Нами была проведена экспертиза 564 бутылок алкогольных и 76 бутылок неалкогольных напитков. 462 из 564 (81.9%) бутылок алкогольных и 72 из 76 (94.7%) неалкогольных напитков были фальсифицированы. Параллельно проводилась экспертиза контрольных сравнительных проб промышленного производства. В результате было выявлено, что последние по их показателям соответствовали нормативной документации, действующей в Республике Армения. Для получения натурального цвета коньяка, соответствующего нормативным стандартам, фальсификаторы используют жженый сахар, а для получения соответствующего градуса - ректификатный спирт. Благодаря работникам лаборатории отдела экспертиз пищевых продуктов и напитков "Национального бюро экспертиз" Республики Армения безопасность здоровья потребителя находятся под контролем.

Ключевые слова: алкоголь, мошенничество, безопасность пищевых продуктов

Բանալի բաներ - ալկոհոլ, կեղծարարություն, սննդի անվտանգություն

ՀՈՎՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՀԱՏՎԱԿԱՆ
Ինֆորմացիոն

ՇՈՒԿԱՅՈՒԽ ԱՌԿԱ ԱՆԿՈՂՈՒՄՆԻՆ

ԵՎ ՈՉ ԱՆԿՈՂՈՒՄՆԻՆ ԽՄԻՉՔՆԵՐԻ

ԿԵՂՏԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՏՆԱԲԵՐՄԱՆ ԱՐԴԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Մանկի անվտանգության խնդիրը գտնվում է պետության ուշադրության կենտրոնում: Պետությունն իր համապատասխան կառույցների միջոցով հսկողություն ու վերահսկողություն է սահմանում երկրում արտադրվող, վաճառվող, ինչպես նաև ներմուծվող և արտահանվող սննդամթերքի վրա:

Մարդու կյանքում խմիչքներն առհասարակ զբաղեցնում են իրենց ուրույն տեղը [14]: Առավել կարևոր դեր է խաղում կարմիր գինին, որի ամենօրյա օգտագործումը՝ 100-150մլ, դրական ազդեցություն է թողնում մարդու օրգանիզմի վրա: Դեռևս հին քաղաքակրթությունները գիտեին գինու բարերար ազդեցության մասին և այն անվանում էին «Աստծո պարգև» [13, 14, 18]: Արդի զարգացման փուլում գինին չի կորցրել իր կարևորությունը: Մի շարք երկրներում, այդ թվում նաև Հայաստանում, գինեգործությունը թևակոխում է զարգացման որակապես նոր փուլ [16-18]:

Ալկոհոլային և ոչ ալկոհոլային խմիչքների փորձաքննություններ են կատարվում նաև ՀՀ ԳԱԱ Փորձաքննությունների ազգային բյուրո ՊՈԱԿ-ի սննդամթերքի և խմիչքների բաժնի փորձարկման լաբորատորիայում: Փորձաքննությունները կատարվում են ըստ ՀՀ-ում կանոնակարգված նորմատիվային փաստաթղթերի՝ ԳՕՍՏ, ՀՍՏ, ՏՊ-

երի պահանջների [1-9, 11]: Ինչպես ամբողջ աշխարհում, Հայաստանում նույնպես խնդիրներ են առաջանում ալկոհոլային խմիչքների կեղծումների հայտնաբերման ժամանակ: Կեղծվում են շուկայում առկա ինչպես թանկ, այնպես էլ էժան խմիչքները: Դրանց հայտնաբերման գործում մեծ է պետության դերը, և այդ խնդիրների լուծման համար իր ուրույն ներդրումն ունի Փորձաքննությունների ազգային բյուրոն:

Ժամանակի ընթացքում մեծանում է կեղծարարության ոլորտը, և գնալով ավելի դժվարանում է դրանց հայտնաբերումը: Կեղծարարներն օգտագործում են գործարանային արտադրության այն շշերը, որոնք գտնվում են լավ պահպանված վիճակում: Իրավապահ և վերահսկող կազմակերպությունները պետք է ուշադրություն դարձնեն սպակյա տարաների ընդունման կետերին, որոնք այլ պետությունների կողմից արտադրած շշերը գնում են բարձր գներով: Քանի որ սպակու ջարդոնը տարա արտադրող գործարանները ձեռք են բերում 7000 դրամով 1 տոննայի դիմաց, ապա դրանից հետևում է, որ մեկ շշի արժեքը այդ դեպքում պետք է լինի մոտ 1 դրամ, իսկ ընդունման կետերը վճարում են 100 դրամից մինչև 3000 դրամ 1 շշի դիմաց: Չնայած արտադրողները ժամանակ առ ժամանակ փոխում են իրենց արտադ-

Փորձագիտական պրակտիկա

րանքի դիզայնը՝ շտերը, պիտակները, որպեսզի այդ ձևով պայքարեն կեղծիքի դեմ, սակայն կեղծարարներն արագ կարողանում են ձեռք բերել նոր պիտակներ և շտերը փակելու միջոցներ: Մեր պրակտիկայում հանդիպել են կեղծարարների կողմից արտադրված հաստոցներ և փոքր գործիքներ, որոնց միջոցով կատարվել են կոնյակների կամ օղիների այնպիսի կեղծումներ, որոնք անզեն աչքով դժվար է լինում հայտնաբերել: Կեղծակոհողային արտադրանքներում խմիչքը հիմնականում չի համապատասխանում նորմատիվային փաստաթղթերի պահանջներին իր գալորտի ճանաչման ցուցանիշներով, թնդության աստիճանով, շաքարների տոկոսային պարունակությամբ, ցնդող թթվայնությամբ, մեթանոլի պարունակությամբ և միկրոբադադրիչների (քացախ ալդեհիդի, մեթիլացետատի, էթիլացետատի, մեթանոլի, 2-պրոպանոլի, էթիլսպիրտի, 1-պրոպանոլի, իզոբուտիլսպիրտի, 1-բուտանոլի, իզոամիլսպիրտի) որակական և քանակական բաղադրությամբ [9]: Փորձաքննությանը ներկայացված բոլոր հետազոտելի նմուշները համեմատվում են գործարանային արտադրանքի նմուշների հետ:

Նյութեր և մեթոդներ.

Փորձաքննության է ենթարկվում շուկայում մեծ պահանջարկ ունեցող խմիչքների տեսականին, որը հաճախ ենթարկվում է կեղծարարության: ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի սննդամթերքի և խմիչքների բաժնի փորձարկման լաբորատորիա է ներկայացվել խմիչքների լայն տեսականի. օղիներ, սպիրտ, կոնյակներ, գինիներ, շամպայն, գարեջուր և ոչ ալկոհոլային խմիչքներ: 2010-2014թթ. ընկած ժամանակահատվածում փորձաքննության են ներկայացվել շուրջ 564 շիշ ալկոհոլային խմիչքներ, ոչ ալկոհոլային խմիչքների թիվը նույն ժամանակահատվածում կազմել է 72 շիշ:

Քիմիական ցուցանիշների բացահայտման համար օգտագործվել են մի շարք սարքավորումներ և համապատասխան նյութեր:

Մասնավորապես՝ կիրառվել են սպեկտրոֆոտոմետրիկ, գազաքրոմատոգրաֆիկ, ֆիզիկաքիմիական և այլ մեթոդներ:

Արդյունքները

ՀՀ ԳԱԱ Փորձաքննությունների ազգային բյուրոյի սննդամթերքի և խմիչքների բաժնի փորձարկման լաբորատորիայում ընդհանուր թվով հետազոտվել է 564 շիշ ալկոհոլային խմիչք, որոնցից 81.9% (462 շիշ) եղել են կեղծված, իսկ 18.1% համապատասխանել են ՀՀ-ում գործող կանոնակարգերի՝ ԳՈՍՏ-երի և ՀՍ-երի պահանջներին: Ոչ ալկոհոլային խմիչքներից փորձաքննության են ենթարկվել 76 շիշ, որոնցից 94.7% (72 շիշ) եղել են կեղծ, 5.3% (4 շիշ) համապատասխանել են նորմատիվային փաստաթղթերի պահանջներին:

Կեղծարարները գործարանային արտադրանքին մոտ համապատասխան գույն ստանալու համար կոնյակների մեջ օգտագործել էին տնային պայմաններում վառած շաքար, իսկ անհրաժեշտ թնդությունն ապահովելու համար՝ ռեկտիֆիկատ սպիրտ: Մրգային և հատապտղային օղիների կեղծման ժամանակ, մասնավորապես, թթի օղուն համապատասխան համ և հոտ ստանալու համար օգտագործել էին սև թթի մզվածք, կոլեր (ներկանյութ)՝ կադմու փայտից պատրաստված տակառներում հնեցում անցած օղիներին նմանակելու համար:

Փորձաքննությանը ներկայացված օղիներից միայն գործարանային համեմատական նմուշներն էին համապատասխանում ԳՈՍՏ-երի պահանջներին: Մնացած շտերի մեջ էթիլսպիրտը, շալցման մակարդակը, մաքրությունը, ալդեհիդների բարձր պարունակությունը, բարդ եթերների քանակությունը չեն հա-

Փորձագիտական պրակտիկա

մասատասխանել ԳՈՍՍ-երի պահանջներին: Կոնյակների ֆիզիկաքիմիական հետազոտությունների արդյունքում պարզվել է, որ գործարանային արտադրանքի նմուշներն են համապատասխանում ՀՀ-ում գործող տեխնիկական կանոնակարգերին, իսկ կեղծված կոնյակների արդյունքները հետևյալն են՝ պղտորություն, շալցման մակարդակի, թնդության, շաքարի պարունակության անհամապատասխանություն նորմատիվային փաստաթղթերի պահանջներին:

Գինիների փորձաքննությունների արդյունքում հայտնաբերվել է շալցման և թնդության անհամապատասխանություն, պղտորություն, ինչպես նաև

ցածր տիտրվող թթվություն: Ջուզահեռ կատարվել է գործարանային արտադրանքի նմուշների հետազոտություն, որոնք իրենց ցուցանիշներով համապատասխանում էին ՀՍՍ-երի և ԳՈՍՍ-երի պահանջներին:

Վերջին տարիներին Առողջապահության Համաշխարհային Կազմակերպությունը, նախաձեռնելով սննդամթերքի անվտանգությանն ուղղորդված միջոցառումներ, մեծ ներդրում է կատարել սննդամթերքի անվտանգությունը բարձր մակարդակի հասցնելու գործընթացում: Մեծ հաջողություններ են գրանցվել հիվանդությունների, ռիսկի գնահատման և քիմիական ախտոտումների վերահսկման բնագավառներում[10]:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Введение в мир вина. http://www.balashoff.com/Istoriya_Proishozhd_vina.html.

2. ГОСТ 12280-75 «Вина и виноматериалы, коньяки и коньячные спирты. Метод определения содержания альдегидов».

3. ГОСТ 14351-73 «Вина, виноматериалы и коньячные спирты. Метод определения свободной и общей сернистой кислоты».

4. ГОСТ 13192-73 «Вина, виноматериалы и коньяки. Метод определения сахаров».

5. ГОСТ 13193-74 «Вина и коньячные спирты. Метод определения содержания летучих кислот».

6. ГОСТ 7208-93 «Вина виноградные и виноматериалы виноградные обработанные. Общие технические условия».

7. ГОСТ 3639-79 «Растворы водно-спиртовые. Методы определения концентрации этилового спирта».

8. ГОСТ 5964-93 «Спирт этиловый. Правила приемки и методы анализа».

9. ГОСТ Р 51698-2000 «Водка и

спирт этиловый газохроматографический экспрес-метод определения содержания токсичных микропримесей».

10. Глобальный форум ФАО/ВОЗ по вопросам регулирования безопасности пищевых продуктов, 28-30 января 2002. <http://www.fao.org/docrep/MEETING/004/Y3680R/Y3680R04.htm>.

11. ՀՍՍ 273-2007 Ալկոհոլային արտադրանք և հումք որա արտադրության համար էթիլ սպիրտի ծավալային մասի որոշման մեթոդ:

12. <http://www.appetitno.narod.ru/vino.html> - источник.

13. http://www.balashoff.com/Istoriya_Proishozhd_vina.html.

14. <http://www.aliant62.ru/production/alcohol/istoria>.

15. <http://www.yerevantour.com/pabl/9-1-0-53>.

16. <http://www.winar.am/ru/about/armenia.Htm>.

17. <http://www.armenianonline.ru/catalog.php/326>.

18. http://www.ru.wikipedia.org/wiki/Вино_делие_в_Армении.

Դատական պրակտիկա

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀՀ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԶԵՆՎԱԾ ԴԱՍԱՏ
(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2014 թվականի հոկտեմբերի 31-ին

ք. Երևանում

դրնբաց դատական միատոմ, քննության առնելով Արարատ Ավագյանի և Վահան Սերյոժայի Սահակյանի վերաբերյալ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ նաև՝ Վերաքննիչ դատարան) 2014 թվականի հուլիսի 8-ի որոշման դեմ ամբաստանյալ Ա.Ավագյանի պաշտպան Կ.Քամայանի և ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի պաշտպան Ա.Սյրտչյանի վճռաբեկ բողոքները,

Պ Ա Ր Ձ Ե Ց

Գործի դատավարական մախապատմությունը.

1. 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Կենտրոնականի քննչական բաժնում հարուցվել է թիվ 13828513 քրեական գործը՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասի և 268-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով:

Նախաքննության մարմնի 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ի որոշմամբ Վահան Սահակյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել չհեռանալու մասին ստորագրությունը:

2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին Արարատ Ավագյանը ձերբակալվել է:

2013 թվականի հոկտեմբերի 26-ին Ա.Ավագյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 26-ի որոշմամբ մեղադրյալ Ա.Ավագյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց է ընտրվել կալանավորումը:

2013 թվականի նոյեմբերի 1-ին Վ.Սահակյանը ներգրավվել է որպես մեղադրյալ, և նրան մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

2013 թվականի դեկտեմբերի 24-ին քրեական գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ նաև՝ Առաջին ատյանի դատարան):

2. Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 25-ի դատավճռով Ա.Ավագյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով և նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 3 (երեք) տարի ժամկետով: Ա.Ավագյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը՝ կալանավորումը թողնվել է անփոփոխ՝ մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը, պատժի սկիզբը հաշվվել է 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ից:

Վ.Սահակյանը մեղավոր է ճանաչվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով և նրա նկատմամբ պատիժ է նշանակվել ազատազրկում՝ 6 (վեց) ամիս ժամկետով: Վ.Սահակյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը՝ չհեռանալու մասին ստորագրությունը, թողնվել է անփոփոխ՝ մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելը, պատժի սկիզբը հաշվվել է նրան փաստացի արգելանքի վերջնելու պահից:

Վճռվել է նաև քրեական գործով իրեղեն ապացույց ճանաչված, փորձաքննությունից հետո առկա 0.45 գրամ հաստատուն քաշով «մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոցն ուղարկել ՀՀ ոստիկանության քննչական գլխավոր վարչության Երևան քաղաքի քննչական վարչության Կենտրոնականի քննչական բաժնի թիվ 15803613 քրեական գործին կցելու և օրենքով սահմանված կարգով հետագա ընթացքը լուծելու համար, իսկ ապացույց ճանաչված «Ղ-Տեկեդո» ՓԲԸ-ից ստացված վերծանումները պահել քրեական գործի հետ միասին:

3. Ամբաստանյալ Ա.Ավագյանի պաշտպան Կ.Քամայանի և ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի պաշտ-

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 186)

ԴԱՍԱԿԱՆ
Իշխանություն

100

պան Ա.Սկրտչյանի վերաքննիչ բողոքների քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2014 թվականի հուլիսի 8-ի որոշմամբ բողոքները մերժել է, Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 25-ի դատավճիռը՝ թողել օրինական ուժի մեջ:

4. Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի հուլիսի 8-ի որոշման դեմ վճռաբեկ բողոքներ են բերել ամբաստանյալ Ա.Ավագյանի պաշտպան Կ.Ջամալյանը և ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի պաշտպան Ա.Սկրտչյանը:

Վճռաբեկ դատարանի 2014 թվականի սեպտեմբերի 26-ի որոշմամբ վճռաբեկ բողոքներն ընդունվել են վարույթ:

Մեղադրող Ա.Մանուկյանի կողմից ներկայացվել է Վ.Սահակյանի պաշտպան Ա.Սկրտչյանի վճռաբեկ բողոքի պատասխան: Մեղադրողը, գտնելով, որ Վ.Սահակյանի նկատմամբ Առաջին ատյանի դատարանի և Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտերը հիմնավոր են և օրինական, նշանակված պատիժը համաչափ է կատարված արարքի ծանրությանն ու ամբաստանյալի անձին, նյութական և դատավարական իրավունքի նորմեր խախտված չեն, խնդրել է վճռաբեկ բողոքը մերժել:

Գործի փաստական հանգամանքները և վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

5. Ա.Ավագյանին և Վ.Սահակյանին մեղադրանք է առաջադրվել, և ստորադաս դատարանների դատական ակտերով նրանք մեղավոր են ճանաչվել հետևյալ արարքների համար.

Արագածոտնի մարզի Աշնակ գյուղի 18-րդ փողոցի 1-ին փակուղու թիվ 4 տան բնակիչ Ա.Ավագյանը և Կոտայքի մարզի Նոր Հաճն քաղաքի Չարենցի փողոցի 25-րդ շենքի թիվ 34 բնակարանի բնակիչ Վ.Սահակյանը 2006 թվականից ճանաչել են միմյանց և գտնվել ընկերական հարաբերությունների մեջ:

Վ.Սահակյանը 2012 թվականի սկզբներից առողջական խնդիրների պատճառով օգտագործել է «մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց:

Ա.Ավագյանը 2013 թվականի հոկտեմբերի 20-ից Երևան քաղաքի Մյասնիկյան պողոտայում գտնվող կենդանաբանական այգու մոտի տներից մեկում կատարել է վերանորոգման աշխատանքներ:

Վ.Սահակյանը 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ին ցանկացել է թմրամիջոց օգտագործել, սակայն իր մոտ չի եղել: Սի քանի օր առաջ տեղեկանալով, որ ամբաստանյալ Ա.Ավագյանն աշխատում է Երևան քաղաքի Մյասնիկյան պողոտայում գտնվող կենդանաբանական այգու հարևանությամբ գտնվող տներից մեկում՝ Վ.Սահակյանը ժամը 14:00-ի սահմաններում հանդիպել է Ա.Ավագյանին: Վ.Սահակյանը թմրամիջոց ձեռք բերելու առաջարկ է արել Ա.Ավագյանին, ինչից հետո վերջինս Վ.Սահակյանին ապօրինի իրացրել է զգալի չափի՝ 0,55 գրամ քաշով «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց: Վ.Սահակյանը, ապօրինի ձեռք բերելով թմրամիջոցը, այն պահել է իր կողմից վարվող «Մերսեդես Ե 200» մակնիշի 08 LS 848 հաշվառման պետհամարանիշի ավտոմեքենայի մեջ և զննել Երևան քաղաքի Մ. որենացի փողոցի վրա գործող «Ոսկու աշխարհ» տոնավաճառ: Նույն օրը՝ ժամը 18:50-ի սահմաններում, Երևան քաղաքի Վ.Սարգսյան փողոցում Վ.Սահակյանին են մոտեցել ՀՀ ոստիկանության աշխատակիցները և բերման ենթարկել կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի գլխավոր վարչություն, որտեղ էլ վերջինիս ավտոմեքենայի զննությամբ նշված թմրամիջոցը հայտնաբերվել է:

6. «Մերսեդես մակնիշի ավտոմեքենան զննության ենթարկելու մասին» 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ի արձանագրության համաձայն՝ նույն օրը՝ ժամը 18:50-ին, ՀՀ ոստիկանության կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի գլխավոր վարչության շենքի բակում Վ.Սահակյանին պատկանող «Մերսեդես Ե 200» մակնիշի 08 LS 848 հաշվառման համարանիշի ավտոմեքենան ենթարկվել է զննության: Չննության ժամանակ վարորդի նստատեղի աջ կողքից հայտնաբերվել է մոտ 0,6 գրամ քաշով ալիտակ թղթի մեջ փաթաթված դեղնականաչավուն զանգված: Վ.Սահակյանը հայտարարել է, որ այն կանեփի թփերից չորացված զանգված է, որը հյուրասիրել է իր ընկերը, և այն պահում է օգտագործելու համար: Չննությամբ ավտոմեքենայից հայտնաբերվել է նաև մոխրի հետքերով ջրի դատարկ շիշ, որի վերաբերյալ Վ.Սահակյանը հայտարարել է, որ այն կանեփի տերևները ծխելու հարմարանքի միջոց է (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 5):

7. Կասկածյալի պաշտպանության և պաշտպան ունենալու իրավունքը բացատրելու 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ի արձանագրության համաձայն՝ Վ.Սահակյանին բացատրվել է պաշտպան ունենալու իրավունքը, իսկ վերջինս հայտնել է, որ պաշտպան ունենալ չի ցանկանում (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 29):

8. Կասկածյալի հարցաքննության 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ի արձանագրության համաձայն՝ Վ.Սահակյանը ցուցմունք է տվել, որ իր ավտոմեքենայի միջից հայտնաբերված թմրամիջոցը 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ին՝ ժամը 14:00-ի սահմաններում, կենդանաբանական այգու մոտ գտնվող տներից

ՀՈՑԵՄԲԵՐ – ՆՈՑԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

մեկի մոտ իր խնդրանքով իրեն է տվել Ա.Ավագյանը: Տվյալ հարցաքննությանը պաշտպան չի մասնակցել (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթեր 31-32):

Կասկածյալի հարցաքննության 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ի արձանագրության համաձայն՝ Ա.Ավագյանը ցուցմունք է տվել, որ 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ին Վ.Սահակյանի հետ հանդիպել են՝ անվարդղերի հարցով, սակայն ժխտել է նրան թմրամիջոց տալու հանգամանքը (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթեր 40-41):

Վ.Սահակյանի և Ա.Ավագյանի միջև առերես հարցաքննություն կատարելու 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ի արձանագրության համաձայն՝ Վ.Սահակյանը ցուցմունք է տվել, որ թմրամիջոցն իրեն է տվել Ա.Ավագյանը, իսկ Ա.Ավագյանը ցուցմունք է տվել, որ Վ.Սահակյանի հետ զրուցել են անվարդղերի հարցի շուրջ և նրան թմրամիջոց չի տվել (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 44):

Մեղադրյալի հարցաքննության 2013 թվականի հոկտեմբերի 26-ի արձանագրության համաձայն՝ Ա.Ավագյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչել, և նշել է, որ մեծան աբարք չի կատարել (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 51):

9. 2013 թվականի հոկտեմբերի 30-ին կասկածյալ Վ.Սահակյանը դիմում է գրել Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանի դատախազին՝ հայտնելով, որ 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին ճիշտ ցուցմունք չի տվել, հայտնած տեղեկությունը իրականությանը չի համապատասխանում, և ցանկություն է հայտնել լրացուցիչ ցուցմունք տալ դեպքի իրական հանգամանքների մասին (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 80):

2013 թվականի հոկտեմբերի 30-ին կասկածյալ Վ.Սահակյանը դիմում է գրել նաև քննիչին՝ ցանկություն հայտնելով, որ իր շահերը պաշտպանի փաստաբան Վ.Էլբակյանը (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 81):

2013 թվականի հոկտեմբերի 31-ին մեղադրյալ Ա.Ավագյանը դիմում է գրել քննիչին՝ ցանկություն հայտնելով, որ իր շահերը պաշտպանի փաստաբան Կ.Քամայանը (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 95):

10. Կասկածյալի լրացուցիչ հարցաքննության 2013 թվականի հոկտեմբերի 31-ի արձանագրության համաձայն՝ Վ.Սահակյանը պաշտպանի ներկայությամբ ցուցմունք է տվել, որ իր նախկին ցուցմունքն այն մասին, որ թմրամիջոցն իրեն է տվել Ա.Ավագյանը, իրականությանը չի համապատասխանում: Հայտնել է նաև, որ իրականում թմրամիջոցը 5.000 ՀՀ դրամով ձեռք է բերել 2013 թվականի հոկտեմբերի 20-ին՝ ժամը 14:30-ի սահմաններում, Երևանի Նուբարաշեն վարչական շրջանում գործող ավտոշուկայում՝ անձանոթ երկու անձանցից: Նախկինում տրված ցուցմունքում Ա.Ավագյանի անունը հիշատակել է այն պատճառաբանությամբ, որ համոզված է եղել, որ հանցագործություն է համարվում թմրամիջոցի առուվաճառքը միայն, հետևաբար հայտնել է՝ իբր թմրամիջոցն իրեն է հյուրասիրել ընկերը՝ Ա.Ավագյանը՝ հույս ունենալով, որ այդ դեպքում իրենց վարչական կարգով կտուգանեն և բաց կթողնեն (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթեր 85-87):

Մեղադրյալի հարցաքննության 2013 թվականի նոյեմբերի 1-ի արձանագրության համաձայն՝ Վ.Սահակյանը պաշտպանի ներկայությամբ ցուցմունք է տվել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչում՝ նշելով, որ Ա.Ավագյանն իրեն թմրամիջոց չի տվել, իրականությունն այն է, ինչ հայտնել է 2013 թվականի հոկտեմբերի 31-ին տված ցուցմունքի մեջ, իսկ թմրամիջոց ապօրինի ձեռք բերելու և պահելու մեջ իրեն մեղավոր է ճանաչում (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 91):

11. Փորձագետի 2013 թվականի հոկտեմբերի 30-ի հմ. 0916 եզրակացության համաձայն՝ Վ.Սահակյանի մեզի և մագի փորձանմուշներում հայտնաբերվել են կանաքինոիդների խմբի թմրամիջոցների թմրակալոիդներ (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 132):

Փորձագետի 2013 թվականի հոկտեմբերի 31-ի հմ. 0919 եզրակացության համաձայն՝ Ա.Ավագյանի մեզի և մագի փորձանմուշներում հայտնաբերվել են կանաքինոիդների խմբի թմրամիջոցների թմրակալոիդներ (տես՝ քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 131):

12. ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնականի քննչական բաժնի պետ Վ.Սեբրոսյանի կողմից ՀՀ ոստիկանության Կենտրոնականի բաժնի պետին հասցեագրված 2013 թվականի դեկտեմբերի 6-ի թիվ 7/4-13536 գրության համաձայն. «(...) Որպես կասկածյալ լրացուցիչ հարցաքննվելիս և որպես մեղադրյալ հարցաքննվելիս Վահան Սահակյանը ցուցմունք է տվել այն մասին, որ իրականում իր մեքենայի միջից հայտնաբերված թմրամիջոցը Ա.Ավագյանը չի տվել իրեն, այն 5.000 ՀՀ դրամ գումարով գնել է 2013թ. հոկտեմբերի 20-ին, Երևան քաղաքի Նուբարաշեն քաղաքատան գտնվող ավտոշուկայից:

Հայտնելով վերոգրյալը՝ անհրաժեշտ է հանձնարարել համապատասխան աշխատակիցներին ձեռ-

նարկել օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ պարզելու համար.

- դեպքի մասին տեղեկություններ ունեցող անձանց, վերջիններիս ներկայացնել քննչական բաժին:
- ստուգել Ա.Ավագյանի և Վ.Սահակյանի ցուցմունքների արժանահավատությունը:
- պարզել Ա.Ավագյանի կողմից թմրամիջոցի ձեռք բերման աղբյուրը, վերջինս այլ անձանց թմրամիջոց իրացրել է, թե ոչ:

- պարզել դեպքի իրական հանգամանքները:

Ձեռնարկված միջոցառումների արդյունքների մասին հայտնել Կենտրոնականի քննչական բաժին» (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթեր 128-129):

13. Սեդարյայի լրացուցիչ հարցաքննության 2013 թվականի դեկտեմբերի 18-ի արձանագրությունների համաձայն՝ Ա.Ավագյանը և Վ.Սահակյանը պաշտպանների ներկայությամբ ցուցմունք են տվել 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ին միմյանց հանդիպելու և անվարողների հարցի շուրջ գրուցելու հանգամանքների մասին (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթեր 158, 160):

14. Ավագ ընկիչ Է.Ավագյանի 2013 թվականի դեկտեմբերի 18-ի որոշման համաձայն. «Նկատի ունենալով, որ թիվ 13828513 քրեական գործի նախաքննության ընթացքում հայտնաբերվել է նոր՝ անհայտ անձի կողմից Արարատ Ավագյանին զգալի չափի՝ 0,55 գրամ քաշով «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց ապօրինի իրացնելու դեպք (...) որոշեցի (...) անհայտ անձի կողմից Արարատ Ավագյանին զգալի չափի՝ 0,55 գրամ քաշով «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց ապօրինի իրացնելու դեպքի առթիվ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266 հոդվածի 1-ին մասով հարուցել թիվ 15803613 քրեական գործը, այն առանձնացնել առանձին վարույթ և առանձին շարունակել նախաքննությունը» (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթ 161):

15. «ԱՐԹՄԵՂ» բժշկական վերականգնողական կենտրոն» ՓԲԸ-ի 2013 թվականի դեկտեմբերի 2-ի թիվ 16/13 գրության համաձայն՝ Վ.Սահակյանը 2005 թվականի մայիսի 13-ին դիմել է «ԱՐԹՄԵՂ» ԲՎԿ, ախտորոշվել է «դեպրեսիվ-պարանոիդ համախտանիշ» (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 2-րդ, թերթ 173-177):

16. Ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի հարցաքննության 2014 թվականի փետրվարի 28-ի արձանագրության համաձայն՝ Վ.Սահակյանը դատաքննության ընթացքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր է ճանաչել վերապահումով և ցուցմունք է տվել, որ իր մեքենայից հայտնաբերված թմրամիջոցը, օրը կոնկրետ չի հիշում, 5.000 ՀՀ դրամով ձեռք է բերել Երևանի Նուբարաշեն վարչական շրջանում գործող ավտոշուկայում անձանոթ անձանցից (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 2-րդ, թերթեր 45-47, դատական նիստի ձայնագրման կրիչը):

Ամբաստանյալ Ա.Ավագյանի հարցաքննության 2014 թվականի մարտի 13-ի արձանագրության համաձայն՝ Ա.Ավագյանը դատաքննության ընթացքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչել և ցուցմունք է տվել, որ 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ին Վ.Սահակյանի հետ հանդիպել և գրուցել են վերջինիս կողմից ավտոմեքենան վաճառելու դեպքում անվարողներն իրեն տալու մասին, սակայն նրան թմրամիջոց չի իրացրել (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 2-րդ, թերթեր 52-53, դատական նիստի ձայնագրման կրիչը):

17. Վկայի հարցաքննության 2013 թվականի դեկտեմբերի 16-ի և 2014 թվականի փետրվարի 7-ի արձանագրությունների համաձայն՝ վկա Մուրեն Միկոյանը նախաքննության և դատաքննության ընթացքում ցուցմունք է տվել, որ որպես ընթերակա մասնակցել է Վ.Սահակյանի ավտոմեքենայի զննությանը: Չննության ժամանակ ավտոմեքենայից հայտնաբերվել է մոտ 0,6 գրամ քաշով, սպիտակ թղթի մեջ փաթաթված դեղնականաչավուն զանգված: Ավտոմեքենայի տերը հայտնել է, որ դա թմրամիջոց է, որն իրեն է տվել իր ընկերը (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթեր 155-156, հատոր 2-րդ, թերթեր 35-36, դատական նիստի ձայնագրման կրիչը):

Վկայի հարցաքննության 2013 թվականի դեկտեմբերի 17-ի և 2014 թվականի փետրվարի 28-ի արձանագրությունների համաձայն՝ վկա Ալեն Ավետիսյանը ցուցմունք է տվել, որ որպես ընթերակա մասնակցել է Վ.Սահակյանի ավտոմեքենայի զննությանը: Չննության ժամանակ ավտոմեքենայից հայտնաբերվել է մոտ 0,6 գրամ քաշով, սպիտակ թղթի մեջ փաթաթված դեղնականաչավուն զանգված: Ավտոմեքենայի տերը հայտնել է, որ դա պատկանում է իրեն և տվել է իր ընկերը (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 1-ին, թերթեր 150-151, հատոր 2-րդ, թերթեր 43-45, դատական նիստի ձայնագրման կրիչը):

18. Առաջին առյուծի դատարանի դատավճռի համաձայն. «Դատարանը վերլուծելով և գնահատումն ենթարկելով դատաքննությանը ուսումնասիրված՝ Արարատ Ավագյանի և Վահան Սահակյանի ցուցմունքները, դրանք համարում է սուբյեկտիվ և անարժանահավատ և գտնում, որ այդպիսիք նպատակ են հետապնդում Արարատ Ավագյանի դեպքում՝ նրան ազատել քրեական պատասխանատվությունից և սպառիտ խիստ պատժից, իսկ Վահան Սահակյանի դեպքում՝ վերականգնել իր՝ ընկերոջ և նրա շրջապատի մոտ ու-

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

նեցած անունն ու բարի համբավը, փորձելով նախկինում տրված և դատարանի մոտ ավելի արժանահավատ դիտարկված ցուցմունքները ներկայացնել որպես իրենից խաբեության արդյունքում կորզված ապացույցներ» (տե՛ս քրեական գործի նյութեր, հատոր 2-րդ, թերթ 82):

Առաջին ատյանի դատարանը, Ա.Ավագյանին և Վ.Սահակյանին առաջադրված մեղադրանքներում մեղավոր ճանաչելով, նրանց մեղադրանքի հիմքում դրել է Վ.Սահակյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ի ցուցմունքները, որպես վկա հարցաքննված ընթերակյաներ Ս.Սիկոյանի և Ա.Ավետիսյանի ցուցմունքները, մեքենայի զննության մասին արձանագրությունը, դատաքիմիական և տոքսիկոքիմիական փորձաքննությունների եզրակացությունները, իրեղեն ապացույց ճանաչված 0,55 գրամ քաշով «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոցը և ապացույց ճանաչված այլ փաստաթուղթ հանդիսացող՝ Ա.Ավագյանի և Վ.Սահակյանի կողմից օգտագործվող հեռախոսներից կատարված հեռախոսազանգերի վերծանումները (տե՛ս քրեական գործի նյութերը, հատոր 2-րդ, թերթեր 79-88):

19. Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռով նաև արձանագրված է. «Որպես Վահան Սահակյանի անձը բնութագրող դրական հանգամանք դատարանը հաշվի է առնում Կոտայքի մարզի Նոր Հաճն քաղաքի «Հաճն 3» համատիրության նախագահ Վ.Սերոբյանի կողմից տրված բնութագրիչը, համաձայն որի՝ «Վահան Սերոբյանի Սահակյանը՝ ծնված 16.05.1968թ. հաշվառված և բնակվում է (...), ամուսնացած է խնամքին մին երկու երեխա: Շուրջ 14 տարի է Վ.Սահակյանը բնակվում է վերը նշված հասցեում մոր, կնոջ և երկու երեխաների հետ: Ընտանիքում Վ.Սահակյանը սիրված և հարգված զավակ է, ամուսին և հայր: Միշտ թողել է խելացի, ազնիվ, համեստ և հավասարակշռված անձնավորության տպավորություն: Վայելում է հարևանների հարգանքը: Ընկերասեր է:

(...)

Դատարանը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ամբաստանյալ Վահան Սահակյանի արարքում նրա պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանք է դիտում այն, որ նրա խնամքին է գտնվում մեկ անչափահաս երեխան՝ Սերգեյ Վահանի Սահակյանը, ծնված 16.05.1997թ.-ին: Բացի այդ, դատարանը նրա պատիժը մեղմացնող հանգամանք է դիտում այն, որ նա տասնամյակ է «Կեսարեսիվ պարանոցի համախտանիշ» հիվանդությամբ:

(...)

Դատարանը գտնում է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 63-րդ հոդվածի համաձայն՝ ամբաստանյալ Վահան Սահակյանի արարքում նրա պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանքներ չկան:

Ելնելով գործի հանգամանքներից, ինչպես նաև հիմք ընդունելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթը (...), ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դրույթը (...) և 61-րդ հոդվածը (...), դատարանը գտնում է, որ ամբաստանյալներ Արարատ Ավագյանի և Վահան Սահակյանի կողմից կատարված հանցավոր արարքների համար նրանց նկատմամբ պետք է պատիժներ նշանակվեն ազատազրկման ձևով, որպիսի պատիժները նրանք պետք է կրեն» (տե՛ս քրեական գործի նյութերը, հատոր 2-րդ, թերթեր 86-87):

20. Վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի հուլիսի 8-ի որոշման համաձայն. «(...) [Վերաքննիչ դատարանը վերլուծության ու գնահատության ենթարկելով գործով ձեռք բերված ապացույցները, դրանցից յուրաքանչյուրը գնահատելով վերաբերելիության, թույլատրելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ՝ գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից, հանգում է այն հետևություն, որ ամբաստանյալ Ա.Ավագյանին առաջադրված մեղադրանքը հիմնավորված և հաստատված է գործին վերաբերվող փոխկապակցված, հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ, քրեական գործին ինչպես նախաքննությամբ, այնպես էլ դատաքննության ընթացքում քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ, որոնք գործին մասնակցող անձանց օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, ազդել են կամ կարող են ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, թույլ չեն տրվել և գործի փաստական հանգամանքների մասին դատարանի դատավճռում շարադրված հետևությունները բխում են քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցներից, հետևաբար ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավճիռը բեկանելու, ամբաստանյալ Ա.Ավագյանին արդարացնելու կամ արարքը որպես թմրամիջոց պահելու օժանդակություն վերատրակելու հիմքեր չկան» (տե՛ս քրեական գործի նյութերը, հատոր 3-րդ, թերթեր 93-94):

21. Վ.Սահակյանի նկատմամբ նշանակված պատժի մատուցման վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է. «Սույն քրեական գործի նյութերի ուսումնասիրությունից ակնհայտ է դառնում, որ Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով մեղադրվող ամբաստանյալ Վահան Սերոբյանի Սահակյանի նկատմամբ պատժի տեսակն ու չափը որոշելիս ղեկավարվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածով սահմանված

պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով, և բավարար չափով ստուգման ու պատշաճ գնահատության է ենթարկել ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի կողմից կատարված հանցանքի հանրության համար վտանգավորության աստիճանն ու բնույթը, անձը բնութագրող տվյալները (...):

Ընդհանուր իրավասության դատարանը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ ամբաստանյալ Վահան Սահակյանի արարքում նրա պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող հանգամանք է դիտել այն, որ նրա խնամքին է գտնվում մեկ անչափահաս երեխան՝ Սերգեյ Վահանի Սահակյանը, ծնված 16.05.1997թ.-ին: Բացի այդ, դատարանը նրա պատիժը մեղմացնող հանգամանք է դիտել այն, որ նա տառասպում է «Դեպրեսիվ պարանոիդ համախտանիշ» հիվանդությամբ:

Վահան Սահակյանի արարքում նրա պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանքներ չեն արձանագրվել:

Նման պայմաններում ընդհանուր իրավասության դատարանը նրա նկատմամբ նշանակել է արդարացի պատիժ, ինչը բխում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածով ամրագրված արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքից՝ համապատասխանում է կատարված հանցանքի ծանրությանը, դա կատարելու հանգամանքներին, հանցավորի անձնավորությանը, անհրաժեշտ ու բավարար է նրան ուղղելու և նոր հանցագործություններ կանխելու համար և կարող է ապահովել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով նախատեսված պատժի նպատակները, այն է՝ վերականգնել սոցիալական արդարությունը, ուղղել պատժի ենթարկված անձին:

Վերոգրյալ հիմքերով վերաքննիչ դատարանը գալիս է համոզման, որ ամբաստանյալի ուղղվելը և դատարարակվելը հնարավոր չէ առանց նշանակված պատիժը կրելու, նրա նկատմամբ օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու կամ նշանակված պատիժը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի կիրառմամբ պայմանականորեն չկիրառելու հիմքեր չկան և դատարանի կողմից կայացված դատական ակտը՝ որպես օրինական ու հիմնավորված, պետք է թողնել օրինական ուժի մեջ» (տե՛ս քրեական գործի նյութերը, հատոր 3-րդ, թերթեր 88-89):

Վճռաբեկ բողոքների հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջները.

Վճռաբեկ բողոքները քննվում են հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

22. Ամբաստանյալ Ա.Ավագյանի պաշտպան Կ.Քանայանի պնդմամբ՝ սույն գործով ստորադաս դատարանների դատական ակտերը կայացվել են նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներով: Մասնավորապես, ստորադաս դատարաններն իրենց դատական ակտերի հիմքում որպես միակ մեղադրող ուղղակի ապացույց դրել են գործով մյուս ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի նախաքննական սկզբնական ցուցմունքները, որոնք ձեռք են բերվել ինչպես ներպետական օրենսդրության, այնպես էլ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայով նախատեսված պահանջների ոտնահարմամբ:

Այսպես, բողոք բերած անձը փաստարկել է, որ ստորադաս դատարանները պետք է անթույլատրելի ապացույցներ ճանաչեին և մեղադրական դատավճռի հիմքում չդնեին Վ.Սահակյանի որպես կասկածյալ տված ցուցմունքը, Ա.Ավագյանի հետ առերես հարցաքննության ժամանակ տված ցուցմունքները, քանի որ Վ.Սահակյանը դրանք տվել է թմրամիջոց օգտագործած վիճակում, և նշված քննչական գործողություններին փաստարան չի մասնակցել: Ոստի, բողոքաբերը գտնում է, որ վերոնշարտրյալ փաստական տվյալները ձեռք են բերվել Վ.Սահակյանի պաշտպանության իրավունքի խախտմամբ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 69-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի իմաստով: Վերոնշարտրյալ փաստարկները հիմնավորելու համար բողոքաբերը նշել է, որ բողոքարկվող դատական ակտերը հակասում են Վճռաբեկ դատարանի նախկինում՝ Ա.Սարգսյանի գործով 2009 թվականի սեպտեմբերի 16-ին ընդունված թիվ ԵՔԲԳ/0295/01/08 և Ն.Պողոսյանի գործով 2010 թվականի մարտի 26-ին ընդունված թիվ ՀՅԶԲԳ/2/0153/01/08 որոշումներին:

Ինչ վերաբերում է պաշտպանի մասնակցությամբ ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի ցուցմունքներին, որոնք հերքում են Ա.Ավագյանի կողմից Վ.Սահակյանին թմրամիջոց իրացնելու հանգամանքը, ապա բողոքաբերի պնդմամբ՝ ստորադաս դատարաններն առանց որևէ հստակ հիմնավորման դրանք գնահատել են որպես Ա.Ավագյանի կողմից քրեական պատասխանատվությունից և խիստ պատժից խուսափելու միտում, իսկ Վ.Սահակյանի կողմից՝ իր ընկերոջ և շրջապատի մոտ ունեցած անվան ու բարի համբավի վերականգնում:

Բողոք բերած անձը նշել է նաև, որ դատաքննության ընթացքում պաշտպանության կողմը դատարանին ներկայացրել է ապացույցներ ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի՝ հոգեկան հիվանդությամբ տառասպելու և համապատասխան բուժում անցած լինելու վերաբերյալ: Հետևաբար, ստորադաս դատարանները պետք է նշանակեին դատաժողովում փորձաքննության և նարկոլոգիական փորձաքննություն՝ պարզելու Վ.Սահակյանի մեղադրության հարցը, և թե արդյոք թմրամիջոցների ազդեցության տակ գտնվելու ժամանակ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

նակ Վ.Սահակյանը կարող էր իրականությանը համապատասխանող ցուցմունքներ տալ:

Անդրադառնալով մեղադրական դատավճռի հիմքում դրված ապացույցներին, մասնավորապես՝ վկաներ Ս.Սիկոյանի և Ա.Ավետիսյանի ցուցմունքներին՝ բողոքաբերը փաստարկել է, որ դրանք չեն վերաբերում Ա.Ավագյանին առաջադրված մեղադրանքին և չեն հաստատում այն:

23. Ելնելով վերոգրյալից՝ բողոք բերած անձը խնդրել է բեկանել Առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 25-ի դատավճիռը և այն անփոփոխ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի 2014 թվականի հուլիսի 8-ի որոշումը, ամբաստանյալ Ա.Ավագյանին ճանաչել անպարտ և նրան առաջադրված մեղադրանքում արդարացնել:

24. Ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի պաշտպան Ա.Սկրտչյանը փաստարկել է, որ ստորադաս դատարանները թույլ են տվել նյութական և դատավարական իրավունքի նորմերի խախտումներ: Մասնավորապես, խախտվել են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ, 48-րդ, 62-րդ, 70-րդ հոդվածների, ինչպես նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ, 360-րդ հոդվածների պահանջները:

Ի հիմնավորումն իր փաստարկի՝ բողոքի հեղինակը նշել է, որ Առաջին ատյանի դատարանը, թեև իր դատական ակտում ամբագրել է, որ Վ.Սահակյանի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս հաշվի է առնում նրա կատարած հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանը և պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող մի շարք հանգամանքներ, սակայն իրականում այդպիսիք հաշվի չի առել: Դատարանն անտեսել է, որ Վ.Սահակյանը նախկինում դատապարտված կամ որևէ կերպ արատավորված չի եղել, առաջին անգամ կատարել է ոչ մեծ ծանրության հանցագործություն, բնութագրվում է դրականորեն, վատառողջ է, խնամքին են գտնվում անչափահաս երեխան, վատառողջ մայրը, դուստրը սովորում է վճարովի հիմունքներով, ընտանիքի միակ կերակրողն է, պատիժն ու պատասխանատվությունը ծանրացնող հանգամանքները բացակայում են: Բացի այդ, ամբաստանյալն անկեղծորեն զղջացել է և գիտակցել իր կատարածի հետևանքները, ինչի մասին է վկայում նաև նրա դրսևորած վարքագիծը, մասնավորապես այն, որ լինելով ազատության մեջ Վ.Սահակյանը որևէ խոչընդոտ չի ստեղծել վարույթն իրականացնող մարմնի համար, առաջին իսկ կանչով ներկայացել է քննությանը: Այս պայմաններում Առաջին ատյանի դատարանն իր դատական ակտում որևէ հիմնավորում չի բերել, թե ինչի հիման վրա է Վ.Սահակյանի նկատմամբ 6 ամիս ժամկետով ազատազրկման ձևով պատիժ նշանակում, մեկուսացնում հասարակությունից, և ինչու ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածը նրա նկատմամբ կիրառելի չէ:

Բողոքաբերը կարծիք է հայտնել, որ Վ.Սահակյանի նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելով և փորձաշրջան նշանակելով հնարավոր է հասնել պատժի նպատակներին՝ սոցիալական արդարության վերականգնմանը, պատժի ենթարկված անձի ուղղմանը և նոր հանցագործությունների կանխմանը, ինչպես նաև ապահովել արդարության, պատասխանատվության ամհատականացման և պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները:

25. Ելնելով վերոգրյալից՝ բողոք բերած անձը խնդրել է բեկանել և փոփոխել ստորադաս դատարանների դատական ակտերը, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի կարգով Վ.Սահակյանի նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառել և սահմանել փորձաշրջան:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

26. Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ բողոքարկված դատական ակտը վճռաբեկ վերանայման ենթարկելու նպատակն օրենքի միատեսակ կիրառության, մասնավորապես՝ իրավունքի զարգացման գործառույթի իրացման ապահովումն է: Այս առումով Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հանցանք կատարելու մեջ անձի մեղավորությունը հաստատելիս ապացույցների բավարարության, ինչպես նաև պատիժ նշանակելու մասով դատական ակտի պատճառաբանվածության կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի, անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

Հանցանք կատարելու մեջ անձի մեղավորությունը հաստատելիս ապացույցների բավարարությունը.

27. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված առաջին իրավական հարցը հետևյալն է. ամբաստանյալ Ա.Ավագյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության կատարման մեջ մեղավոր ճանաչելիս ստորադաս դատարանները պահպանե՞լ են արդյոք գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից ապացույցները գնահատելու օրենսդրական պահանջը:

28. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ հոդվածի համաձայն՝

«(...) 3. Հանցանք գործելու մեջ անձի մեղավորության մասին հետևությունը չի կարող հիմնվել ենթադրության վրա»:

րությունների վրա, այն պետք է հաստատվի գործին վերաբերող փոխկապակցված հավաստի ապացույցների բավարար ամբողջությամբ:

4. Մեղադրանքն ապացուցված լինելու վերաբերյալ բոլոր կասկածները, որոնք չեն կարող փարատվել սույն օրենսգրքի դրույթներին համապատասխան պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում, մեկնաբանվում են հօգուտ մեղադրյալի կամ կասկածյալի: (...):

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Դատավորը, ինչպես նաև հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը ապացույցները գնահատում են իրենց ներքին համոզմամբ»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Միայն ապացույցների հիման վրա են հաստատվում»

- 1) դեպքը և հանգամանքները (կատարման ժամանակը, տեղը, եղանակը և այլն).
- 2) կասկածյալի և մեղադրյալի առնչությունը դեպքին.
- 3) հանցագործության՝ քրեական օրենքով նախատեսված հատկանիշները.
- 4) անձի մեղավորությունը քրեական օրենքով չթույլատրված արարքը կատարելու մեջ.
- 5) քրեական օրենքով նախատեսված պատասխանատվությունը մեղմացնող կամ խստացնող հանգամանքները.

6) այն հանգամանքները, որոնցով դատավարության մասնակիցը կամ քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձը հիմնավորում է իր պահանջները, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Յուրաքանչյուր ապացույց ենթակա է գնահատման՝ վերաբերելիության, թույլատրելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ՝ գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից:

2. Հետաքննության մարմնի աշխատակիցը, քննիչը, դատախազը, դատավորը, ղեկավարվելով օրենքով, ապացույցները գնահատում են ապացույցների համակցության մեջ՝ դրանց բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ բնույթի վրա հիմնված իրենց ներքին համոզմամբ»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Մեղադրական դատավճիռը չի կարող հիմնված լինել ենթադրությունների վրա և կայացվում է միայն այն դեպքում, երբ հանցանքը կատարելու մեջ ամբաստանյալի մեղավորությունն ապացուցված է դատական քննության ընթացքում: Հանցանքը կատարելու մեջ ամբաստանյալի մեղավորությունը կարող է համարվել ապացուցված, եթե դատարանը, ղեկավարվելով անմեղության կանխավարկածով, հիմնվելով պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում դատական քննության ընթացքում գործի հանգամանքների հետազոտման արդյունքների վրա, դատաքննության ժամանակ հետազոտված հավաստի ապացույցների հիման վրա, ամբաստանյալի մեղավորության մասին չփարատվող բոլոր կասկածները նրա օգտին մեկնաբանելով, սույն օրենսգրքի 360 հոդվածի առաջին մասի 1-4-րդ կետերում նշված հարցերին տալիս է հաստատող պատասխաններ»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 371-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Դատավճիռի նկարագրական-պատճառաբանական մասում ցույց է տրվում (...) 3) այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են դատարանի հետևությունները, ինչպես նաև այս կամ այն ապացույցն անարժանահավատ համարելու փաստարկները»:

«Ապացույցների բավարարություն» հասկացության էությունը, ապացույցների բավարարությունը որոշելու ընդհանուր չափանիշները, դրանցից յուրաքանչյուրի բնութագիրը Վճռաբեկ դատարանը քննարկել և վերլուծել է Ս.Ասքանյանի վերաբերյալ գործով կայացրած որոշման շրջանակներում:

Մասնավորապես, վկայակոչված որոշման մեջ Վճռաբեկ դատարանը, համեմատական վերլուծության ենթարկելով «ապացուցման առարկա» և «ապացույցների բավարարություն» հասկացությունները, նշել է. «(...) եթե ապացուցման առարկան ցույց է տալիս, թե ինչ է անհրաժեշտ պարզել յուրաքանչյուր քրեական գործով, ապա ապացույցների բավարարությունը կապված է այն ապացուցողական նյութի հետ, որը վերաբերում է ապացուցման առարկային և թույլ է տալիս այդ հանգամանքների մասին գալ արժանահավատ հետևություն: Որոշելով ապացույցների բավարարությունը՝ վարույթն իրականացնող մարմինները լուծում են քրեական գործի համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքների հետազոտման խորության աստիճանի հետ կապված հարցերը, մասնավորապես այն, թե ի՞նչ աստիճանի պետք է մանրացվի յուրաքանչյուր հանգամանքը, և ի՞նչ ծավալի ապացույցներ են անհրաժեշտ այդ հանգամանքները հավաստի պարզելու և դրա հիման վրա այս կամ այն դատավարական որոշումը կայացնելու համար:

Այսպիսով, ապացույցների բավարարությունը ենթադրում է կոնկրետ գործով ապացուցման շրջանակների այնպիսի որոշումը, որպեսզի հավաքված ապացույցները որակական կողմից ապահովեն ապացուցման առարկայի յուրաքանչյուր տարրի պարզումը, իսկ քանակական կողմից՝ այդ հանգամանքների բացա-

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 –11 (184 – 186)

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Դատական պրակտիկա

հայտնան արժանահավատությունը և դատավարական որոշումների հիմնավորվածությունն ու պատճառաբանվածությունը:

Ի տարբերություն ապացուցման առարկայի, ապացույցների բավարարություն հասկացության բովանդակությունը քրեական դատավարության օրենսդրությամբ բացահայտված չէ, այսինքն՝ օրենքում հատակնշում չկա այն մասին, թե մինչև ե՞րբ պետք է հավաքվեն և հետագոյովեն ապացույցները, որպեսզի յուրաքանչյուր գործով պարզվի ապացուցման առարկան ամբողջությամբ կամ նրա տարրերն առանձին վերցրած: Բացի այդ, օրենքում սահմանված չէ միասնական չափանիշ առ այն, թե ե՞րբ են ի հայտ գալիս յուրաքանչյուր քրեական գործով ապացուցման առարկան բացահայտված համարելու հիմքերը:

Վճռաբեկ դատարանը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի համակարգային վերլուծության հիման վրա արձանագրում է ապացույցների բավարարությունը որոշելու հետևյալ ընդհանուր չափանիշները՝

- 1) վարույթն իրականացնող մարմինների ներքին համոզմունք,
- 2) դատավարական որոշումների հիմնավորվածություն և պատճառաբանվածություն,

3) անմեղության կանխավարկած» (տես Սիրակ Սաքանյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԿ/0058/01/10 որոշման 14-15-րդ կետերը, իսկ վարույթն իրականացնող մարմինների ներքին համոզմունքի, դատավարական որոշումների հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության, անմեղության կանխավարկածի մասին մանրամասն տես նույն որոշման 16-19-րդ կետերը):

29. Վերահաստատելով և զարգացնելով նախորդ կետում մեջբերված գործով արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «ապացույցների բավարարությունը» որոշելու չափանիշներն են.

- 1) անմեղության կանխավարկածը,
- 2) վարույթն իրականացնող մարմինների ներքին համոզմունքը,
- 3) դատավարական որոշումների հիմնավորվածությունը և պատճառաբանվածությունը:

30. Անդրադառնալով անմեղության կանխավարկածի սկզբունքին՝ Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ քրեական դատավարությունում կանխավարկածը օրենքով կամ նախադեպային իրավունքով հաստատված այն կանոնն է, որի համաձայն՝ որոշակի հանգամանք համարվում է հաստատված, քանի դեռ օրենքով սահմանված կարգով չի ապացուցվել հակառակը: Մարդու անմեղությունը քրեական դատավարության կարևորագույն կանխավարկածներից է, որն ամրագրված է ինչպես ՀՀ Սահմանադրությամբ, միջազգային պայմանագրերով և օրենքներով, այնպես էլ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքով: Հանցանք կատարելու մեջ անձի մեղավորությունը հաստատված համարելը ոչ այլ ինչ է, քան անմեղության կանխավարկածի հաղթահարում: Միևնույն ժամանակ, անձին դատապարտելու համար համարժեք ապացույցների բավարար համակցության բացակայությունը նշանակում է, որ անձի անմեղության կանխավարկածը հաղթահարված չէ: Այլ խոսքով՝ քրեական դատավարության ընթացքում չապացուցված մեղավորությունը հավասարագործ է ապացուցված անմեղության:

Հարկ է նշել նաև, որ անմեղության կանխավարկածն ամրագրող նորմերը, ինչպես նաև նախադեպային իրավունքը սահմանում են ոչ միայն այդ սկզբունքի բուն էությունը, այլև՝ դրա հաղթահարման, նույնն է, թե անձի մեղավորության հաստատման համար անհրաժեշտ դատավարական չափորոշիչները: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը Մ.Հակոբյանի գործով որոշման մեջ շեշտել է. «(...) ապացույցների կամայական զնահատման արգելքը դատարաններին պարտավորեցնում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 107-րդ հոդվածում թվարկված՝ ապացուցման ենթակա հանգամանքների, այդ թվում՝ կոնկրետ հանցանքի հատկանիշների և այդ հանցանքի մեջ անձի մեղավորության վերաբերյալ իր հետևությունները հիմնավորել վերաբերելի, փոխկապակցված, հավաստի ապացույցներով և ոչ թե ենթադրություններով: Այլ խոսքով՝ հանցանքի մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր անձի վերաբերյալ՝ ապացուցման ենթակա յուրաքանչյուր հանգամանքի կապակցությամբ դատարանի հետևությունը պետք է հիմնված լինի ոչ թե զնահատողական դատողությունների, կանխատեսումների կամ կարծիքների, այլ կոնկրետ գործով օրենքով սահմանված կարգով ձեռք բերված փաստական տվյալների վրա: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ մեղադրվող հանցագործության և դրա հատկանիշների ապացուցման բեռը կրում է մեղադրանքի կողմը, իսկ չփարատված կասկածները պետք է մեկնաբանվեն հօգուտ մեղադրյալի: Դրանից հետևում է, որ մեղադրանքի կողմը կրում է անձի մեղքը հաստատելու համար բավարար ապացույցներ ներկայացնելու պարտականությունը (...):» (տես Մարգար Հակոբյանի վերաբերյալ 2013 թվականի մայիսի 8-ի թիվ ԵԿԿ/0168/01/12 որոշման 13-րդ կետը): Անմեղության կանխավարկածի սկզբունքին Վճռաբեկ դատարանն անդրադառնալով և իրավական դիրքորոշում է արտահայտել նաև Արմեն Բաբայանի և Սուրեն Թումանյանի գործով որոշման մեջ (տես Արմեն Բաբայանի և Սուրեն Թումանյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի

2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷՊ-0044/01/11 որոշման 14-րդ կետը):

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը ևս ցույց է տալիս, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետով երաշխավորված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը, ի թիվս այլոց, ենթադրում է մեղադրանքի կողմի պարտականությունը ներկայացնելու անձին դատապարտելու համար բավարար ապացույցներ (տե՛ս, ի թիվս այլոց, Barbera Messegue and Jabardo v. Spain, գանգատ թիվ 10590/83, 1988 թվականի դեկտեմբերի 6-ի վճիռ, 77-րդ կետ, Janosevic v. Sweden, գանգատ թիվ 34619/97, 2002 թվականի հուլիսի 23-ի վճիռ, 97-րդ կետ):

Այսպիսով, անմեղության կանխավարկածի սկզբունքը ենթադրում է ապացույցների այնպիսի ամբողջություն առկայություն, որն անհրաժեշտ է անձի մեղավորությունը որջամիտ (հիմնավոր) կասկածից վեր ապացուցված համարելու, այլ ոչ թե անձի մեղավորության մասին ենթադրություններ անելու համար:

31. Ապացույցների բավարարությունը որոշելու մյուս չափանիշին՝ ներքին համոզմունքին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Մ.Հովհաննիսյանի և Ա.Մարտիրոսյանի վերաբերյալ որոշման մեջ և դիրքորոշում ձևավորել այն մասին, որ «(...) Ներքին համոզմունքը, որպես ապացույցների գնահատման արդյունք, բնութագրվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների անխաղճի կապով. այն, մի կողմից, պետք է բխի հետազոտվող ապացույցների բավարար համակցությունից և հիմնվի դրանց վրա, իսկ մյուս կողմից, անկողմնակալ դիտորդի մոտ պետք է առաջացնի այն վստահությունը, որ ապացույցները հետազոտվել են արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ:

Ապացույցները, որոնք հավաքվել և ստուգվել են օրենքին համապատասխան, կազմում են ներքին համոզմունքի այն օբյեկտիվ հիմքը, որն իր դրսևորումն է գտնում ընդունվող որոշումներում: Թեպետ ապացույցների գնահատումը կատարվում է ներքին համոզման հիման վրա, այն չի կարող լինել կամայական: Դրա հիմքում պետք է դրված լինի գործի բոլոր հանգամանքների լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննությունը: (...)» (տե՛ս Մակար Հովհաննիսյանի և Աշոտ Մարտիրոսյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵԲԲԿ/0632/01/08 որոշման 14-րդ կետը):

Այսպիսով, «ներքին համոզմունքը» սուբյեկտիվ-օբյեկտիվ կատեգորիա է: Այն ապացույցների գնահատումն իրականացնող սուբյեկտի գիտակցված և ողջամիտ համոզվածությունն է իր իսկ կողմից կայացված որոշման հիմնավորվածության մեջ (սուբյեկտիվ բնույթ): Այդպիսի համոզվածությունը պետք է ձևավորված լինի գործի բոլոր հանգամանքների լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննության արդյունքում և հիմնվի թույլատրելի, վերաբերելի և արժանահավատ ապացույցների բավարար համակցությամբ հաստատված փաստերի վրա, որոնք անկողմնակալ դիտորդի մոտ ողջամտորեն կձևավորեն նույն համոզվածությունը (օբյեկտիվ բնույթ):

Ելնելով այն հանգամանքից, որ ներքին համոզմունքն ունի օբյեկտիվ հիմքեր, անհրաժեշտ է այն տարբերակել ինտուիցիայից, ենթադրություններից և այլ անհաշվետու գզացմունքներից: Ի տարբերություն դրանց, ներքին համոզմունքը չի կարող ձևավորվել առանց օբյեկտիվ հիմքի և հիմնվել անթույլատրելի, ոչ վերաբերելի, անարժանահավատ ապացույցների վրա: Այլ խոսքով, ներքին համոզմունքը հիմնվում է ողջամիտ կարծիքի, գիտելիքի վրա, այլ ոչ թե ենթադրությունների, երևակայության, համակրանքի, հակակրանքի կամ կանխակալ կարծիքի վրա:

Ներքին համոզմունքի՝ որպես ապացույցների գնահատման արդյունքի օբյեկտիվ հիմքը քրեական գործով ձեռք բերված, բազմակողմանի և օբյեկտիվ հետազոտված ապացույցների բավարար համակցությունն է: Այս առումով անհրաժեշտ է վերլուծել ապացույցների թույլատրելիության, վերաբերելիության և արժանահավատության հատկանիշները, որոնց տեսանկյունից ապացույցները ենթակա են գնահատման:

31.1. Ապացույցների թույլատրելիության հատկանիշը վերաբերում է դրանց ձևական կողմին: Դրա էությունը կազմում է ապացույցները ձեռք բերելիս օրենքով նախատեսված դատավարական պահանջների պահպանվածությունը և ենթադրում է.

աղբյուրի օրինականություն՝ ապացույցը պետք է ձեռք բերվի միայն օրենքով սահմանված աղբյուրներից (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մաս),

ձեռքբերման միջոցների օրինականություն՝ պետք է պահպանված լինեն ապացույցների ձեռքբերմանն ուղղված գործողություններ կատարելուն օրենքով առաջադրված պահանջները,

դատավարական ձևակերպում՝ ապացույցը, դրա ձեռքբերման գործընթացը պետք է օրենքով սահմանված կարգով ենթարկվեն դատավարական ձևակերպման,

լիազորված սուբյեկտ՝ այն պետք է ստացված լինի ապացույց ձեռք բերելու լիազորությամբ օժտված սուբյեկտի կողմից:

Ապացույցն անթույլատրելի ճանաչելու հիմքերը հստակ սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 105-րդ հոդվածով:

31.2. Վերաբերելիությունն ապացույցի կարողությունն է իր բովանդակությամբ ծառայելու ապացուցման

Դատական պրակտիկա

առարկայի մեջ մտնող հանգամանքները, գործի ըննության և լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ տվյալները բացահայտելուն և հաստատելուն: Այլ խոսքով՝ ապացույցի վերաբերելիության հատկանիշն արտացոլում է ապացույցի և գործի ըննության ու լուծման համար նշանակություն ունեցող հանգամանքների միջև կապը: Ապացույցը կհամարվի վերաբերելի, եթե տեղեկություններ պարունակի գործի համար որևէ նշանակություն ունեցող փաստի մասին:

31.3. Ապացույցի արժանահավատության հատկանիշը նույնպես վերաբերում է ապացույցի բովանդակային գնահատմանը: Արժանահավատ է այն ապացույցը, որի ճշմարտացիությունը կասկած չի հարուցում: Ապացույցն արժանահավատության տեսանկյունից գնահատելիս դատարանը պետք է հիմք ընդունի հետևյալ հանգամանքները.

ա) ապացույցի աղբյուրի հատկանիշները (օրինակ՝ փորձագետի ձեռնհասությունը, ցուցմունք տվող անձի շահագրգռվածությունը, որոշ դեպքերում հոգեբանական և ֆիզիոլոգիական հատկանիշները, վիճակը, ինչպես նաև անձին վերաբերող այլ հատկանիշներ, որոնք կարող են ազդեցություն ունենալ այդ անձի կողմից գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները ընկալելու, մտապահելու, վերարտադրելու գործընթացի վրա),

բ) ապացույցի ձևավորման հանգամանքները (օրինակ՝ վկայի կողմից կոնկրետ հանգամանքն ընկալելու պայմանները, պաշտպանի, ներկայացուցչի ներկայությունը և այլն),

գ) ապացուցողական տեղեկությունը ձեռք բերելու միջոցը,

դ) ապացույցի բովանդակությունը կազմող տեղեկությունը հաստատող կամ հերքող հանգամանքների առկայությունը,

ե) նույն տեղեկության ստացման այլ աղբյուրից:

Յուրաքանչյուր ապացույց արժանահավատության տեսանկյունից պետք է գնահատվի ապացույցների համակցության մեջ՝ բազմակողմանի և մանրամասն գնահատելով փաստական տվյալների ստացման աղբյուրները և ապացույցի ձևավորման ամբողջ ընթացքը: Ապացույցի արժանահավատության վերաբերյալ վերջնական որոշում կարող է կայացվել դրա բովանդակությունն այլ աղբյուրներից ստացված տեղեկությունների հետ համադրելու արդյունքում: Որոշակի փաստի վերաբերյալ այս կամ այն աղբյուրից ստացված տեղեկությունների արժանահավատությունը գնահատելու համար անհրաժեշտ է վերլուծել ստացված տեղեկությունների բովանդակությունը, համադրել դրանք այլ ապացույցների հետ, պարզել դրանց համապատասխանությունը կամ հակասությունը, հակասության դեպքում՝ դրա պատճառները:

Ապացույցի արժանահավատության վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումները պետք է հիմնվեն գործում առկա փաստական տվյալների վրա:

32. Ապացույցների գնահատման արդյունքում ձևավորված ներքին համոզմունքն իրավական նշանակություն է ստանում և օբյեկտիվացվում ապացույցների բավարարությունը որոշելու մյուս՝ դատավարական որոշումների հիմնավորման և պատճառաբանման չափանիշի միջոցով (սույն չափանիշի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումների մասին տե՛ս նաև Սիբակ Սաքանյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԷԳ/0058/01/10 որոշման 18-րդ կետը): Ապացույցների կամայական գնահատման արգելքը ենթադրում է ապացույցները բարեխիղճ վերլուծության ենթարկելու պարտականություն:

Վերջին դիրքորոշումը բխում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջից, որի համաձայն՝ «Դատարանի դատավճիռը պետք է լինի պատճառաբանված: Պատճառաբանման ենթակա են դատարանի կողմից դատավճռում շարադրվող բոլոր հետևությունները և որոշումները»:

Դատական ակտի պատճառաբանվածության հարցին Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է Ֆ.Գալստյանի գործով որոշման մեջ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ «(...) Դատական ակտի պատճառաբանվածությունը կոչված է պարզաբանելու, թե ինչու է դատարանը եկել այս կամ այն հետևության, որ իրավանորմերով է դեկլարվել նման որոշում կայացնելիս և միևնույն ժամանակ հնարավորություն է ստեղծում վերադաս դատարանի կողմից դատական ակտի օրինականության և հիմնավորվածության ստուգման համար:

(...) Պատճառաբանված որոշման բացակայությունն արդեն իսկ օբյեկտիվորեն սահմանափակում է վերադաս դատական ակտի հնարավորությունը՝ լիարժեք դատական ստուգման ենթարկելու բողոքարկվող դատական ակտի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը և կայացնելու արդարացի որոշում, հետևաբար դատական ակտի չպատճառաբանված լինելը հանգեցնում է քրեական դատավարության կարևորագույն սկզբունքներից մեկի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ և քրեադատավարական օրենքով երաշխավորված արդար դատական ըննության իրավունքի խախտման:

(...) Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն իր մի շարք որոշումներում՝ ներպետական դատարանների կողմից կայացված որոշումների չպատճառաբանվածությունը կամ ոչ բավարար պատճառաբանումները:

բանվածությունը դիտել [է] «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված՝ անձի արդար դատական քննության իրավունքի խախտում (տե՛ս Մարվն ընդդեմ Ուկրաինայի (Salov v. Ukraine) 06.09.2005 թվականի որոշումը, գանգատ թիվ 65518/01, Բոլդեան ընդդեմ Ռումինիայի (Boldea v. Romania) 15.02.2007 թվականի որոշումը, գանգատ թիվ 19997/02, Գրադինարն ընդդեմ Մոլդովայի (Gradinar v. Moldova) 08.04.2008 թվականի որոշումը, գանգատ թիվ 7170/02)» (տե՛ս Ֆրունզիլ Գալստյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի թիվ ԵԿԴ/0058/11/09 որոշման 18-20-րդ կետերը):

Վերահաստատելով *Ֆ. Գալստյանի* գործով որոշմամբ ձևավորված իրավական դիրքորոշումը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ դատարանը պարտավոր է իր դատական ակտում ամրագրել և թույլատրելիության, վերաբերելիության ու արժանահավատության տեսանկյունից գնահատման ենթարկել այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնված են դատարանի հետևությունները, ինչպես նաև նշել այս կամ այն ապացույցն անարժանահավատ համարելու փաստարկները (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 371-րդ հոդվածի 3-րդ կետ): Հակառակ դեպքում ապացույցների գնահատումը, դրա արդյունքում դատարանի համապատասխան ներքին հանգումների ձևավորումը կլրբեն սուբյեկտիվ բնույթ, կհանգեցնեն կանայականության և անձի արդար դատաքննության իրավունքի խախտման՝ սահմանափակելով նաև դատական ակտի օրինականությունը և հիմնավորվածությունը ստուգելու վերադաս դատարանի հնարավորությունը:

33. Սույն որոշման 29-32-րդ կետերում կատարված իրավական վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ գործի լուծման համար ապացույցների բավարարությունը որոշելու չափանիշները սերտորեն փոխկապակցված են և փոխադարձաբար պայմանավորում են միմյանց: Գործի լուծման համար բավարար ապացույցներ առերևույթ պետք է հասկանալ թույլատրելի, վերաբերելի և արժանահավատ ապացույցների համակցություն, որը, հարթահարելով անմեղության կանխավարկածը, անաչառ դիտորդի մոտ կձևավորի հիմնավոր կասկածից վեր հանովածություն անձի մեղավորության վերաբերյալ, ինչպես նաև կհաստատի գործով ապացուցման առարկան կազմող մյուս հանգամանքները և հնարավորություն կտա կայացնել հիմնավորված և պատճառաբանված որոշում:

Ս.Սաքանյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանը նաև արձանագրել է. «Ապացույցների բավարարությունը չի կարող որոշվել թվաքանակական ցուցանիշով (...): Ակնհայտ է, որ ապացույցները բավարար չեն, եթե՝

- 1) գործում բացակայում է որևէ ապացույց գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունեցող որևէ հանգամանքի պարզման համար,
- 2) եղած ապացույցը թույլ չի տալիս պարզել այդ հանգամանքը անհրաժեշտ խորությամբ և լրիվությամբ,
- 3) այդ հանգամանքի ապացուցվածությունը կասկած է հարուցում:» (տե՛ս Սիրակ Սաքանյանի վերաբերյալ գործով Վճռաբեկ դատարանի 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԿԴ/0058/01/10 որոշման 17-րդ կետը):

Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական դատավարությունում մեղքի հարցը լուծելիս դրպես ապացույցների բավարարության շեմ պետք է գործի «հիմնավոր կասկածից վեր» ապացուցողական չափանիշը: Ընդ որում, «հիմնավոր կասկածից վեր» ապացուցողական չափանիշ առերևույթ է հասկանալ փաստական տվյալների (ապացույցների) այնպիսի համակցություն, որը **բացառում է հակառակի ողջամիտ հավանականությունը**: Վերոգրյալը չի նշանակում, որ հանցանք գործելու մեջ անձի մեղավորությունն ընդհանրապես չի կարող առաջացնել որևէ կասկած, սակայն այդպիսի կասկածի հավանականությունն դեպքում դրա աստիճանը պետք է լինի աննշան (խիստ ցածր): Այլ խոսքով՝ մեղադրանքը կազմող յուրաքանչյուր փաստական հանգամանք պետք է հիմնավորվի ապացույցների այնպիսի ծավալով, որը կբացատրի դրա ապացուցվածության վերաբերյալ **ցանկացած ողջամիտ կասկած**:

34. Սույն գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ Ա.Ավագյանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքում իրեն մեղավոր չի ճանաչել և բոլոր ցուցմունքներում թե՛ նախաքննական, թե՛ դատաքննական, հերքել է Վ.Սահակյանին թմրամիջոց իրացնելու հանգամանքը (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ, 13-րդ և 16-րդ կետերը):

Առաջին ատյանի դատարանը դատավճռում պատճառաբանել է. «Դատարանը վերլուծելով և գնահատման ենթարկելով դատաքննությամբ ուսումնասիրված՝ Արարատ Ավագյանի և Վահան Սահակյանի ցուցմունքները, դրանք համարում է սուբյեկտիվ և անարժանահավատ և գտնում, որ այդպիսիք նպատակ են հետապնդում Արարատ Ավագյանի դեպքում՝ նրան ազատել քրեական պատասխանատվությունից և սպառնալի խիստ պատժից, իսկ Վահան Սահակյանի դեպքում՝ վերականգնել իր՝ ընկերոջ և նրա շրջակայքի մոտ ունեցած անունն ու բարի համբավը, փորձելով նախկինում տրված և դատարանի մոտ ավելի արժանահավատ դիտարկված ցուցմունքները ներկայացնել որպես իրենից խաբեության արդյունքում կորզված ապացույցներ» (տե՛ս սույն որոշման 18-րդ կետը):

Դատական պրակտիկա

Մեջբերված փաստերը վերլուծելով սույն որոշման 31.3-րդ կետում շարադրված իրավական դիրքորոշման լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները, գնահատելով Վ.Սահակյանի սկզբնական նախաքննական ցուցմունքները, ինչպես նաև հետագա նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքների արժանահավատության հարցը, որևէ վերլուծություն և հիմնավորում չեն նշել համապատասխան ցուցմունքները տալու հանգամանքների, Վ.Սահակյանի հոգեբանական կամ ֆիզիոլոգիական վիճակի վերաբերյալ, ստացված տեղեկությունները չեն վերլուծել իրենց ամբողջության մեջ, համարել դրանք այլ ապացույցների հետ, պարզել դրանց համապատասխանությունը կամ հակասությունը, հակասության դեպքում՝ դրա պատճառները:

Մինչդեռ, գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ.

- գործի նյութերում առկա են փաստական տվյալներ, որոնց հիման վրա հնարավոր է որջամիտ հետևություն անել այն մասին, որ Վ.Սահակյանը բերման ենթարկվելու օրը եղել է թմրամիջոց օգտագործած վիճակում: Վերջին դիրքորոշման համար Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում փորձագետի 2013 թվականի հոկտեմբերի 30-ի հմ. 0916 եզրակացությունը, որի համաձայն Վ.Սահակյանի մեզի և մազի փորձանմուշներում հայտնաբերվել են կանաբինոլիդների խմբի թմրամիջոցների թմրակալորիդներ, և «Մետրեդես մակնիշի ավտոմեքենան գնության ենթարկելու մասին» 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ի արձանագրությունը, որի համաձայն՝ մեքենայից հայտնաբերվել է նաև մոխրի հետքերով ջրի դատարկ շիշ, որի վերաբերյալ Վ.Սահակյանը հայտարարել է, որ այն կանեփի տերևները ծխելու հարմարանք է, ինչպես նաև բողոքաբերի փաստարկները,

- ստորադաս դատարանների կողմից արժանահավատ գնահատված ցուցմունքները տրվել են 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին, այսինքն՝ Վ.Սահակյանին բերման ենթարկելու օրվան 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ին, հաջորդող օրը,

- Առաջին ատյանի դատարանի դատավճռով հաստատված է համարվել, որ Վ.Սահակյանը ստապում է «դեպրեսիվ - պարանոիդ համախտանիշ» հիվանդությամբ,

- կասկածյալ Վ.Սահակյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ի հարցաքննությանը և Ա.Ավագյանի հետ առերեսմանը պաշտպան չի մասնակցել:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վ.Սահակյանի սկզբնական ցուցմունքների արժանահավատությունը գնահատելիս ստորադաս դատարաններն անտեսել են և հաշվի չեն առել նրա անձին և ցուցմունք տալու հանգամանքներին վերաբերող վերոհիշյալ հանգամանքները:

Գործի նյութերից երևում է նաև, որ Ա.Ավագյանը գործի քննության որջ ընթացքում չի ընդունել Վ.Սահակյանին թմրամիջոց իրացնելու փաստը: 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին ցուցմունք տալուց և Ա.Ավագյանի հետ առերես հարցաքննվելուց հինգ օր անց Վ.Սահակյանը դիմում է ներկայացրել՝ հայտնելով, որ ճիշտ ցուցմունք չի տվել և հայտնում տեղեկությունը իրականությանը չհամապատասխանելու պատճառաբանությամբ ցանկանում է լրացուցիչ ցուցմունք տալ դեպքի իրական հանգամանքների մասին: Հետագա թե՛ նախաքննական, թե՛ դատաքննական բոլոր ցուցմունքներում, որոնք տրվել են պաշտպանի ներկայությամբ, Վ.Սահակյանը հեքել է Ա.Ավագյանի մասնակցությունը հանցագործությանը:

Վերոնշյալ հանգամանքների համադրված վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը հիմնավորված չի համարում ստորադաս դատական ատյանների այն հետևությունը, որ Վ.Սահակյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին տված ցուցմունքներն արժանահավատ են, իսկ դրանից հետո տրված ցուցմունքները՝ անարժանահավատ:

Ինչ վերաբերում է Առաջին ատյանի դատարանի այն պատճառաբանությանը, որ Վ.Սահակյանի հետագա նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքները «տրվելով և անարժանահավատ» են, քանի որ նպատակ են հետապնդում «վերականգնել իր՝ ընկերոջ և նրա շրջապատի մոտ ունեցած անունն ու բարի համբավը, փորձելով նախկինում տրված և դատարանի մոտ ավելի արժանահավատ դիտարկված ցուցմունքները ներկայացնել որպես իրենից խաբեության արդյունքում կորզված ապացույցներ»՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում նշել հետևյալը.

«Անունն ու բարի համբավը» (հեղինակությունը) բարոյական բնույթ ունեցող հասկացություն են և իրենցից ներկայացնում են հանրորեն արժեքավորվող որակների գնահատման հիման վրա անձի մասին ձևավորված կարծիք: Սույն դեպքում դատարանը գտել է, որ արդարադատություն իրականացնող մարմնի առջև սուտ ցուցմունք տալը կարող է գնահատվել որպես անձի հեղինակությունը վերականգնելու միջոց, մինչդեռ սուտ ցուցմունք տալը, առավել ևս այլ անձանց կողմից հանցանք կատարելու վերաբերյալ, չի կարող համարվել հանրորեն արժեքավորվող որակ: Հետևաբար դատարանի կողմից Վ.Սահակյանի նախաքննական և դատաքննական ցուցմունքներն անարժանահավատ գնահատելու վերաբերյալ պատճառաբանությունը հիմնավորված չէ, չի բխում գործի փաստական տվյալներից կամ իրավունքի հանրաճանաչ սկզբունքներից:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 - 11 (184 - 186)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

112

Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատական ատյանները, Վ.Սահակյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին տված ցուցմունքներն արժանահավատ, իսկ դրանից հետո տրված ցուցմունքները՝ անարժանահավատ ապացույցներ զնահատելով, խախտել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 371-րդ հոդվածի 3-րդ կետի պահանջները:

34.1. Ա.Ավագյանին և Վ.Սահակյանին առաջադրված մեղադրանքներում մեղավոր ճանաչելով՝ Առաջին ատյանի դատարանը նրանց մեղադրանքի հիմքում դրել է՝ Վ.Սահակյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ի ցուցմունքները, որպես վկա հարցաքննված ընթերականեր Ս.Սիկոյանի և Ա.Ավետիսյանի ցուցմունքները, մեքենայի զննության մասին արձանագրությունը, դատաքիմիական և տոքսիկոլոգիական փորձաքննությունների եզրակացությունները, իրեղեն ապացույց ճանաչված 0,55 գրամ քաշով «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոցը և ապացույց ճանաչված այլ փաստաթուղթ հանդիսացող՝ Ա.Ավագյանի և Վ.Սահակյանի կողմից օգտագործվող հեռախոսներից կատարված հեռախոսագանգերի վերծանումները (տե՛ս սույն որոշման 18-րդ կետը): Ընդ որում, նշված բոլոր ապացույցները թվարկվել են Ա.Ավագյանին և Վ.Սահակյանին մեղադրված արարքները նկարագրելուց հետո, առանց սահմանազատելու, թե դրանցից որն է հիմնավորում Ա.Ավագյանի մեղքը նրան վերագրվող արարքի կատարման մեջ, որը՝ Վ.Սահակյանի:

Ստորադաս դատարանների կողմից վկայակոչված Վ.Սահակյանի մեղքը հաստատող ապացույցների վերլուծությունից երևում է, որ դրանցից միայն Վ.Սահակյանի նախաքննական սկզբնական երկու՝ 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին տված և սույն օրն առեղծման ժամանակ պնդած ցուցմունքներն են վերաբերում Ա.Ավագյանի կողմից Վ.Սահակյանին թմրամիջոց իրացնելու հանգամանքին (տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը), որոնցից դեռևս նախաքննության ընթացքում Վ.Սահակյանը հրաժարվել է: Ինչպես արդեն նշվել է, Վ.Սահակյանը ցուցմունք տալուց հինգ օր անց՝ 2013 թվականի հոկտեմբերի 30-ին, դիմում է գրել դատախազին՝ հայտնելով, որ 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին ճիշտ ցուցմունք չի տվել և ցանկանում է լրացուցիչ ցուցմունք տալ ղեալի իրական հանգամանքների մասին (տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը): Դրանից հետո տրված ցուցմունքով Վ.Սահակյանը ժխտել է Ա.Ավագյանի կողմից իրեն թմրամիջոց տալու փաստը և ցուցմունք է տվել այն մասին, որ թմրամիջոցը ձեռք է բերել Երևանի Նուբարաշեն վարչական շրջանում գործող ավտոշուկայում անձանոթ անձանցից (տե՛ս սույն որոշման 10-րդ և 16-րդ կետերը): Վ.Սահակյանի 2013 թվականի հոկտեմբերի 25-ին տված ցուցմունքներն արժանահավատ զնահատելու վերաբերյալ ստորադաս դատարանների եզրահանգումները հիմնավորված չեն (տե՛ս սույն որոշման 34-րդ կետը):

Ինչ վերաբերում է մեղադրական դատավճռում նշված մնացած ապացույցներին՝ ապա նշված ապացույցներից.

- Ս.Սիկոյանի և Ա.Ավետիսյանի ցուցմունքները պարզապես վերարտադրում են Վ.Սահակյանի սկզբնական հայտարարությունն այն մասին, որ վերջինին թմրամիջոց իրացրել է իր ընկերը, որի անունը, սակայն, չի նշվել,

- տոքսիկոլոգիական փորձաքննության թիվ 0916 և թիվ 0919 եզրակացություններով հաստատվում է Ա.Ավագյանի և Վ.Սահակյանի կողմից թմրամիջոց գործածելու փաստը,

- Ա.Ավագյանի և Վ.Սահակյանի կողմից օգտագործվող հեռախոսներից կատարված հեռախոսագանգերի վերծանումները հաստատում են, որ Ա.Ավագյանը և Վ.Սահակյանը 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ին որոշակի ժամերի գտնվել են Երևանի կենդանաբանական այգու մոտակայքում, որպիսի հանգամանքը երկուսն էլ չեն հերքել:

Վերոգրյալից ապացույցների բովանդակային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանք ինչպես առանձին, այնպես էլ համակցությամբ չեն հաստատում կոնկրետ գործով ապացուցման առարկան կազմող այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են՝ Ա.Ավագյանի առնչությունը ղեալին և նրա մեղավորությունը քրեական օրենքով չթույլատրված և նրան մեղադրված արարքը կատարելու մեջ:

Ավելին, քրեական գործի ուսումնասիրությունից երևում է, որ թմրամիջոցն իրեն Երևանի ավտոշուկայում անձանոթ անձանց կողմից իրացնելու մասին Վ.Սահակյանի ցուցմունքների առնչությամբ նախաքննության մարմինը դեռևս 2013 թվականի դեկտեմբերի 6-ին համապատասխան օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ ձեռնարկելու հանձնարարություն է տվել ոստիկանությանը՝ Ա.Ավագյանի և Վ.Սահակյանի ցուցմունքների արժանահավատությունը ստուգելու, ղեալի մասին տեղեկություններ ունեցող անձանց և ղեալի իրական հանգամանքները պարզելու նպատակով (տե՛ս սույն որոշման 12-րդ կետը): Սակայն տրված հանձնարարությանը հետամուտ չլինելով, այդ ուղղությամբ քննությունը մինչև վերջ չհասցնելով՝ նախաքննության մարմինը չի պահպանել գործով լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննություն իրականացնելու վերաբերյալ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ մասի 3-րդ կետի պահանջը և գործն ուղարկել է դատարան:

Ավելին, նախաքննության մարմինը որևէ նոր փաստական տվյալ ձեռք չբերելու պայմաններում 2013 թվականի դեկտեմբերի 18-ի որոշմամբ անհայտ անձի կողմից Ա.Ավագյանին զգալի չափի՝ 0,55 գրամ քաշ-

Դատական պրակտիկա

ով «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց ապօրինի իրացնելու դեպքի առթիվ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով նոր քրեական գործ է հարուցել (տե՛ս սույն որոշման 14-րդ կետը):

35. Սույն որոշման 34-34.1-րդ կետերում շարադրված փաստերը գնահատելով 28-33-րդ կետերում կատարված իրավական վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործում առկա ապացույցների համակցությունը բավարար չէ հիմնավոր կասկածից վեր ապացուցողական չափանիշին համապատասխան հաստատված համարելու, որ Ա.Ավագյանը կատարել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցավոր արարք, այն է՝ զգալի չափի թմրամիջոց է իրացրել Վ.Սահակյանին: Մեղադրական դատավճռի հիմքում դրված ապացույցների համակցությունը բավարար չէ Ա.Ավագյանին մեղադրվող հանցավոր արարքի փաստական հանգամանքները հաստատված համարելու այն ծավալով, որը կբացատրի դրա ապացուցվածության վերաբերյալ ցանկացած ողջամիտ կասկած:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ամբաստանյալ Ա.Ավագյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործության կատարման մեջ մեղավոր ճանաչելիս ստորադաս դատարանները չեն պահպանել ապացույցները գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից գնահատելու օրենսդրական պահանջը՝ խախտելով անմեղության կանխավարկածի, ապացույցները գնահատելու վերաբերյալ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 18-րդ, 25-րդ, 127-րդ, 365-րդ հոդվածների պահանջները:

Ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի նկատմամբ նշանակված պատժի համաչափությունը

36. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված հաջորդ իրավական հարցը հետևյալն է. արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքի պահպանման տեսանկյունից հիմնավորված և պատճառաբանված են արդյոք Վ.Սահակյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատժ նշանակելու և այդ պատժը նրա կողմից կրելու անհրաժեշտության վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները:

37. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կիրառվող պատժը և քրեափրակական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի՝ համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, դա կատարելու հանգամանքներին, հանցավորի անձնավորությանը, անհրաժեշտ և բավարար լինեն նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Պատժի նպատակն է վերականգնել սոցիալական արդարությունը, ուղղել պատժի ենթարկված անձին, ինչպես նաև կանխել հանցագործությունները»:

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ նշանակվում է արդարացի պատժ, որը որոշվում է սույն օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սահմաններում՝ հաշվի առնելով սույն օրենսգրքի Ընդհանուր մասի դրույթները:

2. Պատժի տեսակը և չափը որոշվում են հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանով և բնույթով, հանցավորի անձը բնութագրող տվյալներով, այդ թվում՝ պատասխանատվությունը և պատժի մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքներով:

3. Հանցագործության համար նախատեսված պատժներից առավել խիստը նշանակվում է, եթե նվազ խիստ տեսակը չի կարող ապահովել պատժի նպատակները»:

Մեջբերված իրավական նորմերը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծել և դրանց վերաբերյալ իրավական դիրքորոշումներ է հայտնել թիվ ՎԲ-50/07, ՎԲ-142/07, ՎԲ-192/07, ՎԲ-201/07, ԵԿԳ/0029/01/08, ԵԿԳ/0042/01/11, ինչպես նաև մի շարք այլ գործերով կայացված որոշումներում: Նշված որոշումներում Վճռաբեկ դատարանի ձևավորած կայուն նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ պատժի արդարությունը դրսևորվում է հանցագործության և քրեափրակական ներգործության միջոցների (պատժի) համաչափության ապահովմամբ: Պատժն արդարացի է, եթե համաչափ է կատարված հանցագործությանը, ինչպես նաև բավարար պատժի նպատակներին հասնելու տեսանկյունից: Պատժի արդարության պահանջներից նախնաջերը կարող է հանգեցնել չափազանց մեղմ կամ չափազանց խիստ պատժի նշանակման: Քրեական օրենքը համընդհանուր բնույթ ունի, իսկ արարքը և հանցավորի անձը կոնկրետ են: Հետևաբար կոնկրետ գործով պատժ նշանակելիս դատարանի ներքին համոզմունքը ձևավորվում է կատարված արարքի հանրային վտանգավորության բնույթի ու աստիճանի, հանցավորի անձի, պատժի մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների վերլուծության հիման վրա: Նշված հանգամանքների գնահատման ժամանակ դատարանը պետք է ելնի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պատժի նպատակների իրացումն ապահովելու անհրաժեշտությունից:

38. ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Եթե դատարանը, կալանքի, ազատազրկման կամ կարգապահական գումարտակում պահելու ձևով

պատիժ նշանակելով, հանգում է հետևության, որ դատաստատարայի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը կրելու, ապա կարող է որոշում կայացնել այդ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու մասին:

2. Պատիժը պայմանականորեն չկիրառելիս դատարանը հաշվի է առնում հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները, պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքները: (...)»:

Մեջբերված քրեախրավական դրույթը Վճռաբեկ դատարանը վերլուծության է ենթարկել թիվ ՎԲ-50/07, ՎԲ-139/07, ՎԲ-195/07, ՎԲ-01/08, ԵԿԳ-0034/01/08, ԱՎԳ-2/0059/01/08, ԵԱԲԳ-0078/01/09, ԼԳ-2/0019/01/09, ՍԳ-0226/01/09, ԳԳ-1/0003/01/10, ՍԳ-0085/01/10, ԵԿԳ-0126/01/10, ԵԷԳ-0201/01/11, ԵԱԳ-0034/01/12, ԼԳ-0093/01/12, ինչպես նաև մի շարք այլ գործերով կայացված որոշումներում:

Վերոնշյալ որոշումներում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ձևավորված կայուն նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ պատիժը կարող է պայմանականորեն չկիրառվել, եթե առկա է դատարանի համոզվածությունը, վստահությունը, որ ամբաստանյալի ուղղումը հնարավոր է առանց իրական պատիժ կրելու: Դատարանը նման հետևության հանգում է միայն օբյեկտիվ գոյություն ունեցող տվյալների վերլուծության հիման վրա, որոնք բնութագրում են արարքը, հանցավորի անձը և վկայում են պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հիմքերի առկայության մասին: Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը փաստել է, որ չնայած պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հետ կապված չէ քրեական օրենսգիրքը ինչպես հանցագործությունների, այնպես էլ անձանց շրջանակի որևէ սահմանափակում չի նախատեսել, սակայն դատարանը, կոնկրետ գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ գնահատման հիման վրա, ղեկավարվելով չէ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածով նախատեսված պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներով, ինչպես նաև նպատակ ունենալով ապահովել չէ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված պատժի նպատակների իրագործման հնարավորությունը, անձի նկատմամբ նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելիս պարտավոր է հաշվի առնել՝

- ա) հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները,
- բ) պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող և (կամ) ծանրացնող հանգամանքները,
- գ) հանցագործության համար վտանգավորության աստիճանի և բնույթի (հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանի և բնույթի հարցերի վերաբերյալ մանրամասն տեսն Գարուշ Մաղաբյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 17-ի ԵՇԳ-0029/01/08 որոշման 14-րդ կետը):
- դ) հանցագործության կատարման հանգամանքները, եղանակը, գործիքներն ու միջոցները,
- ե) հանցանք կատարած անձի մեղքի ձևը,
- զ) հանցանք կատարած անձի կողմից հանցագործության հանդրերն վտանգավոր հետևանքները նախատեսելու բնույթն ու աստիճանը և այլն:

39. Այսպիսով, նշանակվող պատժի արդարացիության հիմնական պահանջն այն է, որ պատիժը պետք է համապատասխանի հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանին և բնույթին (հանցագործության՝ հանրության համար վտանգավորության աստիճանի և բնույթի հարցերի վերաբերյալ մանրամասն տեսն Գարուշ Մաղաբյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2009 թվականի փետրվարի 17-ի ԵՇԳ-0029/01/08 որոշման 14-րդ կետը):

Հանցագործության հանրային վտանգավորության տիպային բնութագիրն արտացոլվում է օրենսդրի կողմից սահմանված սանկցիայում, իսկ յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով արարքի հանրային վտանգավորության գնահատականը դատարանի կողմից կարող է որոշվել կոնկրետ հանցագործության տարրերի առանձնահատկությունների, դրա կատարման հանգամանքների, հանցավորի անձնավորության, պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքների հիման վրա:

Այսպես, չէ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասը պատասխանատվություն է նախատեսում, ի թիվս այլնի, առանց իրացնելու նպատակի զգալի չափերով թմրամիջոցներ ապօրինի ձեռք բերելու կամ պահելու համար:

Նշված նորմի վերլուծության հիման վրա Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ տվյալ հանցագործության վերաբերյալ գործերով պատժի անհատականացման սկզբունքի տեսանկյունից արարքի հանրային վտանգավորությունը որոշելիս դատարանը, ի թիվս այլնի, պետք է հաշվի առնի.

- թմրանյութի տեսակը (վտանգավորության աստիճանը, անձի օրգանիզմի վրա ազդեցության աստիճանը),

- դրա չափը («Թմրամիջոցների և հոգեմետ (հոգեներգործուն) նյութերի զգալի, խոշոր և առանձնապես խոշոր չափերը» սահմանող չէ քրեական օրենսգրքի թիվ 1 հավելվածում նշված կոնկրետ չափի նվազագույն կամ առավելագույն սահմանին մոտ լինելը),

- արարքի կատարման նպատակն ու շարժառիթը (օրինակ՝ հիվանդությամբ պայմանավորված ցավերը թեթևացնելու համար կատարելը):

Վկայակոչված հանգամանքները, այլ հանգամանքների հետ համակցությամբ ազդում են արարքի հանրային վտանգավորության վրա և պետք է իրենց համապատասխան գնահատականը ստանան յուրաքանչյուր գործով պատիժ նշանակելիս:

Դատական պրակտիկա

Պատժի անհատականացման սկզբունքի բովանդակության հիմնական մասն է կազմում նաև հանցավորի անձը բնութագրող տվյալների գնահատումը, որոնք իրենց ամբողջության մեջ հնարավորություն են տալիս անձին դիտել ոչ միայն որպես հանցանք կատարող, որը պետք է պատասխանատվություն կրի, այլ նաև որպես կոնկրետ անձ՝ իր անհատական հատկանիշներով: Ընդ որում՝ անձի այն հատկանիշները, որոնք գտնվում են հանցակազմից դուրս, նշանակություն են ունենում դատարանի կողմից պատժի տեսակը և չափը որոշելիս: Որպես հանցավորի անձը բնութագրող հատկանիշներ՝ գնահատվում են նրա սոցիալ-հոգեբանական, սոցիալ-ժողովրդագրական հատկությունները՝ վարքագիծն ընտանիքում և կենցաղում, աշխատանքի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքը, կրթությունը, առողջական վիճակը, տարիքը, ծառայությունը պետության և հասարակության առջև և այլն:

40. Հանցագործության կատարման մեջ մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս դատարանը պարտավոր է գործի նյութերում առկա փաստական տվյալների հիման վրա պատճառաբանել ինչպես պատժի տեսակի և չափի ընտրության, այնպես էլ ազատությունից զրկելու հետ կապված պատիժը կրելու անհրաժեշտության վերաբերյալ իր որոշումը: Դատական որոշման որակը մեծապես կախված է դրա պատճառաբանական մասից, հետևաբար դատական որոշումները սկզբունքորեն պետք է պատճառաբանված լինեն: Պատժի տեսակի և չափի ընտրության, ինչպես նաև պատիժը կրելու անհրաժեշտության վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումները հիմնավորող պատճառների մատնանշումը ոչ միայն ավելի հասկանալի և ընդունելի է դարձնում դատավճիռը վարույթի մասնակիցների համար, այլև՝ բացառում է կամայականությունը: Նախևառաջ, դա նշանակում է, որ դատավորը պարտավորված է լինում արձագանքել կողմերի ներկայացրած փաստարկներին և մատնանշել տվյալ որոշումը հիմնավորող և իրավաչափ դարձնող փաստարկները: Եվ երկրորդ՝ պատշաճ պատճառաբանությունը հասարակությանը թույլ է տալիս հասկանալ, թե ինչպես է գործում դատական համակարգը հանցանք կատարած անձի նկատմամբ պատիժ սահմանելիս:

Բացի այդ, դատական ակտի չպատճառաբանված կամ ոչ բավարար չափով պատճառաբանված լինելը հանգեցնում է նաև քրեական դատավարության կարևորագույն սկզբունքներից մեկի՝ արդար դատական քննության իրավունքի խախտման, քանի որ օբյեկտիվորեն սահմանափակվում է վերադաս դատական ատյանի հնարավորությունը՝ լիարժեք դատական ստուգման ենթարկելու բողոքարկվող դատական ակտի օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը (տե՛ս Ֆրունզիկ Գալստյանի գործով Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի մարտի 26-ի ԵԿԴ/0058/11/09 որոշման 18-19-րդ կետերը):

Հետևաբար, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի պահանջները պահպանված լինելու առումով ընդունելի չի կարող համարվել ոչ միայն այն դատական ակտը, որտեղ պատժի վերաբերյալ դատարանի հետևությունները հիմնված չեն դատական քննության ժամանակ հետազոտված ապացույցների վրա, այլև այնպիսին, որում բացակայում են պատժատեսակի, պատժաչափի կամ պատիժը կրելու նպատակահարմարության վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումները հիմնավորող հետևողական, հստակ և ոչ հակասական պատճառաբանությունները:

41. Անդրադառնալով սույն գործի հանգամանքներին՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վ.Սահակյանը առողջական խնդիրների պատճառով օգտագործել է «մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց: 2013 թվականի հոկտեմբերի 24-ին՝ ժամը 18:50-ի սահմաններում, ՀՀ ոստիկանության աշխատակիցները Երևան քաղաքի Վ.Սարգսյան փողոցից կազմակերպված հանցավորության դեմ պայքարի գլխավոր վարչություն են բերման ենթարկել Վ.Սահակյանին, որտեղ էլ վերջինիս ավտոմեքենայի զննությանը հայտնաբերվել է 0.55 գրամ քաշով «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց (տե՛ս սույն որոշման 6-րդ կետը):

Քրեական գործի նյութերից երևում է նաև, որ Վ.Սահակյանը նախկինում դատապարտված կամ որևէ կերպ արատավորված չի եղել, վատաբողջ է, տառապում է «Դեպրեսիվ պարանոիդ համախտանիշ» հիվանդությամբ, անկեղծորեն խոստովանել և ընդունել է հանցանքը, զղջացել կատարածի համար, բնութագրվում է բացառապես դրականորեն: Վ.Սահակյանն ամուսնացած է, բնակվում է մոր, կնոջ և երկու երեխա՝ի հետ, որոնցից մեկն անչափահաս է:

Առաջին ատյանի դատարանը Վ.Սահակյանի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս նշել է, որ հաշվի է առնում կատարված հանցագործության հանրության համար վտանգավորության աստիճանը և բնույթը, գործի հանգամանքները, հանցավորի անձը դրականորեն բնութագրող և պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքները: Առաջին ատյանի դատարանը Վ.Սահակյանի պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանքներ չի արձանագրել և այդ պայմաններում գտել է, որ նրա նկատմամբ պետք է նշանակվի ազատազրկման ձևով պատիժ, որը նա պետք է կրի (տե՛ս սույն որոշման 19-րդ կետը):

Վերաքննիչ դատարանը, քննության առնելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի կիրառման

հնարավորության և ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով ամրագրված պատժի նպատակների իրացվելիքի հարցերը, հանգել է հետևության, որ տվյալ դեպքում Վ.Սահակյանի նկատմամբ հողվածի սանկցիայի սահմաններում նշանակվել է համաչափ պատիժ, և որ ազատագրվման ձևով նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը չի կարող ապահովել պատժի նպատակները (տե՛ս սույն որոշման 21-րդ կետը):

42. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստերից հետևում է, որ Վ.Սահակյանի նկատմամբ պատիժ նշանակելիս ստորադաս դատարանները լրիվ և բազմակողմանի գնահատման չեն ենթարկել նրան մեղադրված արարքի հանրային վտանգավորության բնույթն ու աստիճանը: Մասնավորապես դատարանները հաշվի չեն առել այն, որ

- ամբաստանյալին մեղադրված հանցագործության առարկան «չորացված մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոց է, որը, դատելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի թիվ 1 հավելվածից, համեմատաբար նվազ վտանգավորություն ունեցող թմրամիջոցի տեսակ է, քանի որ հարաբերականորեն ավելի մեծ քաշն է պատժելի համարվում,

- թմրամիջոցի քաշը 0.55 գրամ է, որն առավել մոտ է ՀՀ քրեական օրենսգրքի թիվ 1 հավելվածի 86-րդ կետով թմրամիջոցի այդ տեսակի համար սահմանված զգալի չափի (0.5-5 գրամ) նվազագույն սահմանին:

Ավելին հաստատված համարելով, որ Վ.Սահակյանը տառապում է «դեպրեսիվ պարանոիդ համախտանիշ» հիվանդությամբ, որի պատճառով էլ գործածման նպատակով ձեռք է բերել և պահել «մարիխուանա» տեսակի թմրամիջոցը՝ Առաջին ատյանի դատարանն այդ հանգամանքը պատշաճ գնահատման չի ենթարկել պատիժ նշանակելիս:

42.1. Բացի այդ, Վ.Սահակյանին վերագրվող ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքը դասվում է ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների շարքին, որի սանկցիան երկընտրելի է. (նշված արարքի համար որպես պատիժ է նախատեսված կալանքը՝ առավելագույնը երկու ամիս ժամկետով և ազատագրվումը՝ առավելագույնը մեկ տարի ժամկետով: Առաջին ատյանի դատարանը, իր դատական ակտում նշելով, որ հաշվի է առնում կատարված հանցագործության հանրային վտանգավորության աստիճանն ու բնույթը, ինչպես նաև հանցավորի անձը դրականորեն բնութագրող տվյալները, նրա պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքները, ծանրացնող հանգամանքների բացակայությունը, այնուհետև եզրահանգել է, որ Վ.Սահակյանի նկատմամբ պատիժ պետք է նշանակել ազատագրվման ձևով, որը նա պետք է կրի:

Դատարանը որևէ հիմնավորում չի նշել, թե ամբաստանյալի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասի սանկցիայով նախատեսված պատիժներից նվազ խիստ տեսակը՝ կալանքը ինչո՞ւ չի կարող ապահովել պատժի նպատակները: Դատական ակտում բացակայում է նաև որևէ պատճառաբանություն, որը կոչված կլինեի հիմնավորելու ազատագրվման ձևով նշանակված պատիժը Վ.Սահակյանի կողմից կրելու անհրաժեշտության վերաբերյալ դատարանի որոշումը:

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին Վ.Սահակյանի նկատմամբ նշանակված պատժի արդարացիության հարցը քննարկելիս հիմք է ընդունել Առաջին ատյանի դատարանի հետևությունները, որոնք ուղղակի վերարտադրել է իր որոշման մեջ՝ առանց անդրադառնալու այն հարցին, թե ամբաստանյալի նկատմամբ ազատագրվման ձևով պատիժ նշանակելու և այդ պատիժը կրելու անհրաժեշտության մասին հետևությունները համապատասխանում են արդյոք գործի փաստական հանգամանքներին, արդարության և պատասխանատվության անհատականացման քրեաիրավական սկզբունքներին:

43. Սույն որոշման 42-42.1-րդ կետերում շարադրված փաստական վերլուծությունը գնահատելով 37-41-րդ կետերում շարադրված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները Վ.Սահակյանի նկատմամբ պատժի տեսակ և չափ ընտրելիս, ինչպես նաև նշանակված պատիժը կրելու նպատակահարմարության հարցը լուծելիս բազմակողմանի գնահատման չեն ենթարկել կատարված հանցագործության առանձնահատկությունները, հանցավորի անձը բնութագրող և պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքները՝ թույլ տալով արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքները, պատժի նպատակները, պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները և պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու հիմքերը սահմանող ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ, 48-րդ, 61-րդ, 70-րդ հոդվածների պահանջների խախտում:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ սույն գործով Առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը, ինչպես նաև այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին Վերաքննիչ դատարանի որոշումը չեն համապատասխանում ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածով սահմանված՝ դատական ակտին ներկայացվող օրինականության, հիմնավորվածության և պատճառաբանվածության

Դատական պրակտիկա

պահանջներին: Ստորադաս դատարանների դատական ակտերում Վ.Սահակյանի նկատմամբ նշանակված պատժի տեսակի և չափի, ինչպես նաև պատիժը կրելու նպատակահարմարության վերաբերյալ արված հետևությունները հիմնված չեն դատական քննության ժամանակ հետագրտված ապացույցների վրա:

44. Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով կատարված հանցագործության բնույթն ու հանրային վտանգավորության աստիճանը (տես սույն որոշման 42-42.1-րդ կետերը), Վ.Սահակյանի անձը բնութագրող վերը նշված տվյալները, պատասխանատվությունն ու պատիժը մեղմացնող հանգամանքները, ծանրացնող հանգամանքների բացակայությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը հանգում է հետևության, որ ամբաստանյալի նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատիժ նշանակելու հիմքեր չկան: Տվյալ դեպքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասի սանկցիայով նախատեսված պատիժներից նվազ խիստ տեսակը՝ կալանքը կարող է ապահովել պատժի նպատակները:

Վճռաբեկ դատարանը, հաշվի առնելով վկայակոչված հանգամանքները, գտնում է նաև, որ ամբաստանյալի ուղղվելը հնարավոր է առանց պատիժը կրելու, ուստի նրա նկատմամբ նշանակվող պատիժը պայմանականորեն չպետք է կիրառել: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա Վ.Սահակյանի նկատմամբ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու միջոցով հնարավոր է հասնել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 48-րդ հոդվածով սահմանված պատժի նպատակներին՝ օտջիալական արդարության վերականգնմանը, պատժի ենթարկված անձի ուղղմանը և հանցագործությունների կանխմանը: Տվյալ դեպքում պատիժը պայմանականորեն չկիրառելը բխում է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ և 61-րդ հոդվածներով սահմանված՝ արդարության և պատասխանատվության անհատականացման, պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներից:

45. Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքի պահպանման տեսանկյունից հիմնավորված և պատճառաբանված չեն Վ.Սահակյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատիժ նշանակելու և այդ պատիժը նրա կողմից կրելու անհրաժեշտության վերաբերյալ ստորադաս դատարանների հետևությունները:

46. Ամփոփելով սույն որոշման I և II մասերում շարադրված վերլուծություններն ու եզրահանգումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները

ա) Ա.Ավագյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքում մեղավոր ճանաչելու որոշում կայացնելով, թույլ են տվել գործի արդարացի քննության, անմեղության կանխավարկածի սկզբունքների խախտում, ինչը նույն օրենսգրքի 398-րդ հոդվածով նախատեսված քրեադատավարական օրենքի էական խախտում է,

բ) Վ.Սահակյանի նկատմամբ ազատազրկման ձևով պատիժ նշանակելու և այդ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելն անթույլատրելի ճանաչելու մասին որոշում կայացնելով՝ թույլ են տվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ, 48-րդ, 61-րդ, 70-րդ հոդվածների պահանջների խախտում, ինչը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ հոդվածով նախատեսված քրեական օրենքի ոչ ճիշտ կիրառում է:

Բացի այդ, դատարանները կայացրել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 358-րդ հոդվածի պահանջներին չհամապատասխանող դատական ակտեր:

Վերը նշված նյութական և դատավարական իրավունքի խախտումները, որոնք ազդել են ամբաստանյալներ Ա.Ավագյանի մեղավորության հարցը որոշելու և Վ.Սահակյանի նկատմամբ արդարացի պատիժ նշանակելու և այն կրելու մասով գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 397-րդ, 398-րդ և 406-րդ հոդվածների հիման վրա, ստորադաս դատարանների դատական ակտերը բեկանելու հիմք են: Ուստի անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 419-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիման վրա բեկանել և փոփոխել դրանք, քանի որ դատարանների կողմից հաստատված փաստական հանգամանքները հնարավորություն են տալիս կայացնել նման ակտ, և դա բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից:

47. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Ա.Ավագյանի վերաբերյալ կայացված դատական ակտերը ենթակա են բեկանման, քրեական հետապնդումը՝ դադարեցման՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի 2-րդ մասի հիմքով: Ամբաստանյալ Ա.Ավագյանի նկատմամբ կիրառված խափանման միջոց կալանավորումը պետք է վերացնել:

Նկատի ունենալով, որ ամբաստանյալ Ա.Ավագյանի նկատմամբ քրեական հետապնդումը ենթակա է դադարեցման՝ Վճռաբեկ դատարանը չի անդադարեցնում սույն որոշման 22-րդ կետում շարադրված բողոքաբերի մնացած փաստարկներին:

48. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վ.Սահակյանի վերաբերյալ կայացված դատական ակտերը պատժի մասով ենթակա են բեկանման և փոփոխման: Ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի նկատմամբ պատիժ պետք է նշանակել կալանքի ձևով և նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառել՝ սահմանելով փորձաշրջան: Ամբաստանյալ Վ.Սահակյանի նկատմամբ կիրառված խափանման միջոցը՝ չհեռանալու մասին ստորագրությունը, պետք է վերացնել:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 91-րդ, 92-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 419-րդ, 422-423-րդ հոդվածներով և Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 20-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքները բավարարել: Արարատ Ավագի Ավագյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով և Վահան Սերյոժայի Սահակյանի վերաբերյալ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 25-ի դատավճիռը և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի հուլիսի 8-ի որոշումը բեկանել և փոփոխել:

2. Արարատ Ավագի Ավագյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 266-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքում արդարացնել և նրա նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցնել՝ կատարված հանցագործությանը նրա մասնակցությունն ապացուցված չլինելու պատճառաբանությամբ:

Արարատ Ավագի Ավագյանի նկատմամբ որպես խափանման միջոց ընտրված կալանքը վերացնել և նրան անհապաղ ազատել կալանքից:

3. Վահան Սերյոժայի Սահակյանի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 268-րդ հոդվածի 1-ին մասով պատիժ նշանակել կալանք՝ 2 (երկու) ամիս ժամկետով: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 70-րդ հոդվածի հիման վրա նշանակված պատիժը պայմանականորեն չկիրառել՝ սահմանելով փորձաշրջան 1 (մեկ) տարի ժամկետով: Նրա վարքի նկատմամբ վերահսկողությունը դնել բնակության վայրի այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի համապատասխան ստորաբաժանման վրա:

Վահան Սերյոժայի Սահակյանի նկատմամբ ընտրված խափանման միջոցը՝ ստորագրություն չհեռանալու մասին, վերացնել:

4. Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2014 թվականի մարտի 25-ի դատավճիռը և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2014 թվականի հուլիսի 8-ի որոշումը մնացած մասերով թողնել օրինական ուժի մեջ:

5. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

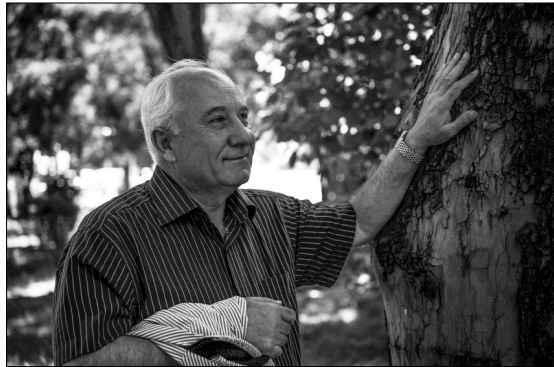

Մամվել ՍՈՒՐԱԴՅԱՆ

*ԵՊՀ հայ գրականության ամբիոնի վարիչ,
բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր*

ԻՐԱՎԱԳԵՏԸ` ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

Անկախ գրական գրագիտությունից՝ քչերն են բանաստեղծ ծնվում, սակայն շատերն են հիմնական աշխատանքից ազատ ժամերին, երբ էլ ուրիշ զբաղմունք չեն ունենում, բանաստեղծություն գրում «ձեռքի հետ», հենց այնպես, իմիջիայլոց, իբրև «պարսպ վախտի խաղալիք»: Սակայն սրանց հետ միասին կան և օժտված «թաքուն» բանաստեղծներ, ովքեր համեստորեն իրենց ստեղծագործական երիտասարդ տարիները քողարկում ու կաշկանդում են մասնագիտական պատնեշներով և բացահայտվում են ուշ՝ հասուն տարիքում, երբ այլևս անկարելի է դառնում զսպել ինքնարտահայտման բնական պահանջը: Դավիթ Ավետիսյանի մեջ միշտ էլ երկու մարդ են ապրել համակշռված՝ «թաքուն» բանաստեղծը և տեսանելի իրավագետը: Նա «էն գլխից» է բանաստեղծ եղել, սակայն կենսական հանգամանքները, ավելի զորեղ գտնվելով, կտրել են նրան գրականությունից ու տարել արդարադատության ոլորտ, ուր նա, համատեղելով գիտությունն ու մանկավարժությունը, համառ աշխատասիրության ու համակողմանի զարգացածության շնորհիվ հասել է բարձունքների. դասավանդել է տարբեր բուհերում, հեղինակել տասնյակ մենագրություններ ու գիտական հոդվածներ, դարձել է իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, արժանացել է ՀՀ վաստակավոր իրավաբանի կոչման և «Մխիթար Գոշ» մեդալի: Սակայն գիտական աշխատություններում նա չունեի իր անձնական խոհերը, զգացմունքներն ու տրամադրությունները բացահայտելու և ինքնարտահայտվելու հնարավորություն: Նա չէր էլ կարող լռեցնել իր մեջ ապրող բնատուր բանաստեղծի ձայնը, որովհետև կարևոր ասելիք ուներ, որ միայն իրենը չէր, այլ բոլորինը: Երկակի մեղավոր էր նա՝ իր մեջ ապրող բանաստեղծի և ընթերցողի առաջ, որին ականա գրկում էր իր բանաստեղծական աշխարհին հաղորդակցվելու հնարավորությունից: Այդ «մեղքի» գիտակցումն էլ բարեբախտաբար պարտավորեցրել է նրան իր սիրտն ու հոգին բացել աշխարհի առջև, մեր ապրած ու ճանաչած աշխարհում ցույց տալ այն գեղեցկությունները, որ մենք չենք նկատում, բայց որոշակի դիտակետից կարող է նկատել բանաստեղծ գեղագետի աչքը միայն:

Գրիգոր Զոհրապ մեծ մարդասերի ու գրողի գեղարվեստական աշխարհը

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Ի-շխոսություն

զգալի չափով հարստացրել են նրա փաստաբանական գործունեությունն ու արդարության ծարավի մարդկանց հետ անմիջական շփումները: Գրեթե նույնն է Ավետիսյանի պարագան. մասնագիտության բերումով մարդկանց հետ դեմ առ դեմ շփումները, նրանց ճակատագիրը վճռող խոսքի հանդեպ բարձր պատասխանատվությունը հղկել են նրա լեզուն, մաքրել ավելորդություններից և հասցրել բարձր արտահայտչականության: Մանավանդ մեր ժամանակներում, երբ խառնվել են գնահատության չափանիշները, բանաստեղծականն ու անբանաստեղծականը, գեղեցկանմանն ու գռեհիկը, և ամեն մի քիչ թե շատ խելոք միտք կամ տրամախոսություն, ամեն մի ճամարտակություն բանաստեղծություն են համարում, դժվար է գնահատել գեղարվեստական ճշմարիտ արժեքները: Այնինչ, Ավետիսյանը հրատարակել է լուրջ արժանիքներ ունեցող ճաշակավոր մի ժողովածու:

Առաջին հայացքից մի փոքր տարակուսելի կարող է թվալ միայն բանաստեղծությունների երկրորդ գրքի ոչ հստակ վերնագիրը՝ «Ես հյուլեմ եմ ամպերի»: Իբրև պատկերավոր միտք ու ռոմանտիկայի արտահայտություն՝ կարծես վատ չէ, բայց միայն այս վերնագիրն ընթերցողը թյուրիմացաբար կարող է կարծել, թե ամբողջ գիրքը «ամպային» ու եթերային է՝ զուրկ երկրային բովանդակությունից, իսկ իրեն «ամպի հյուլե» անվանող երագկոտ հեղինակն էլ ամպերի մեջ սավառնող մեկն է երևի: Սակայն առաջին իսկ քերթվածից ցրվում է տարակուսանքը, և մեր առջև բացվում է մարդկային հարուստ խոհերի ու զգացմունքների քնարական մի գեղեցիկ աշխարհ՝ ընտանի, մտերիմ ու հարագատ, իսկ հաճախակի հանդիպող ամպն իր տարածություններով ընդամենը փոխաբերույթ է, համեմատության եզր կամ պատկերի բաղադրիչ: Ավետիսյանի գեղարվեստական աշխարհում, սակայն, կենսական երևույթներ, որ գոյատևում են երկրի և ամպերի միջև, ներկայացված են արդիականության սուր զգացողությամբ, մարդկային հոգեվիճակներն ու բնապատկերներն այնտեղ անսովոր՝ յուրատիպ արտահայտչամիջոցներով ու այլակերպ ընկալմամբ են պատկերագծված: Բայց հենց սա է նրան տարբերակում սովորական հանգաթուխ տաղաչափերից և իրավունքի մարդուն շնորհում բանաստեղծի անվերապահ կոչում ու իրավունք: Ինքն էլ է գիտակցում իր աշխարհի արժեքը և հյուրընկալ ու սրտաբաց տանտիրոջ իրավունքով է ընթերցողին հրավիրում. «Եթե դու իմ աշխարհը մտնես //Գուցե աշխարհի գանձերը չգտնես //Բայց այնտեղ կգտնես անտարակույս// Մարգարիտներ ու լույս»: Անտարակույս՝ մարգարիտներ ու լույս, նաև կյանքը գեղեցկացնելու ձգտումն ու նպատակասլացությունն արտահայտող ուրիշ խորհրդանշաններ, որոնք առկա են գրեթե բոլոր բանաստեղծություններում:

Քաջարի նախնիների սխրանքների վերհուշն էլ աննպատակ չէ, այլ նոր սերունդների համար հայրենիքն արժևորելու, նրա անվտանգության ապահովման լավագույն երաշխիքն է ու հայոց պատմության կարևոր դասերից մեկը. «Ապարանցին// Ժամանակին փակեց թուրքի ճամփան// Չթողեց, որ Արագած լեռն էլ գերի մնա// Մեր տարաբախտ Մասիսի նման»: Դավիթ Ավետիսյան բանաստեղծ քաղաքացին իր ծննդավայր Նիզ-Ապարանի քաջարի նախնիների հարագատ զավակն է և գրական ազգակցությամբ կապված է հայ դասա-

Գրախոսություն

կան գրականության մայր երակին, ազգային հայրենասիրական երգին ու խոհական-քնարական տարերքին:

Հայրենի հողի և ժողովրդի միասնության խոհը հաճախ է արծարծվել հայ քնարերգության մեջ: Միջնադարյան «Կռունկ»-ի ու քուչակյան պանդխտության հայրենների, Սիամանթոյի «Հողին ձայն»-ի ու «Հայրենի հրավեր»-ի, Վարուժանի «Կարոտի նամակ»-ի ու Տերյանի հայրենակարոտ մորմոքների, Չարենցի ու Շիրազի մրմունջների և ըմբոստ պատգամախոսության նորօրյա շարունակությունն է մեր ցավերի ցավին՝ արտագաղթին արձագանքող, Հայաստանից բոլոր հեռացածներին հասցեագրված «Մոր ձայնը» բանաստեղծությունը, որի մեջ գաղափարն իսկապես թրծված է զգացմունքի կրակով: Իսկ սա բարձր արվեստի ցուցանիշ է: «Օտար դաշտերի քամիներն ու հայրենի հողմերը» (Ե. Չարենց) գորշ ու դեղին տերևների պես ցրում են հայ հունդերը, որ գնան, «թշնամի դաշտերում մեռնեն»: Դրանից թուլանում է երկիրը, ամայանում, կարոտը սպանում է ոչ միայն ապրողներին, այլև հարազատների որբացած, անտերացած ու մամռած շիրիմներին: Առանց հուզմունքի և արցունքի անհնար է ընթերցել «Մոր ձայնը» և անհնար է մոռանալ.

Ի՛նչ սիրասուն որդի,
Ես կարոտել եմ բույրին քո խունկի,
Քո փափուկ ոտնաձայնին
Եվ իմ ցուրտ շիրիմին հավող
Քո ափերի տաք շոյանքին:
Քո հոգուց ելնող ջերմ շշունջները
Հեռո՛ւ-հեռուներից հասնում են ինձ:
Քո գնալուց հետո
Իմ շիրիմն իսկույն որբացավ,
Մամուռով պատվեց,
Հնից էլ հին դարձավ...
Եվ քո կարոտից
Ես մեռնում եմ նորից:

Սա միայն մեկ մոր որբացած գերեզմանի ձայնը չէ, այլ հողի ու բոլոր լքված հիշատակների «հայրենի հրավերն է», աղերսաձայն կանչը՝ ուղղված հեռացածներին և հեռանալու տենդով տառապող մոլորյալներին:

Հեղինակների թարմ և ինքնատիպ մտածողությունն է պայմանավորել գրքի թե՛ կառուցվածքը, թե՛ բովանդակային ու գեղարվեստական-ձևային յուրահատկությունները: Նա երկարաբան չէ և հրաշալի տիրապետում է տաղաչափությանն ու բառագործության արվեստին: Հակիրճությամբ, ասելիքի խտությամբ ու կառուցիկությամբ, ներգործող ուժով նրա բանաստեղծությունները հիշեցնում են մեր ժողովրդական խաղիկներն ու միջնադարյան հայրենները, արևելյան քառյակները, ճապոնական հոբուններն ու թանքաները: Յուրօրինակ մանրակերտներ են դրանք ու մանրանկարչական ճաշակավոր հյուսվածքներ, որոնցում դրսևորվել են հեղինակի մեծ կենսափորձն ու աշխարհաճանաչողու-

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 186)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թյունը, փոքր ծավալի մեջ կենսական խոր բովանդակություն ներդնելու ակնհայտ կարողությունը: Ակնառու է չափ ու կշռույթի, բանաստեղծության տեսակների և բանաստեղծական տան կառույցի քաջիմացությունը: Մեկ էջը գերազանցող բանաստեղծություններ չունի. ամենաերկարը 15 տող է: Չարենցյան ավանդների հետևությամբ, կարծես հատուկ նպատակադրմամբ՝ գրքի «Որ երազի գույներն ամբողջանան», «Բառերս բազմապարզ», «Քառատողեր», «Եռատողեր», «Ինչ է խոստանում օրս», «Երկտողեր», «Միատողեր» բաժիններում նա ընդգրկել է ծավալով աստիճանաբար նվազող, սակայն բովանդակությամբ չթուլացող բանաստեղծություններ՝ քառատող, եռատող, երկտող, անգամ միատող և առանձին բաժնում՝ աֆորիզմներ: Իր չորս տողից կազմված բանաստեղծությունները նա ոչ թե քառյակներ է անվանում, այլ քառատողեր. ուրեմն ճշգրիտ է քառյակի ձևային յուրահատկությունների նրա իմացությունը:

Ավետիսյանն ունի իր աշխարհընկալումն ու դիտողականությունը. նրա կերտած բնապատկերներն ինքնանպատակ չեն. հաճախ են մարդկայնացվում-անձնավորվում բնական երևույթները, որոնց մեկնությունները հիրավի բանաստեղծական են: Նրա պատկերած երկնքի, ծովի, սարի, ձորի, ծառի, ամպի միջոցով արտահայտվում են մարդկային խոհեր ու զգացմունքներ: Ծովը «վայելք է աչքերին», թանձրացած ու ծանրացած ամպը կարող է մայրանալ ու անձրևել, թվում է՝ կարող ճզմել ու ընկճել սարին, այգու և անտառի ծառերը իր ընկերներն են, որոնց հետ կարող է և գրուցել...

Բոլոր դեպքերում անձնավորված ամպի փոխաբերությն ավելի հաճախ է հանդիպում՝ ամեն անգամ ստանձնելով նոր դեր ու իմաստ: «Ամպերը խանձված սարերի ուշացած հովանի» պատկերը, օրինակ, շատ է տարողունակ ու կյանքային:

Կյանքոտ են Ավետիսյանի կերտած բոլոր պատկերները, որոնք ընթերցողին կպարզեն իսկական գեղագիտական բավականություն: Կարծում ենք՝ առավել կարևոր են բովանդակային և պատկերավոր մտածողության յուրահատկությունները, որոնք էլ նրա գրքի գեղարվեստական արժեհամակարգն են կազմում:

Գրքի ընթերցումից այն տպավորությունն է ստացվում, թե գործ ունենք նորաբաց մի հանքավայրի հետ, որի թանկարժեք պաշարները դեռևս լիովին շահագործված չեն: Ուրեմն, իրավագետ բանաստեղծի հետ նոր ու հաճելի հանդիպումը չի ուշանալու:

Թեևավոր խոսքեր

Ընթերցանությունը մարդուն դարձնում է գիտուն, զրույցը՝ հնարամիտ, իսկ գրի առնելու սովորությունը՝ ճշգրիտ:

Ֆ. ԲԵԿՈՆ

Կան գրքեր, որոնք պետք է միայն համտես անել, կան այնպիսիները, որոնք ավելի լավ է կլանել, և միայն քչերն են, որ պետք է ծամել և մարսել:

Ֆ. ԲԵԿՈՆ

Հասարակական կարծիքը չի հանդուրժում կտրուկ փոփոխություններ:

Օ. ԲԱԼՁԱԿ

Առանց հավատարմության չի կարող լինել ո՛չ սեր, ո՛չ բարեկամություն, ո՛չ առաքինություն:

Ջ. ԱԳԻՍՈՆ

Ներկայիս ձախորդությունների մեջ հարկավոր է մխիթարվել այն մտքով, որ եղել են նաև ավելի ծանր ժամանակներ, բայց դրանք ևս անցել են:

Ն. Մ. ԿԱՐԱՄՁԻՆ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2014 10 -11 (184 - 185)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

124

ԻՐՏԵԿ

ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՉԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ

«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝

- * ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,
- * ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,
- * ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,
- * ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,
- * ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարության, ՀՀ պետական եկամուտների նախարարության և մյուս գերատեսչությունների կողմից ընդունված նորմատիվ ակտերը:

Ակտերը տրված են մինչ այսօր նրանցում կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Տրված են նաև ակտերի ժամանակային տարբերակները:

Համակարգում ընդգրկված են ՀՀ օրենսդրության մեջ կիրառվող ավելի քան 9000 հասկացություն պարունակող ՀՀ-ում համակարգչային միակ իրավաբանական ու տնտեսագիտական բացատրական բառարանները:

Իրավական տեղեկատվական կենտրոն, հեռ. 52-79-50 URL: www.IRTEK.am
Երևան, Արվյան 36 ֆաքս. 56-90-85 E-mail: info@IRTEK.am